

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ОҚУ АҒАРТУ МИНИСТРЛІГІ
Ы. АЛТЫНСАРИН АТЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ АКАДЕМИЯСЫ**

**ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ
ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫН НЫҒАЙТУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК
ҰСЫНЫМДАР**

Астана 2023

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2023 жылғы 8 желтоқсандағы №9 хаттама)

Жобалық іс-әрекет арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2023. – 207 бет

Әдістемелік ұсынымдама жоба қызметі арқылы мектеп пен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты нығайту әдістерін зерттеуге және талдауға арналған. Жобалық қызмет ата-аналарды білім беру процесіне тартудың және мектеп пен отбасы арасында жемісті серіктестік құрудың тиімді құралына айналады.

Әдістемелік ұсынымдамада берілген практикалық ұсыныстар мектеп әкімшілері мен педагогтерге білім беру процесін нығайтуға және білім алушылардың жетістіктеріне ықпал ете отырып, жоба қызметі арқылы ата-аналармен тиімді қарым-қатынас жасауға көмектеседі.

© Ы.Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2023

КІРІСПЕ

Заманауи тез өзгертін қоғамда білім беру жүйесі бастамашыл, жанашылдыққа бейім, бейімделгіш және сыртқы әлеммен белсенді әрекеттестік сияқты қасиеттерге ие жеке тұлғаны тәрбиелеуге ұмтылады.

Қоғамның өміріне белсенді қатысушыларды тәрбиелеу және дамыту үшін мұғалімдер білім алушылардың қызығушылығын, қарым-қатынас дағдыларын және жеке тұлғалық дамуын ынталандыратын озық әдістерді қолдануы тиіс. Бүгінгі таңда оқытудың негізгі нәтижесі тек білім жиынтығы емес, жеке тұлғаның әртүрлі жағдайларда тиімді жұмыс істеуге дайындығы болып табылады. Бұл білім беру әдістерін қайта қарау, мазмұны мен оқу процесін бағалау әдістерін жаңарту қажеттілігін білдіреді.

Қазіргі кезде білім беру саласындағы көптеген педагогикалық технологиялардың ішінен жобалау әдісі жиі қолданылатын болып жүр. Жобалау әдісін қолдану оқытудың жақсы ойластырылған, негізделген әдіс-тәсілдері мен құралдарын қамтиды. Бұл әдіс тұлғаға бағытталған, яғни әр оқушыны оқыту барысында оның тұлғалық ерекшеліктері ескеріледі, сонымен қатар сынып ұжымын ынтымақтастықта оқыту қатар жүреді. Жобалық жұмыс орындаушы оқушылардың бойында жобалық білік қалыптасады, алдына проблема қою, сол проблемаға қатысты мақсат қою, жоспарлау, зерттеушілік, коммуникативтік біліктері қалыптасады.

Оқыту мен тәрбиенің маңызды нәтижесі – жеке білім мен дағдылар емес, кез келген мектеп түлегінің, қоғамның бір мүшесі ретінде әртүрлі әлеуметтік жағдайларда өнімді жұмыс істеу қабілеті мен дайындығы. Бұл білім беру моделін жаңарту, яғни: мектептердің әдістер мен технологияларды таңдау тәсілдерін қайта қарастыруы, білім беру үдерісіне қатысушылар арасындағы қарым-қатынасты түрлендіруі, оның мазмұны мен формаларын жаңартуы, бағалаудың жаңа критерийлерін енгізуі қажеттілігін білдіреді.

Қазіргі білім беру стандарттарының талаптарын жүзеге асырудың соңғы көрсеткіші білім алушылар үшін де, педагогикалық ұжым үшін де қолайлы және ынталандырушы білім беру ортасын қалыптастыру болуы керек. Бұл өзара әрекеттестік балалардың оқу нәтижелерін жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар жеке тұлғаның үйлесімді дамуына, әлеуметтік-мәдени құзыреттілік пен оқуға деген ынтасының қалыптасуына ықпал етеді.

Алайда, іс жүзінде мұғалімдер мен ата-аналар тиімді диалог орнатуға уақыт тапшылығы, ортақ мақсаттар мен оларға жету әдістерін түсінбеу, алдын ала болжанған нәтижелерді күту тәрізді бірқатар кедергілерге тап болады.

Үнемі жаңартылып отыратын білім беру кеңістігі жағдайында баланың табысты дамуы мен әлеуметтенуінің негізіне айнала отырып, отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуінің өзектілігі артады. Жобалық іс-шаралар интегративті және көп өлшемді тәсіл ретінде мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы тығыз және нәтижелі ынтымақтастық үшін мүмкіндіктер береді.

Қазіргі кезде білім беру саласындағы көптеген педагогикалық технологиялардың ішінен жобалық іс-әрекет әдісі жиі қолданылатын болып жүр. Жобалық іс-әрекетті мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту

үшін қолдану тәрбиенің және оқытудың жан-жақты ойластырылған, негізделген әдіс-тәсілдері мен құралдары ретінде қолдануды қамтиды. Бұл әдіс тұлғаға бағытталған, яғни әр білім алушыға білім беру және оқыту барысында оның тұлғалық ерекшеліктері ескеріліп, сонымен қатар мектеп ұжымы мен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықта болудың қатар жүруі қарастырылады. Жобалық жұмысты орындаушылардың бойында жобалық білік қалыптасуын, алдына проблема қою, сол проблемаға қатысты мақсат қою, жоспарлау, зерттеушілік, коммуникативтік біліктерді қалыптастыруда білім алушыларға педагогтер мен ата-аналардың жан-жақты қолдау көрсетуі де қамтылады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Орта білім беру ұйымдарында сынып жетекшілігі туралы ережені бекіту туралы Ереженің» 3-тарауында сынып жетекшісінің функциялары белгіленген [1].

Сынып жетекшісінің функциялары:

Ұйымдастырушылық және үйлестіру функциялары: сынып жетекшісінің жұмыс жоспарын әзірлеу; «мектеп-оқушы-ата-ана» өзара әрекетін жүзеге асыру деп көрсетілген. Осыған сәйкес «мектеп-оқушы-ата-ана» ынтымақтастығын арттыруда бірлескен жобаларды ұйымдастырудың маңызы зор.

Отбасы мен мектептің өзара қарым-қатынасы әрқашан педагогтер мен психологтердың назарында болды. Отбасы мен мектеп – екі әлеуметтік институт, ал бала тәрбиелеу процесінің тиімділігі ұйымдастырылған әрекеттерге байланысты.

Әдістемелік ұсынымдарды әзірлеудің мақсаты – жобалық іс-шараларды енгізу және белсендіру арқылы мектеп пен ата-ана арасындағы ынтымақтастықты нығайту. Бұл білім алушыларды жан-жақты дамыту мен тәрбиелеуге бағытталған ақпаратпен, тәжірибемен алмасуды және бірлескен бастамаларды қолдауды жеңілдететін тиімді өзара әрекеттестік тетіктерін құруды көздейді.

Міндеттері:

- жобалау іс-әрекеті аясында мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығы негізінде жатқан педагогиканың теориялық негіздерін анықтау және жүйелеу;
- жобалық іс-әрекеттер арқылы мектеп пен ата-ана арасындағы тиімді өзара әрекеттесуге ықпал ететін педагогикалық принциптерді анықтау;
- жобалық іс-шаралар арқылы мектеп пен ата-ана арасындағы ынтымақтастықтың табысты халықаралық және отандық тәжірибесінің мысалдарын зерттеп, талдау;
- ынтымақтастықтың осы түрін жүзеге асырумен байланысты жетістіктердің негізгі факторларын және мүмкін болатын проблемаларды көрсету;
- ата-аналарды балаларының оқу процесіне тарту үшін пайдалануға болатын жобалық іс-әрекеттің әдістері мен құралдарын анықтау;
- мектеп пен ата-аналарға ынтымақтастықты нығайтуға бағытталған бірлескен жобалық іс-шараларды ұйымдастыру бойынша практикалық ұсыныстар әзірлеу.

1 ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҢНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІН ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕУ

Отбасы мен жалпы білім беретін мектептің өзара қарым-қатынасы әрқашан қоғамның, педагогтар мен психологтардың назарында болды. Бұл қызығушылықты отбасы мен мектеп – екі әлеуметтік институт, ал бала тәрбиелеу процесінің тиімділігі келісілген әрекеттерге байланысты деп түсіндіруге болады.

Бұл тақырып XIX ғасырдың 80-жылдарының басынан бастап, XX ғасыр бойы педагогикалық әдебиеттерде атақты мұғалімдер, әдіскерлер және ғалымдар тарапынан кеңінен талқыланды.

Ғалымдар отбасының басты міндеті бала бойына имандылық негіздерін қалау, ал мектептің басты міндеті – баланың ішкі мүмкіндіктерін жүзеге асыруға жағдай жасау екенін атап көрсетеді. Сонымен бірге, отбасы мен мектептің өзара әрекеті мақсат бірлігі мен көзқарастардың ортақтығына негізделуі тиіс. Дегенмен, барлық ата-ана баласының жетістігіне қызығушылық таныта бермейді. Кейбір ата-аналар жұмысбастылыққа байланысты өз балаларының іс-әрекетіне, оқу-тәрбие үдерісіне аз көңіл бөледі. Сондықтан ата-анамен өзара әрекетті ұйымдастырудағы мектептің, мұғалімнің басты міндеті – отбасының педагогикалық және тәрбиелік қызметін жандандыру, оған мақсатты, әлеуметтік маңызды сипат беру болып табылады.

Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының ата-аналарымен бірлескен жұмыс жүргізуде заманауи инновациялық технологияларға негізделген алдын ала ойластырылған және нақты ұйымдастырылған ынтымақтастық жүйесі үлкен маңызға ие болады. Жобалық іс-шаралар мектеп пен отбасының өзара әрекетін ұйымдастырудың тиімді құралдарының бірі болып саналады.

Жобалық іс-әрекеттер көбінесе мектеп оқушыларының бос уақытын мазмұнды өткізуге (мереке, жорықтар, экскурсиялар), олардың өзін-өзі басқаруға және қоғамдық пайдалы іс-әрекеттерге, балалардың қоғамдық бірлестіктеріне қатысу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін сыныптан тыс уақытта сыныппен немесе оқушылар тобымен ұйымдастырылатын іс-әрекеттер деп түсініледі.

Жоба дегеніміз – осы уақытта жоқ бірақ құрастырылуы, жасалуы тиіс заттың, мазмұнның нақты болжамы, сонымен қатар ол жағдайды немесе мазмұнды міндетті түрде қажетті бағытқа қарай өзгертеді. Жоба – оңтайлы тәсілдердің көмегімен алдын-ала жоспарланған нәтижеге жетуге, нақты проблеманы шешуге бағытталған жұмыс. Жобаның құрылымына жоба нәтижесіне жетудің тәсілі ретінде баяндамалар, рефераттар, зерттеушілік және оқушылардың басқа да өздік шығармашылық жұмыстарының элементтері кіруі мүмкін. Жобалық іс-әрекет – нәтижесі алдын-ала белгісіз шығармашылық, зерттеушілік мәселелерді шешумен тығыз байланысты жұмыс. Сабақ барысында және сабақтан тыс орындалатын жобалық жұмыстар оқушылардың өз беттерінше ізденулері арқылы зерттеушілік іс-әрекет дағдыларын, ойлаудың зерттеушілік түрін меңгерулеріне, сонымен қатар оқу барысында белсенділік

ұстанымдарын қалыптастыруға, функционалдық сауаттылықтарын дамытуға жағдай жасайды [2].

Мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетіне ата-аналарды тартудың негізгі мақсаты – өз баласымен ынтымақтастықта, өзара көмек көрсету және серіктестікте болуын қамтамасыз ету.

Отбасы бала тәрбиесінде басты орын алады және баланың дүниетанымы мен адамгершілік мінез-құлық нормаларын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Отбасы – мектеп ұжымының бір бөлігі. Мектеп пен отбасының педагогикалық өзара әрекеттестігі балалардың тұлғалық дамуы мен өсуіне қолайлы жағдай жасаудан, оның белсенді өмір сүруін ұйымдастырудан тұрады. Мектеп пен отбасының өзара әрекеттестігінің қажеттілігі мен маңыздылығы айқын. Баланың жетістігі оның дамуына кім және қалай әсер ететініне байланысты болады. Бала күнделікті өмірінің басым бөлігін мектепте және үйде өткізеді, сондықтан мұғалім мен ата-ана арасында неғұрлым тығыз қарым-қатынастың болуы және олардың бала тәрбиесіндегі іс-әрекетінің бір-біріне қарама-қайшы келмеуі өте маңызды болып табылады. Мектептің мұғалімдер ұжымы мен ата-аналар әрдайым пікірлесіп, білім алушылардың тәрбиесіне қызығушылықпен қараған жағдайда көптеген мәселелерді бірлесіп шешу, бір-бірінің іс-әрекеттерін біліп отыру мүмкіндігі болады.

Сонымен қатар бұл субъектілер бір-бірін түсініп, бір-бірінің тәрбие мүмкіндіктерін бейнесін елестете, өзара көмек көрсетудің нақты әрекеттерін белгілей, мұның не үшін жасалып жатқанын және тәрбиенің міндеттерін, құралдары мен түпкі нәтижесін нақты елестете алады. Көбінесе отбасы өз балаларын тәрбиелеу мәселесін мектепке жүктейді, сол арқылы баланы жеке тұлға ретінде тәрбиелеу үдерісінен алшақтайды. Алайда, екі жақ та, яғни ата-аналар мен мектеп ұжымы өзара түсіністікпен және бір-біріне көмектесе отырып, баланың жеке тұлға болып қалыптасуына қатысуы міндетті шара болып табылады. Отбасылық тәрбие қарым-қатынасқа эмоционалдылық көрініс береді, ата-ананың балаларына деген сүйіспеншілігін және балалардың ата-аналарына деген өзара сезімін болжайды.

Мектептегі іс-әрекеттер отбасының белсенділігінен асып түседі. Мұғалімдер – білім беру саласының мамандары, сондықтан олар екі тарапты ынтымақтастыққа жетелейтін ата-аналармен өзара әрекеттесуге бастамашы болуы керек.

Ынтымақтастық пен өзара көмекке негізделген отбасымен өзара әрекеттестік моделін құру қажет. Ата-аналармен қарым-қатынасты олардың өтініштерін, белсенділік дәрежесін және психологиялық-педагогикалық құзыреттілік деңгейін ескере отырып құру қажет. Ата-аналарды дамытуға және оқытуға ұмтылу қажет, өйткені оқу процесінің сапасы көбінесе олардың құзыреттілігіне байланысты болады.

Макаренко: «Тәрбие өзінің кең мағынасында әлеуметтік процесс болып саналады. Ол бәрін, атап айтқанда: адамдарды, заттарды, құбылыстарды, бірақ бәрінен бұрын және ең бастысы – адамдарды тәрбиелейді. Оның ішінде ата-аналар мен мұғалімдер бірінші орында тұрады» - деп атап көрсеткен.

Бірақ мектеп дамып келе жатқан тұлғаның ата-анадан алатынын

алмастыра да, толықтай өтей де алмайды.

Отбасымен қарым-қатынас мектеп пен әрбір мұғалім жұмысындағы өзекті де күрделі мәселелердің бірі болып табылады.

Барлық отбасылар өте әртүрлі, әрқайсысының өз проблемалары мен қиындықтары бар, сондықтан отбасымен қалай қарым-қатынас жасау керек деген сұраққа дайын және жалғыз дұрыс жауап беру мүмкін емес.

Көп нәрсе мұғалімнің түйсігі мен шеберлігіне байланысты, ол белгілі бір жағдайда ата-анамен және баламен өзара әрекеттесу тәсілдері мен құралдарын таңдауда дұрыс шешім қабылдау үшін әртүрлі жағдайлар кешенін талдауы керек.

Баланың бойына ерте жастан бастап адамгершілік құндылықтарды сіңіруде, салауатты өмір салтын қалыптастыруда және бағыт-бағдар беруде отбасының атқаратын рөлі қай кезде болсын алдыңғы орында тұрады. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, кейбір ата-аналардың білім беру және салауатты өмір салты дағдыларын қалыптастыру саласында арнайы білімі жоқ және балаларымен қарым-қатынас орнатуда қиындықтарға тап болады. Мектептің педагогикалық ұжымы ата-аналармен бірлесе отырып, осы мәселені шешудің тиімді жолдарын пайдаланып, педагогикалық білім берудің мазмұны мен формаларын анықтауға ұмтылулары тиіс. Мұғалімнің ата-аналармен ынтымақтастықта бірлесе отырып баласын тәрбиелеуге күш салуға тарту әрекеттеріне барлық ата-аналар бірдей қызығушылық таныта бермейді. Сондықтан мұғалімге шыдамдылық пен осы мәселені шешу жолдарын мақсатты түрде іздестіру, бала мүддесі үшін мектеп пен отбасының бірлескен жұмысының оңтайлы түрлерін іздестіру, ата-ананың мектеп өміріне араласу деңгейін арттыру жолдарын қарастыру қажет болып табылады. Қоғамдағы отбасының рөлі қоғамның кез келген басқа құрамдас бөліктері үшін маңыздылығымен салыстыруға келмейді, өйткені адамның жеке басы, оның өзіне және денсаулығына деген көзқарасы дамиды және қалыптасады. Мектеп – бала, ата-ана және қоғам арасындағы оқу-тәрбие процесін және нақты өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін маңызды әлеуметтік институттардың бірі.

Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас баланың мектепте болған алғашқы жылдарында ғана маңызды емес. Олар тіпті жоғары сынып жасында да өзекті болып қала береді, өйткені баланың өзін-өзі тұлға ретінде көрсету және дарындылығын ашу мүмкіндігі мектепте пайда болады. Мектеп ата-аналарға бала тәрбиесінің көптеген мәселелерін шешуге көмектесе алады, бірақ ол ешқашан отбасымен бәсекелесе алмайды. Отбасы – бала тұлғасын қалыптастырудың ең басты құралы болып саналады.

Бүгінгі таңда тең құқылы серіктестер ретінде мұғалімдер, білім алушылар және ата-аналар ұжымдарының өзара әрекеттесуіне негізделген педагогикалық жүйе құру – мектептің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Отбасы мен мектептің өзара әрекеттесу мәселесі өте өзекті, өйткені бүгінгі күні көптеген отбасылар, ең алдымен, экономикалық әл-ауқатқа алаңдайды, ата-аналар күннің көп бөлігін жұмыста өткізеді, үйде ақша, табыс көзі мәселесін талқылауды жөн көреді, сонымен қатар бала тәрбиесіне қатысты мәселерге көңіл аударудан алшақ болады, олар өз баласының тәрбиесіне

қатысты миссияны мектеп мұғалімдеріне жүктеп қоюды жөн деп санайды.

Ата-аналарды білім беру ұйымының қызметі туралы ақпараттандыру мектеп пен отбасының ынтымақтастығын ұйымдастырудың бір шарты болып табылады.

Тәрбие бағытындағы оң нәтиже мектептің білім алушының отбасымен байланысына байланысты болады. Жақсылықтың, инабаттылықтың, жауапкершіліктің іргетасы отбасында қаланып, мектепте осы қасиеттер қалыптасады. Отбасына бала тәрбиелеу мен білім беруге көмектесу, сонымен бірге оның тәрбиеге деген жауапкершілігін арттыру жүйелі, дәйекті ұйымдастырылған жұмыстың нәтижесінде ғана мүмкін болады.

Білім алушылардың табысты әлеуметтенуі үшін ата-аналармен жұмыс істеуде пайдаланылуы тиіс отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуінің негізгі бағыттарын келесідей топтастыруға болады:

- отбасылық тәрбие жағдайларын зерттеу. Оқушылардың отбасына мінездеме құрастыру;

- ата-аналарды оқу-тәрбие процесінің мазмұны туралы ақпараттандыру;

- ата-аналарды психологиялық-педагогикалық ағарту жұмыстары;

- ата-аналар комитетімен өзара әрекеттесу;

- ата-аналар мен білім алушылардың бірлескен іс-әрекеттері (сыныптан тыс іс-шаралар);

- ата-аналарды балаларды тәрбиелеу мен оқытудың барысы мен нәтижелері туралы хабардар ету;

- денсаулық сақтау, салауатты өмір салтын ұстану мәселелерімен айналысатын қоғамдық ұйымдардың мүшелері болып табылатын ата-аналармен өзара әрекеттесу.

Бала тәрбиесінің тиімділігі мектеп пен отбасының қаншалықты тығыз байланыста болуына байланысты болады. Мектеп пен отбасының ынтымақтастығын ұйымдастыруда жетекші рөлді сынып жетекшілері мен пән мұғалімдері атқарады. Балаларды тәрбиелеу мен оқытуға қатысты мектеп жүргізіп жатқан іс-әрекеттерді отбасылардың қаншалықты түсінетінін және оны жүзеге асыруға қатысатынын олардың жұмысы анықтайды. Бұл ретте отбасын балаларды тәрбиелеудегі басты тапсырыс беруші және одақтас ретінде қарастыру керек, ал ата-ана мен педагогтің бірлескен күш-жігері баланың одан әрі әлеуметтенуі мақсатында оның дамуына қолайлы жағдай жасайды. Сынып жетекшісі мен пән мұғалімдерінің қызметі әртүрлі, олардың ата-аналармен жұмыс істеуі педагог қызметінің маңызды саласы болып табылады.

Ата-аналар мен мұғалімдердің бірлескен іс-әрекеті оларға баланы жақынырақ тануға, оны әртүрлі жағдайларда көруге мүмкіндік береді және осылайша ересектерге жеке қасиеттерді түсінуге, өмірлік құндылық нұсқауларын қалыптастыруға, жағымсыз әрекеттер мен мінез-құлық көріністерін жеңуге көмектеседі. Мектеп пен отбасының өзара әрекетінің ұйымдастырылуы жобалық іс-әрекеттерді пайдалануға негізделген.

Осылайша, мектеп пен отбасының педагогикалық өзара әрекеттестігі балалардың тұлғалық дамуы мен өсуіне қолайлы жағдай жасаудан, тұлғаның лайықты да белсенді өмір сүруін ұйымдастырудан тұрады. Мұғалімнің ата-

анамен өзара әрекетін ұйымдастырудағы басты міндеті – отбасының педагогикалық және тәрбиелік қызметін жандандыру, оған мақсатты, әлеуметтік маңызды сипат беру. Білім беру процесіне қатысушылардың қарым-қатынасы, жағымды өмірлік мысалдар мен рухани құндылықтар тұлғаның дамуына ықпал етеді.

Жобалық іс-әрекет – мектеп пен ата-аналардың өзара әрекеттесуін тиімді қамтамасыз ететін қызметінің басым бағыттарының бірі болып табылады.

Жобалық әдіс ХХ ғасырдың басында пайда болды, бұл кезде мұғалімдер мен философтардың ақыл-ойы баланың өз бетінше ойлауын дамыту жолдарын іздеуге бағытталған, оны тек мектеп беретін білімді есте сақтауға және жаңғыртуға ғана емес, сонымен қатар тәжірибеде қолдана білу үйрету болды.

Сондықтан американдық педагог Джон Дьюи және басқалары бір ортақ мәселені шешуде балалардың белсенді танымдық және шығармашылық бірлескен іс-әрекетіне бет бұрды. Олар баланың өзі еркін таңдаған әрекеттерді ғана үлкен ынтамен орындайтынын; танымдық белсенділік көбінесе оқу пәніне сәйкес емес екендігін, балалардың тікелей қызығушылықтарына негізделетіндігін; нақты оқыту ешқашан бір жақты болмайтындығын, сонымен қатар қосымша ақпарат маңызды болатындығын ескерді.

«Жоба» термині латын тілінен аударғанда «алға лақтыру» дегенді білдіреді. Жоба – ұсынылған немесе мүмкін болатын объектінің, күйдің түпүлгісі, идеалды бейнесі, кейбір жағдайларда – қандай да бір іс-әрекеттің жоспары. Осы уақытқа дейін көп жағдайда «жоба» ұғымы кәсіби қызмет түрі ретінде қарастырылады. Дегенмен, жоба барған сайын жалпы ғылыми мағынада қолданылады. Ғалымдар атап өткендей, қазіргі уақытта білімді, мәдениетті және өндірісті жобалау процесі күшейді. Сонымен, жобалық әдіс қазіргі ойлаудың анықтаушы белгісі, адамның шығармашылық әрекетімен байланысты қазіргі мәдениеттің маңызды белгілерінің бірі болып табылады. Белгілі заманауи ғалымдар атап өткендей, жобалауға оқыту, жобалық білім беру – бұл әлеммен өзара әрекеттесудің жобалық әдісін дамыту тәсілі болып табылады [3].

Жоба әдісі дегеніміз – оқытудың жүйесі немесе технология. Бұл технологияны қолдану барысында мұғалім өз жұмысын нақты жоспарлайды, негізінен практикалық білім беретін жобалық тапсырмалар құрастырады және оларды біртіндеп қиындатып отырады. Оқушылар мұғалімнің басшылығымен және өздігінен іздену арқылы практикалық білім мен білікті меңгереді [4].

Жобалық әдіс – білім алушылардың дербес және ұжымдық іс-әрекеті нәтижесінде белгілі бір мәселені шешуге және олардың жұмысының нәтижелерін міндетті түрде көрсетуге мүмкіндік беретін оқу-танымдық әдістемелер жүйесі. Жоба әдісі дидактика саласынан алынған, егер ол белгілі бір пән шеңберінде қолданылса жеке әдіс болып саналады. Әдіс – дидактикалық санатқа жатады. Бұл практикалық немесе теориялық білімнің белгілі бір саласын, сол немесе басқа әрекетті меңгеру әдістерінің, операцияларының жиынтығы. Бұл таным жолы, таным процесін ұйымдастыру тәсілі.

Жобалау әдісі оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға, өз білімін

өз бетінше құрастыра білуге, ақпараттық кеңістікті шарлауға, сыни және шығармашылық ойлауды дамытуға негізделген.

Білім алушыларды жобалық және зерттеу әрекетіне үйрету барысында қойылатын міндеттер төмендегідей болуы мүмкін:

- оқушылардың танымдық қызығушылықтарын дамыту;
- шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және дамыту;
- проблема қою және оны шешудің тәсілдері мен жолдарын табу біліктері мен дағдыларын дамыту;
- оқуға және өздігінен ізденуге ынталандыруға жағдай жасау;
- білім алушылардың өз әрекеттеріне, қабылдаған шешімдеріне жеке (тұлғалық) жауапкершілік сезімін, өзін-өзі бағалаудың негізін қалау;
- тұлғаның бойында коммуникативтік дағдылар қалыптастыру және дамыту;
- білімді күнделікті өмірде қолдана білу дағдыларын қалыптастыру, яғни функционалдық сауаттылықтарын дамыту

Қазіргі заманның өзекті мәселесі ата-аналардың мектептегі оқу-тәрбие процесіне араласуы болып табылады. Көптеген ата-аналар балаларының білім алуына қатысудың қаншалықты маңызды екенін түсінбейді. Балаларға ең күшті әсер ететін алғашқы тәрбиешілер – ата-аналар. Ж. Ж. Руссо әрбір кейінгі тәрбиешінің балаға бұрынғыға қарағанда әсері азырақ болады деп дәлелдеді. Егер ата-ана баланың дүниеге келген алғашқы күнінен бастап оған тиісті көңіл бөлсе, оның шығармашылық қабілеттері мен танымдық қызығушылықтарын дамытса, онда олар бала үшін беделді болып табылады.

Қазіргі отбасылар қайшылықты әлеуметтік жағдайдың жаңа кезеңінде дамып келеді. Қоғамның отбасы мәселелері мен қажеттіліктеріне бетбұрыс жасауы, кешенді мақсатты бағдарламалардың әзірленуі және жүзеге асырылуы бала тәрбиесінің маңыздылығын нығайтады және арттырады. Сондықтан қазіргі жағдайда отбасылар мектептен жүйелі әрі білікті көмекті қажет етеді. Мұғалімдер мен ата-аналар арасында серіктестік болған жағдайда ғана оқушы тұлғасын дамыту мәселесі сәтті шешіледі.

Отбасы мен мектептің серіктестік қарым-қатынасын орнату процесі ата-ананы оқу-тәрбие процесіне, сабақтан тыс бос уақытты өткізуге белсенді түрде тартуға, балалармен және мұғалімдермен ынтымақтастыққа бағытталуы тиіс.

Жалпы білім беретін мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетіне ата-аналарды тартудың негізгі мақсаты – өз баласымен ынтымақтастықтарын және серіктестіктерін нығайту болып саналады. Ересектердің мұны түсініп, білім алушының атқаруы тиіс іс-әрекетін өздеріне қабылдамауы, яғни өздері орындамауы өте маңызды, әйтпесе жобаның мәні жоғалады. Осыған байланысты ата-аналарды балалардың жобалық іс-әрекетіне қатыстыруды мұғалім арнайы ұйымдастыруы керек.

Ата-аналардың рөлі және білім алушылардың жобалық іс-әрекетіне қатысу нысаны өте алуан түрлі [5]:

1. *Мотивациялық қолдау көрсету* білім алушыға жоба әрекетінің әртүрлі кезеңдерінде қажет болуы мүмкін. Ол жүзеге асырылып жатқан жобаға қызығушылықты оятудан, балада нәтижеге жетуге деген ұмтылысты дамытудан

және топтық жұмыстың табыстылығына сенімділікті көрсетуден тұрады. Қолдау көрсетудің бұл түрін жүзеге асыру әр оқушы үшін жеке және оның танымдық саласы мен өзін-өзі бағалауының даму ерекшеліктеріне байланысты. Ата-ана өз баласын ынталандырып, жоба тақырыбына да, оқушымен ынтымақтастыққа да өз қызығушылығын көрсете алады.

2. *Ақпараттық қолдау көрсету.* Жобаны аяқтау үшін қажетті материалдарды жинау кезеңінде өзекті болып табылады. Көбінесе ата-ананың өзі бала үшін маңызды ақпарат көзі ретінде әрекет етеді, ол белгілі бір дереккөздерді ұсына немесе олардың кейбіріне күмән келтіре алады және кітаптардан, мерзімді басылымдардан және интернеттен қажетті ақпаратты табуға көмектеседі.

3. *Ұйымдастырушылық қолдау.* Мектеп оқушыларына жас ерекшеліктеріне байланысты ең қажеттінің бірі. Ол өзінің мазмұны бойынша өте алуан түрлі және жобаның сыртқы жағына да (мысалы, баланы немесе балалар тобын мұражайға, кітапханаға алып бару, қажетті ақпаратты жинау үшін экскурсия ұйымдастыру) және ішкі жоспарға қатысты болуы мүмкін, мысалы, жобаны дайындау кезінде балаға уақытты оңтайлы бөлуге және жүктемені мөлшерлеуге көмектесу.

4. *Техникалық қамтамасыз ету.* Мектеп оқушыларына бұл көмек жобаны дайындаудың әртүрлі кезеңдерінде, яғни ақпаратты жинау, оны өңдеу кезінде, презентацияны жоспарлау және өткізу кезінде қажет болуы мүмкін. Ол ата-аналардың фото және бейне түсірілімдерге қатысуын, материалдарды өңдеуді, компьютерлік презентацияларды дайындауды, есептерді, мерекелерді және т.б. техникалық құралдарды қамтиды.

5. *Жобаны өздігінен бағалауына қолдау көрсету.* Көмектің бұл түрі жобалық іс-әрекеттің соңында ғана емес, оның барысында білім алушының өз іс-әрекетін дер кезінде реттей алатындығында маңызды болып саналады. Ата-аналар баласынан: жобаның қай тұсы олар қалағандай болмай жатқандығы және оны қалай түзетуге болатындығы; ол үшін ең қиын, қызықты және белгілі бір жобаны аяқтау үшін пайдалы жақтары туралы көзқарастарын сұрай алады. Жұмыстың соңында оның артықшылықтары мен кемшіліктерін бірге талқылаған жөн және баланың нақты жетістіктерін міндетті түрде атап өту қажет. Ата-аналардың жоғарыда аталған барлық қолдау түрлерін, егер олар шынымен қажет болса ғана көрсетуі керек екенін атап өту керек, мысалы бала кез-келген әрекетте ауыр қиындықтарды бастан кешіреді немесе өзі көмекке жүгінеді. Әрине, ересектер баланың жобаны орындау тәжірибесін ескеруі керек, өздерінің қатысуын бірте-бірте азайтуға және оқушының бастамасы мен тәуелсіздігін дамытуға жағдай жасауға тырысады. Сонымен қатар, мұғалімге мүмкіндігінше ата-аналарды жобаларды дайындау процесіне ғана емес, сонымен қатар олардың тиімділігін бағалауға қатыстыру маңызды. Ең ақпаратты әдістердің бірі – балалардың жобалық іс-әрекетінің ерекшеліктерін жанама зерттеуге бағытталған сауалнама. Ата-аналардың бақылаулары және баланың жұмысы туралы пікірлері мұғалімнің идеяларын толықтырады және оның оқушыларының жобалық іс-әрекетін оңтайландыруға және оларды жеке бағдарлауға көмектеседі.

Ғалымдардың пайымдауынша мектеп пен ата-аналардың өзара әрекеттесуі екі жақтың негізгі сипаттамаларын анықтайды [5]. Ынтымақтастық бірлескен қызмет ретінде, өзара әрекеттесуші мұғалімдер мен ата-аналар қызметінің ұйымдық жүйесі ретінде сипатталады:

- кеңістіктік және уақыттық бірге болуы;
- мақсат бірлігі;
- қызметті ұйымдастыру және басқару;
- функцияларды, әрекеттерді, іс-әрекеттерді бөлу;
- тұлғааралық жағымды қарым-қатынастардың болуы [5].

Сонымен қатар, жобалау әдісі білім алушыларға тақырып таңдауда, мәліметтердің дереккөздерін жинауда, презентация және қорытынды жасауда өз бетінше жұмыс істеуге жағдай жасайды. Жобалық жұмысты орындау барысында оқушының бойында өз бетінше жұмыс істеуге қажетті төмендегідей біліктер қалыптасады:

- өзінің қабілеті мен қызығушылығына қарай тақырыпты еркін таңдай алады;

- таңдаған тақырыбына байланысты мақсат-міндеттер қояды;
- мақсат-міндеттеріне қарай жұмыс жоспарын құрастырады;
- алдына қойған мақсатты жүзеге асыру жолдарын іздестіреді;
- тақырыпқа қатысты мәліметтерді жинақтауға, жүйелеуге үйренеді;
- мақсатқа жетуге қатысты орындалатын жұмыстардың әдістерін талдау, салыстыру арқылы, тиімді тәсілді таңдай алады;

- өз ойын, көзқарасын жүйелі, дұрыс және дәлелді жеткізуге дағдыланады;

- өзгелерді тыңдауға үйренеді, олардың айтқандарын ой елегінен өткізіп, сұрақ қоюға, қажет болған жағдайда өз сұрағына жауап беруге және жауабын дәлелдеуге, өз шешімінің дұрыстығына тыңдаушылардың көзін жеткізуге дағдыланады.

Осылайша, педагогикалық ынтымақтастық арқылы бірлескен іс-әрекет процесінде тәрбиелік қарым-қатынас субъектілерінің ұйымдасқан, мақсатты, өзара тиімді әрекеттесуі жүзеге асырылады.

Жобалық іс-әрекет арқылы мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығының педагогикалық негіздерінің теориялық негізі бірнеше негізгі ұғымдар мен тәсілдерден тұрады, олар білім беру ұйымдары мен отбасының тиімді өзара әрекеттесуінің негізін құрайды.

Л.С. Выготскийдің әлеуметтік-мәдени көзқарасы бойынша бұл тәсіл баланың дамуындағы әлеуметтік өзара әрекеттестік пен мәдени контекстің маңыздылығына баса назар аударады. Оның пікірінше, оқыту әлеуметтік өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асады, ал білім бірлескен іс-әрекет арқылы беріледі. Мектеп пен ата-ананы біріктіретін жобаға негізделген іс-шаралар терең және мазмұнды білім алуға ықпал ететін байытылған әлеуметтік контекст жасайды.

Л.С. Выготский адамның дамуын зерттей отырып, генетикалық көзқарасқа назар аударды. Оны кез келген уақытта балалардың интеллектуалдық қабілеттері емес, олардың интеллектуалдық өсу әлеуеті қызықтырды.

Нәтижесінде ол жақын даму аймағының тұжырымдамасын ұсынды. Ол бұл аймақты баланың «мәселелерді өз бетінше шешуі арқылы анықталатын нақты даму деңгейі» мен «ересектер басшылығымен немесе неғұрлым қабілетті құрбыларымен бірлесе отырып мәселелерді шешу арқылы анықталатын потенциалды дамуы» арасындағы айырмашылық ретінде анықтады. Осылайша, баланың әлеуетті даму деңгейі оның ересектердің қамқорлығында көрсететін құзыреттілік деңгейімен анықталады [6].

Әлеуметтік-мәдени тәсілді жобалық қызметте қолдану жолдары:

Бірлескен іс-шаралар. Жобалық іс-шаралар мұғалімдердің, ата-аналардың және білім алушылардың бірлескен қатысуын қамтиды. Бұл ынтымақтастық балаларға нақты өмірлік жағдайларда дағдыларды дамыта отырып, әлеуметтік контексте білім алуға мүмкіндік береді. Ата-аналар мен мұғалімдер қолдау мен ресурстарды қамтамасыз ету арқылы білім беру үдерісінде серіктес ретінде әрекет етеді.

Мәдени әртүрлілік. Жобалық қызметке әртүрлі мәдени көзқарастар мен құндылықтарды енгізу оқуды байытады және білім алушыларға әртүрлілікті құрметтеу мен түсінуді дамытуға көмектеседі. Бұл сонымен қатар балаларға өздерінің мәдени болмысын жақсырақ түсінуге көмектеседі.

Жақын даму аймағындағы даму. Жобалау әрекеттері арқылы мұғалімдер мен ата-аналар баланың жақын даму аймағына сәйкес келетін тапсырмаларды құра алады. Олар идеяларды, ресурстарды және кері байланысты ұсына отырып, балаларға тәлімгер бола және қолдау көрсете алады, осылайша тереңірек түсінуге және дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

А.Н. Леонтьев іс-әрекет сыртқы және ішкі аспектілерді қамтитын интегралды құбылыс екенін дәлелдеді. Бұл себептер, мақсаттар, іс-әрекеттер (яғни әрекеттің белгілі бір әдістері) әрекеттің екі жағына да ортақ элементтер екенін білдіреді. Кейінірек бұл элементтерге белсенділік құралдары, оның ішінде дағдылар мен біліктер қосылды [7].

А.Н. Леонтьевтің пікірінше, нақты әлеуметтік жағдайлардағы іс-әрекет барысында қалыптасқан тұлғаны оның динамикасында түсіну оның терең ғылыми талдауының айқындаушына айналады.

Тұлғаны зерттегенде оның негіздерін зерттеумен ғана шектелмеу керек. Іс-әрекеттің дамуын, сонымен қатар оның әртүрлі түрлері мен формаларын, сондай-ақ қызметтің басқа түрлерімен қалыптастыратын өзара әрекетін қарастыру қажет, өйткені дәл осы элементтердің дамуы бастапқы алғышарттардың маңыздылығын түбегейлі өзгертеді [7].

Мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекеті танымдық, оқу-танымдық, зерттеушілік және шығармашылық іс-әрекеттер болып табылады, нәтижесінде жоба түрінде ұсынылатын мәселенің шешімі пайда болады.

Мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекеті танымдық, оқу-танымдық, зерттеушілік және шығармашылық іс-әрекеттер болып табылады, нәтижесінде жоба түрінде ұсынылатын мәселенің шешімі пайда болады. Білім алушы үшін жоба – шығармашылық әлеуетін барынша арттыру мүмкіндігі. Бұл жеке немесе топта өз ойын білдіруге, өз күшін сынауға, алған білімін қолдануға, пайда әкелуге және қол жеткізген нәтижелерді көпшілікке көрсетуге мүмкіндік

беретін әрекет. Бұл білім алушылардың өздері құрастырған қызықты мәселені шешуге бағытталған әрекет. Бұл қызметтің нәтижесі – мәселені шешудің табылған әдісі – практикалық сипатта және жаңалық ашушылардың өздері үшін маңызды болып табылады.

Ал мұғалім үшін жобалық іс-әрекеті проблема қою, мақсат қою, әрекетті жоспарлау, рефлексия және өзін-өзі талдау, презентация жасау (таныстыру) және өзін-өзі таныстыру немесе өзіне презентация жасау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс, академиялық білімдерін практикада қолдану, өзіндік жұмыс, зерттеушілік және шығармашылық іс-әрекет тәрізді нақты дағдылар мен жобалау дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретін дамытудың, оқытудың және тәрбиелеудің интегративті дидактикалық құралы болып табылады. Мектептегі жобалау-зерттеу жұмыстары оқу-танымдық компоненттерді, ойын, ғылыми және шығармашылықты біріктіретін жаңа, инновациялық әдіс болып саналады. Оқушылар, ең алдымен, алғашқы зерттеушілік дағдыларды меңгереді, соның арқасында ойлау тәсілінің ерекше қасиеттері дамиды.

Мектепте жобалық іс-әрекетті ұйымдастыру кезінде мұғалім келесі аспектілерді ескеруі қажет:

1. Жобалық тапсырма оқушының жасына және даму деңгейіне сәйкес болуы тиіс.

2. Білім алушылардың қызығушылықтарына сәйкес келетін болашақ жобалардың проблемалары ескерілуі керек.

3. Жобаларды сәтті орындау үшін жағдайлар жасалуы керек (материалдар, деректер, мультимедиа құралдарының болуы).

4. Білім алушыларға жобалық тапсырма бермес бұрын, олар алдымен осындай іс-әрекеттерді өткізуге дайындалуы керек.

5. Жобаларды басқару, білім алушыларға көмектесу және кеңес беру.

6. Жалпы білім беру дағдыларын жетілдіре отырып, білім алушылармен жобалық іс-әрекеттер бойынша қызықты тапсырмалар орындау.

7. Жоба тақырыбын таңдағанда, ақпаратты жүктемей, өз бетінше ізденуге итермелей отырып, оларды қызықтыру, яғни жобалық жұмысқа тарту.

8. Жобаға қатысушылармен кітапхана, анықтамалықтар, интернет, мерзімді басылымдар және т.б., яғни ақпарат көздерін таңдауды талқылау.

9. Жобалық іс-әрекетке дайындық барысында білім алушыларға бірлескен экскурсиялар, серуендер, бақылаулар, эксперименттер, іс-шаралар ұйымдастыру [8].

Жобалардың түрлерін зерттеу жобалары, ойын жобалары, ақпараттық жобалар, шығармашылық жобалар, қолданбалы (тәжірибеге бағытталған), ақпараттық, шығармашылық, әлеуметтік, дизайн, инженерлік деп топтастыруға болады. Ғылыми жоба нысаны бойынша ғылыми зерттеуге ұқсайды.

Зерттеу жобалары. Мектеп оқушылары эксперименттер жүргізеді, белгілі бір саланы зерттейді, содан кейін олардың нәтижелерін қабырға газеттері, буклеттер немесе компьютерлік презентациялар түрінде ұсынады. Мұндай жоба ғылыми жұмысқа барынша жақын. Оның нақты құрылымы болуы және зерттеу объектісін, пәнін, мақсаттары мен міндеттерін анықтау керек. Сондай-ақ зерттеу жұмысы үшін таңдалған мәселенің шын мәнінде неге өзекті екенін

түсіндіру қажет. Мұндай ғылыми жобалар білім алушының кәсіби өзін-өзі анықтауына оң әсер етеді, сонымен қатар оның болашақ мамандығын таңдауға, жоғары оқу орнында курстық және дипломдық жұмысына негіз бола алады [9].

Ойын жобалары. Олар ойын және спектакль түрінде беріледі, мұнда кейбір кейіпкерлердің рөлдерін ойнай отырып, білім алушылар зерттелетін мәселелерге өз шешімдерін ұсынады. Білім беру процесіндегі ойын жобалары ойын элементтері мен жобалық әрекеттерді біріктіретін оқытудың бірегей және тиімді тәсілін білдіреді. Ойын жобаларының негізгі идеясы – білім алушылар белгілі бір кейіпкерлердің рөлдерін қабылдай отырып, ойын жағдайында педагогикалық мәселелерді зерттеп, шешеді. Бұл әдіс балаларға қызықты ғана емес, сонымен қатар білім беруде бірнеше маңызды артықшылықтары бар.

Ойын жобаларының сипаттамасы – білім алушылар әртүрлі кейіпкерлердің рөлдерін алады, бұл олардың әлеуметтік және коммуникациялық дағдыларын дамытуға көмектеседі, сонымен қатар проблемаларға әртүрлі қырынан қарауға үйретеді. Сонымен қатар, ойын жобалары көбінесе білім алушылардың бірлесіп жұмыс істеуін қамтиды, бұл топта жұмыс істеу қабілетін, өзара көмек пен жалпы нәтиже үшін жауапкершілікті дамытуға көмектеседі. Жоба мәселелерін шешу үшін тарих, әдебиет, ғылым, өнер сияқты әртүрлі салалардағы білімді қолданады және біріктіреді. Ойын формасы инновациялық шешімдер мен жаңа идеяларды ұсынуға мүмкіндік беретін шығармашылық ойлауды дамытуға ықпал етеді. Жобалар білім алушылардың рефлексиялық қабілеттерін дамытуға әкелетін іс-әрекеттердің нәтижелерін талқылау мен талдауды қамтиды.

Ойын жобасын жүзеге асыру процесін бірнеше кезеңге бөлуге болады (1-кесте):

1-кесте – Ойын жобасын жүзеге асырудың кезеңдері

№	Кезеңдері	Сипаттамасы
1	Дайындық кезеңі	Жобаның мақсаты мен міндеттерін анықтау, ойынның тақырыбы мен мазмұнын таңдау. Сценарий әзірлеу және қатысушылар арасында рөлдерді бөлу.
2	Жобаны әзірлеу	Білім алушылар мұғаліммен және ата-аналармен бірге қажетті материалдарды, реквизиттерді жасайды, ойынды ойнау ережелері мен тәртібін әзірлейді.
3	Ойын әрекеті	Білім алушылардың ойын жобасына тікелей қатысуы, оның ішінде рөлдерді ойнау, есептерді шешу және басқа кейіпкерлермен қарым-қатынас жасау.
4	Талдау және рефлексия	Ойынның барысы мен нәтижелерін талқылау, қабылданған әрекеттер мен шешімдерді талдау, жетістіктерді бағалау

		және одан әрі дамыту бағыттарын анықтау.
5	Нәтижелердің презентациясы	Басқа білім алушылардың, мұғалімдердің немесе ата-аналардың алдында жобалық іс-әрекет нәтижелерін көрсету, бұл студенттердің өз ойларын жеткізу және өз жұмысының нәтижелерін баяндау қабілетін дамытуға көмектеседі.

Осылайша, ойын жобалары күшті білім беру құралы болып табылады.

Ақпараттық жобалар. Білім алушылар тақырып бойынша ақпаратты жинап, талдайды, оны журнал, газет немесе альманах түрінде ұсынады. Мұндай жобада ең бастысы – ақпаратпен жұмыс істей білу. Оны әртүрлі дереккөздерден тауып, талдап, қорытынды жасау керек. Білім беру ортасындағы ақпараттық жобалар – бұл белгілі бір тақырып немесе мәселе бойынша ақпаратты әзірлеуге, зерттеуге және ұсынуға бағытталған мамандандырылған оқу тапсырмалары. Бұл жобалар әртүрлі сандық құралдар мен медиа ресурстарды пайдалана отырып, деректерді жинауды, талдауды, синтезді және ақпаратты ұсынуды қамтуы мүмкін. Ақпараттық жобалардың негізгі мақсаты – білім алушылардың ақпараттық сауаттылығын, сыни тұрғыдан ойлауын, зерттеушілік дағдыларын дамыту.

Ақпараттық жобалардың негізгі аспектілерін тақырыпты таңдау және зерттеу сұрағын құрастыру; зерттеуді жоспарлау; ақпаратты жинақтау және талдау; өнім жасау; презентация және талқылау; рефлексия және өзін-өзі бағалау деп топтастыруға болады.

Жоба сәйкес тақырыпты таңдаудан және ақпаратты жинау мен талдаудың бүкіл процесін басшылыққа алатын нақты зерттеу сұрағын құрастырудан басталады. Білім алушылар зерттеу жоспарын жасайды, ақпарат көздерін, жинау әдістерін және деректерді талдау құралдарын анықтайды.

Ақпаратты жинақтау және талдау кезеңінде білім алушылар әртүрлі көздерден қажетті мәліметтерді жинайды, алынған ақпаратты талдайды, негізгі ойларды бөліп көрсетеді және материалды құрылымдайды.

Өнім жасау бөлімінде білім алушылар талданған деректер негізінде ақпараттық өнім жасайды – бұл есеп, презентация, бейне, веб-сайт, брошюра немесе зерттеу нәтижелерін тиімді көрсететін басқа формат болуы мүмкін.

Презентация және талқылау барысында жобаға қатысушылар өз жобасын үлкен аудиторияға ұсынады, ақпараттың қалай жиналғанын және талданғанын түсіндіреді және аудиторияның сұрақтарына жауап береді.

Рефлексия және өзін-өзі бағалау барысында білім алушылар жобаны орындағаннан кейін рефлексия жасайды, өз жетістіктерін бағалайды және одан әрі жетілдіру бағыттарын анықтайды.

Ақпараттық жобалар цифрлық ортада құрылады, онда өмір сүреді және мұрағатқа түседі немесе жойылады, болуды тоқтатады. Яғни, олардың өмірлік циклі цифрлық ортаға байланысты. Олар басқа ақпараттық өнімдерге айналуы, басқа өнімдерге сіңуі және басқа ақпараттық өнімдерден оқшаулануы/бөлінуі

мүмкін. Олар цифрлық ортаны пайдаланушылардың есебінен ғана бар болады. Олардың ықпалын немесе әсер ету нәтижесін есептеуге болады, бірақ материалдық ортада әрқашан анық бола бермейді.

Сонымен қатар ақпараттық сауаттылықтың дамуы, зерттеушілік дағдылардың жақсаруы, коммуникативтік дағдылардың дамуы тәрізді жағымды жақтарының болуы ақпараттық жобалардың артықшылығы болып табылады (2-кесте).

2-кесте – Ақпараттық жобалардың артықшылығы

№	Санаттары	Сипаттамасы
1	Ақпараттық сауаттылықты дамыту	Білім алушылар әртүрлі ақпарат көздерінен ақпаратты табуды, талдауды және пайдалануды үйренеді.
2	Зерттеу дағдыларын жақсарту	Жобалар сыни ойлауды, деректерді талдауды және мәселелерді шешу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.
3	Коммуникативтік дағдыларды дамыту	Жобаларды ұсыну және оларды басқалармен талқылау ауызша, жазбаша және топтық жұмыс дағдыларын жақсартуға көмектеседі.
4	Білімді практикалық қолдану	Ақпараттық жобалар білім алушыларға теориялық білімдерін өмірдегі зерттеу мәселелеріне кіріктіре отырып, практикада қолдануға мүмкіндік береді.
5	Оқу мотивациясы	Нақты жобалармен жұмыс істеу дағдыларын дамыту

Шығармашылық жобалар. Қиялдың кең ауқымы бар, яғни жобаны сыныптан тыс іс-шара, экологиялық акция, бейнефильм және т.б. түрінде жүзеге асыруға болады. Білім беру ортасындағы шығармашылық жобалар оқушылардың шығармашылық қабілетін, сыни ойлауын және әлеуметтік белсенділігін дамытудың қуатты құралы болып табылады. Оларды жүзеге асыру қазіргі әлемде өзін-өзі көрсетуге және тиімді өзара әрекеттесуге қабілетті тұтас тұлғаны қалыптастыруға ықпал етеді. Шығармашылық жобаларға арналған бірнеше бағытты атап айтуға болады, олар: сыныптан тыс сабақтар; қоршаған ортаны қорғау бойынша акциялар; бейнефильмдер құрастыру (түсіру); кіріктірілген жобалар (3-кесте).

3-кесте – Шығармашылық жобаларға арналған бағыттар

№	Бағыттары	Сипаттамасы
1	Сыныптан тыс сабақтар	Сыныптан тыс жұмыстар өнер және театр студиялары, музыкалық топтар,

		робототехника және бағдарламалау үйірмелері сияқты әртүрлі қызмет түрлерін қамтуы мүмкін. Бұл іс-шаралар білім алушылардың дарындылығын дамытуға, топпен жұмыс істеуге және әртүрлі мәселелерді шешуде шығармашылықты қолдануға үйренуге мүмкіндік береді. Көрмелер, концерттер мен театрландырылған қойылымдарды ұйымдастыру студенттерге өз шығармашылығының нәтижелерін кең аудиторияға ұсынуға мүмкіндік береді.
2	Қоршаған ортаны қорғау бойынша акциялар	Табиғатты қорғауға қатысты шығармашылық жобалар қоқыстарды жинау, ағаш отырғызу, ресурстарды сақтау немесе салауатты өмір салтын насихаттау бойынша науқандарды әзірлеуді және жүзеге асыруды қамтуы мүмкін. Білім алушылар ақпараттық брошюралар, плакаттар, бейнероликтер жасай алады немесе қоршаған ортаны қорғау мәселелері мен оларды шешу жолдары туралы хабардар болу үшін қоғамдық іс-шараларды ұйымдастыра алады.
3	Бейнефильмдер түсіру	Бейнежобалармен жұмыс істеу білім алушыларға қоршаған әлемнің әртүрлі аспектілерін зерттеуге және медиа өнімдер арқылы өз көзқарастарын білдіруге мүмкіндік береді. Бұл маңызды әлеуметтік мәселелер туралы деректі фильмдер, танымдық бейнелер, қысқаметражды көркем фильмдер немесе анимациялық жұмыстар болуы мүмкін. Фильмді түсіру процесі сценарийді жоспарлауды, түсіруді, монтажды және техникалық дағдыларды және топтық жұмысты дамыту үшін пост-продакшнды қамтиды.
4	Кіріктірілген жобалар	Мұндай жобалар әртүрлі пәндер мен тәсілдердің үйлесімін қамтиды, мысалы, өнер, ғылым және технологияның үйлесімі. Білім алушылар ғылыми зерттеулерге негізделген өнер туындыларын жасай алады, тарихи оқиғалардан шабыт алған музыкалық композициялар жасай алады

	немесе әлеуметтік әсері бар технологиялық жобаларды жүзеге асыра алады.
--	---

Шығармашылық жобаларды жүзеге асыру нақты жоспарлау мен үйлестіруді талап етеді, оларға:

- жобаның мақсаты мен міндеттерін анықтау;
- қатысушылар командасын олардың қызығушылықтары мен мүмкіндіктерін ескере отырып қалыптастыру;
- жұмыстың кезеңдерін жоспарлау және жауапкершілікті бөлу;
- ресурстарды іздеу және тарту (материалдар, жабдықтар, қаржыландыру);
- жұмыс процесін ұйымдастыру және оны үйлестіру;
- жоба нәтижелерін ұсыну және оның тиімділігін бағалау жатады.

Шығармашылық жобаларды жүзеге асыру үдерісі рефлексиямен және өзіндік талдаумен қатар жүруі маңызды, бұл студенттерге өз жетістіктерін жүзеге асыруға, туындаған қиындықтарды талдауға және оларды шешу жолдарын табуға мүмкіндік береді. Бұл сыни тұрғыдан ойлау дағдыларын дамытуға, өзін-өзі реттеуге және өзін-өзі үздіксіз жетілдіруге ықпал етеді.

Ата-аналардың қатысуымен жүзеге асырылатын тәжірибеге бағытталған жобалар. Білім беру процесінде ата-аналардың қатысуымен тәжірибеге бағытталған жобалар маңызды орын алады. Олар мектеп пен отбасы арасындағы байланысты нығайтуға және оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді. Құрылымы зерттеу түріне ұқсас, бірақ нәтиже қолданбалы, яғни белгілі бір қызметте қолдануға болатын нәрсе болуы керек. Мысалы: өлшеуіш құрылғы немесе бастауыш сыныптарға арналған лекциялар сериясы.

Аталған жобалардың отбасылық зерттеушілік жобалары; аймақта немесе ауланы абаттандыру жобалары; мастер-кластар немесе шығармашылық шеберханалар; бірлескен спорттық жобалар; бірлескен мәдени және шығармашылық жобалар тәрізді бағыттары бар.

Отбасылық зерттеушілік жобалары. Бұл жобалар отбасы тарихы, өлкетану, экология және т.б. қамтуы мүмкін белгілі бір зерттеу тақырыбы бойынша оқушылар және олардың ата-аналарымен бірге жұмыс істеуді қамтиды. Жұмыстың нәтижесі отбасылық ағаштар, жинақтар, деректі фильмдер немесе презентациялар болуы мүмкін. Бұл білім алушыларға өз ортасы мен мәдениеті туралы көбірек білуге, олардың зерттеу және талдау дағдыларын дамытуға көмектеседі.

Аумақтарды абаттандыру жобалары. Бұл жобаларда білім алушылар ата-аналармен және мұғалімдермен бірге мектептің айналасын немесе жергілікті қоғамдастықты жақсарту үшін жұмыс істей алады. Бұл ағаш отырғызу, гүлзарлар жасау, спорт және ойын алаңдарын салу болуы мүмкін. Мұндай жобалар қоршаған ортаны жақсартып қана қоймай, балалардың бойында жауапкершілік пен табиғатқа деген құрмет сезімін оятады.

Мастер-кластар немесе шығармашылық шеберханалар. Ата-аналар балаларға шеберлік сабақтарын өткізе немесе кәсіптері немесе хоббилері

негізінде жұмыс шеберханаларын ұйымдастыра алады. Бұл тамақ дайындаудан бағдарламалауға дейін кез келген нәрсе болуы мүмкін. Бұл іс-шаралар балаларға әртүрлі кәсіптер мен хоббилер туралы білуге, жаңа дағдылар мен қызығушылықтарды дамытуға, ата-аналармен және басқа ересектермен қарым-қатынасты нығайтуға мүмкіндік береді.

Бірлескен спорттық жобалар. Жарыстар, эстафеталар, спорт күндері сияқты отбасылық спорттық іс-шаралар денсаулықты жақсартуға, тәртіп пен өзара қолдау көрсетуге көмектеседі. Ата-аналар мен балалар бірге қатыса алады, бұл отбасылық байланыстарды нығайтуға және оң, салауатты өмір салтын қалыптастыруға көмектеседі.

Бірлескен мәдени және шығармашылық жобалар. Бұл отбасылық концерттер, көрмелер, театрландырылған қойылымдар немесе әдеби кештер болуы мүмкін. Мұндай іс-шараларға қатысу ата-аналар мен балалардың бір-бірін жақсы түсінуіне және ортақ қызығушылықтары мен таланттарын бөлісуге мүмкіндік береді.

Тәжірибеге бағытталған жобаларды жүзеге асыру мыналарды талап етеді:

- оқушылар мен олардың ата-аналарының ортақ мақсаттары мен мүдделерін анықтау;
- іс-әрекетті балалардың жас ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып жоспарлау;
- барлық қатысушылардың өзара тиімді әрекетін ұйымдастыру;
- білім беру ұйымы мен жергілікті қоғамдастық тарапынан қолдауды қамтамасыз ету;
- нәтижелерді бағалау және жинақталған тәжірибені рефлексиялау.

Тәжірибеге бағытталған жобалар арқылы ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне тарту оқушылардың дамуына ықпал етіп қана қоймайды, сонымен қатар мектеп пен ата-аналар қауымдастығын біріктіреді, білім мен оқуға қолайлы жағдай жасайды [9].

Жоба тақырыптарын таңдау білімді кеңейту, балалардың пәнді оқуға қызығушылығын арттыру, оқу процесін жетілдіру мақсатында кез келген оқу материалын тереңдетіп оқуға негізделуі мүмкін. Жобаның анық, нақты қол жеткізуге болатын мақсаты болуы керек. Ең жалпы мағынада жобаның мақсаты әрқашан бастапқы мәселені шешу болып табылады, бірақ әрбір нақты жағдайда бұл шешімнің өзіндік бірегей шешімі мен жүзеге асырылуы болады. Бұл нұсқа автор өз жұмысы барысында жасайтын жоба өнімі болып табылады, сонымен қатар жоба мәселесін шешу құралына айналады, жобалардың түрлері, мақсаты, соңғы нәтижесі, білім алушылардың іс-әрекеттерінің түрі және жобаны орындау барысында қалыптасатын дағдылар 4-кестеде және жобаны орындау жұмыстарының кезеңдері 5-кестеде ұсынылған.

4-кесте – Жобаның түрі, мақсаттары, орындалатын іс-әрекет түрлері

Жобаның түрі	Жобаның мақсаты	Жоба өнімі немесе	Білім алушылардың	Қалыптасатын дағды
--------------	-----------------	-------------------	-------------------	--------------------

		нәтижесі	іс-әрекеттері	
Тәжірибеге бағытталған	Жобаға тапсырыс берушінің практикалық міндеттерін орындау	Оқу құралдары, макеттер немесе үлгілер,	Белгілі бір оқу пәні саласындағы практикалық іс-әрекеттер	Іс-әрекеттік
Зерттеушілік жобалар	Кез келген болжамды дәлелдеу немесе теріске шығару	Зерттеу нәтижесі презентация, қабырға газеті, буклеттер түрінде ұсынылды	Экспериментке байланысты әрекеттер, логикалық ақыл-ой операциялары	Ойлау
Ақпараттық жобалар	Кез келген зат немесе құбылыс туралы ақпарат жинау	Журнал, газет, презентация түрінде ұсынылатын статистикалық деректер, қоғамдық сауалнамалардың нәтижелері, кез келген мәселе бойынша әртүрлі авторлардың мәлімдемелерді жалпылау	Әртүрлі көздерден ақпаратты жинау, тексеру, жүйелеумен байланысты іс-шаралар; ақпарат көзі ретінде адамдармен қарым-қатынас	Ақпараттық
Шығармашылық жобалар	Жоба мәселесіне қоғамның қызығушылығын арттыру	Әдеби шығармалар, бейнелеу немесе сәндік өнер туындылары, бейнероликтер, жарнамалар, сыныптан тыс жұмыстар	Көпшіліктен кері байланыс алуға байланысты шығармашылық қызмет	Коммуникативтік
Ойын немесе рөлдік жобалар	Жұртшылыққа жоба мәселесін шешуге	Іс-шара (ойын, жарыс, викторина, экскурсия және	Топтық қарым-қатынасқа байланысты	Коммуникативтік

	қатысу тәжірибесін беру	т.б.)	әрекеттер	
--	-------------------------------	-------	-----------	--

Дереккөз: https://maminsite.ru/school.files/school_projectwork.html

5-кесте – Жобаны орындау жұмыстарының кезеңдері

Жобаны орындау кезеңдері	Жұмыстың мазмұны	Білім алушылардың іс-әрекеттері	Мұғалімнің іс-әрекеттері	Ата-аналардың іс-әрекеттері
Дайындық	Жобаның тақырыбы мен мақсаттарын, оның бастапқы ұстанымын анықтау. Жұмыс тобын таңдау	Жобаның тақырыбын мұғаліммен талқылау және қажет болған жағдайда қосымша ақпарат пайдалану	Жобалық тәсілдің мағынасын ашып, оқушыларды ынталандыру. Жобаның мақсатын анықтауға көмектесу. Оқушылардың жұмысын қадағалау	Жобаның тақырыбын, мақсаттарын, оның бастапқы ұстанымын анықтау және талқылау жұмыстарын а қатысу. Балаларға көмектесу
Жоспарлау	- қажетті ақпарат көздерін анықтау; - ақпаратты жинау және талдау жолдарын анықтау; - нәтижелерді ұсыну әдісін анықтау (жоба нысаны); - жобаның нәтижелерін бағалаудың процедуралары мен критерийлерін белгілеу; - жұмыс тобының мүшелері арасында тапсырмаларды (жауапкершіліктерді) бөлу	Жоба мақсаттарын құру. Іс-әрекет жоспарын әзірлеу. Жоба қызметінің табыстылығын ың критерийлерін таңдап, негіздеу	Идеялар ұсыну, болжамдар жасау. Оқушылардың жұмысын қадағалау.	Білім алушыларға жоба мақсаттарын құруға, іс-әрекет жоспарын әзірлеуге, жоба қызметінің табыстылығы критерийлерін таңдауға көмектесу

Зерттеу	<p>1. Ақпаратты жинау және нақтылау (негізгі құралдар: сұхбаттар, сауалнамалар, бақылаулар, эксперименттер және т.б.).</p> <p>2. Жобаны орындау барысында пайда болған баламаларды анықтау («миға шабуыл») және талқылау.</p> <p>3. Жобаның оңтайлы орындалу нұсқасын таңдау.</p> <p>4. Жобаның зерттеу міндеттерін кезең-кезеңімен орындау</p>	Жоба тапсырмаларын кезең-кезеңімен орындау	Білім алушылардың іс-әрекетін бақылайды, кеңес береді, жанама түрде бақылайды	Балаларға ақпаратты жинауға және нақтылауға көмектеседі, кеңес береді
Қорытынды	Ақпараттық талдау. Қорытындыларды тұжырымдау	Ақпаратты талдай отырып, зерттеу және жоба бойынша жұмыс жасау. Жобаны құрастыру	Бақылайды, оқушылардың қалауы бойынша кеңес береді	Жобаны құрастыруға көмектеседі
Жобаны таныстыру (қорғау) және оның нәтижелерін бағалау	Алынған нәтижелерді түсіндіре отырып, жобаның орындалу барысы туралы есеп дайындау (мүмкін есеп беру формалары: ауызша есеп, материалдарды көрсету арқылы ауызша есеп, жазбаша есеп).	Жобаны ұсыну, оның ұжымдық өзін-өзі талдауына және бағалауына қатысу	Тындайды, қарапайым қатысушы рөлінде сәйкес сұрақтар қояды. Қажет болған жағдайда талдау процесін басқарады.	Балалардың сұрауы бойынша көмектеседі

	Жобаны іске асыруды талдау, қол жеткізілген нәтижелер (табыстар мен сәтсіздіктер) және оның себептері		Дереккөздерді пайдалану сапасын, жобаны жалғастыру мүмкіндігін бағалайды.	
--	---	--	---	--

Дереккөз: https://maminsite.ru/school.files/school_projectwork.html

Мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетін белсенділік тәсілімен тығыз байланыстыруға болады, оны әрекеттің негізгі принциптері мен құрамдас бөліктері жүзеге асырылатын көп өлшемді процесс ретінде қарастыруға болады. Жобалық іс-әрекеттегі әртүрлі жұмыс түрлерінің белсенділік тәсіліне қатыстылығы:

- проблема қою және жобаның мақсаттарын анықтау. Іс-әрекеттік тәсілде мақсаттар белсенділіктің жетекші құрамдас бөліктері болып табылады. Оқушылардың жобалық іс-әрекетінде бұл шешуді қажет ететін мәселенің анықтамасына және жобаның мақсаттарына сәйкес келеді. Бұл белсенділік ынтасының қалыптасатын бастапқы кезеңі;

- іс-әрекетті жоспарлау. Белсенділік тәсілі контекстінде жоспарлау қойылған мақсаттарға жету үшін әрекеттер мен операциялар тізбегін әзірлеуді қамтиды. Жобалық іс-әрекетте бұл жоспарлау кезеңіне сәйкес келеді, онда білім алушылар жобаны жүзеге асыру жоспарын жасайды, тапсырмалар мен оларды шешу құралдарын анықтайды;

- жобаны орындау (іс-әрекеттер). Қызметтің негізгі құрамдас бөліктері болып табылатын әрекеттер мен операциялардың маңыздылығы қарастырылады. Жобалық жұмыста білім алушылар жобамен белсенді жұмыс істейтін, білімдері мен дағдыларын практикалық іс-әрекеттерде қолдана отырып, нақты тапсырмаларды орындайтын жүзеге асыру кезеңі;

- біліктер мен дағдыларды пайдалану (әрекет құралдары). Белсенділік көзқарасында дағдылар әрекеттерді орындау және мақсаттарға жету құралы ретінде қарастырылады. Жобалық іс-әрекетте білім алушылардың жобаның практикалық мәселелерін шешу үшін нақты білімдерін, біліктерін және дағдыларын пайдалану арқылы көрінеді.

Осылайша, білім алушылардың жобалық әрекеттерін А.Н. Леонтьевтің белсенділік тәсілі аясында тиімді құрылымдауға және ұйымдастыруға болады, бұл оқушылардың іс-әрекетін, оқу іс-әрекетінің мотивтері мен мақсаттарын терең түсінуіне ықпал етеді. Жобалық қызмет арқылы ынтымақтастықты жүзеге асырудың практикалық аспектілері:

Жоспарлау. Мұғалімдер ата-аналармен бірлесіп балалардың қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескере отырып, жобалардың тақырыптарын анықтайды, бұл олардың оқу процесіне тереңірек араласуына ықпал етеді. Мұғалімдер мен ата-аналар тапсырмалар мен жауапкершіліктерді бөле отырып, жоба жоспарларын әзірлеу үшін бірлесіп жұмыс істейді. Бұл ата-аналарға оқу процесін жақсырақ түсінуге және оқуға үлес қосуға көмектеседі.

Жүзеге асыру. Ата-аналар жобаларға тәлімгер, сарапшы немесе көмекші ретінде қатыса алады, сонымен қатар мектепте де, үйде де қолдау көрсетеді және қажетті ресурстармен қамтамасыз етеді.

Кері байланысты қамтамасыз ету. Жоба барысында мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы тұрақты байланыс ілгерілеуді бақылауға және әрекеттерді жылдам реттеуге мүмкіндік береді.

Бағалау және рефлексия. Жобаның соңында мұғалімдер мен ата-аналар оқушылардың жетістіктері мен қиындықтарын талқылай отырып, бірлескен жұмысын бағалайды. Сонымен қатар, жобаның білім алушылардың құзыреттілігі мен білімін дамытуға қалай ықпал еткені, сондай-ақ әрбір қатысушының өзіндік үлесі туралы бірлескен рефлексия маңызды болып табылады.

Жобалау әдісі – пәндік оқу үдерісін ерекшелендіретін кешенді оқыту тәсілдерінің жиынтығы. Бұл әдіс – оқушылардың әрекеттерін өз бетінше жоспарлауға, ұйымдастыруға және бақылауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар жобалық тапсырмалар зерттеушілік, ақпарат жинау, шығармашылық жұмыстарды атқарумен қатар, пәнаралық байланысты жүзеге асыру тұрғысынан да шешіледі. Жобалық тапсырмаларды адам қызметінің саласына байланысты ғылыми-танымдық, коммуникативтік, тәжірибелік-қайтақұрушылық, құндылықты-бағдарлы, көркемөнер-эстетикалық, әлеуметтік, шығармашылық және т.б. болып бөлінеді.

География, биология, химия, физика пәндері бойынша орындалатын жобалық жұмыстардың бірнеше түрі бар:

- зерттеушілік (бұл жобаның нақты құрылымы, эксперименттер жүргізу міндетті болады, жоба ғылыми зерттеуге ұқсас болуы тиіс) – реферат, баяндама, ғылыми мақала;

- рефераттық-сипаттамалық жобалар негізінен эксперименттік тексеруі жоқ ақпаратты өңдеуге, проблеманы анықтауға бағытталған;

- шығармашылық (шығармашылық іс-әрекетті сипаттау) және бұл қатарды әрі қарай өрбіте беруге болады.

Жобалық жұмыстарды өлшемдері және түрлері бойынша келесідей жіктеуге болады (6-кесте).

6-кесте – Жобалық жұмыс түрлерінің жіктелуі

№	Өлшемдері	Жобалардың түрлері
1	Мазмұны	Экологиялық, физикалық-географиялық, әлеуметтік-экономикалық, кешенді, өлкетанулық, тарихи, мәдени
2	Кіріктірілу дәрежесі	Бірпәндік (нақты бір пәннің материалында). Пәнаралық (тақырыптары байланысты бірнеше пәндердің мазмұнын есепке алатын). Пән мазмұнынан тыс (мектеп

		бағдарламасының мазмұнына кірмейтін деректер негізінде орындалатын)
3	Жобаның орындалу мерзімі	Шағын жоба (бір сабақ көлемінде, бір апта немесе бірнеше апта көлемінде). Орта ұзақтықты (бір ай, бірнеше ай көлемінде). Ұзақ мерзімді (жыл бойы)
4	Жобаға қатысушылардың саны	Жеке, жұптық, топтық
5	Іс-әрекеттердің тәсілдері	Танымдық, шығармашылық, тәжірибеге бағытталған, зерттеушілік
6	Оқыту құралдарын қолдану	Оқытудың дәстүрлі құралдары (баспа материалдар, көрнекі және техникалық құралдар). Ақпараттық және коммуникативтік (компьютерлік, аудио және бейне құралдар).
7	Жобалық тапсырмалардың тақырыптық жоспарға енгізілуі	Ағымдағы (мазмұнның бір бөлігі жобалық іс-әрекеттің ішінде болады). Қорытынды (жобаны орындаудың нәтижесі бойынша оқушылардың нақты оқу материалын меңгеруі бағаланады)

Жобалық әдіспен жұмыс істеу – бұл мұғалімнен жоғары біліктілікті талап ететін, күрделілік деңгейі жоғары педагогикалық қызмет, сонымен қатар жобалық жұмыстарға қойылатын талаптар да ерекше болады, мысалы:

– әлеуметтік маңызы бар проблема табуы тиіс – бұл ұйымдастыруы неғұрлым қиын және мұғалім мен оқушылардың бірігіп шешімін табуы тиіс міндет;

– әр жобалық жұмыс оқушыдан зерттеушілік іс-әрекетті талап етеді;

– мұғалім мен оқушы орындалатын жобаның түрін нақты анықтаулары тиіс;

– жобаның мақсатын, нәтижесін, істелетін іс-әрекет түрлерін алдын-ала анықтап алулары тиіс.

Осылайша, жобалық іс-әрекеттер арқылы мектеп пен ата-ана арасындағы ынтымақтастықтың теориялық негіздері мен практикалық аспектілері әлеуметтік өзара әрекеттестіктің, белсенді оқу іс-әрекетінің және білім беру іс-әрекетіне барлық қатысушылардың серіктестігінің маңыздылығын ескере отырып, баланы тәрбиелеу мен дамытуға кешенді көзқарасты көрсетеді. Жобалық іс-әрекет тәсілі баланың жеке қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескере отырып, оның терең дамуына ықпал етіп қана қоймай, мектеп пен отбасы арасындағы серіктестікті нығайтады. Оқу процесіне белсенді қатысатын ата-аналар оқу әдістері мен мақсаттарын жақсы түсінеді және балаларының оқуы мен дамуына тиімді қолдау көрсете алады. Бұл өз кезегінде қолайлы білім

беру ортасын құруға ықпал етіп, оқу үдерісіне қатысушылар арасындағы әлеуметтік байланысты нығайтады.

Жобалық іс-әрекеттер арқылы мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығының педагогикалық негіздерінің теориялық негіздемесі білім беру үдерісі дәстүрлі сыныптағы оқыту шеңберінен шығып, мұғалімдердің, оқушылардың және олардың ата-аналарының ортақ іс-әрекетіне айналатын білім берудегі кешенді тәсілдің маңыздылығын көрсетеді. Бұл тәсіл білім беру процесінің барлық қатысушылары арасында терең және көп қырлы байланыстардың қалыптасуына ықпал етеді, сонымен қатар келесі аспектілер есебінен оның тиімділігін арттырады:

Оқушылардың қабылдауының біртұтастығы. Мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығы әр баланың жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеруге, тұлғаның неғұрлым тұтас және жан-жақты дамуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Оқу іс-әрекетін белсендіру: жобалық іс-әрекеттер оқушылардың сыни ойлауын, дербестігін және шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып, белсенді оқу және зерттеу әрекеттерін ынталандырады.

Қарым-қатынас дағдыларын дамыту. Ата-аналармен өзара әрекеттесу және бірлескен жобаларға қатысу оқушылардың коммуникативті дағдыларын дамытуға және әлеуметтік бейімделуіне ықпал етеді, сонымен қатар олардың жауапкершілік сезімін нығайтады.

Білім алушылардың жобалық жұмыстарының нәтижесі баяндама, реферат, шығарма, плакат және т.б. түрде рәсімделуі мүмкін. Жобаны қорғау сатысында білім алушылар өз жобаларын көрсетіп, тыңдаушылардың сұрақтарына жауап берулері тиіс. Білім алушылар пікірталас жүргізуге, жұмыстарын қорғауға, жобаларының басым жақтарын көрсетуге, өз көзқарастарын сақтап қалуға, басқа адамдардың пікірлерін тыңдауға және қорытынды шығаруға үйренеді. Өз жұмыстарын қорғау барысында оқушылар шығармашылық қабілеттерін жүзеге асыру, нақты мақсат бойынша жұмыс істей отырып білімдерін тереңдету, яғни мектеп бағдарламасында қамтылмаған тақырыптарды зерделеу мүмкіндігіне ие болады. Жобалық тапсырманы қорытындылау барысындағы шығармашылық үдеріс оқу материалына жаңаша қарауға, өз білімін жүйеге келтіруге жағдай жасайды. Жобаны қорғау ойын, дөңгелек үстел, пресс-конференция т.б. түрлерде жүзеге асырылуы мүмкін.

Жобаны қорғау үдерісі – мектеп оқушыларының коммуникативтік біліктерін дамытуға қажетті әдіс. Соңғы кездері компьютердің көмегімен презентация жасау жиі қолданылатын болып жүр. Презентация жасау арқылы оқушылар заманауи технологияларды қолдану дағдыларын дамыта отырып, жұмыс барысында қолданған әдіс-тәсілдерді, ақпарат көздерін сипаттайды, кездескен қиындықтар мен проблемалар туралы баяндайды. Өздіктерінен алған білімдерін, біліктерін, шығармашылық әлеуеттерін, іс-әрекеттерінің нәтижесін көрсетеді. Жобаны қорғау барысындағы оқушының сөзі қысқа және еркін болуы тиіс. Бұл кезеңде жобалық жұмысты одан әрі жалғастыру келешегіне назар аударуды да ұмытпау қажет.

Қорытындылай келе пәндерде жобалық іс-әрекетті қолданудың нәтижесінде:

1. «Мұғалім – оқушы – ата-ана» арасындағы қарым-қатынас түбегейлі өзгереді:

- білім алушы өз іс-әрекетінің мақсатын анықтайды – мұғалім мен ата-ана оған көмектеседі;

- білім алушы өзіне жаңа білім ашады – мұғалім білім көздерін ұсынады, оларды іздестіруге ата-ана көмектеседі;

- білім алушы эксперимент жүргізеді – мұғалім эксперименттің мүмкін түрлерін және әдістерін ашады, танымдық-еңбек әрекетін ұйымдастыруға, ата-ана танымдық-еңбек әрекетін жүзеге асыруға көмектеседі;

- білім алушы таңдайды – мұғалім таңдаудың нәтижелерін болжауға көмектеседі, ата-ана болжауға қажетті құралдарды табуға көмектеседі;

- білім алушы белсенді – мұғалім мен ата-ана оның белсенділігін арттыруға жағдай жасайды;

- білім алушы оқыту субъектісі – мұғалім мен ата-ана серіктес болады;

- білім алушы өз іс-әрекеттерінің нәтижесі үшін жауап береді – мұғалім алынған нәтижені бағалауға және іс-әрекетті жетілдіру тәсілдерін анықтауға, ата-ана алынған дағдыларды өмірлік тәжірибеде қолдануға көмектеседі және жағдай жасайды.

2. Мұғалім әр түрлі дидактикалық тәсілдерді қолдану мүмкіндігіне ие.

3. Жұмыстың орындалу шегіне қарай білім алушының пәнге қызығушылығы артады.

4. Жобалық жұмыстар балалардың достығын нығайтады, тіл тапқыштық қабілеттерін, топта жұмыс істеу біліктерін және ортақ жұмыс үшін жауапкершіліктерін дамытады.

5. Жобалық жұмыс өз және достарының тәжірибесі арқылы оқуға мүмкіндік береді.

6. Өз жұмысының нәтижесін көру оқушыларға үлкен қанағаттану және өз күшіне сену сезімін әкеледі, сондай-ақ өзін-өзі бағалауын жоғарылатады.

7. Көпшілік жағдайда іс-әрекет нәтижесі презентация түрінде ұсынылады, бұл оқушылардың ақпараттық-коммуникативтік құзыреттіліктерін арттыруға мүмкіндік береді [10].

Бірлескен жобалық іс-шаралар мектеп пен отбасы арасындағы серіктестікті нығайтады, тәжірибе алмасуға және заманауи білім берудің мақсаттары мен міндеттерін жақсырақ түсінуге жағдай жасайды.

Осылайша, мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығын жобалық іс-әрекеттер арқылы теориялық негіздеу және практикалық жүзеге асыру баланы оқыту мен дамытуға көп өлшемді көзқарасты қамтамасыз етеді, оның үйлесімді тәрбиесі мен заманауи әлемде өмірге дайындалуына ықпал етеді.

2 ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҢНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ТӘЖІРИБЕСІН ТАЛДАУ

Тәрбие процесіндегі міндеттерді шешу тәсілі ретінде жобалалық іс-әрекет қазіргі заманғы білім берудің басым бағыттарының бірі.

Жобалық іс-әрекет қазіргі уақытта әлемнің әртүрлі елдеріндегі мектептегі оқу-тәрбиенің құрамдас бөлігі.

Жобалық іс-әрекет дәстүрлі оқыту мен тәрбие процесінде бірқатар құзыреттер мен дағдыларды дамытуға және қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, жүйелі және сыни ойлау, проблемаларды шешу, сыни пікірлер айта білу, нәтижені басқару және жауапкершілік, өзін-өзі басқару, командада жұмыс істей білу және ынтымақтастық дағдысы т.б.

Алайда, әлемнің әртүрлі елдеріндегі «жобалық іс-әрекет» ұғымы бірдей түсінілмейді және білім алушыларға қойылатын талаптар да әр түрлі.

Жобалық оқыту мен іс-әрекет Ресей Федерациясының білім беру жүйесіне АҚШ пен Еуропа елдерінен кейін енгізіле бастады.

Жобалық оқыту XVI ғасырда пайда болды. Рим мен Париждің сәулет мектептерінде, онда конкурстар аясында «progetti» – жас сәулетшілер белгілі бір талаптарға сәйкес белгілі бір мерзімде орындайтын гипотетикалық ғимараттардың модельдері жүзеге асырылды [11].

Тұжырымдаманы қайта анықтау және батыс елдерінде жобалық оқытуға қызығушылықтың артуы 1915-1965 жылдар аралығында Еуропадан АҚШ-қа экспортталған кезде орын алады.

1918 жылы американдық педагог В. Х. Килпатрик «Жоба әдісі» атты еңбегін жариялады, оның негізгі идеясы: «егер оқудың мақсаты олардың жүрегіне жақын болса, білім алушыларға беретін білім мен тәрбие де терең болады», - деген идеясын басшылыққа алады. Бұрын бұл идеяны АҚШ-та насихаттаған Дж. Дьюи де «Өмір бойы білім беру» теориясын жақтаған және білім беруді өмірге дайындық емес, өмір процесінің бөлігі деп санаған болатын [12].

В.Х. Килпатрик жобалық іс-әрекет әдісінің 4 типін бөліп көрсетеді.

Бірінші типті ол бірдеңе жасау, идеяны материалдық формаға аудару басым мақсат болатын жағдайларға жатқызады. Заттың жасалатын материалы әртүрлі, яғни: саздан, ағаштан, матадан бастап сөз бен ойға, жазуға, сөйлеуге, өлеңге, симфонияға дейін болуы мүмкін. Өнім елеусіз және уақытша (теңіз жағасындағы бала жасаған мүсін құм өнімі) немесе ұлы және мәңгілік (Александр империясы немесе Ньютон заңдары) болуы мүмкін. Идеяны жоба ретінде жіктеу критерийі мақсаттың сипаты болып табылады.

Жобаның үшінші түрі – басым мақсат мәселені шешу болатын жоба. Килпатрик мәселені жобадан ажырату қиын екенін ескертеді. Мақсаттың болуы немесе болмауы критерийі болып саналады. Егер адам мәселені шешуде мақсат көрмесе, ол жоба емес. Килпатриктің айтуынша, жобаның үшінші түрі мыналарды қамтиды: 1) қабылданатын қиындық, мәселе, 2) мақсат – мәселені шешу.

Жобаның төртінші түрі мақсаты белгілі бір білім немесе дағды деңгейін меңгеру болып табылатын тапсырмаларды білдіреді. Үйрену болып табылатын басым мақсат төртінші типтегі жобалардың мәніне жатады [13].

Осылайша, жобаның төрт түрі де субъект қызметінің сипаты бойынша ерекшеленеді. Бірде ол бір нәрсені жасау болса, екіншіде ой жүгіртуден ләззат алу, үшіншіде мәселені шешу, төртіншіде білім, білік, дағдыны меңгеру. Кез келген әрекетті жоба ретінде жіктеудің негізгі критерийі, Килпатриктің пікірінше, мақсаттың болуы. Килпатрик жобаны шешудің төрт кезеңін анықтады: 1) мақсат қою; 2) жоспарлау; 3) орындау; 4) нәтижелерді бағалау. Ол жобаны құру кезінде зерттелетін тақырыптарды шынайы ортадан алу керек деп есептеді (мысалы, «Миссис Джонс осындай әдемі раушан гүлдерін қалай өсіреді?»). Оларды мұғалім емес, оқушылардың өздері таңдайды. «Не ойлауды емес, қалай ойлауды үйрет» деген ұран алға қойылды.

Жобаның екінші түрін мақсат болып табылатын ойланудан ләззат алуға бағытталған жоба ретінде анықтауға болады. Осындай жобалардың ішінде Килпатрик баланың отшашуды көріп, таңғалғанын, анасының осындай мақсатта күннің батуын немесе Мона Лизаның сұлулығын тамашалағанын қосады. Жобаның бірінші түрімен салыстырғанда бұл жобалар пассивтілікті қамтитынына қарамастан, тәжірибенің бұл түрі жоба және критерий де мақсаттың болуы болып табылады [13].

АҚШ-та кәсіби дайындық жүйесі жобалық іс-әрекетке, соның ішінде жобалық топтық жұмыстарға көбірек уақыт бөлінеді. Білім саласында зерттеушілік сипаттағы оқытуда проблемалық тәсіл кеңінен қолданылады.

Жобалық оқыту іс-әрекеттік, құзыреттілік және технологиялық тәсілдерді бір уақытта құрастырудың жарқын мысалы болып табылады: білім алушылардың қиялын, шығармашылық қабілеттерін және ынтымақтастыққа дайындығын, сондай-ақ оқу барысы үшін жауапкершілікті дамыта отырып, жобалау іс-әрекетке деген көзқарасты жүзеге асыруға, оқу мәселелерін өздігінен шешу тәжірибесін алуға мүмкіндік береді [14].

АҚШ-қа Американдық ұлттық стандартында: «жоба – бұл бірегей өнімдерді, қызметтерді немесе нәтижелерді жасауға арналған уақытша кәсіпорын» [15].

Жобалық іс-әрекет критерийлері болуы керек: жобаның орталықтылығы, проблеманың болуы, зерттеудің құрылымдылығы, жобалық шешімді іздеуге итермелейтін мәселеге негізделуі керек.

Сондай-ақ, жобаны педагог бағыттаушы, білім алушы нақты жағдай аясында жүзеге асырушы ретінде қызмет атқарады [16].

Американдық тәжірибеде жобалық білім беруді жүзеге асырудағы мұғалімнің рөліне баса назар аударылады: Жоба іс-әрекеті шеңберіндегі педагог оқытушы мен оқыту менеджерінен ресурстарды жеткізушіге және оқу процесіне қатысушыға, сарапшыдан кеңесшіге дейін дамиды.

Қазіргі уақытта АҚШ-та жобалық іс-әрекет біртекті емес, оның әртүрлі формалары бар. Атап айтқанда, STEM оқыту (жобалар негізінде ғылыми-техникалық, инженерлік және математикалық оқыту) құрылысы жүріп жатыр.

STEM жобасы – бұл STEM-дің төрт пәндік саласының кем дегенде

екеуінде жобаны қолданатын, сонымен қатар конструктивизмге негізделген оқу бағдарын қамтитын оқыту тәсілі.

STEM пәнаралық сипатқа ие және білім алушылардан жоба аясында зерттейтін белгілі бір мәселені іздеуді талап етеді. STEM мақсаты – білім алушыларға терең білім мен дағдыларды игеруге көмектесу, сондай-ақ олардың оқуы үшін жауапкершілікті қалыптастыру [17].

Жобалық оқытуды дамытудың келесі бағыты – Жобалық іс-әрекетті сервистік оқытумен біріктіру. Бұл жағдайда қызмет басқа адамға көмек көрсету, қолдау көрсету және қоғам игілігі үшін жұмыс істеу ретінде түсініледі. learning нақты мәселелерді шешуге бағытталған нақты жағдайларда оқытуды білдіреді. Осылайша, ол нақты сұранысқа ие көмек көрсету және қоғамдық маңызы бар жобаларды іске асыру арқылы жүзеге асырылады [18]. Жобалық іс-әрекетті тиімді пайдалана отырып оқу-тәрбие нәтижелері кәсіби біліктілікті арттыруға мүмкіндік береді.

Францияда жобалық қызметті білім беру процесіне енгізу Ж. Пиаже мен Дж. Брунер, білім алудың конструктивистік сипатын қозғаған.

Дж. Брунер, бала өзінің оқуын әлеуметтік өзара әрекеттесу арқылы қалыптастырады. О. Декроли, бельгиялық дәрігер, психолог және педагог баланың өзі әрекет етіп, зерттеген кезде білім жинақталады деп санайды. С. Френе білім алушыларды белсенді ету педагогтің негізгі міндеттерінің бірі екенін атап өтті (С.Френе білім алушылармен бірнеше жобаларды жүзеге асырды және жобалық оқытудың бірқатар әдістерін жасады: баспахана, мектеп кооперативі, еркін мәтіндер).

Осылайша, Н. G. Furth және J. Youniss [19] сілтеме жасайтын «жаңа білім берудің» бұл авторлары білім алушылардың белсенділігін дамытуға жан-жақты ұмтылады. Олар өмірмен байланысты мектепті жақтайды, өйткені олар білім алушының өзі жүргізетін эксперименттер оқудың ең жақсы тәсілі деп санайды.

Қазіргі уақытта Франциядағы оқу жобасы нақты өмірдегі мәселені шешуге арналған іс-шаралар жиынтығы ретінде түсініледі.

Жоба, осылайша, білім алушы өзінің тәрбиешісінің көмегімен немесе сыныптастарымен бірлесіп шешетін азды-көпті күрделі міндеттер жиынтығы.

Жобалық іс-әрекеттің нәтижесі екі жақты: бір жағынан, белгілі бір өндіріс, материалдық немесе интеллектуалды дамуды; екінші жағынан, білім алушының жоғары деңгейдегі білімі, сондай-ақ пәнаралық дағдылары дамады.

Францияда жобалық іс-әрекеттің кейбір ерекшеліктері бар:

- жоба білім алушыны өзіне күрделі мәселелерді шешу жағдайына қояды, бұл ретте ол нақты өмірлік жағдайдан басталуы және белгілі бір нәтижеге бағдарлануы тиіс;

- жоба бойынша топ ішіндегі ынтымақтастық пен бірлікті, үйлесімді коммуникацияны көздейді, бұл жобалық топта негізінен топтық жобалар іске асырылады;

- жобаны бағалау, жобалау қызметінің қорытындылары тек жеткізу сәтінде ғана емес, бірнеше кезеңдерде жобаны іске асырудың әртүрлі кезеңдерінде жүргізіледі.

- жобалық оқыту білімді дамытуға, икемділік пен дағдыларды дамытуға,

командалық жұмыс құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған, дербестік пен жауапкершілікті арттырады, білім алушының өзіне деген сенімін дамытады, дамуға ықпал етеді.

- жобаның коммуникациялық мақсаты болуы керек, ол оған шынайы көрініс береді.

Жобаны іске асыру ұзақтығы бір аптадан бір жылға дейін болуы мүмкін.

Франциядағы жобалық оқытудың мақсаттарын тізімдейік:

1. Білімді өз бетінше игеру дағдыларын дағдыларға және оларды қолдану тәсілдеріне үйрету.

2. Білім мен мектепте оқытудың маңыздылығын арттыратын әлеуметтік тәжірибелерді көруге мүмкіндік алу, сонымен қатар жаңа білімді, жаңа әлемді, хабардарлық немесе «мотивация» тұрғысынан жабу.

3. Жаңа білімнің арқасында кедергілерді жеңу.

4. Жобаның өзі аясында жаңа білім алуға ұмтылу.

5. Өзін-өзі бағалау мен жобаны бағалаудағы жетістіктер мен кемшіліктерді анықтау.

6. Білім алушылардың ынтымақтастық дағдыларын және тұтастай алғанда ұжымдық интеллектті дамыту.

7. Әр білім алушыға өзіне деген сенімділікті арттыруға көмектесу. Жеке құқықтары мен мүмкіндіктерді кеңейту нысаны арқылы жеке және ұжымдық сәйкестікті өндіру, сондай-ақ оқытудағы жетекші рөлді алу.

8. Тәуелсіздікті дамыту және таңдау жасау және оған дейін жеткізу мүмкіндігі.

Жобада жұмыс істейтін педагог осы мақсаттардың барлық спектріне сәйкес келмейтіні анық, бірақ бұл нәтижелер жобалық оқыту аясында жүзеге асырылады.

Осыған байланысты Франциядағы жобалық іс-әрекет белсенді әдістердің шеңберінен шығады: ол енді тек әрекет арқылы үйрену емес, сонымен қатар жоба авторының әрекеттері нақты мақсатқа сәйкес ойластырылған, үйлестірілген, құрылымдалған болуы шарт. Мұндай нәтиже қол жеткізілген және күтілетін нәтижелерді салыстыруға мүмкіндік береді. Сөйтіп, білімге деген қарапайым ниет деңгейі де көтеріледі.

Франциядағы жобалық оқыту барлық қатысушылар үшін талап етіледі. Сондықтан педагог кейде білім алушыларды ынталандыру үшін жобаларға өзін енгізуге және кеңес беруге мәжбүр болады, бірақ ол жоба американдық жобалық іс-әрекеттегідей толыққанды жоба жетекшісі бола алмайды. Мұнда жобаны жоспарлау және іске асыру үшін жауапкершілік білім алушыларға жүктелді, осыған байланысты нәтижелерге қойылатын талаптар төмендетілді. Педагог тақырыптардың кең тізімін ұсынады, бұл тақырыптарды білім алушылар арасында бөледі, нәтижені анықтайды, жобалық қызметтің мақсаттарын түсіндіреді, өткізеді.

Білім алушылар өз қажеттіліктерін және олардың ішінен жоба тақырыбын таңдайды.

Ресей Федерациясындағы жобалық оқыту Л.С. Выготский мен А.С. Макаренконьң идеяларына негізделген. Л.С. Выготский тәрбиешілер мен

тәрбиеленушілердің бірлескен шығармашылығы, балалардың бостандығы мен қызметін ынталандыру, өзін-өзі ұйымдастыру және мүдделерін дамыту принциптеріне баса назар аударады [20].

А.С. Макаренко, В.А. Каранчук атап көрсеткендей, адамды тәрбиелеу – оны келешек жолын ашық етіп тәрбиелеу деп есептеді. Оның колонияларында білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеу білім алушылардың бірлескен жұмысы негізінде құрылды. Жасөспірімдерге жүйелі түрде таңдауға болатын тапсырмалар ұсынылды (бұл олардың саналы таңдау жасау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді) [21].

Қазіргі кезеңдегі Ресей Федерациясындағы білім берудегі жобалық іс-әрекет тұжырымдамасының мәнін Н.Г. Алексеев, С.И. Карас, П.Н. Кетов, О.В. Конных, Е.С. Полат және т.б ғалымдар зерттеді. С. Полат нақты практикалық немесе теориялық маңызды мәселені шешу кезінде алуға болатын нәтижеге прагматикалық бағытталу арқылы «жоба» түсінігі мен оның мәнін анықтады. [22].

Ресейде жобалық оқытуды енгізу тұжырымдамасы мен принциптері қазіргі уақытта қалыптасу сатысында. Сонымен, С.И. Карас, О.В. Конных және П.Н. Кетов жобаның анықтамасын білім алушылардың іс-әрекетімен байланыстырды, сол арқылы жоба өніміне қарағанда әрекет факторының маңыздылығын көрсетті. Бұл авторлар жобаны білім алушылардың соңғы өнім түрінде рәсімделген кәсіби маңызды мәселені шешуге бағытталған іс-әрекеттерінің жиынтығы деп түсінеді [23].

С.С. Тимченко, А.А. Лазичев, А.В. Гураков, керісінше, жоба өнімін білім алушылардың іс-әрекетінен жоғары қойып, «жоба» ұғымын экономикадағы ұқсас ұғымға жақындатты. Олардың түсінігінде жоба – нарықта немесе салада сұранысқа ие жаңа жоғары технологиялық өнімдер мен технологияларды жасау түрінде жүзеге асырылуы мүмкін инновациялық идеялар мен ұсыныстардың іске асуы [24].

Біз өз тарапымыздан мыналарға назар аударамыз: оқу орнында жоба технологиясын енгізу үшін білім алушылар бұл әрекетті бірлесіп немесе жеке жүзеге асыра алатындай жағдай жасалуы керек; сонымен қатар қиындықтар туындаған жағдайда жобаға қатысушылардың атқаратын рөлін мұғалімдер, жоғары сынып оқушылары, ата-аналар, оқу орнында тәжірибеден өтіп жатқан білім алушылар тәлімгерден көмек сұрау мүмкіндігі болуы керек.

Бүгінгі күні цифрлық білім беру дәуірінде қашықтықтан оқыту жағдайында жобалық технологияларды іске асыру мәселесі де өте өзекті болып отыр. Жобалық іс-әрекет әдісі – пандемия кезінде білім беру жүйесін өзгерту кезінде қажетті балама әдіс болып табылатын оқу ортасының маңызды құралына айналды [25]. Бұл ретте қашықтықтан оқыту жағдайында осы білім беру модулі арқылы білім алушылардың жобалау-зерттеу қызметін ұйымдастыру тәжірибесін В.А. Кутергин мен Э. Р. Шарипова ұсынды [26].

Ал Д.М. Гребнева осы проблемаға тоқтала отырып, ресейлік мектеп оқушыларының жобалық іс-әрекетін басқару үшін онлайн қызметтерді пайдаланудың бірқатар мүмкіндіктерін. Осы мүмкіндіктердің ішінде «әртүрлі жоба тапсырмаларын шешу күйін қашықтан бақылау мүмкіндігі және жобаның

барлық қатысушыларының тапсырмаларды орындауын бақылау мүмкіндігін» атайды [27].

Сондай-ақ жобалау технологияларын іске асыру кезінде жобалық іс-әрекетке қатысушылардың әрбір тобына жобаны дамыту бағытындағы жұмысты қадағалап қана қоймай, сонымен қатар білім алушыларға оқу процесін басқаруға көмектесетін тәлімгер тіркелуі керек [28].

Жоба бойынша жұмыс істеу кезінде педагог-тәлімгер:

- білім алушыларға қажетті көздерді табуға көмектесу;
- өзі ақпарат көзі болып табылады;
- бүкіл процесті үйлестіру;
- білім алушыларды ынталандыру;
- жобада сәтті жұмыс істеу үшін білім алушылармен үздіксіз кері

байланысты сақтау қажет.

Алайда мұндай іс-әрекет жоспарының айтарлықтай кемшіліктері бар: ресейлік мектептер аясында пәндерді факультативті оқытумен Жеке оқу жоспарлары жоқ, бұл жобалық қызметті жүзеге асыру барысында білім алушыларға оқу жүктемесін арттырады.

Алайда, мұндай іс-шаралар жоспарының айтарлықтай кемшіліктері бар: орыс мектептерінде пәндерді факультативтік түрде оқытатын жеке оқу бағдарламалары жоқ, бұл жобалық іс-шараларды жүзеге асыру процесінде студенттерге оқу жүктемесін арттырады.

Білім алушылар педагог-тәлімгер еңсеруге қатысатын жобалармен жұмыс істеу кезінде бірқатар қиындықтарға тап болады.

Мысалы, олардың ішінде:

- жетекші және ағымдағы (аралық) мақсаттар мен міндеттерді қою;
- мәселелерді шешу жолдарын табу;
- баламалар болған кезде ең жақсы таңдауды орындау;
- нәтижені түзету (қажет болған жағдайда) ;
- алынған нәтижені қажетті нәтижемен салыстыру;
- таңдау аргументі;
- қызметтің өзін бейтарап бағалау.

Жобалау кезінде тәлімгер үшін ең қиыны – білім алушылар «қате жолмен кетсе де» кеңес беруден бас тартпай, тәуелсіз кеңесші рөлін атқару.

Қазіргі уақытта Ресейде ата-аналардың (занды өкілдердің) жобалық іс-әрекетін жүзеге асыру процесіне мектепте оқыту аясында белсенді тарту жүріп жатыр, бұл білім беру процесін мүмкіндігінше түсінікті әрі ашық етеді. Ата-аналарға балаларының жетістіктерін немесе қиындықтары үшін анықталған жетістіктерін, сондай-ақ білім беру процесінің ұйымдастырылуы мен сапасын жеке бағалау мүмкіндігін ұсынады.

Жоғарыда айтылғандардың бәрінен АҚШ, Франция және Ресейде жобалық оқытуды жүзеге асыруда айтарлықтай айырмашылықтар бар екенін қорытындылауға болады.

Бұл ретте АҚШ та жобалық іс-әрекетті жүзеге асыру процесінің артықшылықтары мыналар:

1. Проблемаларды шешу дағдылары, уақытты басқару, сыни ойлау және

т.б. сияқты икемді дағдыларды қалыптастыру және қалыптасудың дамыған процесін болжайтын өнімге немесе нәтижеге қатаң бағдарлау.

2. Жоба технологиясын оқытудың басқа формаларына интеграциялау және гибриді оқыту технологияларын құру (мысалы, STEM, PBL, PBSL).

Солтүстік Американың жобалық іс-әрекет тәжірибесінің кемшіліктері мыналар:

1. Өнімді құру процесіне және жобалық оқытудың тәрбиелік құндылығына минималды назар аудару.

2. Мұғалімге жүктеменің өсуі, өйткені оның белсенді қызметке қатысуы әртүрлі рөлдерді (мотиватордан ресурстарды жеткізушіге дейін) жүзеге асыруды қамтиды.

Францияда жобалық оқытуды ұйымдастыру процесінің артықшылықтарына мыналар жатады:

1. Жобалық іс-әрекеттерді жүзеге асыру кезінде қатысушылардың психологиялық ерекшеліктерін және оның олар үшін тәрбиелік мәнін ескеру.

2. Жобаны жүзеге асыру барысында мұғалімге түсетін жүктеменің шамалы өсуі (мұғалім жобаның қатысушысы болып, ұжымды ынталандырып, сарапшы ретінде әрекет етеді, бірақ ұжымның іс-әрекетіне толық араласпайды).

Францияда жобалық іс-әрекет моделінің кемшілігі – нәтижеге зиян келтіретін өнімді жасау процесіне назар аудару (нәтиже маңызды емес). Бұл білім алушылар үшін жобалық іс-әрекеттің құндылығын, олардың жобаға қатысу уәждемесін төмендетеді, сондай-ақ тұтастай алғанда оны икемді дағдыларды қалыптастыру процесін табысты етеді.

Қазіргі уақытта Ресейде жобалық оқыту технологиясы қалыптасуда. Бұл процесс көбінесе жоғарыда аталған бірқатар кемшіліктері бар жобалық іс-әрекетті жүзеге асырудың тәжірибесіне бағытталған.

Бұл тәсіл педагогтар мен білім алушыларға жүктеменің өсуіне және өніммен салыстырғанда белсенділік компонентінің құнсыздануына әкеледі. Осыған байланысты, ресейлік білім беру жүйесі жобалық оқыту технологиясын, мысалы, Франция тәжірибесін енгізудің балама жолдарын талдауды, сондай-ақ Л. С. Выготский және А.С. Макаренко сияқты отандық дидактилерді белсенді оқытуды жүзеге асыру тәжірибесін тереңірек пысықтауды қажет етеді.

АҚШ-та жоба әдісінің қалыптасуы.

Зерттеуші ғалымдардың көпшілігі жобалардың педагогикалық әдісі Джон Дьюидің (1859-1952) жазбаларынан бастау алатынын мойындайды.

Дьюидің зерттеулері мектептің өмірмен, баланың жеке тәжірибесімен және адамзат қоғамының ұжымдық тәжірибесімен байланысын көрсетеді. Мұның бәрі мектептің белгілері, білім беру процесін ұйымдастырудың негізгі нысаны жобалау қызметі [29].

Америка ғалымы Джон Дьюи жүз жыл бұрын оқушының жеке қызығушылығы мен жеке мақсаттарына сәйкес іс-әрекеті арқылы оқытуды белсенді негізде құруды ұсынды. Оқушы білімді өзіне шынымен де қажет, жеке маңызды деп қабылдауы үшін нақты өмірден алынған, балаға таныс және маңызды мәселені шешу үшін ол алған білімдері мен дағдыларын, сондай-ақ әлі

де алынбаған жаңа білімді де қолдануы керек.

Д. Дьюи прагматизм философиясын жасаушылардың және негізгі идеологтардың бірі бола отырып, қажеттілігін, бәрінің ақиқатын анықтаудың негізгі критерийі ретінде қарастырды. Тек аяқталған жұмыстың нәтижелері, оның пікірінше, адамның қоршаған әлемді тануы мен түрлендіруінің құралы болған ұғымдар мен теориялардың дұрыстығын растай немесе жоққа шығара алады.

Прагматизм («прагма» – грек. «іс», «әрекет») Д. Дьюи үшін шындықты ойластырып, түсіндіріп қана қоймай, адамдарға өмірлік мәселелерін шешуге көмектесетін философия болды. Ол философияны ағарту теориясы, парасаттылықты оқыту құралы, адамдардың өмірін құру құралы ретінде ойлады.

Прагматизм «философиядағы қайта құру» бағдарламасын алға тартты: философия болмыс пен танымның алғашқы бастаулары туралы ойланбауы керек, ол Аристотель заманынан бері ойластырылған, бірақ әр түрлі өмірлік («проблемалық») жағдайларда адамдардың алдында тұрған мәселелерді шешудің жалпы әдісі және олардың үздіксіз өзгеріп отыратын әлемде болып жатқан практикалық қызметі болуы керек. Прагматизм адамның айналасындағы барлық шындықты «тәжірибемен» анықтайды, «тәжірибеде болғанның бәрі» (Дьюи), яғни сананың кез-келген мазмұны ретінде түсініледі. Біржақты түсіндірілген идеяларды қолдана отырып, Дарвин прагматизмді ойлаудың сәтті әрекет ету үшін ағзаны ортаға бейімдеу құралы ретінде ғана қарастырады.

Ой функциясы – объективті шындықтың көрінісі және оған негізделген іс-әрекеттің бағыты ретінде танымда емес, «проблемалық жағдайды» (Дьюи) шешу үшін қажетті құралдарды таңдауда әрекетке кедергі болатын күмәнді жеңу.

Идеялар, ұғымдар мен теориялар тек құралдар немесе іс-қимыл жоспарлары. Прагматизмнің негізгі доктринасына сәйкес олардың мәні толығымен мүмкін болатын практикалық салдарға дейін азаяды [30].

Прагматикалық философия бекіткен іс-әрекет пен белсенділік идеясы Д. Дьюиді адамдардың іс-әрекетін педагогикалық ұйымдастыру мәселесіне бағыттады, ол оның ілімінде олардың өмір сүруі мен дамуының мақсаты, мәні мен тәсілі болып шықты және әлеуметтік сипатқа ие болды, өйткені ол тек қоғамда, басқа адамдармен байланыс жүйесінде және адамзаттың жетістіктерін пайдалану негізінде жүзеге асырылуы мүмкін [31].

Д. Дьюи Мичиган университетінің профессоры (1884-1894) кезінде педагогикалық мәселелерге бет бұрды, ол 1889 жылдан бастап философия кафедрасын басқарды. Д. Дьюидің 1889 жылы Чикагоның иммигранттар ауданында Джейн Адамс құрған бірегей оңалту, білім беру және мәдени-ағарту мекемесі Халл Хауспен ынтымақтастығы оның мектепті «миниатюрадағы қоғам», әлеуметтік орталық, демократияның ошағы ретінде түсінуіне ықпал етті. Халл Хаус құрамына оқу орындары, шеберханалар, балабақша, медициналық-дәрігерлік пункт, арзан асхана, сурет галереясы, кітапхана, клуб кірді [32].

1896 жылы Дьюи Чикаго университетінің Эксперименттік зертханалық мектебінің директоры болды, ол білім беру, ең алдымен, білім мен істің бірлігі идеясы аясында қандай болуы керек екендігі туралы түсінігін дәйекті түрде жүзеге асырды. Д. Дьюи өзінің педагогикалық көзқарастарының

квинтэссенциясын «Менің педагогикалық ұстанымым» (1897) еңбегінде баяндады. «Мектеп және қоғам» (1898), «Бала және бағдарлама» (1902) еңбектерінде Д. Дьюи өзінің негізгі педагогикалық идеяларын негіздеді:

- балалардың жеке тәжірибесін жинақтау жүйелі ғылыми білімді игеруден жоғары тұрады. Дьюи оқыту қоршаған шындықты тәжірибені білу арқылы жүзеге асырылуы керек деп есептеді;

- практикалық нәтиже беретін нәрсе ғана шынайы және құнды. Тәрбие мен оқыту теориялық тұрғыдағы нысандарда емес, нақты практикалық істерді орындау барысында жүзеге асырылады;

- оқу-тәрбие процесінің негізінде баланың мүдделері болуы керек. Баланың мүдделерін құнды нәтижелерге әкелуі мүмкін жолға бағыттау арқылы пайдалану керек;

- оқытудың қоғамдағы болашақ қызметіне бағдарлануы. Практикалық жұмыстың мақсаты – нақты білім алу ғана емес, сонымен бірге мектептің қоғамның әлеуметтік қызметімен байланысы;

- мектепте оқытылатын пәндердің жиынтығы мен арақатынасы өзгеруі керек: «маңызды» деп аталған пәндердің орнына «инструменталды» пәндер енгізіледі немесе «маңызды» деген пәндердің бір бөлігі айтарлықтай қысқаруы керек;

- барлық жас санаттары үшін үздіксіз білім беру. Бүкіл қоғам үнемі үздіксіз білім алу және қайта даярлау процесінде болуы керек;

- Дьюи оқу процесіне ойын әрекеттерін жүйелі түрде қосу қажет деп санады;

- мұғалімнің міндеті – қолданыстағы тәжірибе шегінде фактілерді таңдау, олардың көмегімен келесі тәжірибе саласын кеңейтетін қосымша бақылауларға итермелейтін жаңа проблемалар туындауы мүмкін.

Мектеп шеберхана, зертхана, яғни «тыңдау» емес, «жасау» мектебі болуы керек.

Осыған сәйкес Дьюи мектепті ұйымдастырудың негізгі принциптерін атап өтті:

- біріншіден, балаларды ынтымақтастық пен өзара түсіністікке үйрету;

- екіншіден, олардың өзара тәуелділік санасын дамыту, болашақ қоғамдық қызметте осы ынтымақтастық рухын сақтауға деген ұмтылысты қалыптастыру [33].

Нақты практикалық мақсаттарға бағдарлану Дьюидің жеке пәндерді оқыту әдістерін түсіндіруінде де көрініс тапты. Ол табиғатпен және қоғамның әлеуметтік өмірімен тығыз байланысты география мен тарихты ең маңызды пәндер деп санады. Дьюидің пікірінше, әлеуметтік және жаратылыстану ғылымдарын бір-бірінен бөлек зерттеу жасанды және шындықтан алынған.

Рогачева өзінің зерттеулерінде жазғандай, Джон Дьюи оқушылардың күнделікті өміріне тікелей қатысты қол еңбегіне үлкен көңіл бөлді. Мұғалімнің сұрақтары мен оның ұсыныстарының көмегімен балалар жүн иіруге арналған қарапайым құралдарды қайта ойлап тапты. Тәжірибелер мен жаңалықтар оқушылар заманауи тоқу станоктарының жұмыс принциптерін меңгергенге дейін жалғасты.

Мектепте өнеркәсіптің дамуының үш кезеңі зерттелді, механикалық құрылғылардың шикізатты өңдеуге және оны киімге айналдыруға қосқан үлесі бағаланды. Зауыт өндірісін зерттей отырып, олар қарапайым машиналарды күрделілерімен салыстырды, механика мен физиканы зерттеді, математикалық есептеулер жүргізді. Балалар кейіннен экономиканы зерттеуде қолданылатын идеяларды дамытты және бұл оқушыларға түсінікті болды. Олар химиялық процестерді түсінді, шикізатты өздері дайындады, бояуды зерттеді және маталарды бумен пісіруді үйренді [34].

1896 жылы Дьюидің ашық университеттік бастауыш мектебінде 16 бала оқыды және екі мұғалім жұмыс істеді. 6 жылдан кейін мектепте 140 оқушы, 23 тәрбиеші және 10 түлек студенттер ассистенті болды. 1936 жылы «Чикаго экспериментінің теориясы» еңбегінде Дьюи өзінің мектебінде білім мен істің бірлігі теориясын қағаз жүзінде емес, белгілі бір формада дамытуға ұмтылғаны туралы жазды. Білімнің іс-әрекеттің жанама өнімі екеніне сенімді бола отырып, Дьюи мұғалімнің педагогикасы мен оқушының психологиясын органикалық түрде байланыстыруға тырысып, мектепте жобалық қызметті ұйымдастыруға ерекше қызығушылық танытты.

1900-жылдардың басында зертханалық мектеп әлемдік сенсацияға айналды. Дьюидің педагогикалық идеялары АҚШ мектептеріндегі және басқа да елдердегі оқу-тәрбие жұмысының жалпы сипатына, атап айтқанда 20-шы жылдардағы кеңестік мектепке үлкен әсер етті, бұл 20-шы жылдары қолданылған кешенді бағдарламалар мен жобалар әдісінде көрініс тапты. Д. Дьюидің дәстүрлі оқыту жүйесі мен педагогикалық теориясын салыстырмалы талдауы 7-кестеде ұсынылған.

Д. Дьюи – дәстүрлі білімге қарсы күрескен жаңа мектептер қозғалысы мен реформалық педагогика жетекшілерінің ішіндегі ең қуатты тұлға (Г. Винекен, Л. Гурлитт, О. Декроли, Э. Демолен, Э. Кей, Г. Кершенштейнер, Э. Клапаред, В. Килпатрик, Р. Кузин, В. Лай, Г. Литц, Э. Мейман, М. Монтессори, П. Петерсон, С. Редди, С. Уошберн, А. Ферриер, Г. Шаррельман және т. б.). Ресейде жаңа педагогикалық қозғалыстың бастауында Л. Н. Толстой тұрды. ХІХ-ХХ ғасырдың басында оны К. Н. Вентцель, И. И. Горбунов-Посадов, С. Н. Дурилин, А. У. Зеленко, Е. С. Левицкая, Н. И. Попова, В. Н. Н. В. Чехов, С. Т. Шацкий және т. б. ұсынды [35].

7-кесте. «Дьюидің дәстүрлі оқыту жүйесі мен педагогикалық теориясын салыстырмалы талдау»

Дәстүрлі оқыту жүйесі	Дьюидің педагогикалық теориясы	
Оқытудың негізгі мақсаты	Білім жүйесін қалыптастыру, ғылым негіздерін игеру, бұл оқыту стандартының болуымен көрінеді	Оқушылардың сыни (рефлекторлық) ойлауын қалыптастыру; баланың өз тәжірибесін байыту және оны мәдениетке

		баулу
Негізгі екпін	Жеке тұлғаның хабардарлығы	Өмірлік тәжірибе жинақтау
Білім алу жолдары	Оқушылар білімдерін дайын күйінде олардың ақиқатын дәлелдеу жолдарын ашпай ақ үйренеді	- Іс-әрекеттерді орындауға байланысты қоршаған шындықты тәжірибені тану; - Зерттеу әдісі; - Нақты өмірдің проблемалық жағдайларына сүйену
Оқыту принциптері	Ғылыми, қол жетімділік, беріктік, жүйелілік және жүйелілік принциптері.	Білім берудің маңызды қағидасы – әр оқушының қажеттіліктеріне бағдарлану, балалардың жалпы және ақыл-ой қабілеттерін, әртүрлі дағдыларын дамыту
Оқыту бағдарламасы	Сынып кестеге сәйкес Бірыңғай жылдық жоспар мен бағдарлама бойынша жұмыс істейді.	Зерттелетін пәндердің дәйекті жүйесі бар тұрақты бағдарлама жоқ, жыл ішінде кесте баланың үйренген материалы мен мүдделеріне сәйкес өзгереді.
Пәндерге бөлу	Сабақ, әдетте, бір оқу пәніне, тақырыпқа арналған, соның арқасында сынып оқушылары бір материалмен жұмыс істейді	Курсты пәндерге бөлудің қажеті жоқ, өйткені ол ілімнің интеграциясына және жеке ұғымдардың қалыптасуына кедергі келтіреді
Педагог қызметі	Мұғалім сабақта оқушылардың жұмысын басқарады	Мұғалім оқушының ішкі әлемін анықтауға қолайлы жағдайлар жасап, дамуға бөгет болатын немесе кедергі келтіретін жағдайларды жоюы керек
Тәрбие	Тәрбие-бұл отбасының дел, мектепте тәртіптік шараларға негізделген Үстірт тәрбие ғана	Тәрбие білім беру процесінің ажырамас бөлігі болып табылады

	қарастырылған	
Оқыту нәтижесі	Оқушылардың саналы жүйелі білімі	Нәтиже – белсенділік, бастамашылдық, Тәуелсіздік, жауапкершілік, өз іс-әрекетін жоспарлауға дайын болу, ойлаудың икемділігі, нәтижеге жетудегі табандылық, өз қателіктерін түзетуге дайын болу, таным процесін білу, ымыраға келетін шешімдер таба білу

«Біздің мектеп жұмысы әдісі»

«Конструктивті оқыту» идеясын Колумбия университетінің профессоры Ч.Р. Ричардс қолдады, ол алғаш рет «жобалық оқыту» терминін қолданды. Джон Дьюидің педагогикалық прагматизмінің талаптарына сәйкес, оған сәйкес бала өмірде «бастаманы, шығармашылықты, іс-әрекетке қатысуды дамытуы керек», оқытудың бұл түрі «прогрессивті педагогика» әдісіне айналды. Ұзақ уақыт бойы білім алушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру, ол оқу уақытын да, сабақтан тыс уақытты да қамтыды, оны «мақсатты акт әдісі» деп аталды. Тек 1908 жылы ауылшаруашылық мектептерінің тәрбие бөлімінің меңгерушісі Д. Снезден инновациялық әдістер туралы айта отырып, «жоба» сөзін қолданды, ал 1911 жылы АҚШ-тың білім беру бюросы «Жоба» терминін білім беру процесіне қатысты заңдастырды.

Жоба әдісін әмбебап қолдану оның Нью-Йорктегі Колумбия университетінің Педагогикалық колледжінің профессоры Уильям Херд Килпатрик (1871-1965) берген жаңа анықтамасын анықтады. Ол 1918 жылы Американдық мектеп педагогикасының жетекші журналы «педколледж рекордтары» журналында жарияланған мақалада «Жоба әдісі» теориясын жобалауға бірінші болып әрекет жасады. Мақала жай «Жоба әдісі» деп аталды және ол ерекше жетістікке жетті

XX ғасырдың басынан бастап. жобалар әдісі американдық мектепте ерекше танымал болды. Бұл Америка Құрама Штаттарының іскер тұрғындарының рухы мен өмір салтына сәйкес келеді. Америкалықтар жобалық әдісті «біздің мектеп жұмысының әдісі» деп атады. Профессор Килпатрик ұсынған «Өмірдегінің бәрі өмір үшін» ұраны американдық тәрбиешілермен үлкен резонанс тудырды [36].

Профессор Килпатрик балалар тек зерттеп, өз бетінше тәжірибе жасап қана қоймай, өздері үшін эксперименттік тапсырмалар қоюы керек деп есептеді: «...олар «жобаларды өздері ойлап тауып, құрастырсын, оларды өз бетінше жүзеге асыруға мүмкіндік берсін» деді [37].

Сонымен қатар, мұғалімнің рөлі өзгереді: ол енді нұсқаушы-кеңесші емес, ол нұсқаушы-ұйымдастырушы, оның барлық рөлі материалды бөлуге, ұйымдастыруға дейін азаяды; бастаманың өзіне, зерттеу тапсырмаларының өзіне келетін болсақ, олар жоғарыдан емес, төменнен, яғни білім алушыдан келуі керек.

Жобаның өзіне келетін болсақ, профессор Килпатриктің пікірінше, бұл тұжырымдамаға кез-келген белсенділік сәйкес келеді, тек оны нақты мақсатпен жарықтандырып, оны жүзеге асыруға деген құлшынысты ояту қажет.

«Хат жазатын шәкірт» (егер ол осы мақсатқа құмар болса), әңгімені мұқият тыңдайтын бала, айдың қозғалысын әлемдік динамика қағидаттарына негіздейтін Ньютон, гректерді Филиппке көтеруге тырысқан Демосфен, Леонардо да Винчи, өзінің «Соңғы кешін» жазып, геометриялық тапсырманы саналы түрде шешетін бала – мұның бәрі жеке мақсатты актілердің (жобалардың) үлгілері», – дейді профессор Килпатрик [38].

Жобалар топтық болуы мүмкін. Мысалы: ойынды ойлап тапқан сынып; футбол ойнайтын ұлдар тобы; жолдастарының алдында спектакль қоюға дайындалып жатқан білім алушылар.

Белгілі бір жобалардың құндылығын өлшеу ретінде профессор Килпатрик дәрежесі адамның қызығушылық дәрежесін, оның мақсатқа деген құштарлығын алға тартады.

Сонымен, жоба әдісінің негізгі іргелі теориялық принципі: ересектер жасаған бағдарламалар мен оқу жоспарларынан емес, балалардың мүдделерінен, яғни қазіргі кездегі практикалық және рухани қажеттіліктерімен тікелей байланысты, балалардың мүдделерінен бастау алған жөн.

Әрекет, бұл оның әртүрлілігінде, адамдардың сыртқы көрсеткіші бойынша емес, баланың өзіне қойған мақсатынан тікелей туындайды – бұл мектеп жұмысының жалғыз педагогикалық қолайлы мазмұны, оқытудың жалғыз пәні. Белгілі бір фактілер мен ережелерді игеруге немесе сіңіруге емес, әрекет етуге үйрету; баланы өзіне міндеттер қоя білуге, жоспарланған жобаларды орындауға, аяқтауға үйрету – бұл мектептің басты міндеті [39].

Джон Дьюи өзінің шәкірті Уильям Килпатриктің кейбір идеяларын сынға алды және барлық білім беруді жобалық әдіске айналдырудың қажеті жоқ деп есептеді, өйткені ол қысқа мерзімді, құбылмалы, жиі кездейсоқ және тривиальды, бұл толық білім алу үшін жеткіліксіз. Білім алушылардың *жобалық іс-әрекет* процесінде алатын білімі техникалық және теорияға аз әсер етеді, сондықтан Дьюи жоба әдісін басқа әдістермен біріктіруді ұсынды.

«Өз көйлегін тігіп алған қызды елестетіп көріңіз. Егер ол өзінің жан-тәнімен беріліп, ықыласпен, сүйіспеншілікпен жұмыс істесе, үлгіні өз бетінше жасап, көйлек стилін ойлап тапса, оны өз бетінше тігетін болса, онда бұл сөздің педагогикалық мағынасында типтік жобаның үлгісі болып табылады».

Сол кезде жобалық әдіс американның педагогикалық әлемінде сенсацияға айналды; Американың педагогикалық журналдары оған қатты қызығушылық танытып, оған бірқатар мақалалар, соның ішінде сыни мақалалар арнады. Осы орайда Миссури штаты мектептердің бірінде профессор Коллингс осы идеяны эксперименттік мектепте дәйекті және тұтас жүзеге асыруға ерекше тоқталды

[40].

Коллингс өзінің «американдық мектептің жоба әдісі бойынша тәжірибесі» кітабында мектептерде жоба әдісін қолдануды егжей-тегжейлі сипаттап, эксперименттік және бақылау мектептерінің нәтижелерін салыстырмалы талдауды қорытындылады. Зерттеу барысында оқу бағдарламасы «балалардың нақты өмірдегі мақсаттарынан толығымен таңдалуы мүмкін» деді.

1917 жылы Миссуридегі бір шағын ауыл мектебі эксперименттік мектепке айналды және оған келесі практикалық тапсырма берілді: «ауыл мектебінің курсы нақты өмірде ұлдар мен қыздардың алға қойған мақсаттарынан тікелей жасалуы мүмкін бе?, ал егер солай болса, қандай өлшемде, қандай нәтижелермен және қандай жағдайда болады деген мәселелер қойылды. Тәжірибе 4 жылға созылды (1917 жылдан 1922 жылға дейін) [41].

Төрт жылдық кезеңнің соңында осы үш мектептің практикалық жетістіктері талданып, салыстырылды. Бақыланатын және салыстырылатын мектептерді таңдау келесі аспектілер бойынша мүмкіндігінше салыстырмалы түрде анықталды:

- балалардың дарындылығы және олардың әртүрлі пәндердегі жетістіктері – оқу, жазу, арифметика және т.б.;
- мектепке деген көзқарас, мектептен тыс тәрбие мен мінез-құлық;
- ата-аналардың ұлты, олардың материалдық жағдайы, тәрбиесі, мектепке деген көзқарасы, отбасындағы және қоғамдағы мінез-құлық;
- осы аймақтың қоғамдық-мәдени және экономикалық деңгейі;
- оқу кезеңінің ұзақтығы;
- балалардың оқу курсы, мектеп жабдықтары және инспекция мөлшері;
- мұғалімдердің саны, олардың педагогикалық тәжірибесі және мұғалімдердің еңбегіне ақы төлеу.

Осы тармақтардың барлығында эксперименттік мектеп тіпті бақылаулардан біршама төмен болды.

Сәйкес келмейтін факторларға жабдықты жатқызу керек. Бақылау мектептері қарапайым оқулықтарды, ең жақсы де оқулықтарды және оқу нұсқаулықтарын пайдаланды. Эксперименттік мектептің кітапханасында көптеген әңгімелер, мысалдар, экскурсиялар, ойындар, журналдар болды.

Бақылау сыныптарының жабдықтарына дәстүрлі географиялық карталар, глобустар, картиналар және басқа иллюстрациялық материалдар кірді.

Эксперименттік мектептердің барлық педагогикалық арсеналы зертханалық және құрылыс материалдарынан, әртүрлі құралдардан, экономикалық жабдықтардан тұрды.

Эксперименттік мектепте төрт жылдық кезеңнің басында алдын-ала әзірленген бағдарламалар да, оқулықтар да, алдын-ала жасалған жоспар да болған жоқ.

Бірақ бірінші жылдың аяғында келесі кесте пайда болды (8-кесте).

8-кесте – Эксперименттік мектептің сабақ кестесі.

Уақыты	Бірінші топ	Екінші топ	Үшінші топ
9.00 - 9.30	Әңгіме оқу		
9.30 - 10.00		Әңгіме оқу	
10.00 - 10.30			Әңгіме оқу
10.30 - 10.55	Еңбек жобасы		
10.55 - 11.20		Еңбек жобасы	
11.20 - 11.45			Еңбек жобасы
11.45 - 12.55	Таңғы ас		
12.15 - 13.15	Мектеп ауласындағы ойын		
13.15 - 13.40	Ойын жобасы		
13.40 - 14.05		Ойын жобасы	
14.05 - 14.30			Ойын жобасы
14.30 - 15.00	Экскурсиялық жоба		
15.00 - 15.30		Экскурсиялық жоба	
15.30 - 16.00			Экскурсиялық жоба

Профессор Э. Коллингс әлемдегі алғашқы оқу жобаларының жіктелуін ұсынды:

- «Ойын жобалары» – балалар сабақтары, олардың тікелей мақсаты әр түрлі топтық іс-шараларға қатысу (әр түрлі ойындар, ұлттық билер, драматизация, әр түрлі ойын-суық және т. б.);

- «Экскурсиялық жобалар», олар қоршаған табиғат пен қоғамдық өмірге қатысты мәселелерді орынды зерттеуді көздеді;

- «Әңгіме жобалары» – балалардың тілін дамыту «әр түрлі формада әңгімеден ләззат алады» мақсатында: ауызша, жазбаша, вокалды (ән), көркем (сурет), музыкалық (рояльде ойнау) және т. б.;

- «Конструктивті жобалар» нақты, пайдалы өнімді жасауға бағытталған: қоян тұзағын жасау, мектептегі таңғы асқа какао дайындау, мектеп театрына сахна жасау және т.б. Э. Коллингс ұсынған.

Сонымен қатар Э. Коллингс жобалардың әр тобы бойынша жобалардың тақырыптарын да ұсынады (1-қосымша).

Э. Коллингстің басшылығымен тек жобалар әдісі бойынша жұмыс істеген эксперименттік мектепте жұмыстың бірінші жылында балалардың өздері 58 «экскурсиялық жобаны»; 54 «ойын жобасын»; 92 «конструктивті жобаны»; 396 «әңгіме жобасын» ойлап тапты, пысықтады және соңына дейін жеткізді.

Профессор Э. Коллингс 1-топтың экскурсиялық жобасының типтік мысалына мынаны жатқызады. Бірде, өз тобының бірінде Карл Мерфи ханымның күнбағысты барлық басқа гүлдер сияқты емес, тек өз бақшасының аулаларына отырғызатынын білгісі келді. Көп ойланбастан, жігіттер келесі күні Мерфи ханымның бақшасына баруды шешеді. Олар Мерфи ханымның күнбағыс оның қиярын күннің тым көп әсерінен қорғайтыны туралы түсіндірмелерін мұқият тыңдайды. Төменгі жол: балалар күнбағыстың практикалық

маңыздылығымен егжей-тегжейлі танысады және оларды өз бақшасына отырғызу туралы шешімдерін жариялайды; сонымен қатар, балалар: «бақша күнбағыстары жабайы күнбағыстардан қалай ерекшеленеді?» және бұл жаңа жобаға серпін берді.

Мектептің төрт жылдық жұмысы балалардың өздеріне әр түрлі мақсаттар қоя алатындығын және оларды жүзеге асыру үшін жұмыс істей алатындығын дәлелдеді, бұл олардың бастамасының, пайымдауының және байсалдылығының дамуын көрсетеді. Төрт жылдық эксперимент аяқталғаннан кейін оқушылар әдеттегі типтегі бастауыш мектептің негізгі пәндері бойынша арнайы тестілеуден өтті: оқу, жазу, арифметика, география. Алынған бақылау мәліметтері мектептерінің мәліметтерімен салыстырылды. Сонымен қатар, бұл жетістіктер статистикалық есептерден алынған қоғамдық мектептердің орташа жетістіктерімен салыстырылды.

Профессор Э. Коллингстің кітабында келтірілген мәліметтер (Э. Коллингс «Америкалық мектептің жобалық әдіспен жұмыс істеу тәжірибесі») барлық жағынан (оқушылардың жетістіктері, олардың мектепке және білімге қатынасы, мектептен тыс мінез-құлық, ата-аналардың мектепке деген көзқарасы, мектептің айналасында қалыптасатын қоғамдастық өмірі) эксперименттік мектептер бақылау мектептерінен жетістік жағынан асып түсетіндігін көрсетеді [11].

Жоба әдісін қолданған мұғалімдер оның тиімділігін жоғары бағалады және оны қолдану дағдыларын жетілдіруге тырысты.

АҚШ-та жоба әдісіне қызығушылық толқынында мақсаттары мен формалары бойынша ерекшеленетін көптеген педагогикалық ағымдар пайда бола бастады (9-кесте).

9-кесте. Жоба әдісі идеяларын алған АҚШ педагогикасындағы оқыту әдістері мен формалары

Әдісі/ формасы	Жоба әдісімен ұқсастықтар	Жоба әдісінен айырмашылықтар
Далтон жоспары (Е. Parkhurst оқыту жүйесі)	Оқудың әртүрлі сатыларындағы және жас топтарындағы оқушылардың ынтымақтастық мүмкіндігін ескереді. Топтардағы оқушылардың өзіндік жұмысы басым. Жеке жұмыс жоспарлары немесе кестелер. Мұғалім кеңесші, көмекші ретінде әрекет етеді	Жоба әдісінен гөрі, оқытуды дараландыруға баса назар аудару: баланың өзі өз бетінше оқу үшін тақырыптарды таңдайды; жұмыс бағыттарын таңдауда жеке қызығушылық құпталады

Виннетка жоспары (К. Уошберн)	Пәндерді интеграциялау арқылы күнделікті өмірмен байланыста негізделген оқыту. Кешендер мен зертханаларды пайдалану. Балалардың жеке мүдделерін есепке алу	Оқыту қарқыны мен мазмұнын даралау. Оқу қызметінің аралық нәтижелерін бақылау
Колумбия университетіндегі Линкольн атындағы мектеп	Балаларды бірқатар жобалармен таныстыру. Балалардың бастамасын ынталандыру. Топтарға бөлу. Топаралық бірлестіктер. Жиналыстарда атқарылған жұмыстар туралы есеп	Бағдарлама икемді және схемалық. Жаңа материалды енгізудегі мұғалімнің жетекші рөлі

Басқа шет елдерде жобалар әдісін дамыту. «Жаңа тәрбие»

Зерттеушілердің бір бөлігі Еуропадағы жоба әдісінің элементтерін қолданудың бұрынғы тәжірибесін көрсетеді. Сонымен, швейцариялық зерттеуші Юрген Велькер білім алушылардың жобалық қызметін ұйымдастырудың алғашқы тәжірибесін XVIII ғасырға жатқызуға болатындығын атап өтті. Михаэль Кнолль 1702 жылы Париждегі корольдік сәулет академиясы эскиздері жобалар деп аталатын құрылыс жоспарлары байқауын жариялаған кезде, оқу орындарының қызметі контекстіндегі жобалар туралы алғашқы ескертуді белгілейді. Болашақта студенттік жобалар конкурстары дәстүрге айналды, жобалармен жұмыс жасау барысында студенттер «қиялын дамытып, классикалық дәстүр аясында өзіндік шешімге келуге» мәжбүр болды.

XIX ғасырдың екінші жартысында техникалық бағыттағы студенттік қолданбалы жобалардың тәжірибесін неміс тілді елдер қабылдайды, содан кейін ғана Еуропадан Америкаға келеді. Жобалардың неміс тәжірибесі американдықтардан бұрын болғандығы туралы ақпарат XX ғасырдың аяғындағы неміс тілді дереккөздерден алынған. Бұл жұмыстардың кейбіреулері бастапқыда тенденцияға ие болды, өйткені олар студенттердің жобалық қызметін ұйымдастырудағы еуропалық педагогиканың басымдылығының Тарихи негіздемесіне арналған. Мысалы, М. Кнолль өзінің мақалаларының бірінің атауында Америка емес, Еуропа педагогикадағы жобалық әдістің атасы болғанын айтады. Сонымен қатар, «неміс» жобалары әлі де конкурстық сипатта болды және сабақтан тыс жұмыстың бөлігі бола отырып, оқу процесінің бөлігі болмады. Жобалардың жалпы дидактикалық әдісі тек XIX-XX ғасырлардың басында болады, ал 1900-1915 жылдар аралығында АҚШ-та жобалық қозғалыс пайда болады, ол әлемдік масштабқа ие болады (жобалар әдісі –

американдықтардың ең жаңа педагогикалық дамуы ретінде Еуропаға «оралады»).

Селестен Френе (1896-1966) – белгілі француз педагогы, авторлық мектепті құрушы. Ол өзінің педагогикалық қызметін 1920 жылы Приморск Альпісіндегі шағын қалашық мектебінде бастады. Сол күндердің өзінде Францияның ауылдық жерлерінде көптеген шағын бастауыш мектептер сақталды, онда бір мұғалім 6 мен 14 жас аралығындағы барлық оқушылармен бір уақытта сабақ берді. Осындай мектептерде ең алдымен Селестен Френе өзінің педагогикалық жүйесін дамытты [10]. Мектептегі оқыту мен тәрбие процесі шынайы өмірден қаншалықты алшақтап кеткенін түсінген жас мұғалім тәрбиенің озық тұжырымдамаларымен таныса бастады және көп ұзамай «жаңа тәрбие» идеяларына қызығушылық танытты. Мұндай атауды Дж. Дьюи және батыста дәл 20-30 жылдары кең таралған. «Жаңа тәрбиенің» барлық жақтастарын біріктірген жалпы идея дәстүрлі педагогикадан үзілді-кесілді бас тарту болды [42].

С. Френе бойынша бүкіл тәрбие жүйесі құрылатын материалдық және техникалық база «басты мақсат – балалардың жұмысын мүмкіндігінше тиімді ету». «Мектеп әлеуметтік ортаның ажырамас бөлігін құрайтын жаңа өмір рухымен сіңген, прогресстің жетістіктеріне тек өзінің үй-жайларын, оқу бағдарламалары мен өмір салтын ғана емес, сонымен қатар құралдар мен техникалық құралдарды да сәйкестендіруі керек».

С. Френе мектебі бұл еңбек мектебінің моделі. С. Френе педагогикасында оқытудың жаңа құралы ретінде редакция мен баспахана енгізілді, оның көмегімен балалар ұжымында мәтіндерді құру, теру және басып шығару жүзеге асырылады. Бірақ кәдімгі мектеп баспаханасынан айырмашылығы, ол ең маңызды дидактикалық және тәрбиелік функцияларды атқарды. Типографиялық станокта балалардың білімі мен тәжірибесін көрсететін еркін мәтіндер басылды. Олар мазмұнға да, сөздерге де ұжымдық жұмыс негізінде құрылды. Басылған еркін мәтіндерден әртүрлі тақырыптар бойынша мектеп журналы жасалды. Мазмұны мен құрылымы бойынша әртүрлі дидактикалық карталар да басылды. Бастауыш сынып оқушыларына арналған сұрақ-карталар мен ақпарат карталары болды: оқушы ақпаратты оқып, сұрақтарға жауап берді. Жоғары сынып оқушыларына арналған карталар толық және күрделі болды. Шын мәнінде, олар оқу құралдарының бір түрі болды: жаңа ақпаратты, соның ішінде оқулық сипатын жинақтай отырып, оқушы оларды картаға енгізді. Баспаханада жұмыс істей отырып, басып шығаруды өңдеп, материалды басқа мектептерге жібере отырып, әр түрлі жастағы оқушылар үнемі біртұтас ұжым ретінде өнер көрсетті.

Оқу қызметі тәрбиемен тығыз байланысты болды. Бұл балалардың өзін-өзі басқаруын ұйымдастыруға ықпал етті. Күннің бірінші жартысында оқушылар өз бетінше оқу жұмыстарын жүргізді. Мұғалім оқушыларға көмектесті, кеңес берді, топтық және жеке сабақтар өткізді. Екінші балалар шеберханада, зертханада, қосалқы шаруашылықта жұмыс істеді, спортпен айналысты. Олар оқу күнін жалпы жиналыспен аяқтады, онда оқушылар мен мұғалімдер күнді қорытындылады. Әр оқушының және әр сыныптың бір күнге, аптаға, айға арналған өзіндік бағдарламалары болды [43].

Питер Петерсон (1884-1952) оқушылардың санасы мен белсенділігін

оятуға бағытталған «Йена жоспары» идеясын алға тартты. Ол ұсынған мектептегі жұмысты ұйымдастыру жүйесі оқу процесін дараландыруды оқушылардың ұжымдық іс-әрекетімен үйлестірді. Мектеп тәрбиелік қоғамдастықпен алмастырылды, онда оқушылардың тәуелсіздігі мен олардың белгілі бір ережелерге бағынуы біріктірілуі керек еді. «Йена-жоспар» шеңберінде оқыту оқу материалының тақырыптық интеграциясы негізінде кешенді жүргізілді, оқушылар топтарында әртүрлі жұмыс түрлері ұйымдастырылды.

«Йена-жоспар» негізінде мектеп қызметі жеке тұлғаны құрметтеу, балалардың бостандығы мен тәуелсіздігінің үйлесуі және олардың күнделікті өмірде, оқуда, еңбекте өзара тәуелділігі, балалардың, мұғалімдер мен ата-аналардың тығыз байланысы принциптеріне негізделген. Сыныптар төрт түрлі жастағы топтармен ауыстырылды (30-40 адам). Жоғары сынып оқушылары қамқоршы, кішілерге көмекші ретінде әрекет етті [44].

Кешенді оқыту оқу материалының тақырыптық интеграциясы негізінде құрылды. Оның алғашқы жылдардағы мазмұны оқушылардың басым мүдделерімен анықталды, кейіннен (бесінші-алтыншы оқу жылынан бастап) мұғалім көбірек бағыт алды. Оқыту бір кіші топтан екінші топқа ауыса отырып, оқушының оқу бағдарламасы бойынша жеке алға жылжуына, жеке және топтық тапсырмаларды-жобаларды орындауға, өзіндік оқу жұмысын кіші топтағы өзара көмекпен үйлестіруге негізделген. Сабақ әртүрлі оқу жұмыстарымен ауыстырылды. Шағын топтарда (3-5 адам) бұл жобалар бойынша жұмыс және оның нәтижелері қандай да бір экспозицияны дайындау, модель құру, бірлескен баяндама және т.б. болуы мүмкін; жұптарда тапсырмалар, практикалық сабақтар және еркін жұмыс (жаттығу тапсырмаларын орындау) сияқты оқу сабақтарының түрлері қолданылды, оқу ойындары), сонымен қатар оқушылардың жұмысын, топтың немесе мектептің өмір мәселелерін топтық талқылау жүргізілді. Мектеп қызметінде оқу апталығының ашылуы, оның қорытындысын шығару, есеп беру көрмелері және басқа да жалпы мектептік іс-шаралар маңызды орын алды.

«Йена-жоспарда» мұғалімдер оқушыларды оқу іс-әрекетінің нәтижелерін дербес бағалауға, өзара бағалауға бағыттады, қатаң бағалаудан аулақ бола отырып, мейірімді, түзетуші пайымдаулар айтты. Бір топтан екінші топқа ауысу оқушылардың «жалпы жетілуі», олардың жеке өсуі негізінде жүзеге асырылды. Мектеп өмірінің топтық ұйымы «Рухани қауымдастықтың» құралы болды, оның барысында баланың «жеке басын тұлға болуға жеткізуге» мүмкіндігі болды. П. Петерсонның «Йена-жоспар» үлгісі 2-қосымшада берілді.

Бельгиялық педагог Жан-Овода Декролидің (1871-1932) педагогикалық тәжірибесінің негізінде баланың мүдделері орталықтарының теориясы жатыр. Декроли әрі мұғалім, әрі дәрігер және психолог бола отырып, «жаңа тәрбиенің» қызу жақтаушысы болды. 1901 жылы Брюссель маңында «дамуында ақаулы балаларға арналған Институт» ашылды. 1907 жылы ол қарапайым балаларға арналған «өмір арқылы өмір мектебін» құрды. 1920 жылдан бастап Брюссель университетінің гигиена және емдік педагогика профессоры. Ж.О. Декроли педагогикалық идеялары: «Менің мақсатым – ғылымдар арасында байланыс орнату, оларды бір орталықта біріктіру. Бұл орталық – оған бәрі жақындайтын, одан бәрі алшақтайтын бала». Декроли педагогикалық іс-әрекет баланың өзінің

«Мен» туралы білуіне, өзінің идеалдарын, мақсаттары мен тілектерін жүзеге асыруға тура келетін тіршілік ету ортасын білуге көмектесуі керек деп жазды.

Ж.О. Декроли мектеп саясаттан тыс және сыныптан тыс болуы керек деп есептеді. Тәрбиенің негізгі мақсаты өмірге, өмір үшін, өмір арқылы болды. Ж. О. Декроли былай деп жазды: «Тәрбие психикалық, моральдық және физикалық болуы керек, ол әр баланың бейімділігіне бейімделуі керек, сонымен қатар саламатты өмірге бейімделуге көмектесуі керек». Педагогикалық процестің орталығы – бала, оның ішкі әлемі, қажеттіліктері, мүдделері, қабілеттері.

Балаға тек өзін-өзі білу маңызды, оның бәрі қалай жұмыс істейді, оның органдары қалай жұмыс істейді, олардың мақсаты қандай. Неліктен ол аштық, шөлдеу, суық, ұйқышылдықты сезінеді, неге қорқады немесе ашуланады, қандай кемшіліктері мен қасиеттері бар. Сондықтан мектептің бағдарламасын қызығушылық орталықтарының шеңберіне шоғырландырудың маңызды принципі: «бала және оның тәні», «бала және Ғалам» және т.б. бұл жерде мұғалім көмекші және кеңесші рөлін атқарады.

А.И. Пискунов былай деп жазады: «Ж. О. Декролида оқыту мен тәрбиелеудің негізі «қызығушылық орталықтары» деп аталатын оқу кешендеріне айналды, олардың мәні балалардың қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін тақырыптар бойынша балалардың жұмысын ұйымдастырудан тұрды. Нақтырақ айтсақ, бұл сабақтарда балалар өздері қойған тақырыпқа байланысты нәрсені ғана байқады, оқыды, жазды, сурет салды, мүсіндеді және т.б. «Ж.О. Декроли балалардың сенсорлық дамуын қамтамасыз ететін дидактикалық ойындар жүйесін құрды.

Ж.О. Декроли бойынша ойын – қуанышты шығармашылық қызмет. Ойлауды дамыту үшін ол жіктеу және жинау жүйесін ұсынды. Ол оқыту мен тәрбиелеудегі формализмге қарсы болды; мектептің өмірден алшақтауы; қысылу; балалардың мүдделерін елемей [45]. Шетелдік педагогикадағы жобалар әдісінің қалыптасу кезеңдері мен жобалар әдісі 10-кестеде берілген.

10-кесте. Шетелдік педагогикадағы жобалар әдісінің қалыптасу кезеңі.

Кезеңдері	Шетелдік педагогикадағы жобалар әдісі
Жоба әдісінің философиялық негіздемесі (әдістеме). (XIX ғасырдың аяғы – XX ғасырдың басы)	1897 - Д. Дьюи «Менің педагогикалық ұстанымым» атты еңбегінде өзінің педагогикалық көзқарастарының квинтэссенциясын баяндады
Жоба әдісінің пайда болуы (XX ғасырдың басы)	1908 ж. Америкада Д. Снедзен алғаш рет «Жоба әдісі» терминін қолданды. - 1911 ж – Америкалық білім беру бюросы «Жоба әдісі» терминін заңдастырды және ол педагогикалық әдебиеттерде кеңінен қолданыла бастады.

	<p>- 1919 ж. – американдық мектептер «білім берудегі жобалық әдіс» ұсыныстарын шығарды және осылайша бұл әдісті мектептегі оқыту тәжірибесіне ресми түрде енгізді</p>
<p>Әдістің ғылыми негіздемесі (1914 - 1921)</p>	<p>В Килпатрик жобалар әдісінің теориялық негіздерін тұжырымдады (жобалар тақырыптарының балалардың қызығушылығымен байланысы; оқушылардың зерттелетін материалды анықтауы; әр жобаның келесі жобамен байланысы); жобалардың бірінші классификациясын олардың мақсаттарына сәйкес жасады (ойды сыртқы түрге айналдыру; эстетикалық ләззат алу; мәселені шешу, ақыл-ой қиындықтарын, проблемаларды шешу; жаңа мәліметтер алу; талантты дамыту). Э. Коллингс дәстүрлі оқыту жүйесінен жоба әдісінің артықшылықтарын дәлелдейтін эксперименттік зерттеулер жүргізді</p>
<p>Ғылыми негізде педагогикалық практикаға жобалар әдісін қарқынды енгізу (1920 -1930 ж.ж.)</p>	<p>Паркхерст (Далтон жоспары) әртүрлі сыныптардағы, оқу сатыларындағы, жас топтарындағы оқушылардың ынтымақтастығын ұйымдастырады; топтардағы оқушылардың өзіндік жұмысын, жеке жұмыс жоспарын немесе кестесін құруды ынталандырады, мұғалім кеңесші, көмекші рөлін атқарады. К. Уошберн (Виннеткадағы мектеп) оқытудың практикалық қызметпен байланысына, оқу пәндерінің интеграциясына, зертханалық жұмыстарға ерекше назар аударды. Р. Бертран (Англиядағы Бикон Хилл мектебі) орта деңгейдегі дифференциациямен белгіленбестен еркін білім беру жүйесінде жобалық әдісті қолданды. Петерсеннің Йена-жоспары (Германия) – кешенді оқыту, онда оқу материалының мазмұны жеке</p>

	<p>қабілеттерін ескере отырып, оқушылардың мүдделерімен анықталады.</p> <p>О. Декроли (Бельгия) әр түрлі мектеп пәндерін бір тақырыпта оқуды ұйымдастырды (қызығушылық орталығының әдісі).</p> <p>С. Френе (Франция) жоба әдісін оқу процесін ынталандыру құралы ретінде қолданды (еркін еңбек технологиясы)</p>
Білім беру теориясы мен практикасындағы жоба әдісіне деген қызығушылықтың төмендеуі (1930 - 1950 жж.)	Жобалық оқыту идеялары жалпы білім беру тұжырымдамасының негізін қалаған Б. Отто, жобаны теорияның практикамен байланысы ретінде анықтаған
Оқытуда жобалық әдісті қолданудың жаңа бағыттары (1960-1990 жж.)	«Қабырғасыз мектеп» (Б. Шлезингер, АҚШ)

Жапония тәжірибесі. Жапондықтардың пікірінше, мектеп – жалғыз білім ошағы емес. Бұл рөлді отбасы мен қоғам бөлісуі керек. Сондықтан эстетикалық, зияткерлік және адамгершілік тәрбиенің отбасылық моделі үйде оқыту формасы ретінде қолданылады (дзюку). Мектеп бастапқы нүктеге айналған және әрі адамды өмір бойы білімін жалғастыруға бағыттай отырып, бастапқы рөл атқарады.

Орта мектепте ата-аналардың білім беру процесіне қатысуы өте жақсы деңгейде. Бұл дәстүр мектепке дейінгі балабақшадан басталады, онда ата-аналардың бала тәрбиесіне үнемі қатысуы және белсенді қатысуы талап етіледі. Мектепте оқушылар мен олардың ата-аналарына жеткілікті көңіл бөлінеді.

Бүгінгі таңда, тарих кезеңінде өткен табиғи ресурстардан айырылған ел өзінің жалғыз байлығы – адами капиталға сүйенуі мүмкін. Осыған байланысты мектептерде балалардың өмірге деген сүйіспеншілігі мен өмір сүруге деген ынтасы дамуы үшін эмоционалды тәрбие күшейтіледі. Ең алдымен, мектепте жайлы атмосфера құрылуы керек. Ол үшін барлық оқу пәндерінің мазмұнын гуманизм, мейірімділік, әділеттілік, жанашырлық идеяларға толы болуы керек (осыған байланысты педагогикалық құжаттар үшін жаңа термин кеңінен қолданылады – «кокоро», бұл «жақсы жан» дегенді білдіреді). Оқу орнының барлық жағдайы балаларға қуаныш сыйлап, оларды уайым-қайғыдан қорғауы тиіс. Эмоционалды тәрбие процесіне әкелердің қатысуын жұмылдырады.

Дәстүрлі жапон қоғамында әкесі жүз пайыз жұмыс істеуі тиіс болғандықтан бала тәрбиесіне қатыспады. Ал, қазір балалармен спортпен, бірлесіп тамақ дайындаумен, үй тапсырмаларын орындаумен және т.б. белсенді айналысатын әкелер сәнге айналған. Осы стандартқа сәйкес келмейтін әкелерді өткен ғасыр адамдар – аутсайдерлер деп есептеле бастады.

Бүгінде мектеп бағдарламасында қыздар ғана емес, ұлдар да отбасылық

өмірдің негіздері туралы білім ала алатын жаңа пәндер енгізілген.

XX ғ. жаһанданудың сын-тегеуріндері жағдайында Жапония отбасы мен мектепті дәстүрлі ұлттық құндылықтарға, Отанға деген сүйіспеншілікке және ғасырлар бойы жинақталған рухани-адамгершілік тәрбие тәжірибесіне бағдарлауға дайындығын көрсетті. Бүгінгі таңда отбасы мен мектептің өзара әрекеті негізі құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған жүйелі моральдық тәрбие бойынша жұмыс болып табылады.

Отбасы мен мектеп мынадай жағымды құндылықтарды қалыптастырады: өмірге деген құрмет және оның ұлылығын сезіну; үйлесімділікке ұмтылу; табиғатқа деген құрмет; патриотизм; Отан тарихына, дәстүрлеріне құрмет және дәстүрлерге адалдық; ата-бабаларға деген сүйіспеншілік және олардың өсиеттеріне адалдық; кіші Отанды құрметтеу; дәстүрлі діни нанымдарға құрметпен қарау; діни төзімділік; басқа халықтардың мәдениетіне құрмет; адамгершілік; бейбітшілік; ізгілік; адалдық; ар-ождан; мейірімділік; жоғарғы билікке құрмет; ұлдар; отбасы мүшелерін құрметтеу және үлкендерді сыйлау; мұғалімдерді құбылыс ретінде құрметтеу; үлкендерге мойынсұну; ризашылық; заңға адалдық және қабылдау; тәрбиелілік; тектілік; еңбекқорлық; адалдық; сергектік; ұжымшылдық; қоғамдастық; достық; белгілі бір топқа (сыныпқа, мектепке, клубқа және т. б.) жататындарды құрметтеу; қоғамдық мүдделердің жеке адамдардан басымдығы; шынайылық; жанжалсыздық; әділеттілік; жауапкершілік; ұстамдылық; үнсіздік; әзіл сезімі; сақтық; сыпайылық; әдептілік; жоғары төзімділік; өзін-өзі бақылау; тәртіп; ерік-жігерді шоғырландыру қабілеті; батылдық; табандылық; адалдық; міндет сезімі; эстетикалық сезімталдық; күнделікті өмірге эстетикалық сұлулық әкелуге деген ұмтылыс; тәртіпке ұмтылу; өнерге деген сүйіспеншілік; музыкаға интуитивті ену; психикалық тепе-теңдікке ұмтылу; өзін-өзі тану және өзін-өзі ойлау; өзін-өзі жетілдіруге және ішкі рухани жұмысқа деген ұмтылыс; жоғары практикалық бейімделу [46].

Мектеп отбасының әлеуетіне сүйенеді, онда ұлттық сипаттағы ең жақсы қасиеттерді тәрбиелеу кішкентай жапондықтардың өмірінің алғашқы жылдарынан басталады. Екі-үш жасар бала дәстүрлі өнер элементіне, табиғат сұлулығына дәстүрлі ғибадат етуге қатысады (мысалы, бүкіл отбасының табиғатқа, гүлденген сакуруны немесе тастар бақшасын тамашалау үшін шығуы), бүкіл отбасының Жапониядағы біршама және тіпті кішкентай балалардың арнайы ұлттық костюмдерін киюді қажет ететін ұлттық мерекелерге қатысуы, ұлдар мен қыздарға арналған арнайы ұлттық мерекелер, үлкен тәрбиелік әлеуеті бар баланың ғибадатханаға алғашқы сапарының отбасылық мерекесі. Бұл мерекелер балалардың ұлттық мәдени дәстүрлер әлеміне енуінің эмоционалды және эстетикалық жарқын формасына айналады. Отбасы мен әлеуметтік жүйе, білім беру ұйымдары, мемлекеттің ресми білім беру саясаты арасындағы тәрбие іс-әрекетінің мақсаттарын құндылықты-семантикалық үйлестіру бала үшін қаншалықты қолайлы екенін айтудың қажеті жоқ.

Қоғамның өзгеруі (гендерлік қайта құру, ерлі-зайыптылардың жұмыс басты болуларына байланысты уақыттарының жетіспеушілігінен баланың

тәрбиесіне аз уақыт бөлулері) Жапонияда білім беру мен тәрбие саласына әсер етті. Осыған байланысты мектеп білім беру функциясын алмастыра бастады. Ол адамгершілік құндылықтар мен қарым-қатынас дағдыларын игерудің негізгі орнына, мінезді қалыптастыру ортасына айналды.

Жапон мектептеріндегі тәрбие мен білім ажырамас компоненттерінің бірі және бір-бірімен қатар жүзеге асырылады. Білім беру пәндері өткізіледі, онда әр пәннің бағдарламасы моральдық компонентті қамтиды. Мектеп кестесіндегі моральдық-этикалық тәрбие пәні міндетті пән ретінде оқытылады. Оны сынып жетекшілері жүргізеді және оны басқа пәнмен ауыстыруға рұқсат етілмейді. Болашақ мұғалімдер университетте оқыту әдістемесі оқытылады, студенттер моральдық тәрбие курсынан өтеді. Адамгершілік тәрбиесі – бұл білім алушылардың барлық жас санаттары үшін адамгершілік тәрбиесінің мақсаттары, міндеттері мен құралдары анықталған бағдарламалардың жүйелік кешені. Бұл кешенге бастауыш мектепке арналған мінез-құлықтың негізгі ережелерін оқыту» (1-2 сыныптар), «Күнделікті өмірде қоғамдық мінез-құлық нормаларын сақтау» (3-4 сыныптар) бағдарламалары, сондай-ақ 1-сатыдағы міндетті орта мектепке арналған «Лайықты өмір сүру қажеттілігін түсіну туралы» бағдарламалық материалдар кіреді. Ерекше «Адамгершілік сағаты» ретінде қолданылатын сабақтарда және басқа да іс-шараларда мұғалімдер тәрбиенің әртүрлі құралдары мен әдістерін қолданады: эссе жазу, балалар спектакльдері, экскурсиялар, поэтикалық шығармаларды оқу, рухани-адамгершілік әңгімелер, аудио жазбаларды тыңдау, телешоулар мен бейнематериалдарды қарау және т. б.

Мектеп үнемі тапсырмалардың орындалуын, мінез-құлықтың белгіленген режимінің сақталуын бақылау мақсатында отбасымен үздіксіз байланыста болады.

Жапон мектебіндегі тәрбие жұмысына бүкіл педагогикалық процесс бағынады. Сабақтан кейінгі тәрбие жұмысы ерекше маңызға ие (түрлі үйірмелер, факультативті сабақтар, экскурсиялар, клубтық іс-шаралар (бастауыш мектептің 4-сыныбынан бастап кестеге енеді және т.б.). Білім алушылар еңбекке дағдыланады (үй-жайларды тазалау ұйымдастырылады).

Мектептегі білім беруде еріктілік ерекше орын алады. Балалық шақтан балаларды ізгілікке үйретеді, дербестік және қайсарлыққа дағдыландыра отырып еңбекке тартады.

Қазіргі жапон мектебі үшін мемлекеттік білім беру стандартында басты мақсаттар ретінде мыналар көрсетілген: адамның қадір-қасиеті мен өмірдің ұлылығын құрметтеуге ықпал ету, бірегей дәстүрлі мәдениеттің лайықты мұрагерлерін тәрбиелеу, адамдарда жоғары адамгершілік қасиеттердің дамуына ықпал ету; демократиялық қоғам мен мемлекетті қалыптастыруға және дамытуға дайын, тәуелсіз шешімдер қабылдауға және бейбіт халықаралық қоғамдастық құруға үлес қосуға қабілетті адамдарды тәрбиелеу. Жапониядағы барлық болашақ мұғалімдер білім беру теориясы мен әдістемесін терең зерттейді, нәтижесінде олардың барлығы, ең алдымен, кәсіби тәрбиешілер болып шығады. Мұғалімдер дәстүрлі пәндік оқытудан басқа, мұқият әзірленген мінез-құлық технологиялары арқылы оқушылардың мінез-құлқын

қалыптастыруға, оларды жапондық ұлттық модельде қабылданған мінез-құлық нормаларын үйретуге бейімделген.

Жалпы білім беретін мектептерден басқа Жапонияда ұлттық сипаттағы жағымды қасиеттерді тәрбиелеу миссиясын дәстүрлі мәдениеттің сабақтастығын мақсатты және дәйекті қорғайтын көптеген шығармашылық білім беру ұйымдары, сондай-ақ жеке студиялар, шай рәсімі, кескіндеме, икебана және т.б. өнер мектептері атқарады.

Жапон әдет-ғұрыптары мен білімі қыздардың, болашақ әйелдер мен аналардың мінезін тәрбиелеуге ерекше талаптар қояды: шай рәсімінің өнері, икебана, дәстүрлі билер – мұның бәрі қыз баланың өміріне бала кезінен еніп, оларды ғасырлық даналықтың нұрымен толтырады және жапон әйелдері өмірінің соңына дейін бірге жүреді. Жапондар жан-жақты тәрбиеленген қыз балалар мен бойжеткеннің рухани сұлулығы – бұл ұлттың жақсаруына, физикалық және рухани сау балалардың дүниеге келуінің негізі екендігін және жақсы тәрбиеленген ана ғасырлар бойғы құндылықтарды баласына жеткізу арқылы оның болашағына мән беретіндігін жақсы түсінеді.

Жапон мектебінде және отбасында өзін-өзі тәрбиелеу мен өзін-өзі жетілдіру жеке тұлғаны тәрбиелеудің орталық буыны болып табылады. Адамның рухани дамуының негізгі құралы – еңбек және ерікті шоғырлану жапондардың ұлттық сипатының ажырамас бөлігі.

Жапон қоғамында отбасы мен мектептің: отбасы тәрбиесінің маңызды бірлігі, мұғалімдер білім берудің негізгі ретрансляторы ретінде өзіндік педагогикалық функциялары бар деген сенім басым. Жапон ғалымдары отбасын – өзін-өзі танудың, әлеуметтенудің, тұлғаның адамгершіліктің қалыптасуының негізгі көзі деп санайды.

Бұл көзқарасты ата-аналардың көпшілігі ұстанады. Жаппай сауалнама кезінде ата-аналардың шамамен 64%-ы бала тәрбиесінде басты рөл атқаратындығын мәлімдеді; қалған респонденттер ата-ана тәрбиесі толығымен отбасылық іс болуы керек деп санайды.

Жапонияда баланың алғашқы мұғалімі – ана. Бала мектепке барғанда, оқу, жазу және арифметиканы отбасында үйреніп келеді. Оқушылардың аналары мектеп жетістіктері мен балаларының проблемалары туралы хабардар болу үшін мұғалімдермен үнемі хат алмасады. «Кеику-ана» (білімге бас қойған ана) одан да көп нәрсені жасайды. Егер бала ауырса, ол мектепке келіп оқу тапсырмаларын мұқият жазып алады. Баланың көзінше ата-аналар ешқашан мұғалімнің пікіріне күмән келтірмейді. Олар туындаған мәселелер бойынша мұғаліммен сөйлесе алады.

Жапонияда мектеп пен отбасының тәрбиелік функциялары күшейтіліп, мектептің рөлі барған сайын маңызды бола түсуде. Мысалы, мұндай пікірді сұралған ата-аналардың 75% бөлісті. Отбасының тәрбиелік және білім беру функцияларының төмендеу себептерін көрсете отырып, ата-аналар отбасылық міндеттердің репетиторларға ауысу тенденциялары, бала тәрбиесіне деген қызығушылықтың жоғалуы туралы пікірлерін білдірді.

Алайда, жапон мектебінде оқшаулану дәстүрлері сақталған. Оқу процесі (бағдарламалар, нысандар, оқыту әдістері) ата-аналар үшін тыйым салынған

аймақ болып саналады.

Осылайша, отбасы мен мемлекет бір бағытта – жас ұрпақты ұлттық сипаттағы жағымды қасиеттер мен құндылықтарға тәрбиелеуде жұмыс істейді. Нақ осы жай тәрбие жетістігінің факторы болып, тәрбие процесіне жүйелілік және күш береді.

Қытай тәжірибесі. Қытайдағы білім «Ұлттық өрлеу мен әлеуметтік прогрестің іргетасы» ретінде анықталды және 2012 жылдың қарашасынан бастап Қытай Коммунистік партиясының (ККП) XVIII съезінің шешімімен дамудың басымдылығы қамтамасыз етілді. Мектептің ресми мемлекеттік саясатын енгізуді мұғалім жүзеге асырады.

Конфуций дәстүрі білім мен отбасылық тәрбиенің негізі: адамгершілік жағынан өзін-өзі жетілдіру, білім алу және қоғамға пайда әкелу болып табылады.

Конфуцийдің пікірінше, әр оқушы үшін өзін дұрыс ұйымдастыруға көмектесетін тәрбиелік қасиеттер жүйесі: табандылық, құлшыныс, қайсарлық, мұғалімге құрмет, зейін қою, қарапайымдылық қажет. *Табандылық* жасөспірім білімде қарапайым жол жоқ деген сенім береді. *Еңбекқорлық* оқуда жетістікке жетуге көмектеседі. Білім алу көптеген кедергілерді жеңудің ұзақ процесі болып табылады, сондықтан жасөспірім жүйелі жұмысқа дайын болуы керек. *Төзімділікке* ие адам оқу процесінде қиындықтарды жеңе алады.

Мұғалімге деген терең құрмет өте жоғары бағаланады. Мұғалім оқушыны оқыту үшін қолдан келгеннің бәрін жасайды, ал оқушы үйрену үшін бәрін жасайды. Мұғалім тек білімді беру арқылы шарттық міндеттемелерін орындайтын қызметкер ғана емес. Ол оқушыны адамгершілікке тәрбиелеу бойынша тәлімгер, сондықтан оның бойында моральдық мінез-құлықтың үлгісі болуы керек.

Зейін қою қасиеті оқытуда барынша көңіл аудару мен зейіннің шоғырлануы екендігін білдіреді. Зейін қою оқушының ең маңызды қасиеті болып саналады, өйткені ол жасөспірімді оқу процесіне бейімдейді. Баланы мұғалімге құрметпен қарауға тікелей байланысты қарапайымдылыққа тәрбиелеу қажет. Қарапайымдылық адамға үнемі өзін-өзі жетілдіруді қажет ететіндігін білдіріп отырады. Бұл ерекше маңызды, егер адам үлкен жетістіктерге жетсе, онда оның бойында өз-өзіне сенімділік пайда болуы мүмкін, ол оның бұдан әрі жетілуіне кедергі болады.

Отбасы мен мектеп өзара әрекеттесу кезінде бірнеше принциптер тобын басшылыққа алады:

I. Конфуций дәстүріндегі оқу ізгіліктеріне сәйкес тұжырымдалған және өмір бойы адамға қажет *төрт моральдық қағида:*

- 1) басқа адамдарға жанашырлық таныту қабілеті;
- 2) ұят сезімі;
- 3) сыпайы және кішіпейіл болу;
- 4) дұрыс пен бұрысты ажырата білу.

Адамда ұяттың болмауы өзін-өзі жетілдіруге кедергі болып табылады. Өзін-өзі жетілдіруді үйрену керек, ол өмір бойы жалғасады және ол білім берудің мәні болып табылады.

II. Жеке тұлғаның дамуындағы бес рухани қағидат:

- 1) практика – шындықтың жалғыз өлшемі;
- 2) батыл шығармашылық пен жаңару рухы;
- 3) қиындықтарға қарамастан алға жылжу;
- 4) табанды күрес рухы;
- 5) риясыз қызмет ету рухы.

III. Махаббаттың бес қағидасы: Отанды сүю, халықты сүю, еңбекті сүю, ғылымды сүю, социализмді сүю. «Отанды сүю» қағидасы қытай ұлтының тарихи өткенін білуін және оған деген мақтаныш сезімін білдіреді. Бұл тақырыпқа мектептер мен БАҚ-та басты назар аударылады.

Мектепте әлеуметтік үйлесімділікті қалыптастыруға көп көңіл бөлінеді. Конфуцийдің кезеңдеріне сәйкес, алдымен өзін-өзі жетілдіру арқылы үйлесімді тұлға құрылады, қоғамда, содан кейін мемлекетте және сайып келгенде, бүкіл әлемде үйлесімді қатынастар орнатылады.

Отбасы мен Қытай мектебінің ұлтаралық ынтымақтастық дәстүріне қосқан үлесі айтарлықтай. Жұмыстың нәтижесі – қытайлардың басым көпшілігі тарихты және тарихи отаны – Ежелгі Қытай өркениетіне деген шексіз сүйіспеншілікті сезінеді. Кез-келген қытайлық, қай жерде өмір сүрсе де, белгілі бір салада керемет жетістікке жетіп, өзінің жеке жетістігі тарихи отанында танылған кезде ғана өзін-өзі құрметтейді. АҚШ-та, Францияда, Ресейде белгілі бір жетістікке жеткен барлық көрнекті Қытай ғалымдары мен қоғам қайраткерлері отандастарына өз жетістіктерін көрсету үшін тарихи отанына асығатыны кездейсоқ емес [47].

Мектептің тәрбие жұмысының негізгі бағыттарының ішінде отбасымен өзара әрекетте патриоттық тәрбие мәселелерін шешу, моральдық-адамгершілік оқыту саласындағы саясат белгіленген. Патриотизм бірлік пен ынтымақтастықта, бейбітшілікте, еңбексүйгіштікте, батылдық пен алға ұмтылуда көрінеді және ұлттық рухтың негізін құрайды.

Әрбір қытай – елдің ғана емес, қаланың, ауылдың және тіпті туған үйінің патриоты.

Бөлінбейтін Қытай идеясы конфуцийшілердің еңбектерін кеңінен тарату арқылы дүниетанымға және ХІХ ғасырдың аяғында Кан Ю-Вэй тұжырымдаған Дутун тұжырымдамасына («Ұлы бірлік пен теңдік» идеясы) негізделген. Тайваньды немесе Жапонияның юрисдикциясындағы бірқатар аралдарды қайтару мүмкін еместігін Қытай жеке трагедия ретінде қабылдайды, ал Гонконг пен Макаоның қосылуы жеке мереке ретінде де отбасылық мереке ретінде де атап өтілді. Қытай үшін басты құндылықтар – оның Отаны, ана тілі, отбасы және шаңырағы. Бұл бүкіл Қытай педагогикасының басты идеясы патриоттық тәрбиемен байланысты.

Патриоттық тәрбиенің жаңа форматы ретінде қытай әлеуметтік желісінің өзара әрекеті жағдайында жастардың патриотизм тақырыбына қызығушылығын дамытуға бағытталған интернет-ресурстар таңдалды. Соның ішінде Wechat, Weibo, QQ, арнайы сайттар мен форумдар құру Қытай жастарын патриоттық тәрбиелеудің өте тиімді құралы болып көрінеді. Интернеттегі «Патриоттық фильмдер айы», «Онлайн Волонтер», «Нанкин қырғынында қаза тапқандарды

еске алу» сияқты іс-шаралар студенттердің тарихқа деген құрмет сезімін қалыптастырады және әлеуметтік-экономикалық дамуға өз үлесін қосады. Адамгершілік-идеологиялық және саяси білім беру мақсатында қытай мектептерінде ән мен музыка сияқты сабақтар кеңінен қолданылады [48].

Бастауыш мектепте «Сысян пиньдэ» – адамгершілік-идеологиялық тәрбие; орта мектепте – «Сысян чжэнчжи» - саяси-идеологиялық тәрбие арнайы пәні оқытылады. Жоғары сыныптарда «Чжэнжи» барлық оқушылар үшін саясат пәні міндетті болып табылады. Оқу пәндерінің атауларынан көрініп тұрғандай, қазіргі Қытай мектебінде адамгершілік тәрбие саяси-идеологиялық тәрбиемен байланыста жүзеге асырылады [49].

Отбасылық тәрбие аспектісінде. педагогикалық ғылым қызықты және дәстүрге бай. Конфуцийдің пікірінше, әлеуметтік тәртіптің маңызды негіздерінің бірі үлкендерге қатаң мойынсұну болды. Оның еркіне, сөзіне, қалауына сөзсіз мойынсұну – бұл мемлекет ішінде де, отбасы қатарында да қарапайым норма. Конфуций мемлекеті – үлкен отбасы, ал отбасы – шағын мемлекет екенін еске салып отырды.

Конфуцийлік ата-бабаларға табыну және «сяо» нормалары отбасына табынуға ықпал етті. Отбасы қоғамның өзегі болып саналды, отбасының мүдделері жеке адамның мүдделерінен әлдеқайда жоғары болды.

Бала кезінен бастап қытайлар ата-аналарының еркіне қатаң бағынады. Конфуциандық дәстүр әрдайым сақталып отырады. Үлкендерді құрметтеу және тағы да үлкендерді құрметтеу. Ата-аналар балаларымен болашақ жұмыс үшін пайдалы дағдыларды дамытатын ойындарды ғана ойнайды. Анасы мен әкесі өз баласына арналған үйірмелер мен секцияларды таңдауға өте жауапты қарайды. Демалыс күндері үлкен қалалардағы оқушылардың ата-аналары оларды міндетті түрде тәрбиешілермен бірге қосымша сабақтарға, музыка мектебіне, өнер мектебіне және спорт секцияларына жібереді. Бала кезінен бастап балаларға деген жоғары бәсекелестікке байланысты ата-аналар тарапынан қысым байқалады. Музыка мектебін тек «баланы бір нәрсемен қызықтыру» үшін таңдамайды, бала міндетті түрде музыкант болуы керек. Оның өзінде керемет музыкант болуы керек.

Кез-келген қытай ата-анасы үшін баласының мектепте қалай оқитынына қызығушылық таныту маңызды. Оған қиын емес пе? Неге ерекше назар аудару керек? Балалармен мектептегі үй тапсырмаларымен және олардың хоббиімен жұмыс істеу ата-аналардан үлкен күшті талап етеді, өйткені бала міндетті түрде қарсылық танытады. Дегенмен қытайлықтар табысқа жетпесең ләззат алмайды, яғни мақсатқа жетудегі жұмсалған уақыт босқа кеткеніне өкінішпен қарайды. Осыған байланысты, егер бала тек беске оқимаса, бұл ата-аналардың өз міндеттерін дұрыс орындамайтындығы туралы дабыл.

Мұғалімдер мен ата-аналар білім беру процесін балалар психикасының нәзіктігі, өзін-өзі бағалау, баламен сенімді қарым-қатынас және т.б. сияқты түсініктермен қиындатпайды. Қытай балалары бой ұсынушылыққа үйретіледі, ал балалық өзінділік пен әдеттегі эмоционалдықтың көрінісі жетілмегендіктің белгісі және өздерін ұстай алмауы болып саналады.

Отбасында балаларды тәрбиелеудің қытайлық стилі өте қатаңдығымен

ерекшеленеді. Бірақ, соған қарамастан, ата-аналар мен балалар арасында шынымен жақын және сыйластық қарым-қатынас қалыптасқан.

Осылайша, Қытайдағы отбасы мен мектеп бала тәрбиесінде бір жақты пікірде. Қатаң және талабы жоғары тәрбие ортасын құра отырып, сыпайылық, эрудиция, ішкі өзін-өзі бақылау, өзіндік тәртіп сияқты мінездің басым белгілерін қалыптастыра келе, барлық оқу орындары балаларға жан-жақты және үйлесімді физикалық, эстетикалық, зияткерлік тәрбие беруге тырысады.

Бұл ретте жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуға бағытталған кей кезде дәстүрлі тәрбиемен қайшылықтарға әкелетін эксперименттік мектептермен, еркін тәрбиемен байланысты тәрбиенің заманауи тенденциялары ескеріледі.

АҚШ тәжірибесі. АҚШ-та қазіргі заманғы отбасылық тәрбие соншалықты тиімді және толық емес деп алаңдайды. Осы мақсатта ата-аналардың педагогикалық құзыреттілігін арттыру, отбасылардың түрлі топтарына көмек көрсету үшін мұғалімдерге, ата-аналарға арналған «Organizing a Successful Family Center in Your School» – «Сіздің мектебіңізде табысты отбасы орталығын ұйымдастыру», «100 Ways for Parents to be Involved in their child 's Education» – «Ата-аналардың баласын білім алуға тартудың 100 тәсілі» атты оқулықтар мен практикалық нұсқаулықтар әзірленуде. Олар мұғалімдердің, психологтердің, әлеуметтанушылардың, психотерапевтердің және басқа мамандардың бірлескен күш-жігерімен жасалды. Осы бағдарламаларды жүзеге асыру үшін кеңестер, әңгімелер, нұсқаулықтар, тренингтер, курстар мен семинарлар, бейнетехника қызметтері, шіркеу қауымдастықтарындағы іс-шаралар және т.б. әртүрлі ресми және бейресми іс-шаралар өткізіледі. *Мектептерде құрамына оқушылардың ата-аналары кіретін ата-аналар комитеттері немесе мектеп кеңестері бар.* Тәрбиесі қиын жасөспірімдердің ата-аналары мектеппен үнемі тығыз байланыста бола бермейді.

XX ғасырдың басында АҚШ мектептерінің оқу бағдарламасында үш жылдық:

1-топ – «Отбасы»;

2-топ – «Дүкен»;

3-топ – «Қала» жобаларын әзірлеуді қамтыды.

Тапсырмалар бір-бірімен тығыз байланысты және мектеп жұмысының әрбір күніне сәйкес келетін шағын жобаларға бөлінді. Формальды дағдылар «шағын» жобаларды жүзеге асыру барысында алынды.

№	Топтың №	Зерттеу бағыты	Іс-әрекеттердің мазмұны
1	1-топ.	«Отбасы»	Балалар қалыпты отбасында қанша адам болуы керектігін талқылайды, олардың бір-бірінің алдындағы міндеттерін анықтайды: қойылымдар, жанды суреттер. Сынып «отбасыларға» бөлінеді, оқушылар отбасының әрбір мүшесінің міндеттерін меңгереді, қуыршақ жасайды, т.б.
2	2-топ	«Дүкен»	Балалар кітап дүкендері, азық-түлік

3	3-топ	«Қала»	<p>дүкендері, мануфактуралар және т.б. әртүрлі дүкендердің дизайнын жасайды: Оқушылар жарнамалар мен плакаттар жазады, өз өнімдеріне жарнама жасайды, ойдан шығарылған сауда келісімдерін жасайды, іскерлік хаттар, сертификаттар және т.б. жазады.</p> <p>Жергілікті пошта бөлімшелеріне, баспаханаларға, кітапханаларға, вокзалдарға және т.б. мекемелерге экскурсиялар. Алдымен бұл мекемелер физика, химия пәндерінің әртүрлі мәселелерін оқып-үйрену арқылы ненің түсініксіз екенін іс жүзінде анықтау үшін мектепте миниатюралық түрде жасалады. Оқушылар жергілікті газетпен байланысып, қоғам қайраткерлерімен хат алысады</p>
---	-------	--------	--

Дереккөз: https://www.e-osnova.ru/PDF/osnova_14_5_2314.pdf

АҚШ-тың әр ірі мектебінде ата-аналар мен мұғалімдедің ұлттық қауымдастығының филиалы бар. Ата-аналар мектеп реформаларының белсенді қатысушылары. Кейбір мектептерде оқу процесін ұйымдастыруда ата-аналар комитеттерінің пікірі оқу бағдарламалары мен әдістерін бекітуге дейін басымдық рөл атқарады. Мектеп қоғамдық өмірдің эпицентрі болып табылады: ата-аналар комитеттерінің отырыстары, ата-аналар жиналыстары, мұғалімдер мен әкімшіліктің жеке ата-аналарды қабылдауы үнемі өткізіліп отырады; ата-аналарға арналған білім алушылар қоржынында білім алушыларға кездесетін мәселелер туралы ақпарат жиналады. Бірақ көптеген мектептер ата-аналармен тікелей жиі қарым-қатынас орнатуға тырысады: мысалы, «телефон байланысы» жедел сөйлесуге және кеңес алуға мұқтаж ата-аналарға арналған мектеп телефонындағы тәжірибелі мұғалімдердің кезекшілігі.

АҚШ-та ата-аналардың сабаққа қатысуы құпталады. Егер сыныпта отырғысы келетіндер тым көп болса, кесте жасалады. Ата-аналар балалармен серуендеуге, түскі ас таратуға көмектеседі, оқушыларды экскурсияға апарды, үй шаруашылығы бойынша сабақтар өткізеді, қайырымдылық шараларын ұйымдастырады, жәрменкелер, дәрістер ұйымдастырады. Іс-шараларға түрлі әлеуметтік топтардың ата-аналары қатысады: дәрігерлер, бағдарламашылар, ғалымдар, сатушылар және т.б.

Кездесулерде балалар нашақор немесе жалқау болудан гөрі жұмыс істеу жақсы екенін ұғынады.

АҚШ-та мектеп пен оқушылардың ата-аналарының қарым-қатынасы мінсіз емес деуге болады. Көптеген ата-аналар мұғалімдер балаларға үй тапсырмаларын көп бермеу керек деп санайды, өйткені олар білім деңгейіне мән бермейді. Егер оқушы тиісінше жоғары баға алмады деп есептесе ата-

аналар мұғалімге шағым жаза алады.

Мектеп пен отбасының тәрбиелік күштерін біріктіру келесі мазмұнды қамтиды:

- мектеп жұмысына оқушылардың отбасы мен қауым мүшелерін тартудың жалпы принциптері;
- қазіргі кезеңдегі отбасы институтының жұмыс істеу ерекшеліктерін білу;
- мектептің отбасылармен және қауымдастық өкілдерімен қарым-қатынас формалары мен әдістері;
- балаларды оқыту процесіне ата-аналарды тарту түрлері мен әдістері;
- отбасылар мектепке қалай көмектесе алады;
- мектеп отбасын қалай қолдай алады және қоғамның дамуына қалай ықпал ете алады;

7) ата-аналар мен қоғам мүшелерінің білім беруді реформалауға қатысуы.

АҚШ орта мектебінің міндеттеріне балалардың академиялық, әлеуметтік және эмоционалды дамуы бойынша жұмысқа қосу арқылы ата-аналармен серіктестікті кеңейтуді қамту кіреді.

Бүгінгі таңда ерекше қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен және мектепте сәтсіз оқу ықтималдығы жоғары балалармен өзара әрекеттесуді ұйымдастыру міндеті өзекті. Мұндай балалардың ата-аналары мұғалімдермен бірге баланың жеке даму жоспарларын жасауға қатысады, оны бағалайды және бекітеді.

Мектеп практикасында өзара әрекеттің мынадай нысандары мен әдістері ерекшеленеді: ата-аналар үшін оқыту шеберлік-сыныптарын қаржыландыру және ұйымдастыру; ата-аналарды баланың даму мәселелері бойынша ақпаратпен қамтамасыз ету; ата-аналар үшін кітаптардың, бейнефильмдердің, компакт-дискілердің және т.б. арнайы жалға берілуін ұйымдастыру; отбасылардың қажеттіліктері мен олардың мәселелерін анықтау мақсатында зерттеулер жүргізу, отбасылық кеңестік орталық құру; арнайы отбасылық қоғамдастықтарды ұйымдастыру; ата-аналар үшін сараланған үй тапсырмаларын әзірлеу; мұғалімдердің ата-аналармен немесе қоғамдастық өкілдерімен жеке қарым-қатынасы, «кеңсе сағаттары»; электрондық және дауыстық пошта, сыныптың немесе мұғалімнің интернет-парақтары, электронды хабарлама тақталары және басқа да заманауи байланыс құралдары; шіркеу қызметінің басталуына дейін немесе аяқталғаннан кейін қауымдастық орталықтарында, үйде, шіркеу ғимаратында ата-аналар жиналыстарын өткізу; мектептер негізінде білім беру кешендерін, отбасылық орталықтар мен халықты «жан-жақты тарату» еріктілік және тьюторлық орталықтарын құру.

Америка Құрама Штаттарында оқу орындарында жұмыс істейтін әлеуметтік тәрбиешілер түрлі әдістерді қолданады: отбасына бару, ата-аналар мен оқушыларға жеке және топтық кеңес беру, дағдарыс жағдайындағы делдалдық, отбасылық мәселелерді шешу үшін қоғамның қаражатын жұмылдыру және үйлестіру, тәрбиеленушіні бақылау және оны қорғау.

Әлеуметтік қызметкерлер оқушылардың оқу орнының қызметкерлеріне деген көзқарасын талдайды, ата-аналардың білім беру процесіне қатысуын

ынталандырады, оқушыларды болашақ отбасылық өмірге дайындау сияқты мәселелерді шешуге өз үлестерін қосады. АҚШ-та әлеуметтік тәрбиешілер өздерінің бағытын немесе мамандануын өзгерте алатындығына қарамастан, олардың барлығы оқу жоспарының алты саласындағы негізгі элементтерге сәйкес келуі керек. Оқу жоспарының негізін алты білім мен тренинг саласы: әлеуметтік ортадағы адамның мінез-құлық, әлеуметтік саясат, мамандықтың теориясы мен практикасы, зерттеу, құндылықтар мен этика, сондай-ақ практика құрауы тиіс.

Франция тәжірибесі. Батыс Еуропада мектептердің отбасымен байланысы үнемі артып келеді. Бұған Франция мысал бола алады. Бірнеше жыл бұрын француз мектебі отбасынан бөлек болды. Ата-аналардың оқу процесіне араласуының орынсыздығы дәстүрлі идеялардың әсері және сонымен бірге баланың мінезін қалыптастырудың негізгі жолы ретінде отбасылық тәрбие туралы пікір әсер етті.

Бүгінгі таңда жас ұрпақтың өмір сүру жағдайларына назар аударылуда. Педагогтің, ата-ананың және білім алушының ынтымақтастығына негізделген тәрбие процесі үлкен мәнге ие. Тәрбиенің ұжымдық формалары белсенді түрде жүзеге асырылуда, мұғалімдер, оқушылар және ата-аналар қызметінің бірлескен сипаты жүзеге асырылуда.

Жалпы білім беретін оқу орындары ата-аналарының үш жалпыұлттық бірлестігі бар: екеуі – қоғамдық салада және біреуі – жеке білім беру саласында. Мектеп оқушыларының ата-аналар қоғамдық Федерациясы ең танымал және ықпалды болып табылады. Еркін мектеп білім алушыларының ата-аналар ұлттық одағы шіркеудің бақылауындағы жеке оқу орындарын несиелеуді қолдайды.

Ата-аналар бірлестіктерінің мүшелері әртүрлі білім беру құрылымдарына кіреді: мектеп және сынып кеңестері, стипендиялық комиссиялар және т. б.

Кейбір мектептерде ата-аналар балалар үйірмелерін, клубтарын, кітапхананы басқарады, шет тілінде қосымша сабақтар, спорттық іс-шаралар өткізеді, оқу экскурсияларын ұйымдастырады және т.б. «Тәрбие беру өте маңызды іс, оны тек мұғалімдерге ғана тапсыруға болмайды» қағидатын ұстанады.

Жас француз ұрпағының ұлттық сипаты мен рухани-адамгершілік тәрбиесінің ерекшеліктері тарихи, табиғи факторлардың, саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардың, білім беру жүйесінің ұлттық дәстүрлері мен білім берудің инновациялық идеяларының әсерінен қалыптасқан.

Франциядағы қазіргі заманғы рухани-адамгершілік тәрбиенің негізі – жеке тұлғаның адамгершілік тұрғыдан қалыптасуы. Алайда, бұл қарама қайшылықты процесс. Бір жағынан, білім беру және тәрбие процесінде авторитарлық Тұжырымдаманың негізгі дәстүрлері сақталады, ал екінші жағынан, белсенді даму дербестіктің, коммуникативтіліктің, тұлғаның мәдени және адамгершілік салаларының даму тенденцияларына ие. Педагогикалық авторитаризмнің басымдықтарына қарамастан, адамгершілік тәрбиенің тенденциялары күшейе түсуде.

Сингапур тәжірибесі. Сингапурдағы білім беру адамның үйлесімді тәрбиесін – оның адамгершілік, зияткерлік, физикалық, әлеуметтік және эстетикалық дамуының жиынтығын білдіреді. Сингапур көпұлтты және көптілді мемлекет болып табылады, сондықтан оның қоғамдағы өркендеуі үшін адамдар мен балалардың әртүрлі ұлттар мен діндерге қатыстылығына шыдамдылықпен және тілектестік қарым-қатынас қолдау табады. Сонымен бірге балаларын мектепке жібере отырып, ата-аналар олардың өздерінің ұлттық мәдениетіне немқұрайлы қарамайтынына және олардың өз ана тілін үйренетініне сенімді. Бастауыш мектептің оқу жоспары кіші мектеп оқушысын оқыту мен тәрбиелеудің негіздерін қамтиды: негізгі құндылықтарға тәрбиелеу, Сингапурға деген сүйіспеншілік, сауатты ауызша және жазбаша сөйлеуді дамыту, санауға үйрету.

Сингапурда оқу орындары ата-аналармен өзара қарым-қатынасына, олардың «дұрыс тәрбиесіне» көп көңіл бөледі: отбасындағы атмосфера мектепте қалыптасқан құндылықтар мен моральдық нормаларға диссонансқа ұшырамауы керек.

Сингапурдағы ата-аналар білім алушыларға біртұтас білім беруді қамтамасыз ету – негізгі серіктестер, мектеп бағдарламаларына бастамашылық етеді және қолдайды, мектептермен бірге білім алушылар үшін қолайлы орта жасайды. «Мінездемелер» және «Ойлау журналдары» қазірдің өзінде көптеген елдердің бастауыш мектептерінде енгізіліп, ата-аналарға балаларының әлеуметтік жетістіктерін бақылауға мүмкіндік берді. Орта мектепте «Іс-әрекеттегі құндылықтар» бағдарламасы балаларға эмпатияны, әлеуметтік жауапкершілікті және белсенді азаматтық ұстанымды үйретеді. Сонымен бірге білім алушылар қарт адамдарға, мигранттарға және «қиын» отбасы балаларына көмектесетін жобаларға қатысады [50].

Сингапурда білім берудің әртүрлі кезеңдерінде мынадай бірқатар басым міндеттер шешілуде: әрбір оқушыны өмір бойы оқу үшін ынталандыру тетіктерін құру, жаңа білім мен дағдылар алу, технологияларды игеру, инновациялар мен кәсіпкерлік рухын дамыту, тәуекелге бару және өзіне жауапкершілік пен міндеттемелер алу; мектептерді бір мақсат төңірегінде біріктіру және еңбексүйгіштік мәдениетін құру.

Бүгінгі таңда білім берудің мақсаты – позитивті, өзара сәтті ынтымақтастық жасай алатын және негізгі адами құндылықтарды түсінетін жастарды тәрбиелеу.

Үкімет бағалау шеңберінен тыс «жетістік» туралы кеңірек түсінік береді. Сингапур педагогтері құндылыққа бағдарланған оқытудың маңыздылығына назар аудару арқылы ата-аналар мен балалардың емтихан бағаларымен «алаңдаушылығын» жеңуге көмектеседі. Өнеркәсіптік секторлардан тартылған кеңесшілер білім алушыларға мамандық таңдауға көмектеседі және оларды табандылық пен мақсатқа жетуге тәрбиелейді.

«Отбасы-орта мектеп» жобасы аясында Германия, Швеция, Ресей және АҚШ сияқты елдердегі әлеуметтік педагогтердің, білім беру ұйымдарының басқа да педагог қызметкерлерінің тәжірибесі мен жұмыс нысандары қызығушылық тудырады.

Германияда отбасылық кеңес беру орталықтары, жастарға, аналар мен жалғыз басты әкелерге, балаларға арналған арнайы кеңес беру орталықтары жұмыс істейді. «Екінші мүмкіндік» және «Отбасына амбулаториялық көмек» жобалары шеңберінде отбасына әлеуметтік-педагогикалық көмек көрсетіледі, ата-аналар үшін балаларды тәрбиелеу бойынша тренингтер өткізіледі. Көмектің бұл түрі дау-жанжалдарды, тәрбие міндеттерін шешуде, мекемелермен және ұйымдармен байланыс орнатуда, сондай-ақ «өзіне-өзі көмек көрсетуге» қарқынды кураторлықпен және отбасына көмек көрсетумен сипатталады [51].

Финляндияда әлеуметтік-педагогикалық жұмыстың басты қағидасы – бұл бала тәрбиесіндегі басты жауапкершілік отбасында. Ал оқу орындары бұл мәселені шешуде оны қолдайды. Финляндияда ата-аналардың білім деңгейі жоғары, сондықтан бұл елде білім беру ұйымдары ата-аналарды «ағарту» міндетін басты мәселе деп есептемейді. Мектеп семестрінде бір рет оқушылардың белгілі бір тобына жауап беретін мұғалім ата-аналармен сөйлеседі. Ата-аналар оқу орнының түрлі қызметіне қатысады, мысалы, лагерьлерде жұмыс істеу, жұмыс орындарына бару және т. б. Білім беру ұйымының отбасымен байланысы жанжалдар туындағанға дейін проблемалық аймақтарды анықтауға ықпал ететіні маңызды.

Швецияда 1982 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан «Отбасымен жұмыс істеудің байланыс моделі» ұлттық ерікті бағдарламасы кеңінен таралды. Оның мәні жергілікті әлеуметтік қамсыздандыру комитеттері қиын жағдайдағы басқа отбасыларға қолдау көрсету үшін отбасыларды немесе жеке тұлғаларды таңдайды. Таңдалған адамдар – бұл кәсіби тәжірибесі жоқ қарапайым адамдар, бірақ байланысуға, қолдау көрсетуге, басқаларға көмектесуге қабілетті. Қолдау көрсету негізгі мақсатынан басқа отбасымен байланыс моделі ата-аналар мен балалардың бөлінуіне жол бермейді; балаларға басқа ересектермен қарым-қатынас орнату мүмкіндігін беру және үлгі ретінде ер немесе әйел адамның болуы; ата-аналарды олардың ата-аналық рөлінде қолдау сияқты клиенттерге қызмет көрсету желісін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Байланыс моделі бойынша отбасымен жұмыс істеу үшін әлеуметтік қызметкерлер болып табылатын және тек осы функцияны орындайтын «байланыс хатшылары» дайындалады. Швед мамандары клиенттермен байланыста отбасылар тарапынан жағымды кері байланысты ерекше атап өтеді. Байланыс қызметінің хатшылары арнайы дайындықтан өтеді, оған жеке кеңес беру, сонымен қатар тренинг түрінде топтық жұмыстар енеді. Курстар өткізіледі, онда әр түрлі аудандардың хатшылар кездесіп, отбасымен жұмыс істеуге байланысты көзқарастарымен, тәжірибелерімен алмасады. Отбасылармен немесе адамдармен одан әрі жұмыс істеу үшін топтық әдістер қолданылады. Туындайтын проблемаларды бірлесіп талқылау үшін отбасылардың кездесулері ұйымдастырылады. Кейбір жағдайлар қатаң кәсіби құпияда талқыланады. Отбасылармен немесе адамдармен жұмыс істеудің осы формасынан басқа, белгілі бір тақырып бойынша үйірмелер немесе кешкі семинарлар түрінде оқыту қолданылады. Үйірмелер адамдар тобынан дайындалған көшбасшыдан тұрады, олар аптасына бір рет кездесіп, алдын-ала жасалған жоспар негізінде қызықты тақырыптарды талқылайды.

Германияда Білім алушыларды тәрбиелеу және білім беру мәселелерімен негізінен тікелей әлеуметтік педагогика айналысады. Мысалы, әлеуметтік педагог балаларды еуропалық мәдениеттің үздік дәстүрлері рухында тәрбиелеу мақсатын көздейді. Ол білім алушының күнделікті өміріне қатысады, оған педагогикалық әсер етеді.

Осылайша, шетелдік тәжірибені талдау мектептер мен серіктес ұйымдардың ата-аналарға отбасылық тәрбиеде көмек көрсету бойынша белсенді өзара ынтымақтастық практикасының таралуын көрсетеді. Тәжірибе белгілі бір теориялық ұстанымдарға және білім беру қызметінің әртүрлі модельдеріне негізделген. Отбасы мен мектептің өзара байланысы жастар арасында құнды азаматтық позицияны қалыптастыруға бағытталған. Ата-аналарға арналған білім беру бағдарламаларының спектрі арқылы жас ұрпақтың өзіндік сана-сезімі мен ұлттық бірегейлігін қалыптастыруға көңіл бөлінеді. Сонымен бірге әр елде жастарға рухани-адамгершілік тәрбие берудің өзіндік жүйесі қалыптасады.

Әлеуметтік жұмысқа келетін болсақ, шет елдерде мектеп білім алушыларға жеке, топтық және отбасылық әсер ететін әлеуметтік қызметкерлер үшін дәстүрлі қызмет орындарының бірі болып табылады. Әлеуметтік жұмыс профилактикалық шаралар кешенін әзірлеуге, кеңес беруге, мұғалімдермен және ата-аналармен ынтымақтастыққа кәсіби көзқарасқа негізделген. Әлеуметтік қызметкерлердің шетелдік тәжірибесінің жағымды жағы ретінде гуманитарлық мекемелермен және әлеуметтік қамсыздандыру агенттіктерімен социум құруды бөліп көрсету қажет. Бұл студенттермен, отбасымен және қоғаммен өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асырылады. Олардың білім базасына жүйелер теориясы, отбасылардың даму динамикасы, қоғамдық ресурстар желісі және үй – мектеп – қоғам байланыстары кіреді.

Ресей тәжірибесі. Қазіргі уақытта Ресей қоғамында отбасы ақыл-ой дамуының, адамгершілік және эстетикалық, эмоционалды мәдениеттің және балалардың физикалық денсаулығын қалыптастырудың негізгі көзі екендігі туралы түсінік қалыптасып, қайта жандануда. Алайда, бұл міндеттер мектеппен бірге шешілуі тиіс. Ата-аналар комитеттерінің дәстүрлі құрылымдары, сондай-ақ мектептердің жаңа органдары ата-аналардың қатысуымен мектеп кеңестері осындай ынтымақтастықтың жолсеріктері бола алады.

Ресейде «Отбасын әлеуметтік қолдау және отбасылық құндылықтарды қорғаудың ұлттық ата-аналар қауымдастығы» бүкілресейлік қоғамдық ұйымы құрылды. Ұлттық ата-аналар қауымдастығы (ҰАҚ) – отбасы институтын қолдау, отбасылық құндылықтарды нығайтуда игі мақсаттар мен міндеттерді біріктіретін Ресейдің 67 аймағынан 30 000-нан астам ата-аналардың ең үлкен бірлестігі. Ұлттық ата-аналар қауымдастығының мақсаты – қоғамдық және мемлекеттік құрылымдардың тиімді ынтымақтастығын қамтамасыз ету, отбасы мүддесі үшін саясатты, нақты бағдарламалар мен заңдарды қалыптастыруға қатысу, отбасылық саясат, балалы отбасылардың мүдделерін қорғау, ана, әке болу, әлеуметтік жетімдіктің алдын алу саласында бастамалар жасау.

Ұлттық ата-аналар қауымдастығының тірегі – Ресей елінің барлық өңірлеріндегі қоғамдық белсенділердің бастамалары мен тәжірибесі және кең

өкілдігі. Қауымдастық өзара әрекеттесудің түрлі формаларын ұсынады: ұжымдық мүшелік, ұзақ мерзімді ынтымақтастық туралы келісімдер, жеке жобалар бойынша жұмыс, сараптамалық алаңдардағы бірлестік. Қауымдастықтың мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен, қоғамдық және діни ұйымдармен, бизнес-қоғамдастықпен, бұқаралық ақпарат құралдарымен әріптестігі өзара әрекет және жариялық, ашықтық қағидаттарында жүзеге асырылады.

Ассоциация басымдықтары:

- саналы ата-ана болуды қалыптастыру,
- жетімдіктің алдын алу негізі ретінде өз отбасын сақтау,
- отбасының әл-ауқаты мен отбасының экономикалық тұрақтылығы тәжірибесін насихаттау,
- балалық шақ және отбасылық өмір салты мәселелерін шешуде отбасы мен мемлекеттің ортақ жауапкершілігін қалыптастыру.

Қауымдастықтың негізгі бағыттары:

- отбасылардың әл-ауқаты идеологиясын бекіту және отбасылық қолайсыздықтың алдын алу мақсатында қолданыстағы заңнама мен нормативтік базаны талдау және түгендеу;
- Ресей Федерациясындағы балалар мен отбасылардың әл-ауқатының бірыңғай индикаторлары жүйесін әзірлеу;
- ата-аналарды ел өмірінің барлық өзекті мәселелері бойынша қоғам мен мемлекеттің белсенді диалогына тарту;
- болашақ үшін бүкіл қоғамды біріктірудің негізі ретінде тәрбиелеу стратегиясын қалыптастыру және іске асыру;
- отбасылық қатынастар үйлесімділігінің маңызды факторы ретінде әкенің рөлін насихаттау;
- отбасылық дәстүрлер мен құндылықтарды, отбасы тарихы мен отбасылық шығармашылықты ақпараттық қолдау және ілгерілету;
- қиын жағдайдағы отбасыларға көмек, қайырымдылық акциялары мен іс-шаралар, оқыту семинарлары, вебинарлар, отбасылар үшін бірлескен бос уақытты ұйымдастыру [52].

Көптеген елдердің ғалымдары мен жұртшылығы қазіргі заманғы отбасылық тәрбие тиімді және толық емес деп алаңдайды, бұл бүгінгі шындық – балалардың физикалық және психикалық денсаулығының төмендеуі ғана емес, сонымен бірге олардың зияткерлік әлеуеті мен рухани деңгейінің және адамгершілік әлеуеті, жалпыадамзаттық құндылықтардың төмендеуі сияқты дертті құбылысқа әкелуі.

Ресейде және ТМД-ның басқа елдерінде оқу орны мен отбасының әлеуметтік-педагогикалық өзара ынтымақтастығы отбасылық тәрбиенің шарттары мен микроклиматын, балалар мен ата-аналардың жеке ерекшеліктерін зерттеуден басталады. Оқушының отбасын зерттеу онымен жақынырақ танысуға, отбасының өмір салтын, оның рухани құндылықтарын, тәрбиелік әлеуетін, баланың ата-анасымен қарым-қатынасын түсінуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар психологиялық-педагогикалық диагностиканың дәстүрлі әдістерінің жиынтығы қолданылады: байқау,

әңгімелесу, тестілеу, сауалнама, іскерлік ойындар және т. б.

Әлеуметтік педагогтің отбасымен жұмыс мазмұнының негізгі бағыттары ата-аналарды таныстыру болып табылады:

- тәрбие әдістемесімен, балалардың физиологиялық және психикалық даму кезеңдерімен;

- білім беру саласындағы нормативтік актілермен және құжаттармен; ата-аналардың балалармен бірлескен сабақтары (үйірмелер, секциялар, клубтар, тренингтер, экскурсиялар);

- өзін-өзі басқаруға қатысу (Қамқоршылық кеңестің, ата-аналар комитетінің жұмысын ұйымдастыру арқылы) [52].

3 ЖОБАЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТ АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ПЕН АТА-АНАЛАРДЫҢ ҢНТЫМАҚТАСТЫҒЫН НЫҒАЙТУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР

Қазіргі уақытта ата-аналарға ағартушылық сипаттағы мағыналы көмек көрсету қажеттілігі өзекті. Ата-аналарға балаларды тәрбиелеу мәселелері бойынша қолжетімді педагогикалық және психологиялық көмек алу мүмкіндігін беру – мәдени саясат негіздерінің бағыттарының бірі.

«Ата-аналармен жұмыс» модулі шамамен тәрбие бағдарламасына енгізілген.

Ата-аналарға білім беру моделін енгізу бойынша педагогикалық ұжымның жұмысы жалпы білім беру ұйымы мен ата-аналардың өзара іс-қимылының маңызды бағыты.

Ата-ана тәрбиесінің мақсаты: ата-аналардың әлеуметтік, коммуникативтік және педагогикалық құзыреттілігін арттыру үшін жағдайларды қамтамасыз ету.

Ағарту ата-аналық құзыреттілікті қалыптастыру механизмі ретінде:

- ата-аналарға бағдарлау алаңын ашатын жүйе, онда олар отбасында балаларды тәрбиелеудің оңтайлы білімі мен шарттарын таңдайды;

- ата-аналарға отбасындағы балаларды тәрбиелеу мәселелерін шешуде, балаларды тәрбиелеуге байланысты әлеуметтік-мәдени және психологиялық-педагогикалық проблемаларды жөнуде педагогикалық көмек көрсету жөніндегі қызметтің ерекше тәсілі;

- ата-аналармен бірлесіп, олардың мақсаттарын, мүмкіндіктерін және өз балаларын тәрбиелеуде қажетті нәтижелерге жету жолдарын анықтау процесі.

Ата-ана тәрбиесі келесі міндеттерді шешуге көмектеседі:

- балаларды тәрбиелеуде отбасы мен білім беру ұйымының ынтымақтастығын нығайту;

- ата-аналардың (заңды өкілдердің) бала тәрбиесіне жауапкершілікпен қарауын қалыптастыру;

- дәстүрлі отбасылық рухани-адамгершілік құндылықтар негізінде балаларды отбасылық тәрбиелеу мәдениетін дамытуға жәрдемдесу;

- психологиялық-педагогикалық, құқықтық және әлеуметтік проблемалардың алдын алуға бағытталған ата-аналармен (заңды өкілдермен) ағартушылық және профилактикалық қызметті жүзеге асыру;

- балалар мен ата-аналар қарым-қатынасын үйлестіру мәселелерін шешу.

Ата-ана тәрбиесінің функциялары:

1. Ағартушылық функция – балалармен болып жатқан өзгерістерді көруге және түсінуге, жағдайға тиімді әсер етуге ақпараттық мүмкіндіктер жасау.

2. Консультативтік функция – балаға жеке, әлеуметтік және оқу дағдыларын игеру процесінде тиімді әсер ету әдістерін психологиялық педагогикалық ізденіс.

3. Коммуникативті функция – отбасылық өмірді эмоционалды әсерлермен,

бала мен ата-ананың өзара әрекеттесу мәдениетінің тәжірибесімен байыту,

балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынасты нығайту.

4. Даму функциясы – ата-аналардың өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігін қалыптастыру, ата-аналық құзыреттілік деңгейін арттыру.

5. Ұйымдастырушылық-басқарушылық функция – ата-аналардың білім беруді мемлекеттік-қоғамдық басқаруға қатысуының үздік тәжірибелерін ілгерілету, осы процестердің тиімділігін арттыру, балалар мен ересектерді мектеп айналасына шоғырландыру.

Ата-аналармен ағартушылық жұмыс белгілі бір жалпы білім беретін ұйымның ата-аналар қауымдастығының ерекшеліктерін ескере отырып, сонымен қатар оның ішіндегі мақсатты топтарды ескере отырып құрылады.

Ағартушылық білім беру ұйымында кездесетін проблемалардың үш деңгейін қамтуы мүмкін:

- бала мен отбасының жеке мәселелері;
- белгілі бір сыныптың проблемасы;
- белгілі бір жас кезеңіне тән проблемалар.

Әр түрлі аудиторияға назар аудара отырып, ата-ана тәрбиесін ажыратуға болады, жан-жақты тәрбие беру ата-аналарға, сыныпта немесе сынып тобында оқушылардың жас кезеңіне тән жалпы мәселелерге бағытталған;

Ата-аналардың мақсатты топтарына арналған, қазіргі уақытта белгілі бір топқа қатысты нақты мәселелерге бағытталған (мүмкіндігі шектеулі балалары бар ата-аналар үшін, эмоционалды проблемалары және оқуда қиындықтары бар; балалардың девиантты мінез-құлқының алдын алу мәселелері бойынша тәрбие мәселелері, әкелер үшін; балалары мектеп ішілік немесе құқық қорғау органдарының есебінде тұрған ата-аналар үшін; белсенді ата-аналар үшін (ата-аналар кеңестері, ата-аналар комитеттері, басқарушы кеңестер);

Ата-аналардың жеке білімі оның баласына қатысты белгілі бір мәселелерге бағытталған (мұндай білім беру түрі ата-ананың өтініші бойынша да, мектеп психологының немесе мұғалімнің бастамасы бойынша да ұйымдастырылуы мүмкін).

Ағарту жұмыстары көбінесе ата-аналарға ақпарат беруді ғана емес (мысалы, ата-аналар жиналыстарында немесе ата-аналарға арналған арнайы ұйымдастырылған дәрістерде), сонымен қатар ата-аналарға баланың немесе жасөспірімнің тиімді қарым-қатынасы мен мінез-құлқын басқару дағдыларын, қиындықтарды жеңу стратегияларын үйретуге бағытталған дамытушылық, ақпараттық, ағартушылық және басқа компоненттерді біріктіретін кешенді бағдарламаларға енгізіледі, неғұрлым мамандандырылған көмек алуға ынталандыру және т. б. Жобалау қызметі арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар 3-4-қосымшаларда, жобалық іс-әрекетті рәсімдеудің жалпы көрінісі және құрылымы 5-қосымшада берілген.

Тәрбие жұмысының ұйымдастырушылық формалары: ата-аналарға білім беру академиясы, ата-аналар университеті, ата-аналарға арналған жалпы білім беру, ата-аналарға арналған дәрісхана, ата-аналарға арналған қонақ бөлмесі, отбасылық жалпы білім беру, отбасылық мектеп, ата-аналарға арналған шеберлік мектебі, сүйіспеншілікке толы ата-аналар мектебі, белсенді ата-аналар мектебі,

ата-аналар клубы және т.б. ата-аналар бірлестіктері өздерінің дәстүрлері, рәсімдері, ынталандыру жүйесі, белгілері және т.б.

Білім беру қызметін жобалау кезінде ата-аналық құзыреттердің тапшылығын ескеру қажет. Тақырыптың өзектілігі, бар проблемалар тұрғысынан, бір жағынан, қазіргі ата-ана құзыретті болуы керек объективті талаптармен, екінші жағынан, нақты ата-ана сұранысымен анықталады. Бұған ата-аналардың сауалнамасы және жағдайды бақылау тиімді көмек көрсете алады.

Ата-аналарға қатысты тақырыптардың ауқымы кең. Ата-аналар неғұрлым талап етілетін салаларда (денсаулық, өзара қарым-қатынас, тәрбие практикасы, білім беру жүйесімен өзара іс-қимыл) нақты білімді де, қажетті ақпаратты өз бетінше табу дағдыларын, туындайтын проблемаларды шешуде жауапты, белсенді ұстанымды қабылдауға ықпал ететін жеке құзыреттерді де ала алады.

Ата-ана тәрбиесі келесі тақырыптық модульдерді қамтуы мүмкін (11-кесте).

11-кесте – Оқушылардың ата-аналарына арналған тақырыптық модульдер

Тақырыптық модуль	Үлгі тақырыптар		
	әр түрлі деңгейдегі оқушылардың ата-аналарына арналған блоктар		
	Бастауыш білім беру 1-4 сыныптар	Негізгі орта білім беру 5-9 сыныптар	Жалпы орта білім беру 10-11 сыныптар
Оқушылардың даму ерекшеліктері мен білім беру қажеттіліктері	<ul style="list-style-type: none"> - Баланың мектепке бейімделуі. - Бастауыш сынып оқушысының дамуының психофизикалық ерекшеліктері. - Тәрбие және оқыту мәселелерін шешуде бала миының функционалдық жарты шар аралық асимметриясын (ФАГМ) есепке алу. - Бастауыш 	<ul style="list-style-type: none"> - Жас жасөспірімнің дамуының психофизикалық ерекшеліктері. - Баланың жаңа оқу жағдайларына бейімделуі. - Жасөспірім дағдарысы. - Болашақ мамандықты таңдау кезінде оқушының психофизиологиялық ерекшеліктерін ескеру. - Оқу-тәрбие процесінде жасөспірімнің танымдық саласының ерекшеліктерін 	<ul style="list-style-type: none"> - Жоғары сынып оқушыларының дамуының психофизикалық ерекшеліктері. - Жоғары сынып оқушыларын бітіруші сыныпта оқытуды ұйымдастыру ерекшеліктері - Мемлекеттік қорытынды аттестаттауға дайындық кезінде жасөспірімнің танымдық саласының ерекшеліктерін есепке алу

	<p>сынып оқушыларының әмбебап оқу іс-әрекетін қалыптастыру шарттары.</p> <p>- Жетекші модальділіктің оқытудың сәттілігіне әсері</p>	есепке алу	
<p>Мектеп оқушыларын отбасылық тәрбиелеу және әлеуметтендіру</p>	<p>- Бала құқықтарын қамтамасыз ету саласындағы қазіргі заманғы заңнама.</p> <p>- Ата-ана махаббаты. Отбасылық тәрбие стильдері.</p> <p>- Отбасылық дәстүрлер және ата-аналық билік тәрбиелік ресурстар ретінде.</p> <p>- Отбасылық демалыс.</p>	<p>- Бала құқықтарын қамтамасыз ету саласындағы қазіргі заманғы заңнама.</p> <p>- Жасөспірімнің рухани-адамгершілік дамуындағы отбасының рөлі.</p> <p>- Жасөспірімнің жеке басын қалыптастырудағы қоғамдық бірлестіктердің рөлі.</p> <p>- Стресс және стресске төзімділік.</p> <p>- Жасөспірімдердің мақсаттары, құндылықтары және өмірлік мағыналары</p>	<p>- Бала құқықтарын қамтамасыз ету саласындағы қазіргі заманғы заңнама.</p> <p>- Болашақ түлектің кәсіби өзін-өзі анықтауы.</p>
<p>Конструктивті өзара әрекеттесу негіздері</p>	<p>- Бастауыш сынып оқушыларының қарым-қатынас ерекшеліктері.</p> <p>- Отбасылық қатынастарды құру принциптері.</p> <p>- Отбасылық қақтығыстар.</p> <p>- Ерекше балалар-ерекше проблемалар</p>	<p>- Балаларға қатыгездік.</p> <p>- Жасөспірімдердің агрессиясы.</p> <p>- Жасөспірімдерде интернетке тәуелділіктің алдын алу.</p> <p>- Балалардың проблемалық мінез-құлқының себептері мен себептері.</p> <p>- Жасөспірімдердегі мінез-құлық акцентуациясы</p>	<p>- Жастар субмәдениеттері.</p> <p>- Балаларды деструктивті бағыттағы діни-экстремистік бірлестіктер мен жалған діни секталарға тартудың алдын алу</p>

Қауіпсіз орта қалыптастыру	<ul style="list-style-type: none"> - Қауіпсіз орта қалыптастыру негіздері. - Көшедегі баланың қауіпсіздігі. - Баланың үйдегі қауіпсіздігі. - Баланың әлеуметтік желілердегі қауіпсіздігі. - Табиғаттағы балалардың қауіпсіздігі 	<ul style="list-style-type: none"> - Жыныстық жетілу кезінде баланың денесін бейімдеу әдістері. - Психоактивті заттар заттарды қолданудың алдын алу. - Өмірге және денсаулыққа қауіп төндіретін жағдайларға алғашқы көмек. - Қауіпті мінез-құлықтың алдын алу 	<ul style="list-style-type: none"> - Өмірдің жағымды көзқарастарын қалыптастыру. - Жоғары сынып оқушыларының өміршеңдігін қалыптастыру
----------------------------	--	---	--

Ағартушылық жұмыс бірнеше өзара байланысты кезеңдерден тұрады:

1-кезең. Нұсқаушылық және диагностикалық кезең.

Мақсаты: мазасыздықты жою, әр қатысушының сенімділігін арттыру, мамандармен ынтымақтасуға және бір нәрсені білуге деген ұмтылысты қалыптастыру, ал кейбір жағдайларда мамандандырылған білімнің негізгі қажеттіліктерін анықтауды өзгерту.

2-кезең. Оқыту элементтері бар білім беру және дамыту кезеңі, содан кейін алынған білім мен дағдыларды пысықтау.

Мақсаты: сұраныстарды, күтулерді нақтылау және тұжырымдау, қиындықтар мен проблемаларды бірлесіп талдау, коммуникацияның, өзін-өзі реттеудің және т.б. тиімді стратегиялары мен әдістеріне оқыту, яғни белгілі бір сұраныстарға сәйкес білімді, әдет пен дағдыларды меңгеру.

3-кезең. Тиімділікті бағалау кезеңі.

Мақсаты: алынған нәтижелерді бағалау, ұсыныстарды талқылау.

Ата-аналармен өзара әрекеттесуді олар мұғалімнің не істеу керектігі, балаға қалай қарау керектігі туралы идеяларын жүктеу ретінде емес, келісім мен ынтымақтастықта құру керек. Мұғалім ата-анаға баламен қарым-қатынас жасау кезінде оған көмектесетін мамандандырылған білім мен тәрбиені ұсынады, алайда бұл білімді пайдалану- пайдаланбауды – ата-ананың өзі шешеді. мұғалім оған жеткізгісі келетін белгілі бір тұжырымдарға ата-ананың өзі келгені дұрыс.

Ақпаратты беру қол жетімді және әдепті болуы керек. Ата-ананың немесе ағартушылық жұмыс жүргізіліп жатқан топтың жеке ерекшеліктерін ескеру маңызды. Егер мұғалім ағартушылық мақсатта түсіну үшін мысалдар келтірсе, олар нақты балаға байланбауы керек, егер мысал жеке тәжірибеден алынған болса, онда бұл жағдайға қатысты бала мен ата-ананың анонимділігі мен құпиялылығы сақталуы керек.

Ата-аналарға арналған ағарту жұмыстарының формалары дәрістерден, ата-аналар жиналыстарынан, тақырыптық кеңестерден, дөңгелек үстелдерден,

тренингтерден, семинарлардан, тақырыптық конференциялардан, сұрақ-жауап кештерінен, пікірталастар мен пікір алмасулардан тұрады (5-қосымша).

Жұмыс формаларының ішінде ата-аналарға балаларды тәрбиелеу, оқыту және дамытумен айналысатындарға көмектесу үшін жарияланған танымал психологиялық-педагогикалық әдебиеттердің жаңалықтарын шарлауға мүмкіндік беретін стендтік ақпаратты бөліп көрсетуге болады. Ата-аналардың қабылдауы үшін білім беру жұмысында әр түрлі көрнекі материалдар-жадынамалар, инфографика және т.б. түрлі буклеттерді, ата-аналарға арналған жадынамаларды және басқа да шағын және көлемді басылымдарды әзірлеу, басып шығару және тарату ұйымдастырылуы мүмкін.

Ағартушылық қызмет күндізгі және қашықтықтан жүзеге асырылуы мүмкін. Әлеуметтік желілерде, мессенджерлерде (vk, facebook, whatsapp және т.б.), тестілік және бейнероликтер, әлеуметтік желілер қауымдастықтарындағы форумдар мен пікірталастарда білім беру материалдарын жариялау және тарату қашықтықтан оқыту әдістері бола алады.

Ата-аналарға баламен қарым-қатынаста оның жеке басының қалыптасуына әсер ететін оның даму аспектілерін ашуға және ескеруге көмектесетін ақпарат орналастырылатын білім беру ұйымының сайтында арнайы бөлім құру ұсынылады.

Ағартушылық жұмыс бағдарламаларын іске асырудың тікелей нәтижелері:

- ата-аналық функцияларды сәтті орындау үшін қажетті ақпаратты алу, білімді игеру;
- белгілі бір құндылықтар негізінде жағдайларға, оқиғаларға, көріністерге субъективті қатынасты өзгерту;
- практикалық әдеттер мен дағдыларды игеру және пысықтау, бекіту.

Ағартушылық жұмыс бағдарламаларының тиімділігін бағалау критерийлері мен көрсеткіштері (12-кесте).

12-кесте – Бағалау критерийлері мен көрсеткіштері

Критерийлер	Көрсеткіштер
Бағдарламаның тақырыптық өзектілігі	1. Бағдарламаның сараптамалық сауалнамалар нәтижесінде анықталған ата-аналар құзыреттерінің неғұрлым өзекті тапшылығымен сәйкестік дәрежесі 2. Бағдарламаның ата-аналардың ең көп үлесі мәлімдейтін көмек пен қолдау қажеттіліктеріне сәйкестік дәрежесі (жалпы – әмбебап бағдарламалар үшін, белгілі бір санаттағы ата-аналар үшін, мақсатты топ-мамандандырылған бағдарламалар үшін)
Бағдарламаға мұқтаж ата-аналарды қамту	Бағдарламаны мұқтаж ата-аналардың ішінен табысты аяқтаған ата-аналардың үлесі
Отбасылық қолайсыздық көрсеткіштерінің	1. Білім беру саласындағы немесе профилактикалық қызметтің нәтижелерін, балалар мен жасөспірімдер ортасындағы жағдайды

динамикасына әсері	сипаттайтын статистикалық байқау немесе есептіліктің өзге де нысандары шеңберінде ескерілетін көрсеткіш. 2. 1-тармақта келтірілген көрсеткіштің өсуіне/төмендеуіне тікелей әсер етуі мүмкін нақты ата-аналардың, отбасы мүшелерінің өзгерістері
--------------------	--

Қосымша

Ата-аналармен жұмыс формалары

Пікірталас – педагогикалық мәдениетті арттырудың ең қызықты түрлерінің бірі. Пікірталастың айрықша ерекшелігі – бұл барлық қатысушыларды талқылауға тартуға мүмкіндік береді, алынған дағдылар мен жинақталған тәжірибеге сүйене отырып, фактілер мен құбылыстарды жан-жақты талдау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Пікірталастың сәттілігі көбінесе оның дайындығына байланысты. Шамамен бір ай ішінде қатысушылар болашақта болатын пікірталас тақырыбымен, негізгі мәселелермен, әдебиеттермен танысуы керек. Пікірталастың ең жауапты бөлігі – пікірталасты басқару. Көп нәрсе жүргізушінің мінез-құлқын анықтайды (олар тәрбиеші немесе ата-аналардың бірі болуы мүмкін). Регламентті алдын-ала белгілеу, барлық сөйлеген сөздерді тындау, өз ұстанымын ұсыну, дәлелдеу, пікірталастың соңында қорытынды жасау қажет. Пікірталастың басты қағидасы – кез келген қатысушының ұстанымы мен пікірін құрметтеу.

Дәріс – бұл белгілі бір тәрбие проблемасының мәнін егжей-тегжейлі ашатын форма. Дәрістегі ең бастысы – тәрбие құбылыстарын, нақты педагогикалық жағдайларды талдау. Сондықтан дәрісте құбылыстардың себептерін, олардың жүру жағдайларын, баланың мінез-құлық механизмін, оның психикасының даму заңдылықтарын, отбасылық тәрбие ережелерін ашу керек. Дәрістердің қажетті шарттарының бірі – отбасылық тәрбие тәжірибесіне сүйену. Дәріс кезінде қарым-қатынас әдісі-кездейсоқ әңгіме, шын жүректен әңгімелесу, мүдделі пікірлестердің диалогы жүзеге асырылады.

Шеберлік сынып – ата-аналарды оқытудың белсенді нысаны, онда әрбір қатысушының өзін-өзі ұйымдастыруы және шығармашылық әлеуетін жандандыру арқылы белсенділік тәсілі арқылы білім алынады немесе жетілдіріледі.

Тақырыптық және жеке консультациялар – ата-аналардың сұрауы бойынша жүргізіледі. Егер ата-аналар баланы тәрбиелеуде өз бетінше шеше алмайтын проблемаға тап болған жағдайда сұраныс бере алады. Егер сынып жетекшісі ата-аналардың проблеманы өз бетінше шеше алмайтынын немесе мәселе жанжалды жағдайға жеткізілгенін көрсе немесе ата-аналар қиын жағдайды шешуден қашуға тырысса, ата-аналарға кеңес беру сынып жетекшісінің ұсынысы бойынша жүргізілуі мүмкін. Әрбір кеңес мәселені талқылауды ғана емес, сонымен қатар оны шешуге арналған практикалық ұсыныстарды да қамтиды.

Педагогикалық кеңес – ата-аналардың қатысуымен өткізілетін

педагогикалық кеңес, оның мақсаты ата-аналарды мектеп мәселелерін белсенді түсінуге тарту. Педагогикалық кеңес барысында: педагогтер педагогикалық кеңестің тақырыбына сәйкес дайындайтын теориялық бөлім; талқыланатын мәселе бойынша ата-аналардың пікіріндегі негізгі тенденцияларды анықтау үшін алдын ала жүргізілетін сауалнаманы қорытындылау; ата-аналармен сұхбат, мұғалімдерге ата-аналармен қарым-қатынаста тиісті атмосфераны орнатуға, жалпы білім беру ұйымының ықпалы саласында кері байланыс орнатуға көмектеседі балаға және отбасына; ата-аналарды белсендіретін және мұғалімдермен және мамандармен қарым-қатынасты екі тарап үшін де пайдалы ететін педагогикалық жағдайлар; «сенім телефоны» іскерлік ойыны, оның барысында ата-аналар өздерін қызықтыратын кез келген сұрақтарды дауыстап және жазбаша түрде қоя алады.

Практикум – ата-аналарда балаларды тәрбиелеуде психологиялық-педагогикалық дағдыларды дамыту, туындайтын педагогикалық мәселелерді тиімді шешу, ата-аналардың педагогикалық ойлауын жаттықтыру нысаны.

Жағдаяттармен жұмыс – ата-аналар позициясы – өзін-өзі түзету технологиясы, қоғамдық пікірді қалыптастыру тәсілі – адамның, отбасының, қоғамның өмірінде «жақсы» және «жаман» деген не, белгілі бір жанжалды жағдайдан шығудың жолын табу мүмкіндігі және отбасылық проблеманы шешу.

Арнайы әзірленген тақырыптық жағдаяттарды, өмірлік мысалдармен берілген жағдаяттарды шешу.

Ата-аналар конференциясы – белгілі бір тақырып бойынша білімді кеңейтуді, тереңдетуді және бекітуді көздейтін ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру нысаны. Ата-аналардың жалпы мектептік, сыныптық конференциялары мектеп жұмысында үлкен маңызға ие. Ата-аналар конференциялары нақты және өзекті мәселелерді, мектеп күн тәртібінің негізгі мәселелерін, тәрбие және әлеуметтік саясаттың өзекті трендтерін талқылауы керек.

Конференциялар ғылыми-практикалық, теориялық, оқырмандық, тәжірибе алмасу, аналар мен әкелер конференциялары болуы мүмкін. Конференциялар мұқият дайындықты талап етеді және ата-аналардың белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Оларға әдетте білім алушылардың жұмыстарының көрмелері, ата-аналарға арналған кітаптар, көркемөнерпаздар концерттері дайындалады. Ата-аналар өздерінің отбасылық тәрбие тәжірибесі туралы қысқаша, алдын-ала дайындалған хабарламалармен сөйлейді. Конференцияның айрықша ерекшелігі – ол белгілі бір шешімдер қабылдайды немесе аталған мәселе бойынша іс-шараларды белгілейді.

Ата-аналарға арналған қонақ бөлмелер – ата-аналарға психологиялық-педагогикалық ағартушылық нысандар, онда білім алушылардың жас ерекшеліктері, ата-аналардың балалармен сенімгерлік қарым-қатынасының нысандары мен тәсілдері талқыланады, мамандарды шақыра отырып, шеберлік сыныптары, семинарлар, дөңгелек үстелдер өткізіледі.

Ата-аналар оқулары – бұл ата-аналарға мұғалімдердің дәрістерін тыңдап қана қоймай, сонымен қатар түрлі тақырыптағы мәселелер мен әдебиеттерді оқып, оны талқылауға қатысуға мүмкіндік беретін ата-аналармен жұмыс түрі.

Оқу жылының басындағы бірінші жиналыста ата-аналар ең маңызды сұрақтарды анықтайды, ал мұғалім ақпарат жинайды, талдайды, қойылған сұрақтарға жауап алуға болатын кітаптарды таңдайды. Келесі жиналыста ата-аналар ұсынылған кітаптарды оқиды, интернет желісіндегі ақпаратпен танысады, баяндамалар дайындайды, содан кейін оларда алынған мәліметтерді ата-аналардың оқуларында пайдаланады. Ата-ана оқуларының ерекшелігі – кітапты талдай отырып, ата-аналар мәселені өз түсініктерін және кітапты оқығаннан кейін оны шешудің тәсілдерін өзгертуі керек.

Ата-аналар клубы – жүйелі кездесулер түрінде өткізілетін ата-аналармен жұмыс түрі. Клубтың мақсаты – ата-аналарды бала тәрбиесі мәселелерін талқылауға қызықтыру. Мұндай кездесулердің сәттілігінің басты шарты – еріктілік және өзара қызығушылық.

Ата-анаға арналған ринг – ата-аналардың қарым-қатынасы мен ата-аналар тобын құрудың пікірталас түрлерінің бірі. Ата-аналар рингі педагогикалық мәселелер бойынша сұрақтарға жауап түрінде дайындалады. Сұрақтарды ата-аналардың өздері таңдайды.

Ата-аналар форумы – ата-аналарды қызықтыратын мәселелер талқыланатын, сондай-ақ психологтер мен педагог қызметкерлердің виртуалды консультациялары жүзеге асырылатын мектеп интернет-сайтындағы ата-аналарға психологиялық-педагогикалық ағарту нысаны.

Ата-аналарға арналған тренинг – өз баласымен қарым-қатынасын өзгерткісі келетін, оны ашық және сенімділік орнату мақсатында ата-аналармен жұмыс істеудің белсенді түрі.

Ата-аналар жиналысы – білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеудің аса өзекті мәселелерін талқылау режимінде өтетін ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыру нысаны.

Ата-аналардың тақырыптық жиналыстарын ұйымдастыру және өткізу, оларды талдау нысаны ретінде пайдалану, мектеп туралы жаңа ақпаратты және оны дамытудың өзекті міндеттерін, ең алдымен жұмыс мазмұны тұрғысынан түсіну маңызды. Жиналыс білім алушылардың жас ерекшеліктерін, ата-аналардың білім деңгейі мен қызығушылығын, мектеп алдындағы тәрбиенің мақсаттары мен міндеттерін ескеруі керек. Қарым-қатынас бейресми және сыпайы, мейірімді, сыйластық пен мәдениеттілікке толы болуы керек. Мұғалімнің монологу емес, ата-аналардың орындауы үшін қажетті ережелерді айтатын диалог құпталады. Кері байланыстың болуы, ата-аналармен жиналыс қорытындыларын талқылау, қиындықтарды жеңу және мектептің даму жоспарларын іске асыру жөніндегі шараларды келісу міндетті.

Рөлдік ойындар – белгілі бір тақырып бойынша қатысушылардың дағдыларын қалыптастыру деңгейін зерттеу бойынша ұжымдық шығармашылық іс-әрекеттің бір түрі.

Рөлдік ойын әдістемесі тақырыпты, қатысушылардың құрамын анықтауды, олардың арасындағы рөлдерді бөлуді, ойынға қатысушылардың ықтимал позициялары мен мінез-құлық нұсқаларын алдын-ала талқылауды қамтиды. Бұл жағдайда ойынға қатысушылардың мінез-құлқының бірнеше нұсқаларын (оң және теріс) бірлескен талқылау арқылы осы жағдайға оңтайлы әрекет ету әдісін

таңдау маңызды

Отбасылық жалпыға бірдей оқыту – бұл ата-аналар кәсіби психологтерден, дәрігерлерден, әлеуметтік қызметкерлерден құнды ұсыныстар мен кеңестер ала алатын және білім алушыларды тәрбиелеу ісінде өздерінің шығармашылық тәжірибелерімен және білімдерімен алмасатын психологиялық-педагогикалық ағарту нысаны.

Педагогикалық білім университеті – ата-аналарды педагогикалық мәдениеттің негіздерімен қаруландыруға, тәрбиенің өзекті мәселелерімен таныстыруға көмектеседі. Университет бағдарламасын мұғалім сынып оқушылары мен олардың ата-аналарының контингентін ескере отырып жасайды.

Ата-аналарға арналған мектеп – ата-аналарды қажетті біліммен, педагогикалық мәдениеттің негіздерімен қаруландыратын, ата-аналардың жасын және сұраныстарын ескере отырып, тәрбиенің өзекті мәселелерімен таныстыратын, ата-аналардың қоғаммен, отбасымен оқу орнымен байланысын орнатуға, сондай-ақ ата-аналар мен педагогтердің тәрбие қызметіндегі өзара іс-қимылына ықпал ететін ата-аналарға арналған психологиялық-педагогикалық ағарту нысаны.

Ата-аналармен жүргізілетін жұмыс барысында ата-аналарды жобалық қызметтің үлгі тақырыптарымен таныстыру арқылы, олардың балаларымен бірігіп жоба тақырыбын таңдауға бағыт-бағдар беруге болады (6-қосымша).

Ата-аналар жиналыстарында пәндер бойынша орындалатын жобалық жұмыстардың түрлерімен таныстыру да ата-аналардың балаларымен ынтымақтастықта жобалық іс-әрекетке тартудың жолы болып саналады. Осы орайда «Иммунитет» тақырыбындағы жобалық қызметтің үлгілік жоспарын (7-қосымша) және «Адам қызметінің саласына байланысты» «География» пәні бойынша жобалық жұмыстардың түрлерін (8-қосымша) ұсынамыз.

«Химия» оқу пәні бойынша сабақ барысында және сабақтан тыс уақытта ұйымдастыруға болатын жобалық іс-әрекеттердің түрлерін 9-қосымшада ұсынамыз.

«Биология» оқу пәніндегі жобалық әдіс – нақты объектіні жобалау, құру және зерттеумен байланысты мәселелерді шешу мақсатында білім алушылардың танымдық, дамытушылық іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілі ретінде қарастырылады. Жобалау және ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізу сыныптағы және сабақтан тыс жұмыстардағы оқу-тәрбие процесінің маңызды бөлігіне айналды. Жобалау әдісі білім алушылардың іс-әрекетін ұйымдастыруға және қызығушылық, дербестік сияқты мінез-құлық қасиеттерін дамытуға, топтық жұмыс процесінде әлеуметтік дағдыларды дамытуға, зерттеу тәжірибесін жинақтауға, шығармашылық ойлауды, ақпараттық, интеллектуалдық, коммуникативтік дағдыларды дамытуға мүмкіндік береді.

Жобалық іс-әрекеттің мақсаты – білім алушыларды белсенді оқуға баулу, олардың оқу-танымдық қабілеттерін дамытуға көмектесу болып табылады. Оқу жылы бойы жүргізілетін ғылыми-зерттеу жұмыстары көп уақытты қажет етпеуі керек. Өйткені, басқа пәндер бойынша оқу бағдарламасы, үй тапсырмасы бар екенін және көптеген оқушылар мектептен бөлек музыка мектебіне, спорт секцияларына, үйірмелерге басқа қосымша білім беру ұйымдарында баратынын,

сонымен қатар білім алушыға жауапкершілікпен қарауды және белгілі бір уақытты өткізуді талап ететін жұмыс нәтижелерін бақылау, сипаттау және қорытындылау міндеті жүктелетінін әрқашан ескеру қажет.

Биология сабақтарында орындауға болатын жобалық іс-әрекет түрлері 10-қосымшада ұсынылған.

Пән сабақтарында орындалатын жобалық іс-әрекеттердің мақсаты – проблеманың шешімін табу жолдарын іздестіру болып саналады, яғни мақсатқа жету үшін келесідей кезеңдерден өту қажет

Жобаның проблемасы	«Неліктен?» (бұл мен үшін маңызды)	Проблеманың өзектілігі – ынталандыру
Жобаның мақсаты	«Неге?» (бұл жобаны не үшін жасаймыз)	Мақсат қою
Жобаның міндеттері	«Не?» біз ол үшін жасаймыз)	Міндеттер қою
Әдістер мен тәсілдер	«Қалай?» (біз оны қалай жасай аламыз)	Әдістер мен тәсілдерді таңдау, жоспарлау
Нәтижесі	«Не шығады?» (проблеманың шешімі ретінде)	Күтілетін нәтиже

Пәндер бойынша білім беру жобасының оқушыларға ұсынылған сәтінен бастап, оқушылардың жасаған жұмысының өзін-өзі талдауы және мұғалімнің қорытындылауы аяқталғанға дейін барлық орындалу барысын бірнеше кезеңге бөлуге болады.

1-кезең – жобаға ену

Жобаны жүзеге асырудың бірінші кезеңі – ең қысқа, бірақ жобалау технологиясынан күтілетін нәтижелерді алу үшін өте маңызды. Бұл кезеңде мұғалім оқушылардың жоба тақырыбына деген қызығушылығын оятады, проблемалық өрісті белгілейді, маңыздылыққа баса назар аударады, тақырып бойынша қандай да бір көзқарасты ұсынып, жоба мәселесін тұжырымдайды. Жалпы түрде тұжырымдалған жоба мәселесінен оны нақтылайтын (проблемалық) бірқатар ішкі мәселелер анықталады. Проблемаландыру нәтижесінде жоба мәселесін шешудің жолын немесе жолдарын іздеу – жобаның мақсаты мен міндеттері анықталады.

Жобаға ену мұғалімнен оқушыларға әсер етудің барлық психологиялық-педагогикалық механизмдерін терең білуді талап етеді және мұғалім ата-аналарды көмекке тарта алады.

2-кезең – іс-әрекетті ұйымдастыру

Бұл кезеңде балалардың іс-әрекеті ұйымдастырылады. Егер жоба топтық жоба болса, онда балаларды топқа бөлу, әр топтың мақсаты мен міндеттерін анықтау қажет. Қажет болса, әр топ мүшесінің рөлін анықтау керек. Мұғалім топтастыруды оқушыларға сеніп тапсыра алады – олар балалар тобындағы барлық ұнайтын және ұнатпайтын нәрселерді жақсы біледі. Дегенмен, егер сыныпта «басылғандар» болса, мұғалімнің араласуы қажет. Тәжірибе

көрсеткендей, әрқашан жеке жұмысты қалайтын оқушы болады. Оның қалауына қарсы болмау керек – оған жобада жалғыз істеуге болатын жұмыс беру керек. Егер жобаның дизайны бойынша мұғалім бір немесе бірнеше топ қатысушыларын анықтаса, оқушылардың таңдау еркіндігі біршама аз болады. Дегенмен, жұмыс мұғалімнің бақылауында болғанымен, бұл балалар үшін дербес тапсырма.

Сол кезеңде жоба мәселесін шешу үшін жұмысты жоспарлау орын алады. Әрине, жобалық іс-шаралар жоспарланған кезде жаңалығы жоқ жағдай туындауы мүмкін екенін түсіну керек, өйткені жобалар өте әртүрлі. Олар өте ұзақ немесе өте ұзақ емес болуы, сонымен қатар әртүрлі әрекеттерді қамтуы мүмкін. Мысалы, алдымен оқушылар жобаның тақырыбы бойынша ақпаратпен танысып, журналдардан мақалаларды тауып, ғалымдардың бұл туралы не жазғанын оқып көрулері керек. Олардың жұмысындағы келесі қадам – өз өлшемдерін жасау. Одан кейін оқушылар зерттеу нәтижелерімен таныстырылады. Содан кейін – сауалнама: мәселен, бұл мәселе бойынша тұрғындардың ойы қандай.

Мұндай іс-әрекеттер дәйекті кезеңдермен жүзеге асырылуы мүмкін немесе параллельді және бір мезгілде орын алуы мүмкін.

3-кезең – іс-әрекетті жүзеге асыру

Жұмыс жоспарланғаннан кейін әрекет ету уақыты келді. Бұл үшінші кезең. Мұнда мұғалім әдетте «кішкентай бақылаушы» түріне айналады. Балалар бәрін өздері жасайды. Әрине, тәуелсіздік дәрежесі мұғалімнің оларды қалай дайындағанына байланысты.

Егер балалар жоба аясында қандай да бір зерттеу жүргізуі керек болса, олар осы зерттеудің әдістері мен технологияларын (химиялық, биологиялық, физикалық және т.б.) білуі керек.

Бұл жоба бойынша жұмыс басталар алдында, дағдылар қажет болған кезде алдын ала үйретілуі керек. Балаларға білім немесе дағдылар жетіспесе, жаңа материалды ұсынуға қолайлы сәт келеді. Мұғалім үнемі іс-әрекеттің барысы қалыпты жүріп жатыр ма, дербестік деңгейі қандай екенін бақылауы тиіс.

4-кезең – презентация

Презентация кезеңі жобалық іс-әрекет мақсаттарының бірі ретінде оқушы тұрғысынан да, мұғалім тұрғысынан да міндетті болып табылатыны сөзсіз. Жұмысты аяқтау, атқарылған істерді сараптау, өзін-өзі бағалау және басқалар тарапынан бағалану, нәтиже көрсету қажет.

Әрбір тапсырманың орындалуы өте маңызды, өйткені аяқталмаған жұмыс адамға кері әсер етеді. Презентация кезінде аяқталу сезімі пайда болады. Жасалған жұмысты талдап, қорытындылайтын кез келгенде, оқушылар мұны жүйелі, жоспарлы жағдай ретінде қарастырады. Олар мұны жоба бойынша жұмыстың басында жасау керек екенін біледі және оны жоспарлау кезінде ескереді. Кәсіби дайындық курстарында жобалық технологияны қолдану қажеттілігі, өйткені бұл технология оқушының шығармашылық әлеуетін ашуға, оны практикалық маңызды мәселеге қызықтыруға мүмкіндік береді, демек, профильді саналы түрде таңдауға көмектеседі. Жобаны жүзеге асыру

барысындағы шығармашылық өзіндік жұмыс оқуды тұлғалық мағыналы етуге мүмкіндік береді және нәтижесін көру қызықтырады.

Бала үшін отбасы – бұл оның дамуына әсер ететін, оны қолдайтын және үйрететін, өзін және басқаларды түсінуді анықтайтын негізгі әлеуметтік орта. Осылайша, отбасы мінез-құлық үлгісі және басқа қарым-қатынас жүйелеріндегі өзара әрекеттесу үлгісі ретінде әрекет етеді. Отбасында балалар өз мәдениетінің көзқарастары мен моральдік құндылықтарын игереді, эмоционалды қолдау мен қамқорлық қатынастарына қатысады, алғашқы әлеуметтік қақтығыстарды бастан кешіреді, өз көзқарастарын және басқаларды үйлестіруге, өз ұстанымдарын қорғауға, басқалармен бірлесіп әрекет етуге, ымыраға келуге және іздеуге үйренеді. Отбасы балаларды қоғамның құзыретті, белсенді мүшелері болуға дайындайды, ал балалардың ата-аналарына деген сүйіспеншілігі кең әлеуметтік ортамен қарым-қатынас жасау үшін үлгі болады [54].

Отбасы әлеуметтік жүйе ретінде отбасылық атмосфераны, ата-ана мен бала қарым-қатынасын қамтиды, ол дәстүрлі түрде психологияда адамның психикалық дамуындағы көптеген мәселелерді түсінудің кілті ретінде қарастырылады.

Отбасындағы қарым-қатынастың балалар мен жасөспірімдердің танымдық және тұлғалық дамуына әсерін зерттеуге арналған көптеген әдебиеттер бар.

Сенімді, қолдаушы, эмоционалды бала – ата-ана қарым-қатынасы баланың ақыл-ойының өркендеуіне айтарлықтай мүмкіндік береді [55].

Алайда, әлеуметтік жүйелер теориясы тұрғысынан отбасы – кең әлеуметтік контекстке әсер ететін өзара байланысты қатынастардың күрделі жүйесі. Отбасы мүшелерінің бір-біріне өзара әсері бар: ересектер балалардың мінез-құлқына әсер етеді, бірақ балалардың жеке ерекшеліктері, оның ішінде жынысы мен темпераменті ересектердің мінез-құлқына да ықпалы зор. Бұл жүйелік әсерлер тікелей және жанама түрде әрекет етеді.

Отбасының бір мүшесінің мінез-құлқы екіншісіне тікелей әсері бала мінез-құлқының белгілі бір түрін сақтауға көмектеседі:

- балаға тек отбасылық орта ғана емес, сонымен бірге бала ата-аналарға және отбасының басқа мүшелеріне де әсер етеді. Мейірімді, ұқыпты бала көбінесе жағымды және тыныш реакциялар тудырады;

- ал шашыраңқы және мазасыз бала көбінесе ата-ана тараптарынан жазаланады және ол оның әрекет ету бостандығын шектейді [56].

Зерттеулер көрсеткендей, ата-аналар қатаң талап қойып, шыдамдылық танытқан кезде, балалар олардың талаптарын орындауға бейім келеді. Керісінше, егер ата-аналар балаларды дөрекілік пен шыдамсыздықпен тәрбиеленсе, онда балалар бағынбайтын бүлікшілерге айналады. Балалардың тілазарлығы жазалардың санын көбейтуі мүмкін, бұл баланың жиі бағынбауына әкеледі.

Егер біз отбасын әлеуметтік жүйе ретінде қарастыратын болсақ, онда балалардың дамуындағы уақыттың рөлін ескеру қажет, бұны хроножүйе деп атайды, яғни отбасында болған өзгерістерді, маңызды оқиғаларды ғана емес,

сонымен бірге олардың дамудың басталу уақытын да ескеру қажет. Мысалы, інісінің немесе қарындасының дүниеге келуі немесе ата-анасының ажырасуы бала үшін мүлдем кері әсері етеді. Отбасы оның құрылымындағы әртүрлі өзгерістерде бала үнемі бейімделіп отыруы керек. Мысалы, балалар жүруді үйренген кезде, ата-аналар ойын әрекеттеріне көбірек қатыса бастайды, сонымен қатар кейде олардың белсенділігін шектейтін әрекеттер де жасайды.

Бала жасының ұлғайуымен қатар отбасының міндеттері де өзгереді. Баланың жасына бағытталған осындай негізгі міндеттердің қатарына әлеуметтік байланысқа қажеттілікті қалыптастыру (М.И. Лисина), әлемге деген негізгі сенім (Э. Эриксон) және сүйіспеншілік, сондай-ақ ғылыми ұғымдар жүйесін меңгеруде және дербес оқу қызметін жүзеге асыруда ынтымақтастық пен қолдау көрсету болып табылады. Отбасы жеткіншектер мен жасөспірімдерде автономия мен өзін-өзі танудың дамуына жағдай жасау үшін жауапты жүйеге айналады.

Сонымен, баланың жаңа жас кезеңіне өту сәтінде ата-ана-бала қатынастарының жаңа жүйесін және ата-ана ұстанымын қалыптастыру, ол атананың балаға эмоционалды қатынасының жиынтығын, жаңа тіркеменің қалыптасуын көрсететін интербелсенді сипаттама ретінде көрінеді. Ата-ананың балаға деген қарым-қатынасының эмоционалды, танымдық және мінез-құлық аспектілерінен басқа, ата-ана позициясы ата-ана ретінде өзін-өзі бейнелеу, ата-ана ретінде өзін-өзі ұстау, ата-ананың қанағаттану дәрежесін де қамтиды [57].

Ата-аналық ұстаным отбасылық жүйеде белгілі бір жаңа мәдени позиция ретінде түсінілетінін атап өткен жөн:

- Ата-ана ұстанымын қабылдау – бұл жүйелі процесс, әлеуметтік бекітілген функцияларға байланысты қызметті игеру мен іске асыру.

Осы функциялардың ерекшелігін атап өтуге болады:

- баланың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, өз өмірін құрудың тәуелділігі;

- қалыпты деңгейін қамтамасыз ету үшін қамқорлық және қолдаубаланың физикалық, психологиялық және әлеуметтік дамуы;

- ұйымға қатысты шешім қабылдаудағы жауапкершілік баланың тіршілік әрекеті мен қоғамдағы әлеуметтену және мінез-құлық оның нормалар мен ережелерін сақтауы;

- жетекші аймақты алдын-ала әсер ету ретінде баланың психикалық дамуы;

- баланы эмоционалды қабылдау – баланың даралығы, сүйіспеншілікжәне оны қабылдау бұл заңдылық [58].

Осы функциялардың әртүрлі комбинациясы мен іске асырылуы ата-ана позициясының түрлі нұсқаларына әкеледі, сондықтан бала-ата-ана қатынастарындағы даму ерекшеліктеріне тиісті әсер етеді. Бірқатар зерттеулер ата-аналардың жеке сипаттамалары белгілі бір ата-ана позициясы мен сүйіспеншілігін қалыптастырудың айқындаушы факторы болып табылады. Мысалы, экстраверсия, интернационализм, ашықтық, ізгілік және эмоционалды тұрақтылық деңгейі жоғары, сондай-ақ невротизмнің төменгі деңгейі бар ата-аналардың ұстанымдарын, позитивті және дәйекті қалыптасуын көрсетеді.

Жалпы, ата-ана позициясын игерудегі жетістік – бұл негізгі әлеуметтік жүйені қолдайтын және оқытатын отбасындағы тұлғааралық қатынастар жағдайындағы мінез-құлық пен өзара әрекеттестіктің түрлі үлгілері. Бұл ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынаста сүйіспеншілікті қалыптастыратын және әлеуметтік интеграцияның күрделі жүйелерінде әлеуметтік қарым-қатынасты қалыптастыратын отбасы.

Әр отбасында бала тәрбиелеуде егер олардың достарын бірге тәрбиелеу мүмкіндігі болса, одан да жақсы тәрбиеге әсер етер еді. Сондай-ақ, бұл білім көп салалы бола алатын болса (мысалы, балаларды эпостармен, халық ертегілерімен таныстыру, ұлттық ойындарды ойнау, театрландыруды ұйымдастыру, олармен түрлі ойыншықтар жасау, костюмдер тігу, көріністер қою, әуесқой бейнефильмдер түсіру, отбасылық фото альбомдар жасау және т.б.), мұндай іс-әрекет тек отбасылық тәрбие ретінде ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік қызметтің нысаны ретінде – басқалардың пайдасы мен қуанышы үшін ұжымдық шығармашылық қызмет ретінде де маңызды болары сөзсіз [59].

Жоғарыда келтірілген мәліметтерді ескере отырып, бүгінгі қоғамда мектеп пен отбасының ынтымақтастығын арттыру қажеттілігі туындайды. Осыған сәйкес, «отбасы – орта мектеп» тәрбие жобасы аясында мектеп пен отбасының байланысы ретінде «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Әже мектебі» жұмыстарын жандандыруымыз керек.

«Ана мектебі»

Ана... әрбір адам үшін баға жетпес тамаша жан. Әрбір адам үшін – мейлі ол ересек адам болсын, мейлі бала болсын, жас болсын, еңкейген қарт болсын ана – дүниеде теңдесі жоқ ең жақын адам. Адам бойындағы барлық жақсы қасиеттер теңдесі жоқ өмір сыйлаған анадан тарайды. Жарық дүниеге келген күннен бастап, адамды ананың қамқорлығы, жанының жылылығы мен аялауы, тынымсыз еңбегі мен төзімділігі, алаңдауы қорғап тұрады. Ананың нәзік үні, жұмсақ та, аялы алақаны баланы жұбатады, өмірге сенімін арттырады, көңілін сергітеді.

Қоғамда әлеуметтік-экономикалық жағдайлар жылдам өзгеріп жатқан қазіргі уақытта ана тәрбиесін, әкелік дәстүрлерді, жас кезінен Отанға деген сүйіспеншілікті берік сақтайтын адамгершілік қасиеттерді игеруге тәрбиелеу мұғалімдер үшін жаңа міндеттерді айқындады. Ежелден бері халық арасында сақталған ұлттық құндылықтарды, дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды білім беру мен тәрбиелеуде жүйелі қолдану оны отбасымен бірге зерттеу мәселесі болып табылады.

Себебі, қоғамда балаларды лайықты тәрбиелеуде әлеуметтік-экономикалық қиындықтарға байланысты көптеген ата-аналардың, әсіресе «аналардың» мәселелері тиісті деңгейде жеткілікті назар аудармайды. Елдің болашағы болып табылатын жас ұрпақты тәрбиелеу, олардың бойында адамгершілік қасиеттерді алғашқы тәрбиеші – аналар қалыптастыру қажеттілігі туындайды. Бұл балалардағы адамгершілік қасиеттердің қалыптасуы, ең алдымен, ананың белсенді іс-әрекеттерімен, болашақ, қоғамның өмірі мен бақыты осы ұлы тұлға аналардың қолында екенін білдіреді.

Баланың туылуы мен дамуы, оның адамгершілік тұлға ретінде қалыптасуы, ең алдымен, анаға ықпал етеді. Ананың нәзік жүзі, мейірімді күтімі, алғаш өмір есігін ашқаннан бастап баланы бауырына басып күн сияқты жылуын шашып отырады. Ана махаббаты бала бойына сүйіспеншілік сезімін тудырады, адамның құнды қасиеттерін оятады. Педагогикалық тұрғыдан біз ана мектебінің тәрбиесін қолдаймыз. Ана мен бала арасындағы қарым-қатынас – адамгершіліктің бастауы.

«Ұяда не көрсе, ұшқанда соны алады» дегендей баланы дұрыс бағыттап, қоғамға дұрыс жолды көрсететін ана – ұлы мектеп. Баланың ақыл-ой қабілеттері, адамгершілік сезімдері ана тәрбиесі арқылы дамиды және оларды қалыптастыру ананың маңызды міндеті болып табылады. Баланың рухани әлемі таза, сондықтан да, аналар оны көздің қарашығындай теріс әсерлерден қорғап, лайықты тәрбие беруі керек, сонда ғана баланың адамгершілік тәрбиесі соншалықты жоғары деңгейде болады.

Ана бірінші тәрбиеші болғандықтан, бала көптеген жағдайларда оның прототипі ретінде тәрбиеленеді. Ана – баланың адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың үлгісі болып табылатын мораль идеалы. Демек, бүгінгі таңда біз бала туылған сәттен бастап туа біткен тәрбиеші болып табылатын аналар арқылы адамгершілік қасиеттерді, ұлттың рухани құндылықтарын, қасиетті мұраттарды дарытуымыз керек. Мұндай жағдайда идеал, үлгі-өнеге, әсіресе ананың миссиясы өте маңызды.

Ананың үлгі-өнегесі – адамгершілік сананы тәрбиелеудің, үлгілі мінез-құлықты тәрбиелеудің тірегі, құралы. Бала тәрбиесінде ата-аналар аса беделді ықпал етуші. Балалар ата-аналардың адамгершілік қасиеттерін, яғни әділеттілік, мейірімділік, қамқорлық, төзімділік, ерік-жігер, махаббат, сүйіспеншілік және басқа да қасиеттерді көре отырып, оларға еліктеуге тырысады. Үлгі-өнеге – бала үшін нұсқаулық, ол өз өмірін онымен салыстырады. Аналардың күнделікті мінез-құлқы, көзқарасы, іс-әрекеті және тұтастай алғанда сапалы үлгісі баланың жан дүниесінде терең із қалдырады. Барлық жағдайда, әсіресе жақсы қасиеттерді сіңіруде қасиетті ананың үлгісі сабақ. Ата-ананың білімі балаларына деген сезімі, ойлары, сөздері, рухани өмірдегі мінез-құлқы әрқашан үлгі-өнегеге сәйкес келуі керек. Ата-ана үлгі-өнегесі әсерінен бала оларға еліктеп, ең бірінші адамгершілік қасиеттерді бойына сіңіреді. Ананың ең жақсы үлгі-өнегесі арқылы баланың мінез-құлқы мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру нәтижелері жемісті болады.

Егер біз аналарға өмірлік білім беру мен тәрбие беру проблемаларына қатысты мақал-мәтелдерге жүгінетін болсақ: «Жұмақ ананың аяғының астында» «Жақсылықты ең бірінші анаңа жаса, екінші анаңа, үшінші тағы да анаңа жаса, содан кейін барып әкеңе жаса», «Анасын көр де, қызын ал», «Ананы сыйламаған, ел қамын ойламаған», «Ана – барлық көркемдіктің үлгісі», «Анада үш бақыт бар: ар-ожданы, ұрпағы, ізгі еңбегі», «Балаңа көңілің толмаса, кемшілікті өз басыңнан іздей бер», «Әке ақылы – бұлақ, ана ақылы – шырақ, аға ақылы – көмек, іні ақылы – демеу», «Ананың сүті – бал, баланың тілі – бал» өнегелі сөздерден біз ата-бабаларымыздың әйел тәрбиесін ерекше атап өткенін көреміз, яғни ананың отбасындағы орны мен рөліне назар аудара отырып, оның

отбасының бақыты мен үйдің жайлылығы әйелдің мінез-құлқына, оның ақыл-ойына байланысты екенін алдын-ала білуі, мақал-мәтелдер арқылы берілген ана туралы халықтың дәл айтылған ойлары педагогикалық ғылымның ұйытқысы, өйткені ғылым мен халықтың көрнекті қазынасы жас ұрпақтың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруда кеңінен қолданылады [60].

Ана ерекше тәрбие қабілеттерімен, табиғатымен, махаббатпен және сүйіспеншілікпен балаларын қорғайды, түсінеді, тәрбиелейді.

Демек, балалардың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру кезінде халықтық салт-дәстүрге, ана тіліне, ана мәдениетіне негізделген «ана мектебінің» тәжірибесі ерекше мәнге ие. «Ана мектебі» туралы жоғарыда айтылған және талданған ойлар, бағдарламалар мен іс-шаралар қазіргі жас ұрпақтың адамгершілік қасиеттерін қалыптастырудың өзектілігін тағы да растайды.

«Әке мектебі»

Әке шаңырағы – теңдесі жоқ тұңғыш өмір мектебі.

Қазіргі кезде балаларға қоғамның ықпалы барған сайын күшейе түсуде, олардың тәрбиесіне түрлі мекемелер мен ұйымдар қатысады. Ал, отбасы ше? Оның тәрбие берудегі рөлі қандай? Бала тәрбиесіндегі әкенің рөлі қандай?

Қазіргі уақытта жұмыс басты аналар мен әкелердің барлығының бірдей балаларды тәрбиелеуге уақыттары бола бермей, соңында отбасындағы тәрбиеге жұмсалатын еңбек өте өнімсіз еңбекке айналуға.

Осындай себептерден өкінішке орай балалар отбасылық құндылықтар мен ұлттық құндылықтарды білмей, сезінбей өседі. Отбасында ата-бабадан келе жатқан салт-дәстүр, әдет-ғұрып, отбасылық және ұлттық құндылықтар дәріптеліп, отбасы өмірінде көрініс тауып отыруы тиіс. Отбасылық тәрбиенің әсері балаларды ғана емес, ересектерді де шарпиды. Осы тұрғыдан отбасындағы тәрбие берумен ешбір тәрбие институттары теңесе алмайды.

«Әке атану оңай. Әке болу қиын», «Әке – асқар тау».

Кез-келген балаға ата-анасының екеуі де – анасы да, әкесі де сүйіспеншілікпен, түсіністікпен, тәрбиелеп, өсіруі керек. Отбасындағы әке мен ананың рөлі – міндеттерді орындауда ғана емес, сонымен қатар баланың жеке басының дамуына әсер ету мағынасында да ерекшеленеді.

Анасы баланы үйде өмір сүруге үйретеді, ал әкесі оған әлемге шығуға көмектеседі: анасы эмоционалды сүйіспеншілік үшін «жауапты», ал әкесі эмоционалды тәуелсіздік үшін «жауапты». Яғни, ұлдың немесе қыздың одан әрі әлеуметтік жетістігі әкенің ұстанымына байланысты: ер адам сыртқы әлеммен, қоғаммен, белсенділікпен, жауапкершілікпен және адалдықпен байланысты. Кішкентай балалар әкелерін мақтан тұтатыны таңқаларлық емес: «Менің әкем ең күшті», «Менің әкемнің қолынан бәрі келеді» Олар әкелерін теңдесі жоқ құдіретті күш иесі ретінде қарап, сыртқы ортада өздерін қауіпсіз және сезінеді [61].

Қазақ отбасында әке теңдесі жоқ, құдіретті жан болып есептелді. «Әкең жұмыстан келді, киімін алып, қарсы ал» немесе «Әкең келе жатыр...», «Әкеңе төрден орын бер», «Әкеңмен ақылдасайық» т.б сияқты отбасындағы қыз балаға

да, ер балаға да әке орнының ерекшелігін анасы көрсетіп отырған. Әкенің бала тәрбиесінде алатын орны биік болды.

Алайда, қазір кейбір отбасында әкенің болуы баланың үйлесімді тәрбиесіне кепілдік бермейді. Статистикаға сәйкес, әкелердің тек 25%-ы ғана анасымен бірге балаларды тәрбиелеумен белсенді айналысады. Қалған 75% әкелердің рөлі бала өмірінде көрінбейді. Екінші бір мәселе, жалғыз басты отбасыларының саны көбейіп кеткені, онда әке рөлі бала үшін тек арман болып қала беруі қазіргі қоғамдағы қынжылтатын жағдай.

Көптеген отбасылардағы, сондай-ақ балабақшадағы, мектептегі тәрбие тек «әйел адамның ісі» болып, қазір баланы тәрбиелеуде ананың рөлі шешуші болатын жүйе қалыптасты. Бұл жағдайдың көптеген себептерін атауға болады, бірақ адамның әлеуметтік мәртебесі мен әлеуметтік бейтараптылығының жоғалуы азаматтық, ата-ана, неке жауапкершілігінің әлсіреуіне әкеліп соқты және әлеуметтік және демографиялық мәселелер туғызды. Қоғамда кейбір әкелер бала тәрбиесіне қатысуды тоқтатты, балалар үшін жауапкершіліктен бас тартты. Нәтижесінде балалар толық емес отбасыларда өседі немесе қиындықтармен күресуді білмейтін (ішімдік, нашақорлық, құмар ойындар және т.б.) әуесқой әлсіз әкені көреді. Ал әкенің рөлін жоқ отбасында, әке тәрбиесін дұрыс қабылдамаған ер мінезі қалыптаспаған балалар өседі.

Сондықтан әке өзінің бала тәрбиесіне де жауапты екенін түсінуі керек, яғни ол әке ретінде өзін шындап, білімін кеңейту керек. Әке балаға психологиялық және педагогикалық ықпал ету дағдыларын игеруі және жоғары моральдік, құзыретті, табанды және демократиялық болуы керек. Әке отбасындағы тұлғалық мінез-құлықтың үлгісі, сенімділік пен беделдің қайнар көзі, талап пен тәртіптің бейнесі екенін түсінуі керек. Әке балаға адам еңбегімен жасалған ой әлемін, әлемдік құбылыстар, заң мен тәртіп, саяхат және қызықты оқиғаларды ұсынады. Балаға дамудың барлық кезеңдерінде әке қажет, әсіресе бес жастан кейін әке махаббатына, оның билігі мен басшылығына мұқтаж бола бастайды. Қазақта «Балаңды бес жасқа дейін төбеңе көтер, он бес жасқа дейін құлындай жұмса, он бес жастан кейін досыңдай сырлас» деген аталы сөздің тәрбиелік мәні зор.

Әке балада ұстамдылық, сабырлы, салмақты, оптимистік, орындаушылық, жауапкершілік сияқты қасиеттердің дамуына әсер етеді. Әкесі тәрбиелесіне белсенді араласқан балалар тәуелсіз, эмоционалды тұрақты болып өседі, жақын адамдарынан жыраққа кеткенде немесе ұжымда бейімделу кезінде депрессияға ұшырамайды [62].

Толыққанды даму үшін әр баланың рөлдік үлгісі, әкесімен достық қарым-қатынасы, әкесінің мақұлдауы, әкесімен жеке әңгімелесу уақыты болуы керек. Бала қорғау қажеттілігі мен жауапкершілік сияқты шынайы ер-мінезді қасиеттерге ие болады.

Қыз балаға әкесімен достық қарым-қатынас қажет, өйткені әкесі қызының іс-әрекеттерін, қабілеттерін, сыртқы келбетін мақұлдайтынын білдіріп, өзін-өзі оң бағалауды қалыптастыруға ықпал етеді. Әкесімен күнделікті қарым-қатынас оны ерлер психологиясын түсінуге үйретеді, бұл болашақта ер адамдармен сындарлы қарым-қатынас орнатуға көмектеседі [63]

Жақсы әкенің қасиеттері – бейтаныс құбылысты, заттарды, тәжірибені түсіндіруге деген ықылас пен шыдамдылық, сәтті іс-әрекетті мадақтау, баламен бірлескен іс-әрекетке қатысу, әрқашан қызығушылықпен балалардың дамуын бақылау. Әрбір әке балаларының болашағы – олардың тәрбиеге қатысуына байланысты екенін түсінуі керек.

«Әже мектебі»

Ұрпақ тәрбиесінде әжелер мектебінің орны бөлек. Әжелер образы қазақ халқының салт-дәстүрімен, тәлім-тәрбиесімен тығыз байланысты. Бесікке салу, бесік жырын айту, шілдехана секілді салт-дәстүрге әже тікелей қатысты болған. Қазақ қоғамында әулетті тура жолдан тайдырмай, дұрыс жолға салуда, балаларды жастайынан адамгершілік қасиеттерге тәрбиелеуде ақ жаулықты «әжелер мектебінің» алар орны қашан да биік болған. Әжелер – барлық тәрбиенің, барлық құндылықтың бастауында тұрды. Әже өнегесі – ұрпақтан-ұрпаққа ұласып, ғасырдан-ғасырға жалғасатын тәрбиенің таусылмас қайнар көзі болып саналады. Бұл – ұлттық болмысымызға тән қасиет әрі құндылық.

Бесіктен тамыр тартқан тәрбие келе-келе әже мен немере арасындағы көзге көрінбейтін нәзік бір байланысқа, екеуі жазбай түсінетін ортақ психологияның қалыптасуына алып келген. Обал, сауап, ынсап, парыз, аманат, борыш, қанағат секілді ұғымдар маңызының айқындалып, бала санасына тереңнен сіңуіне де әже ықпалының айрықша болғаны да айдан анық. Яғни әрбір отбасындағы әже тұлғасы – ұлы өнеге бұлағы. Қазақ қоғамының сүт бетіндегі қаймағындай болған азаматтарының, тарих парағына есімі өшпестей етіп жазылған тұлғалардың қалыптасуында да әжелердің сіңірген еңбегі зор болған.

Ақылды, зейінді, мейірімді, ізгі жүректі, үлкенге қамқор, кішіге пана бола білген Зере әже Абайдың бойына барлық асылды беріп, өнеге мен білімді жастайынан сусындатады. Абайдың данышпандығы Зере әжесінің тәрбиесінен бастау алған. Зере әженің ұлағатты әңгімелері арқылы немерелерінің бойына ақылдылық пен зеректікті, адалдылық пен парасаттылықты, көрегендік пен мінездегі ұстамдылықты сіңіріп отырды.

М. Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясының «Қайтқанда» тарауында: «Абай биыл ғана анық бағалады. Бұның әжесі бір түрлі шебер әңгімеші екен. Қызық сөйлейді. Әңгімесінің барлық жерін дәмді ғып, қызықтырып айтады.

...Әжесі әуелде көп-көп ертектер айтқан. «Еділ – Жайық», «Жұпар қорығы», «Құла мерген» – бәрі де айтылды. Оның әңгімелерін түсте де, кешке де, тіпті көш бойы да Абай айтқыза беретін болды. Абай қажымай, жалықпай ылғи ғана ынтыға тыңдайтын. Зере ел шабысын әңгіме еткенде, сол істердің бәрін ел басына әлек салған, ұлардай шулатқан кесел күндей айтатын. Кішкентай күнінен ертек-әңгімені көп сүйетін бала осы жазда, тіпті көп есітіп, көп біліп алған сияқты», - деп келетін жолдар бала Абайдың дана Абайға айналуына әсер еткен мысалдың бірі десек те болады.

Б. Момышұлы «Зере мен Ұлжан Абайдың емес, бүкіл халықтың анасы. Аналық сезімі мол, елдің мұңын мұндап, жырын жырлаған аналар болып ақиқат көрсетілген» деп, - жоғары баға берген.

Шоқанның әжесі Айғаным Сарғалдаққызы үш жүзге бірдей аты тараған, көркіне ақылы сай, білімді, парасатты әйел болған. Әрі жасөспірім Шоқанның өз құралпыластарына қарағанда сана-сезімінің ерте оянып, рухани әлемінің асқақ болып қалыптасуына айтулы ықпал еткен де – Айғаным әжесі. Ә. Марғұланның «Айғаным Шоқан үшін халық даналығының сарқылмас бұлағы болған» деп, - баға береді.

Бауыржан Момышұлы өзінің «Ұшқан ұя» повесінде әлем тарихы, жаратылыс шежіресі, жан-жануарлар болмысы, қауымының қалыптасуы, әлемнің пайда болуы, тірлік, өмір туралы алғашқы мағлұматтарды, азаматтық тұрғыдағы аңыз-әңгімелерді әжесінен естігенін үлкен сүйіспеншілік сезімен есіне алған, сондай-ақ ненің жақсы, ненің жаман екенін, нені сүйіп, неден аулақ жүруді әжесінен үйренгенін мақтан етеді.

Мұхтардың әжесі Дінәсілдің де ұрпағына берген тәлім-тәрбиесі мен рухани мұрасы таусылмас қазына.

Әжелер туралы жазылған өлеңдер көп. Әнге айналғандары қаншама?! Мәдениет пен әдет-ғұрыпты жастардың бойына сіңіріп, оларға тарихымызды танытып, салт-дәстүрімізді, әдет-ғұрпымызды үйретіп, үлкен үлгі, өнеге көрсететін де – әжелеріміз. Дана халқымыз үлкендерге құрмет көрсетіп, қарттарын төріне отырғызып, олардың айтқан ақылына, өсиетіне құлақ асып, үлгі тұтқан.

Қазақ отбасында әжелердің орны ерекше әрі қадірлі болған. Әже – отбасының ғана емес, әулеттің де ұйытқысы болып, ағайын-туыстың ауыз біршілігін, татулығын сақтайтын сыйлы анасы, кейінгі жастардың, келіндердің тәрбиешісі әрі ақылгөйі атанған. Өз балаларын бағып-қағып азамат етіп тәрбиелеген соң, немере-шөберенің тәрбиесімен айналысып, оларды қызғыштай қорып, бар мейірімін төгеді. Ел тарихында бір рулы елге ана болып, ел бірлігін сақтап келген Домалақ ана, Абайдың әжесі Зере секілді әжелердің бейнесі аңыз-әңгімелерде, әдеби шығармаларда сомдалған. Әже – отбасының ғана емес, әулеттің ұйытқысы, ағайын-туыстың бірлігін, абысынның татулығын сақтайтын сыйлы анасы, кейінгі жас келіндердің тәрбиешісі әрі ақылшысы. Сондықтан да қазақ қоғамында тұңғыш немерені әженің бауырына салады. Бұл тек біздің халыққа ғана тән қасиет. Сөйтіп, бала ата-әженің кенжесі саналған.

Ал, бүгін, жан-дүниемізбен батыстан келіп жеткен «сыртқы күштердің» әсерінен мына заманда отбасылық рухани құндылықтан ажырап, яғни әжелер салған ізгі жолдан жаңылысып, адасып бара жатқандай, болашақ ұрпақ тәрбиесіне алаңдаушылық тудырады.

«Ел болам десең, бесігіңді түзе» дейді Мұхтар Әуезов. Ал бұл сөздің өз мәнінде жүзеге асуының түп негізін әжелер өнегесінен алып қарауымыз да заңды. Бұл ұлағатты сөз кез келген адамды, ең алдымен, өз елінің салт-дәстүріне деген жанашырлыққа, ұлттың ұлы мұратына деген адалдыққа, Отанға деген шынайы тазалыққа үйретері һәм имани нұрға жетелері хақ. Осыдан-ақ, «Әжелер мектебі» – бұл ұғымды бойға тереңнен сіңіретін бірден-бір жол деп санаймыз [64].

«Отбасы – орта мектеп» тәрбие жобасының әдіснамалық негіздері Қазақстан Республикасының нормативтік базасына, педагогиканың,

этнопедагогиканың, психологияның, этнопсихологияның, отбасылық психологияның, әлеуметтанудың қазіргі заманғы ғылыми тәсілдері мен әдістеріне негізделеді.

«Отбасы – орта мектеп» тәрбие жобасы Қазақстан Республикасының білім беру ұйымдарындағы білім алушылардың ата-аналарымен, білім беру саласындағы әлеуметтік серіктестермен отбасылық тәрбие және өзара ынтымақтастық бойынша педагогтердің әдістемелік практикасын жетілдіру үшін ауқымды жұмысқа есептелген. Жалпыұлттық рухани-адамгершілік және әлеуметтік құндылықтар мен құзыреттер жүйесіне баса назар аудара отырып, отбасындағы, мектептегі және қоғамдағы тәрбие ұстанымдарын келісу негізгі мақсат болып табылады.

Жобаның мақсаты: Отбасының, мектептің отбасылық және әлеуметтік құндылықтары мен құзыреттерін қалыптастыруда өзара ынтымақтастық орнатуға жағдай жасау.

Жобаның міндеттері:

- «Отбасы – мектеп – бала» үштігінің өзара байланысын дамыту процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету;

- білім алушыларды тәрбиелеу ісіне шетелдік және қазақстандық тәжірибеде анықталған тәрбие жұмысының ең үздік түрлі нысандары мен әдістері арқылы ата-аналар қоғамдастығы мен әлеуметтік серіктестердің қатысуын жандандыру;

- отбасы мен мектептің ынтымақтастығын отбасылық тәрбиені ұйымдастырудағы серіктестік байланыстар арқылы үйлестіру;

- жалпыұлттық рухани-адамгершілік және әлеуметтік құндылықтар мен құзыреттер жүйесіне баса назар аудара отырып, отбасындағы, мектептегі және қоғамдағы тәрбие ұстанымдарын дамытуды қамтамасыз ету;

- отбасылық тәрбие тәжірибесін тарату арқылы қоғамның маңызды базалық институты ретінде әлеуметтік оң әлеуеті бар отбасының беделін арттыру.

Жобаның жаңашылдығы. Жобаның осы бағытта атқарылып жатқан басқа жұмыстармен салыстырғанда өзіндік үлесі зор.

«Отбасы – орта мектеп» жобасы өзара ынтымақтастық тетіктері мен отбасылық дәстүрлі мәдени құндылықтарды жандандыруға, рухани-практикалық ұлттық тәжірибені тарату мақсатында ұрпақтар арасындағы байланысты күшейтуге бағытталған.

Жобаның қоғамдық дамудағы жаңашылдығы:

- ата-ана мәдениетін дамытуға, отбасының тұтастығы мен рухани денсаулығын сақтауға, отбасылық байланыстардың құндылығын түсінуге;

- отбасылық дәстүрлерді, әлеуметтік-мәдени құндылықтарды қалыптастыруға және дамытуға;

- балалардың адамгершілік тәрбиесінің қажетті деңгейін қолдауды қамтамасыз етуге өзіндік үлес қосады.

Білім беруді жаңғырту жағдайында мектеп уақыт ағымымен қалыптасқан және шыңдалған өзінің менталитетін, ұлттық ерекшеліктерін, ұлттық құндылықтарымызды сақтауға тырысады.

Осы жобада бағытталған негізгі мәселелер:

- Ата-аналардың оқу-тәрбие процесіне белсенді қатыспауы (қазіргі қоғамда барған сайын отбасындағы және мектептегі тәрбие беруді бөлу үрдісі байқала бастады, бірақ осыған байланысты ата-аналардың өз баласына мүмкіндігінше жақсы білім беруге деген ұмтылысы артып келеді);

- Бала тәрбиесіне әкелердің белсенді қатыспауы (баланың тұлғалық тұрғыда сәтті дамуы үшін әкесі мен анасының қатар тәрбиелеуі өте маңызды);

- Халықтың рухани-практикалық тәжірибесін беруде ұрпақтар байланысының әлсіреуі;

- Ата-аналардың дене және психологиялық саулығы, отбасын жоспарлау мәселелеріндегі ақпараттың жетіспеушілігі, отбасындағы жанжалдарды дұрыс шешу дағдыларының болмауы сияқты маңызды мәселелерді шешеді.

Жобаның тұжырымдамалық негіздері.

Жоба тұжырымдамасы отбасылық тәрбиенің басымдығын жандандыруға негізделген.

- «Жоғалған құндылықтарды отбасынсыз, халықтың өзінсіз қайта жаңғырту мүмкін емес».

- «Отбасы баланы тәрбиелеуге, тұлғаны қалыптастыруға белсенді қатысуы керек».

- «Отбасы – белсенді әлеуметтік-педагогикалық жүйе».

- «Отбасы – педагогикалық жұмыстың басым саласы».

- «Отбасын ауыстыру ештеңені шешпейді, отбасының өз әлеуетін дамыту керек».

- «Отбасы – өскелең ұрпақты әлеуметтендірудің маңызды институты».

- «Қоғам – отбасының жеке тұлғаны тәрбиелеудегі көмекшісі».

- «Мықты отбасы – мықты мемлекеттің тірегі» (8-қосымша).

Төменде көрсетілгендей:

- гуманистік бағыт, әр баланың бірегейлігі мен өзіндік ерекшелігін құрметтеу, оның мүдделерінің басымдығы, оған мемлекеттің болашақ адами және зияткерлік әлеуетінің бөлігі ретінде қарау;

- ата-аналардың өз балаларының денсаулығын сақтауға тәрбиелеуге, оқытуға басым құқығын мойындау;

- педагогтер – балалар – ата-аналар – қоғам шығармашылық бірлігін құруды көздейтін ересектер мен балалар тұлғаларының бір-біріне өзара әсері;

- ұрпақтар арасындағы байланыстардың сабақтастығы мен сақталуы, рухани адамгершілік тәрбиенің үздік дәстүрлерін, отбасылық тәрбиенің ұлттық дәстүрлерін сақтау және дамыту;

- жүйелілік: балалардың өмірін ұйымдастыруға жүйелі көзқарас арқылы ғана бала тұлғасының қалыптасуының тұтастығын және тәрбиенің күрделілігін қамтамасыз етуге болады;

- отбасымен тығыз байланысты қамтамасыз ететін ашықтық, ата-аналардың тәрбие ісіне қатысуы, ата-аналар үшін білім беру қызметінің тиімділігі туралы ақпараттың қолжетімділігі сияқты бірыңғай қағидаттар негізінде ата-аналарды психологиялық-педагогикалық жалпыға міндетті оқытудың белсенді нысандарын, озық технологиялары мен әдістерін енгізу

арқылы ата-аналардың өзіндік шығармашылық қызметіне деген көзқарасын қалыптастыру маңызды болып табылады.

Жобаны іске асыру нысандары:

- Интерактивті: сауалнама, диагностика, ашық есік күні.

- Дәстүрлі емес: ойын тренингтері, үздік отбасылық тәжірибені таныстыру, пікірталастар, дөңгелек үстелдер, тақырыптық конференциялар, сұрақ-жауап кештері, мамандардың кеңестері және т.б.

- Дәстүрлі: ата-аналар жиналысы (сыныптық, жалпы мектептік), ата-аналар клубы, отбасылық спорт және зияткерлік жарыстар, шығармашылық байқаулар және т.б.

- Ағартушылық: балаларды тәрбиелеу мен оқыту мәселелерін жариялау үшін БАҚ-ты пайдалану, ата-аналардың жалпы оқуын ұйымдастыру, ақпараттық парақшалар шығару, ата-аналар үшін қабырға газеттері мен бұрыштарды безендіру, білім беру порталы.

- Мемлекеттік-қоғамдық: құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі кеңес құру, ата-аналармен жұмыс жөніндегі республикалық кеңес құру.

Жобаның әлеуметтік серіктестері мен қызметкерлері

Әлеуметтік серіктестер. Жоба аясында қоғамдастықтың серіктес болудағы өзара байланысының мақсаттары мен міндеттеріне қызығушылығына бастамашылық жасау және серіктестердің жүйелі жұмыс істейтін коворкинг желісін құру қажет. Оның құрамына:

- жергілікті жерлердегі білім беруді басқарудың мемлекеттік органдары;

- балалар және жастар қоғамдық ұйымдары;

- бұқаралық ақпарат құралдары, баспалар, кәсіптік бағдар беру орталықтары, жұмысқа орналастыру қызметтері және т.б.

- білім беру қызметін жүзеге асыратын ұйымдар және қоғамдық институттар, мектептен тыс қызметті бірыңғай сабақ өтетін, сабақтан тыс нысандарда іске асыратын ұйымдар;

- білім алушыларды әлеуметтендіруді және алдын алуды, білім алушылардың салауатты және қауіпсіз өмір салтын және экологиялық мәдениетін қалыптастыруды жүзеге асыратын құқықтық ұйымдар (төтенше жағдайлардағы тәртіп және т.б.);

- ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың негізгі жалпы білім беру бағдарламаларын игеруіне ықпал ететін жеке бағытталған түзету жұмыстарын жүзеге асыратын ұйымдар;

- инвесторлар, қайырымдылық жасаушы және демеуші ұйымдар;

- аурулардың алдын алу және дене шынықтыру-сауықтыру жұмыстары бойынша тиімді жұмыс істеу үшін медициналық және спорттық ұйымдар;

- туризм және демалыс түрлерінің мемлекеттік және қоғамдық ұйымдары;

- бұқаралық мәдени ұйымдар – кітапханалар, театрлар, мұражайлар;

- үздіксіз білім беру жүйесінің білім беру ұйымдары, білім беру қызметтерін көрсететін үкіметтік емес ұйымдар және т.б. кіреді.

Отбасы мен мектептің ынтымақтастығын басқарудың қоғамдық құрылымы

Отбасының (қоғамның және дербес қатынастар субъектісінің өкілі ретінде) және мектептің (мемлекеттің және дербес қатынастар субъектісінің өкілі ретінде) әлеуметтік-педагогикалық серіктестік жүйесі мынадай инновациялық және дәстүрлі ұйымдық-құрылымдық элементтерге сүйенеді:

Қоғамдық басқару

- мектеп конференциясы
- мектептің қамқоршылық кеңесі
- жалпы мектептік ата-аналар комитеті
- сыныптағы ата-аналар комитеті
- педагогикалық білім жетілдіру бойынша қоғамдық құрылымдар (ата-аналар секциясы)
- бейінді ата-аналар бірлестіктері
- қоғамдық сараптама қоғамдастығы
- халықты әлеуметтік қорғау комиссиясының өкілдері

Мемлекеттік басқару

- Мектеп әкімшілігі;
- Педагогикалық кеңес;
- Сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігі;
- Педагогикалық білім жетілдіру бойынша қоғамдық құрылымдар (ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету секциясы);
- Уақытша ғылыми-зерттеу ұжымдары.

Жоба бағытталған халық санаттары:

- ата-аналар, әжелер, аталар;
- балалар;
- мұғалімдер;
- мектептің әлеуметтік серіктестері.

Іске асыру кезеңдері мен тетіктері

I кезең – Дайындық кезеңі

Ақпараттық-талдау деңгейі

1) Балалардың ата-аналарымен жобаны өткізуге байланысты мәселелерді талқылауы; іс-шаралардың тақырыптық жоспарын жасау; диагностика жүргізу, ата-аналарға сауалнама жүргізу.

Нәтижесі – жобаға қатысушыларда оқу-тәрбие процесіне өзгерістер енгізу қажеттілігі туралы нақты түсініктің болуы.

2) Отбасы құрамына қатысты диагностикалық жұмыс, қолда бар ақпаратты өңдеу және талдау.

Нәтижесі – жалпы мектеп-отбасы кеңістігіндегі ақпараттық ашықтық.

3) Өзара ынтымақтастық нысанын айқындау:

- сынып және жалпы мектептік ата-аналар жиналысын өткізу;
- ата-аналар қоғамының мектепке, ұсынылатын қызмет бағыттары мен өзара ынтымақтастық нысандарына қатынасын зерттеу (ақпараттық парақтар, телефон арқылы хабарлау, мектеп сайтының жұмысы, сауалнама жүргізу);
- мемлекеттік қоғамдық басқару, ақпараттық-ағартушылық, білім беру, көркем-эстетикалық, спорттық-сауықтыру бағытындағы бірлескен қызмет үшін мектеп пен ата-аналар қоғамдастығының өкілдерін таңдау.

Нәтижесі – бірлескен қызметтің әрбір бағытында жұмысты үйлестіруде мектеп пен ата-аналар қоғамдастығының өкілдері айқындалатын болады; ата-аналар ұсынылған бағыттар бойынша бірлескен қызметтің қажетті нысандарын айқындайды.

II кезең - Мазмұндық кезең (практикалық)

Ұйымдастырушылық деңгей

1) Тақырыптық жоспарлауға сәйкес педагогикалық ұжымның қызметі.

2) Білім алушылардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) білім беру процесі аясында әртүрлі іс-шараларды (сабақ және сабақтан тыс қызметті қоса алғанда) ұйымдастыруға және өткізуге қатысуы, сондай-ақ екінші жағынан, орта мектептің, оның жекелеген педагог қызметкерлерінің (педагог-психологтің, әлеуметтік педагогтің, сынып жетекшісі қызметін атқаратын мұғалімдердің және т.б.) отбасылық тәрбие мәселелерін шешуге қатысуы.

Нәтижесі – екі жақты маңызды міндеттерді шешуде мектеп пен ата-аналар қауымдастығының мүмкіндіктері мен ресурстарын біріктіру.

Басқарушылық деңгей

1) Отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастық саясаты мен рәсімдерін әзірлеу бойынша педагогикалық ұжымның қызметі. Мектептің отбасымен әртүрлі бағыттар бойынша өзара байланысы: мемлекеттік қоғамдық басқару, ақпараттық-ағартушылық, білім беру, көркем-эстетикалық, спорттық-сауықтыру.

Нәтижесі – ата-аналармен ынтымақтастықтың «шеңбері» көрсетілген.

2) Мектеп үшін стратегиялық шешімдер әзірлеу және қабылдау үдерісіне білім алушылардың ата-аналарының (заңды өкілдерінің) қатысуы; мектеп өмірінің регламентін қалыптастыруға (білім беру процесіне қатысушылар арасындағы мінез-құлық және қарым-қатынас нормаларының, қағидаларының мектеп функциялары мен дәстүрлерінің құрамы); әлеуметтік маңызы бар қоғамдық бірлестіктерді, әлеуметтік жобаларды іске асыру жөніндегі қоғамдық кеңестерді басқаруға ата-аналардан өкілдер қатысуы және т.б.

Нәтижесі - жоспарлы қызмет шеңберінде шешімдер қабылдауда білім беру процесіне қатысушылардың (ата-аналар қоғамдастығы мен мектептің педагогикалық ұжымының) кәсібилігінің маңыздылығын өзара тану, сараптамалық қызметтерді бірлесіп орындау.

III кезең – Қорытындылау кезеңі

Жұмыс нәтижелерін қорытындылау. Атқарылған жұмыстарды талдау. Отбасы мен мектептің өзара ынтымақтастық моделін сипаттау. Таныстырылым. Барлық қатысушының нәтижелерге қанағаттануы [65].

Жобаны іске асыру жұмыстарының негізгі бағыттары:

- Облыстық білім басқармасы деңгейіндегі іс-шаралар;
- Қалалық және аудандық білім бөлімдері деңгейіндегі іс-шаралар;
- Білім беру деңгейіне байланысты іс-шаралар;
- Директорлар және директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарлары үшін;
- сынып жетекшілеріне арналған ұсыныстар;
- білім алушылар үшін, оның ішінде ерекше білім берілуіне қажеттілігі

бар балаларға арналған іс-шаралар;

- ата-аналарға арналған іс-шаралар.

Жоба мектеп, ата-аналар мен білім алушыларға бағытталған.

Жобаны іске асыру – отбасы мен мектеп, бала және әлеуметтік серіктестер мен үкіметтік емес ұйымдардың өзара ынтымақтастығында жүзеге асырылады.

Жобадан күтілетін нәтижелер:

Білім алушылардың бойында отбасылық және ұлттық құндылықтар мен әлеуметтік құзыреттерді қалыптастыру бойынша отбасы, мектеп, әлеуметтік серіктестердің өзара ынтымақтастығы жағдайында:

- «Отбасы-мектеп – әлеуметтік серіктестер» үштігінде өзара ынтымақтастықты дамыту процесін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету жүзеге асырылады;

- шетелдік және отандық тәжірибеде анықталған тәрбие жұмысының ең үздік әр түрлі формалары мен әдістері арқылы білім алушыларды тәрбиелеуде ата-аналар қоғамдастығы мен әлеуметтік серіктестердің белсенділігі артады;

- отбасы тәрбиесін ұйымдастырудағы отбасы мен мектептің ынтымақтастық-серіктестік байланыстарын үйлестіру жұмыстары артады;

- жалпыұлттық рухани-адамгершілік, әлеуметтік, ұлттық құндылықтар мен құзыреттер жүйесіне баса назар аудара отырып, отбасындағы, мектептегі және қоғамдағы тәрбие ұстанымдары қамтамасыз етіледі;

- балаларды тәрбиелеу процесіне әке тәрбиесін, ана тәрбиесін, ата тәрбиесін, әже тәрбиесін жандандыру жұмыстары артады;

- отбасылық тәрбие тәжірибесін тарату арқылы қоғамның маңызды базалық институты ретінде әлеуметтік оң әлеуеті бар отбасы беделінің артуына қолдау көрсетіледі.

Облыстық білім басқармасы деңгейінде отбасы мен мектептің ынтымақтастығын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

- Ұлттық тәрбие мәселелері кез келген мемлекет үшін шешуші болып табылады. Елімізде бүкіл қоғамның тұрақты дамуын қамтамасыз ететін қабылданған мемлекеттік бағдарламалар, стратегиялық даму жоспарларына сәйкес отбасы мен мектеп ынтымақтастығын жүзеге асыру;

- Елімізде ұлттық тәрбиеге байланысты мәселелер бүгінгі күні өзекті болып отыр. «Ұлттық тәрбие» ұғымы мемлекеттің тиісті саяси, құқықтық және экономикалық институттарының ұлттық экономикалық дәстүрлер мен құндылықтар аясында өзінің негізгі субъектілерінің мүдделерін қорғауға қабілеттілігін арттыру;

- Білім беру жүйесінде білім алушының зияткерлік тұлғасын дамыту, тұлғааралық қатынастарды қалыптастыру маңызды міндеттердің бірі. Қоғамның жылдам қарқынмен дамуына байланысты адамның қарым-қатынасы мен мәдениетін, әлеуметтік, экономикалық және тәрбиелік құндылықтарын жетілдіру;

- Кез келген елдің дамуы мен өркендеуі халықтың білімімен және зияткерлік ресурстарымен негізделеді.

Интеллектуалды ұлт ұғымы – бұл ұлттық негіз, рух және болмыс.

Халықтың сапасының жақсаруына «рух» тазалығын тәрбиелеудің әсері зор. Оның терең негізіне технология әлемінде терең инновациялық білім мен құзыреттілікті сіңіру, ұлттық болмысты, әдет-ғұрыпты, салт-дәстүрді, тіліміз бен ділімізді, дінімізді сақтау қажеттілігін арттыру;

- Орта ғасыр қайраткерлерінің ойлары, идеялары, ұлтымыздың тілін, дінін, мәдениетін, салт-дәстүрін дәріптеген қазақ ағартушыларының шығармалары, ақындарымыздың әндері, тәрбие ойлары, ұлы би-шешендердің ұлағатты сөздерін, Отанды қорғаған батырлардың даңқын ғылыми тұрғыда жинақталып, зерттеп жас ұрпаққа жеткізу.

- Ұлттық мәдениет моральдік нормалармен бекітілген мінез-құлық үлгілерін қалыптастыру және отбасы мен мектеп қарым-қатынасын реттеу;

- Қазақ отбасындағы ұлттық құндылықтарды қолданудағы тәрбие стилін сақтау әр ата-ананың міндеті деп санау;

- Өсіп келе жатқан жас ұрпақтың бойында ұлттық құндылықтарды, ұлттық салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ұлттық сананы сіңіру арқылы ұлттың болашағын қалыптастыру;

- Болашақ отбасының ұлттық моделін құру;

- Отбасы мен мектептің ынтымақтастығын арттыру және облыстық деңгейде бірлескен тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастыру, әдістемелік қолдау көрсету.

Облыстық деңгейде «Денсаулық фестивальдерін» ұйымдастыру және өткізу әдістемесі

Фестивальді ұйымдастыру өте күрделі және жауапты құбылыс, өйткені оны өткізу қатысушылардың көптігімен байланысты: мектеп оқушылары, мұғалімдер, ата-аналар мен қонақтар, дайындыққа кететін уақыт.

Ұйымдастырушы қамтамасыз етуі тиіс:

- фестивальді дайындау және өткізудің нақты жоспарын әзірлеу;

- әкімшілік мүшелері мен дене шынықтыру мұғалімдері арасында міндеттерді сауатты бөлу, дайындықтың әрбір кезеңіне жауапты тұлғаларды тағайындау; қажетті техникалық базаның болуы;

- өкімдердің орындалуын және жоспар тармақтарының іске асырылуын қатаң бақылау.

Фестивальді дайындау кезінде бірінші кезекте ұйымдастыру комитеті құрылады. Ұйымдастыру комитетіне мектеп әкімшілігінің мүшелері, ата-аналар комитетінің мүшелері, дене шынықтыру жөніндегі кеңес және басқалар кіреді. Олар фестиваль ережесін әзірлейді.

Ереже – бұл фестивальдің ұйымдастырушылық сәттері реттелетін құжат.

Ереже мыналарды қамтиды:

- 1) фестивальдің атауы (тақырыбы);

- 2) оны өткізудің мақсаты мен тәртібі;

- 3) өткізу мерзімдері мен шарттары;

- 4) қатысушылардың сандық құрамы, спорттық кезеңдер (эстафеталар) тізбесі);

- 5) нәтижелерді бағалау критерийлері;

- 6) спорттық эстафеталардың әрбір кезеңіндегі төрешілер бригадасының

құрамы;

7) жеңімпаздарға ұсынылатын марапаттар;

8) ұйымдастыру мәселелерін шешу немесе әдістемелік көмек көрсету үшін ұйымдастырушылардың спорттық реквизиті.

Ережені фестивальдің деңгейіне байланысты кеңес, әкімшілік немесе директор (мектеп, аудан, қала және т.б.) бекітеді. Спорт командаларын бағалау үшін төрешілер бригадасы құрылады. Спорттық эстафеталардың қорытындысы ұйымдастыру комитетінің жүлделі орындарды бөлу және жеңімпаздарды марапаттау туралы шешімінің негізіне алынады.

Фестивальді ұйымдастыру және өткізу бойынша іс-шаралар кешені келесі кезеңдерді қамтиды.

1. Мақсаттар мен міндеттерді, тақырыптар мен идеяларды анықтау;

2. Фестивальді өткізу бойынша ұйымдастыру комитетін құру;

3. Фестивальді дайындау және өткізу жоспарын барлық деңгейлерде әзірлеу және бекіту:

а) өткізу мерзімін анықтау;

б) фестивальді өткізуге дайындық бойынша жоспар құру;

в) фестиваль бағдарламасын жасау;

г) фестивальдің әр компонентіне жауапты тұлғаларды тағайындау.

4. Төрешілер бригадасын қалыптастыру;

5. Техникалық қамтамасыз ету:

а) спорт залын, алаңдарды тиісті жағдайға келтіру;

б) көлікпен қамтамасыз етуді ұйымдастыру (фестивальді мектептен тыс жерде, мысалы, қаланың спорт кешендері базасында өткізген жағдайда);

в) фестивальді өткізу уақытында техникалық қызметтердің жұмысын ұйымдастыру;

г) жарыстардың дыбыстық сүйемелдеуін қамтамасыз ету;

д) фото және бейне түсірілімді қамтамасыз ету.

6. Фестиваль қатысушыларын ақпараттық және құқықтық қамтамасыз ету:

а) құжаттық қызмет көрсетуді ұйымдастыру (бұйрықтар, өкімдер, хаттар, шақырулар, өтінімдер, бағыт парақтары және т. б.);

б) құрметті қонақтарға шақыру қағаздарын тарату;

в) мектеп серіктестерімен ақпараттық байланыс;

7. Қатысушылар туралы мәліметтер құрастыру.

а) өтінімдерді әзірлеу;

б) өтінімдерді қабылдау;

в) қатысушылардың санын анықтау.

8. Ұйымдастыру шығындарын анықтау (спорт залын безендіру, дипломдар, сыйлықтар, кубоктар және т.б. сатып алу).

9. Фестивальді техникалық және кәсіби қамтамасыз ету бойынша заңды және жеке тұлғалармен келісім шарттар жасасу (фестивальді мектептен тыс жерде, мысалы, қаланың спорт кешендері базасында өткізген жағдайда);

б) фестиваль эмблемасымен кәдесыйлар, сондай-ақ кубоктар, дипломдар мен грамоталар дайындауға және сатып алуға шарт жасасу.

10. Іс-шараны қаржыландырудың қосымша құралдарын іздеу:

- а) фестивальді өзара тиімді шарттармен ішінара демеушілік ету мақсатында Заңды және жеке тұлғаларға ақпараттық хаттар тарату;
- б) құрылтайшылар мен ведомстволық ұйымдарға фестивальді үлестік қаржыландыру туралы өтініш хаттар жіберу.

11. Жарнамалық науқан:

- А) БАҚ-да жарнаманы қамтамасыз ету;
- б) фестивальді өткізу кезеңінде баспасөз жұмысын қамтамасыз ету;
- в) фестиваль афишалары мен буклеттерін дайындау және тарату;
- д) буклеттер, фестиваль бағдарламалары, шақыру билеттері, бейдждер, дипломдар, грамоталар дайындау.

12. Іс-шарада қауіпсіздікті қамтамасыз ету:

- а) жедел жәрдем жұмысын ұйымдастыру;
- б) құқық қорғау органдарының жұмысын ұйымдастыру;
- в) алғашқы медициналық көмекті қамтамасыз ету.

13. Фестивальді өткізу.

14. Фестивальді қорытындылау.

Фестивальді өткізу жоспарлар мен нәтижелерге талдау жүргізілгеннен кейін ғана аяқтауға болады [66].

Қалалық және аудандық білім бөлімі деңгейінде отбасы мен мектептің ынтымақтастығын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Ұлттық тәрбиенің – ұлттық мүдделерді қалыптастыруға, ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды байланыстыруға өз үлесін қоса алатын, ұлттық өзін-өзі тану сезімі дамыған толыққанды тұлғаны тәрбиелеу.

Ұлттық идея өзінің мәдени және рухани құндылықтарына ие ұлттың немесе этностың өмір сүруінің маңызды шарты. Білім беру мекемелерінде отбасымен ынтымақтастықта ұлттық идеяны насихаттау, кез-келген ұлт немесе этносқа, өзінің және өзге ұлтқа, олардың идеяларына деген өзіндік қарым-қатынас жүйесін қалыптастыру;

- Отбасын өзіндік, белгілі бір мәдени және рухани құндылықтар жүйесін, ұлттық мәдениетін дамыту;

- Отбасының, мектептің, қоғамның бірлескен міндетін айқындау;

- «Қазақ Елінің ұлттық идеясы – Мәңгілік Ел!» Жалпы ұлттық идея, ұлттық құндылықтарымызды дәріптеу отбасынан басталып, мектепте жалғасын табуы тиіс. Білім беру жүйесінде «Мәңгілік Ел» идеясы балалар мен жастарды жоғары руханилық, азаматтық ұстаным, әлеуметтік жауапкершілік, қоғам игілігі үшін еңбек ету дайындығын, жаңа қазақстандық патриотизм мен бірігу сезіміне тәрбиелеу;

- Тағылымы мол тарихы мен ерте заманнан арқауы үзілмеген ұлттық салт-дәстүрлерін өркендеудің берік діңі ете отырып, жас ұрпақтың әрбір қадамын нық басуға, болашаққа сеніммен бет алуға жетелеу;

- Жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты – жас ұрпақты ұлттық кодты сақтай білуге жетелеу;

- Ұлттық сананы дамыту арқылы болашақ ұрпақтың бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

- Ұлттық сананы жаңғыртуда ұлттық сабақтастықты негізге ала отырып, рухани жаңғырудың ұлттық жаңғыруға ұласуына барынша күш-жігерімізді салып, ұлтымызды жаңа сапалық деңгейге көтеруде отбасы, мектеп, қоғам қызметін жандандыру.

- Болашақ отбасының ұлттық моделін құру;

- Отбасы институтын нығайтуға ықпал ететін отбасыларды қолдау орталықтары, медициналық және спорттық ұйымдар, ғылыми-зерттеу орталықтары, балаларды дамыту орталықтары, білім беру мекемелері, мәдени-демалыс ұйымдары, рухани даму жөніндегі ұйымдар, медиациялық орталықтар, мемлекеттік органдар, үкіметтік емес ұйымдар, қоғамдық ұйымдар, кеңес беру орталықтары, отбасылық психологтер, медиаторлар және т.б. тығыз байланыс орнату.

Оқу-тәрбие процесіне отбасы мен мектеп ынтымақтастығы негізінде мектеп директорлары және директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасарларына әдістемелік ұсынымдар

Мектептің ата-аналармен өзара ынтымақтастығы білім алушыны тәрбиелеудегі өзара қызығушылық, сенім, құрмет, шыдамдылық және бір-бірін қолдау қағидаттарына негізделуі;

- Қазіргі уақытта мектеп пен ата-аналардың құқықтары мен міндеттерін реттеу мақсатында олардың арасында міндетті түрде үлгі шарт жасау;

- Ата-аналар білім беру ұйымымен білім алушыны тәрбиелеу және оқыту мәселелерінде өзара ынтымақтастық жасау;

- Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында көзделген шеңберінде оқу-тәрбие процесін іске асыруға қатысу;

- Ата-аналар комитетінің, қамқоршылық кеңесінің, ата-аналар жиналыстарының шешімдерін ескеруге, ата-аналар комитеттері арқылы білім беру ұйымының басқару органдарының жұмысына қатысу;

- Ата-аналар мен балалардың азаматтық-құқықтық нормаларын сақтауы және олардың құқықтық мәдениетін арттыру;

Отбасы – адамның бастапқы әлеуметтенуінің негізі және ерекше әлеуметтік тәрбие институты. Отбасы неғұрлым жақсы болса және ол тәрбиеге жақсы әсер етсе, тұлғаның физикалық, моральдық, еңбек тәрбиесінің нәтижелері соғұрлым жоғары болады.

- Ата-аналардың жеке тұлғаға бағытталған білім беруді жүзеге асыруы;

- Ата-аналардың құзыреттілік деңгейін, ата-аналардың өзін-өзі тәрбиелеуі қажеттілігін арттыру;

- Мектепте ата-аналарға бала тәрбиесіне байланысты педагогикалық оқулар, семинарлар, кеңестердің жүйелі өткізіп, талдау;

- Мектепте «Біртұтас тәрбие бағдарламасын» жүзеге асыру;

- Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды қабылдайтын, адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтейтін және Отанының дамуына өзіндік үлес қоса алатын тұлғаны тәрбиелеу;

- Орта мектеп бағдарламасы білім алушылардың «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын өмірде жүзеге асыруға деген ұмтылысын, азаматтық жауапкершіліктерін қалыптастыруға, ұлттық өзіндік сана мен төзімділікті

дамытуға, зайырлы құндылықтарды нығайтуға және жастардың терроризм мен экстремизм идеологиясын саналы түрде қабылдамау, этносаралық және мәдениетаралық байланыс жағдайында қарым-қатынас жасау біліктілігін қалыптастыруға бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру;

- Өз елінің және басқа елдердің тарихы мен мәдениетіне құрмет, өз ата-бабаларының жетістіктеріне деген мақтаныш сезімін қалыптастыру;

- Ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтарды дарыту, зерттеушілік, ойлау, коммуникативтік дағдыларды дамытуды жүзеге асыру;

- Отбасының қоғаммен, мектеппен ынтымақтастықта тығыз байланыста болуын қамтамасыз ету;

- Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттырудың негізгі бағыттары білім беру жүйесінің мазмұнын жаңарту мен педагогикалық кадрлардың кәсіби біліктілігін арттыру;

- Білім алушылардың мектепте білім алып қана қоймай, алған білімдерін өмірде қолдану дағдыларына баулуды басты міндетке айналдыру;

- Функционалдық сауаттылығын арттыру бүгінгі мектептің өзекті мәселесі. Функционалдық сауаттылықты біліммен, іскерлікпен және дағдылармен ғана шектемей, алған білім, тәжірибесінің негізінде өзінің бойына сіңірген құзыреттіліктерімен анықтау;

- Отбасының және білім алушылардың оқу сауаттылығын кітап оқу, түрлі әдеби жанрларды оқып оны өз ортасында талдауды, пікір алмасу, ой қорытындылау, осы арқылы олардың ұлтына, еліне, халқына деген сүйіспеншіліктерін арттыру, тұлғалық әлеуетін дамыту;

- Мектеп отбасы мен жұртшылықтың күшін біріктіретін негізгі орта. Мектеп отбасына тікелей педагогикалық басшылық жасайтын маңызды әлеуметтік институт. Мектеп пен отбасының ынтымақтастығында баланың жеке тұлғалық құндылықтарын бойына сіңіруіне, білім, білік, дағдыларын қалыптастыруға, қоғамда өз орнын табуына көмектесу;

- Ұлттық құндылықтар мен отбасындағы идеялық құндылықтарды қалыптастыруда сынып жетекшісі мен пән мұғалімдерінің міндетін айқындау;

- Отбасында идеялық құндылықтарды қалыптастыруға ықпал ету.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығы орнатуда ұсыныстар

Ұлттық мерекелер. Ұлттық мәдениетте мерекелердің түрлері: мерекелік концерттер, мерекелік қойылымдар. Мектепте балалар қатысатын мерекелер дәстүрлі түрде шынайы болады. Бұл, «Наурыз», «Айт мерекелері», «Шілдехана», «Тұсау кесер», «Сүндет той», «Қырқынан шығару» дәстүрлеріне байланысты мерекелік іс-шараларды жүргізу.

Білім беру ұйымдарында өнімді ұйымдастыру нысандары ретінде ата-аналардан құрылған «Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Аға мектебі», «Жеңге мектебі» ұлттық тәрбие мектептерін құрып, оның жұмысын жандандыру. Діні берік, ұлттық тілі таза, жан-дүниесі таза, аманатқа қиянат жасамайтын ата-аналардың отбасылары арқылы отбасылық құндылықтар дамиды. Оларда өскелең ұрпақта отбасылық құндылықтарды қалыптастыру отбасында да, мектепте де күнделікті өмірде ұлттық дәстүрлерді тұрақты тәрбиелеу арқылы жүзеге асырылады. Осылайша, озық тәрбие жас

ұрпаққа беріледі. Нәтижесінде жас ұрпақ отбасылық құндылық бағдарлары мен құрметтерін қалыптастырады.

«Отбасы – орта мектеп» тәрбие жобасының жалпыұлттық құндылықтар негізінде отбасы мен мектеп арасындағы ынтымақтастығы: жетістікке жетудегі сенім мен көзқарас

Сенімдер мен көзқарастар білім алушылардың білім беру тәжірибесіне айтарлықтай әсер ететіндіктен, олар отбасы, мектеп және қоғам арасындағы қарым-қатынасқа үлкен әсер етеді. Отбасылармен сәтті ынтымақтастық қарым-қатынас отбасы туралы бірқатар түсініктерге және отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынастың артықшылықтарына негізделген. Позитивті отбасы-мектеп ынтымақтастығына қатысты сенімдер:

1. Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас білім алушылардың үлгерімі мен жетістіктеріне бағытталуы керек. Мұғалімдер мен отбасылардың бірлесіп жұмыс істеуінің және үйлестірудің себебі – білім алушылардың оқу мүмкіндіктері мен үлгерімін және мектептегі жетістіктерін кеңейту. Сондықтан отбасы мен мектептің өзара әрекеттесуі әр бала мен жасөспірімдердің дамуы мен білімін жақсарту үшін не істей алатындығына назар аударады.

2. Отбасылар білім алушылардың оқу мақсаттарына қол жеткізуде тең серіктес болып табылады. Мұғалімдер отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынасты құру балаларды оңтайлы академиялық, әлеуметтік және эмоционалды оқыту үшін қажет деп санайды.

3. Мектепшілік және мектептен тыс уақыт білім алушылардың үлгеріміне әсер етеді деп саналады. Білім алушылардың мәселелерін сипаттау кезінде отбасылық және мектеп контекстерінің өзара әсері ескеріледі. Мектепте қабылданған шешімдер отбасына әсер етеді және керісінше.

4. Әр түрлі параметрлерде баланың мінез-құлқы туралы ақпарат алмасу бағаланады. Әрбір серіктес баланы бірінші кезекте бір жағдайда көретінін және баланың басқасында қалай әрекет ететінін түсінетінін мойындайды. Балаларды бақылаудағы айырмашылықтар күтіледі (мысалы, бала үйде күнделікті бірдей әрекет етпейді) және әрекеттесуді бағалау және жоспарлау құнды.

5. Ұнтымақтастық білім алушылардың білім алуына оң әсер етеді. Мұғалімдер мектепте отбасынан немесе отбасында мектептен гөрі көп нәрсеге қол жеткізе алады деп санайды. Олар сондай-ақ теңдікке (тыңдауға, құрметтеуге және бір-бірінен үйренуге дайын) және тепе-теңдікке (балалардың оң нәтижелерін жақсарту үшін білім, дағдылар мен идеялардың үйлесімі) сенеді.

6. Отбасылар шешім қабылдауда белсенді серіктес болуы керек. Мұғалімдер ата-аналармен бірге шешім қабылдаудың маңыздылығына сенеді. Олар ата-аналармен кездесуден бұрын жеке жиналыстарда шешім қабылдау сияқты тәжірибеден аулақ болады. Мұғалімдер ата-аналардың тәжірибесін мақұлдайды және олардан үнемі көмек сұрайды. Мұғалімдер білім алушыларды оқытумен байланысты мәселелерді шешу кезінде ата-аналарды тарту керек деп санайды.

7. Мәселелер өзара бірлесіп және бір-бірін кінәламай шешіледі. Білім алушылар мектептегі қиындықтарға тап болған кезде, мектеп қызметкерлері

мен ата-аналар екі жақты қарым-қатынас қажет екенін түсінеді. Отбасылар мен мектеп қызметкерлері балалардың мінез-құлқын тиісті жағдайларда көретіндерін түсінеді, сондықтан екі жақ та өз үлестерін қосуға мүмкіндік алғанға дейін негізгі шешімдерден бас тартады. Кінә тек отбасына немесе мектепке жүктелмейді.

8. Мәселелерді шешу оң, күшті бағдарға негізделген. Отбасы мен мектеп қызметкерлері арнайы модель бойынша жұмыс істейді және жеке тұлғаның күшті жақтарына (мұғалімдер, ата-аналар, білім алушылар) назар аударады. Мектеп қызметкерлері ата-аналарды білім беру мәселелерін шешуге арналған ресурстар ретінде қарастырады. Бірлескен мәселелерді шешуге бағытталған күш-жігер мектеп қызметкерлері мен отбасылардың бірге жұмыс істей алатындығына оптимизмді қалыптастыруға көмектеседі.

9. Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас уақыт өте келе дамып, сақталады. Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас үздіксіз процесс. Отбасы мен мектеп мұғалімдері бүкіл оқу жылында өзара мәселелерді шешу және балалар мен жасөспірімдердің үлгерімін жақсарту үшін өзара қолдау көрсету үшін бірге жұмыс істейді. Осылайша, мұғалімдер алғашқы жылдан бастап ата-аналармен серіктес ретінде жұмыс істеу – кейінгі жылдары серіктестікті нығайтатынын түсінеді.

Әрбір оқу тоқсанының қорытындысы бойынша ата-аналар қауымдастығы алдында қоғамдық тыңдауларды (ашық баяндамалар) және қамқоршылық кеңестердің жария есептерін, жас ата-аналардың жалпыұлттық сынып сағатын (Білім күні) өткізу дәстүрлі болып қала береді. Бұдан басқа, жүйелі негізде «Менің отбасым», «Отбасы жылы», «Жазда бүкіл отбасымен бірге» фестиваль-конкурстарын; слеттер, ата-аналар комитеттерінің форумдарын, «Жылдың үздік ата-аналар кеңесі», «Жылдың үздік Қамқоршылық кеңесі» конкурстарын өткізу ұсынылады»; спорттық іс-шаралар: «Әкем, анам және мен – спорттық отбасы», «Көңілді старттар» үлкен жарыстар (білім алушылардың ата-аналары және мұғалімдер командалары). Жалпы білім беру ұйымдарында «Әкелер кеңесін», «Аналар кеңесін», «Аталар кеңесін» және «Әжелер кеңесін» құру білім алушылардың отбасылық тәрбие мәселелеріндегі ата-ана жауапкершілігі мен құзыреттілік деңгейін арттыруға ықпал ететін болады.

Баланың жан-жақты іс-әрекеті жүйесін мақсатты құру және дамыту ретінде жүзеге асырылатын білім беру процесін басқаруды ата-аналар мен мұғалімдер жүзеге асырады. Сонымен қатар, баланың ішкі қажеттіліктерін, оның саналы ұмтылыстарын ескеру ерекше маңызды. Қажеттіліктер шеңберінің өсуі, жеке тұлғаның қажеттілік-мотивациялық қалыптасуының дамуы, көптеген формалар мен әдістер арқылы кішкентай кезінен отбасында тәрбиенің бастауын алады. Осы мақсатта отбасылық тәрбие бала өмірінде маңызды рөл атқарады.

Өскелең ұрпақты тәрбиелеудің жетекші субъектілерінің (отбасы, мектеп, қоғамдық ұйымдар) педагогикалық күш-жігерін үйлестіру мынадай бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

- тәрбие процесінің осы субъектілерінің әрқайсысының функцияларын нақты бөле отырып, мектептің, ата-аналар комитетінің, алдын алу кеңестерінің,

клубтардың, кітапханалардың, құқық қорғау органдарының, денсаулық сақтау органдарының педагогикалық ұжымының тәрбие жұмысын үйлестіру;

- ата-аналар мен қоғам өкілдерін балаларды тәрбиелеудің ең тиімді әдістері мен тәсілдеріне жүйелі түрде оқыту бойынша мектептің күш-жігерін үйлестіру;

- тәрбие жұмысының барысы мен нәтижелерін мұқият зерделеуді және бірлесіп талқылауды, анықталатын кемшіліктердің себептерін анықтауды және жоба барысында оларды жою бойынша бірлескен шараларды жүзеге асыруды үйлестіру;

- ата-аналар бірлестіктерінің жұмысын үйлестіруші әртүрлі комитеттер, кеңестер, конгрестер, қауымдастықтар, қоғамдар және т.б. нысандар, олардың әрқайсысының өз жарғысы (ережесі, регламенті), қызметтің басты бағыттары, тәрбие процесіне қатысушылардың құқықтары мен міндеттері айқындалады. «Отбасы – орта мектеп» жобасының негізгі талабы мектеп қызметінің барлық бағыттарын бақылауды қамтамасыз ету болып табылады.

Жұмысты үйлестіру әрекеті кезіндегі мектеп пен отбасының өзара қарым-қатынас реттілігі 13-кестеде берілген.

13-кесте – Мектеп пен отбасының өзара қарым-қатынас реттілігі

Мектеп	Отбасы
Отбасына жұмыс жоспарын таныстырады	Осы жұмыстың балаға әсерін бағалайды
Күрделі мәселелерді шешеді	Олардың шешу әрекетінің өлшемін анықтайды
Іс-шараға қатысуға шақырады	Шақыруға көңіл бөледі, қатысады
Көмек қажеттігін хабарлайды	Көмек көрсетеді, ұсыныс жасайды
Ортақ жұмыстарды ұйымдастырады	Ортақ жұмыстарға қатысады

Педагогикалық-психологиялық ағарту

Педагогикалық-психологиялық – білім беру бағытында отбасымен өзара ынтымақтасу бүгінде өзекті. Қазіргі заманғы жас ата-аналар балаларды тиімді тәрбиелеу үшін арнайы педагогикалық ағарту кеңестерінен өтуі тиіс, өйткені психологтердің пікірінше, «баланың дамуына мектеп емес, ең бірінші ата-анар әсер етеді».

Ата-аналардың педагогикалық-психологиялық ағартылуын ұйымдастыруда нені білуі керек?

1. Педагогикалық-психологиялық, әлеуметтік-экономикалық, медициналық-экологиялық және басқа да сауаттылық ата-аналарға қанша көлемде қажет?

2. Сабақтарға арналған материалды тандау шарттары (кіріс диагностикасының нәтижелері бойынша ата-аналардың сұранысы): материал ата-аналарға қызықты және олардың қабылдауына қол жетімді болуы, олардың

сұраныстарына жауап беруі; отбасының жеке ерекшеліктері ескерілуі керек.

Ата-ана сауаттылығын арттыру үшін жалпы тақырыпқа кейстер әзірлеу (ата-аналардың таңдауы бойынша). Мысалы, төмендегі кестеде практикада қолдануға болатын 8 тақырыптық жағдаят келтірілген (14-кесте).

14-кесте – Практикада қолдануға болатын тақырыптық жағдаяттар

№1 кейс	Отбасылық құндылықтар мен отбасылық қарым-қатынас	<p><i>Мақсаты:</i> отбасылық құндылықтарды тұрақты қалыптастыру мен танымал етуге бағдарланған қазіргі заманғы әдістемелік және ақпараттық материалдар мен бағдарламаларды енгізу.</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Отбасы дағдарысының себептері 2. Отбасылық құндылықтар мектебі 3. Ойын тренингі «Баланы отбасы дәстүрлерінің құндылық қатынастарына қалай үйретуге болады?»
№2 кейс	Мектеп пен отбасының өзара әрекеті. Білім беруді басқаруға ата-ананың қатысуы	<p><i>Мақсаты:</i> Серіктес мекемелер базасында жүзеге асатын отбасылық тәрбие мен ата-аналардың ағарту жұмысын дамыту.</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Білім беруді басқаруға ата-ананың қатысуының формасы. Топтық жұмыс. 2. Жұмыс тәжірибесі. 3. Шеберлік сынып «Мектептің даму жоспарын әзірлеу»
№3 кейс	Отбасы мен ата-ананың бала тәрбиелеудегі қызметі мен рөлі	<p><i>Мақсаты:</i> бала тәрбиесіне отбасының жағымды істерін көтеру, ал жағымсыз әсерін барынша төмендету</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Отбасы тәрбиесінің әртүрлі тәсілдері 2. Өмірлік жағдаяттарды талдаумен ойын жаттығулары 3. «Отбасылық жанжалсыз қарым-қатынасты қалай құру керек?» Ата-аналарға жадынама
№4 кейс	Отбасы және ата-тегінің тарихы, отбасылық дәстүрлер	<p><i>Мақсаты:</i> Өзінің отбасы тарихына, отбасылық дәстүрлеріне, ата-тегіне деген қызығушылығын дамыту</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Отбасылық дәстүр дегеніміз не және

		<p>ол не береді?</p> <p>2. Қандай отбасылық дәстүрлер болады?</p> <p>3. Отбасылық қызықты дәстүрлерді талдау</p> <p>4. Отбасылық дәстүрді қалай құруға болады?</p> <p>5. Қазақстандағы отбасылық дәстүрлер.</p>
№5 кейс	Отбасының қаржылық сауаттылығы	<p><i>Мақсаты:</i> Бала бойында қаржылық сауаттылық дағдының қалыптасуына қатысатын ата-ана санының өсіру</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Отбасының экономикасы және қаржылық жоспар 2. Тренинг. Отбасылық бюджетін құру 2. Оқушының және оның ата-анасының қаржылық мақсаттары
№6 кейс	Отбасының ақпараттық мәдениеті	<p><i>Мақсаты:</i> Тиімді отбасылық тәрбие үшін білім алушының ата-анасында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру.</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Балалардың виртуалды кеңістіктегі ойынға тәуелділігі; 2. Интернетті ата-аналық бақылау; 3. Интернетке тәуелділік қаупінен балаларды қалай қорғауға болатыны туралы ата-анаға нұсқаулық.
№7 кейс	Қауіпсіз, салауатты өмір салты	<p><i>Мақсаты:</i> Бала денсаулығын сақтау мен нығайтуға ата-анасында тұрақты уәж қалыптастыру және дамыту</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Бала денсаулығы мәселелесі; 2. Салауатты және қауіпсіз өмір салтын қалыптастыру бағдарламасы; 3. Ата-аналарға кеңес.
№8 кейс	Отбасы құқығы	<p><i>Мақсаты:</i> Отбасы құқығының әрекеттегі нормасын біліммен қамтамасыз ету</p> <p><i>Кейс жоспары:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Отбасылық заңдылықтардың Қазақстандық нормативтік қоры; 2. Ата-ана мен бала арасында қалыптасатын ата-аналық құқықтық

Мектеп педагог-психологының отбасымен жұмысы

- Мектептің әр деңгейіндегі оқушылардың ата-аналарына арналған тақырыптар тізімін әзірлеу. Төменде ұсынылған тақырыптар тізімін пайдалануға болады.

Бастауыш сынып оқушыларының ата-аналары үшін білім берудің индикативті тізімі:

1. Мектеп оқушысының мектепте және отбасында өзін-өзі ұстау ережелері.
2. Жеке гигиена және күнделікті тәртіп.
3. Қоғамдық орындарда, отбасында өзін-өзі ұстау мәдениеті.
4. Сырт келбетінің мәдениеті.
5. Баланы үйдегі және көшедегі қылмыстық шабуылдардан қалай қорғауға болады.
6. Бастауыш сынып оқушысының психологиялық жас ерекшеліктері.
7. Балаларды мейірімді болуға үйрету. Әдептілік әліппесі.
8. Өсіп келе жатқан ағзаға никотиннің қауіпі.
9. Балаларыңыздың бос уақыты.
10. Бала тәрбиесі үшін ата-ананың жауапкершілігі.
11. Баланың оқуын бақылауға, үй жұмысын орындауына қалай көмектесуге болады?
12. Жаңа әлеуметтік жағдайларға бейімделу.

Негізгі орта мектеп оқушыларының ата-аналарын ағартуға арналған үлгілік тақырыптар тізбесі:

1. Оқушының адамгершілік кодексі. Мектептегі және үйдегі талаптардың бірізділігі.
2. Отбасындағы қарым-қатынас: қақтығыстарды азайту және қажет болған жағдайда көмекке келу мүмкіндігі.
3. Балаларға қауіпсіз мінез-құлық ережелерін қалай үйретуге болады?
4. Алкогольдің өсіп келе жатқан ағзаға зияны.
5. Құқық бұзушылықтардың алдын алу.
6. Адамзат ортасындағы тұлға. Басқалармен қарым-қатынас.
7. Имидж көрінісінің бірі – сырт-келбет мәдениетін үйрету.
8. Балаға психикалық стресстен арылуға көмектесу.
9. Нашақорлық пен уытқұмарлық мәселесі.
10. Жасөспірімдік кезең проблемасы.
11. Балаға білім алуға көмектесу.
12. Жасөспірімнің бос уақыты және құрдастарымен бейресми қарым-қатынас.
13. Ата-аналардың балаларды тәрбиелеу мен оқытуға құқықтары, міндеттері мен жауапкершілігі.

Жоғары сынып оқушылары ата-аналарына арналған білім беру тақырыптарының үлгілік тізімі:

1. Құқық қорғау органдарының қызметкерлерімен өзара қарым-қатынас. Сіздің құқықтарыңыз.
2. Түлектерге емтихан тапсыруға қиналмай қалай көмектесуге болады.
3. Табысқа қалай жетуге болады. Іскер адамның мәдениеті.
4. Стресстік жағдайдағы мінез-құлық тактикасын үйрету.
5. ЖИТС және жыныс аурулары.
6. Ұлдар мен қыздардың қарым-қатынасы.
7. Ересек балалармен қарым-қатынас мәдениеті.
8. Мамандық таңдау.

Ата-анаға педагогикалық ағарту жұмыстарын жүргізу әдістері:

- отбасылық мәселелерді топпен талқылау және оның бір шешімін табу әрекеті арқылы педагог-психолог жүргізетін ата-анаға арналған семинарлар дәрістер;

- топтық тренингтер қиын өмірлік жағдайлардағы сындарлы шешімді үйретеді;

- мұнда қатысушылар эмоционалды түрде әрекет етуге және өз проблемалары арқылы саналы түрде жұмыс істеуге мүмкіндік алады;

- отбасылық клуб. Бұл жұмыс формасы тек ата-аналармен эмоционалды байланыс орнатуға ғана емес, сонымен қатар объективті бірлескен іс-шаралар негізінде ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға да көмектеседі, тіпті балалар мен ата-аналарға арналған заманауи үйірме де бола алады. Көрмелерді ұйымдастыру және өткізу клуб жұмысының қажетті элементі болып табылады;

- ата-ана клубы – бала тәрбиесінде ата-ана мен мұғалім арасында тығыз байланыс орнатуға көмектесетін бұл жұмыс формасы. Бұл клуб – оқу-тәрбие мәселесінде теориялық білім алатын ата-аналар мектебі болып табылады.

Ата-ана клубының бағдарламасы – қарым-қатынастың әртүрлі формасының қамтитын жүйелі жұмыстың сипаттамасы.

- тренингтер (мысалы, «Бала мен ата-ананың үйлесімді қарым-қатынасы» тренингі);

- семинарлар (мысалы «Бала және оның психологиялық денсаулығы», «Бастауыш сынып оқушысының тұлғалық дамуы», «Бінталандыру мен жазалау»);

- практикумдар (мысалы, «Баланың озбыр қылығы»);

- «Отбасындағы мамандық», «Денсаулық мектебі» және т.б. жобалар;

- мұражайға, циркке және зоосаябаққа танымдық саяхат;

- дәстүрлі мейрамдар: «Әкешім, анашым және мен – ынтымақты отбасымыз», «Күзгі балл», «Сәлем, Жаз!», «Түлектер кеші»;

- көрмелер ұйымдастыру және бару (аудандық, қалалық, облыстық сәндік-қолданбалы өнер көрмесі, суретшілердің көрмелері);

- қайырымдылық шаралары («Әр балаға Наурыз сыйлығы» және т.б.);

- шеберлік сыныбы («Отбасында демалысты қалай ұйымдастыруға болады»);

- білім беру проблемалары бойынша пікірталас-рефлексия;

- ата-аналарға педагогикалық мәдениетті жақсартудың қызықты формалары. Ол жаймашуақ атмосферада өтеді, барлығына проблемаларды талқылауға қосылуға мүмкіндік береді, жинақталған тәжірибеге сүйене отырып, фактілер мен құбылыстарды жан-жақты талдау қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді. Отбасы мен мектептегі шиеленістерді шешуге қатысушылар өздері үшін ең қызықты сұрақтарды топтарға бөле отырып тұжырымдай алады, содан кейін олардың арасынан талқылауды бастайтын сұрақтарды ұжымдық түрде таңдай алады. Алдымен таңдалған сұрақтарды топтарда талқылап, содан кейін олардың пікірлерін ұжымдық рефлексияға шығарған жөн. Бұл әдіс барлығына ең сенімді пікірді іздеуге қосуға мүмкіндік береді, ата-аналарға қызығушылық танытуға көмектеседі, барлығына өз ойын білдіруге мүмкіндік береді. Шиеленістердің нәтижелерін қорытындылау үшін мұғалімге немесе ата-аналардың біріне арнайы дереккөздерді қолдана отырып жалпылама хабарлама дайындауға болады.

Дискуссия, пікірталас тақырыбы сыныптың, отбасылардың өмірі, спектакльдер немесе бірге көрген фильмдер болуы мүмкін.

Өзара ынтымақтастық әрекет – бұл ата-аналарға арналған жадынама, шақыру, құттықтау, алғыс айтуды дамытуды қамтитын форма.

- Ата-аналар конференциясы, форумы, конгресс. *Форма* бала тәрбиесі туралы білімді кеңейту, тереңдету және бекітуді қамтамасыз ететін педагогикалық білім. Балалардың тәрбиесіндегі тәжірибе алмасуға арналған конференциялар, теориялық тақырыптарға арналған конференциялар, ең маңызды және нәтижелісі – сол проблема әр түрлі көзқарас тұрғысынан қарастырылады.

Конференциялар жылына бір рет өткізіледі, мұқият дайындықты қажет етеді және ата-аналардың белсенді қатысуын көздейді.

Конференцияның сәттілігі ата-аналардың әдебиеттерді талдау, олардың тәжірибесін түсіну және қорыту бойынша өзіндік жұмысына және сыни білім негізінде оқу процесін бағалай білуіне байланысты. Олар үшін оқушылар шығармаларының көрмелері, көркемөнерпаздардың концерттері дайындалуда. Конференцияның тақырыптары нақты болуы керек, мысалы: «Бала өміріндегі ойын», «Отбасындағы жасөспірімдерді адамгершілікке тәрбиелеу», «Жақсы ата-аналар. Олар кім?» және т.б.

Консультациялар (тақырыптық және жеке) ата-аналардың өздерінің өтініштері бойынша көбіне құпия түрде және жедел шешімдерді қажет ететін мәселелер туындаған жағдайда өткізіледі. Ата-аналармен қарым-қатынас кезінде мұғалім максималды әдептілік танытуы керек. Ата-аналарды ұлдарына немесе қыздарына қатысты өз міндеттерін орындамағандарын меңзеп, ұятқа қалдыруға болмайды.

Мұғалімнің тәсілдемесі келесідей болуы тиіс: «Біз жалпы проблемаға тап болдық. Оны шешу үшін не істей аламыз?» деп сұрайды. Табысты кеңес

берудің принциптері - сенімді қарым-қатынас, өзара сыйластық, қызығушылық, құзыреттілік.

- Мұғалімдер мен ата-аналар арасындағы шығармашылық кездесулер құруға мүмкіндік береді.

Отбасылар мен білім беру ұйымдарының одан әрі өзара әрекеттесуінің шарттары, ата-аналарды білім беру ұйымының оқу процесіне тарту, ата-аналар мен мұғалімдердің шығармашылық қабілеттерін анықтау.

- Әлеуметтік-психологиялық тренингтер – жұмыс істеудің белсенді түрі өз баласымен өзара әрекеттесуді өзгерткісі келетін, оны ашық етіп жасағысы келетін ата-аналар.

- Отбасы туралы әлеуметтік деректерді жинау мақсатында ата-аналарға сауалнама жүргізіледі. Соның негізінде оқушылардың әлеуметтік портреті құрастырылады.

- Отбасылық мерекелер, отбасылық дастархан, байқаулар. Бұл тегін бейресми қарым-қатынас – бұл білім беру процесіне қатысушылардың барлығының қарым-қатынасында өзара сенімділік, түсіністік пен жылы қарым-қатынас құруға ықпал ететін, отбасымен өзара әрекеттесу мен ынтымақтастықтың кең таралған және тиімді түрі.

Мектеп пен отбасының ынтымақтастығында атқарылатын іс-шаралар үлгісі

- «Киелі туризм» Балалар мен ата-аналардың киелі нысандар бойынша зерттеу жұмыстарын жүргізуі ұлттық әдет-ғұрыптар мен салт-дәстүрлерді, еңбек тәрбиесін дамытуға ықпал етеді.

- «Буктрейлер», «Буккроссинг», «Мұражай түні» акциясы, «Отбасы мұражайы» «Ауылда екі апта» («2 апта ауылда») және т. б. балалардың көп мәдениетті кеңістікте өмір сүретінін ескере отырып, отбасының музыкалық, спорттық іс-шаралар тәжірибесін енгізу;

- Орта білім беру ұйымдарында бұқаралық спорт түрлері (футбол, волейбол, баскетбол және т.б.) бойынша мектеп спорт лигаларының республикалық әдістемесі.

- Мектеп спорт лигаларының негізгі ерекшеліктері:

- Білім беру ұйымдарының спорт секцияларында тұрақты айналысатын балаларды жарыстарға тарту. Негізгі тәсіл: команда бөлімі. Балалар мен жасөспірімдер спорт мектептерінде оқымайтын білім алушылардың қатысуы;

- Білім алушылар мен ата-аналар арасында қосымша білім берудің беделін көтеру;

- Оқу жылы бойы жүйелі жарыстар өткізу, жыл соңында финалдар өткізу;

- Білім алушылармен спорт түрлерін дамытудың инновациялары бойынша семинарлар ұйымдастыру;

- Секциялардағы оқу-жаттығу жұмыстарын құру жыл бойы тұрақты қадағалау және үйлестіру.

- Ұлттық билер. Ұлттық мәдениеттің элементі ретінде балалардың

ұлттық және ұлтаралық тәрбиесінде де үлкен маңызы бар. Бұл қозғалыстар мен қимылдар арқылы халықтың көзқарасын, дүниетанымын білдірудің символдық тәсілі. Хореографиялық өнердің әрбір жанры қоршаған әлемді, адам мен адами қарым-қатынастарды тануға ерекше мүмкіндіктер береді. Мысалы Қазақ биі, Қара жорға биі, Қамажай биі т.б. Қозғалыс сипатын, бидің кеңістіктік құрылысын, оның ритмикалық суретін, костюмнің ерекшеліктерін талдай отырып, балалар география, тарих, музыка мәдениеті, этнография туралы білімдерін толықтыра алады.

- Ұлттық музыкалық дәстүрлер. Мектептегі музыкалық концерттік бағдарламаларды құрастыру;

- Қазақ халқының ұлттық аспаптарының пайда болуы, Қорқыт, Құрманғазы, Дина, Қазанғап т.б. туралы қызықты күй-аңыздармен, әңгімелермен толықтыру. Бағдарламаға балалар фольклорлық ансамбльдерінің өнерін қосу. Олар музыкалық мұраны мұра етуге, әмбебап музыканың байлығын түсінуге және бағалауға көмектеседі. Мектепте халық әндері мен жырлары, ертегілері жазылған аудио кітапхана жинау;

- Білім беру ұйымдарында өнімді ұйымдастыру нысандары ретінде ата-аналардан құрылған «Ата мектебі», «Әже мектебі», «Әке мектебі», «Ана мектебі», «Аға мектебі», «Жеңге мектебі» ұлттық тәрбие мектептерін құру.

15-кесте – «Ата мектебі» жоспары

№	Іс-шаралар	Түрі
1	«Ел болам десек бесігіңді түзе»	Дәріс
2	«Шежіре-дастан» ұлағатты ой қозғау	Семинар
3	«Жеті атаңды білесің бе?»	Сайыс
4	«Ұрпақ тазалығы-ұлт тазалығы»	Дөңгелек үстел
5	«Ұрпақтар сабақтастығы»	Эссе
6	«Ұлттық кодын сақтау– ұлтты сақтау!»	Кездесулер
7	«Бабалар салған жолменен»	Пікірсайыс
9	«Ата өсиеті»	Кеңес
10	«Ата кәсібі- бала кәсібі»	Кәсіби сайыс
11	«Ата-баба дәстүрі»	Сахналық қойылым
12	«Ар. Намыс. Ұят» ашық әңгіме	Әңгіме

16-кесте – «Әке мектебі» жоспары

№	Іс-шаралар	Түрі
1	«Бір әкенің тәрбиесін жүз мектеп те бере алмайды» әке тәрбиесінің маңызы	Пікір сайыс
2	«Бәріміз бірге, көмекке дайынбыз» жетімдер үйіне көмек	Акция ұйымдастыру
3	«Жеті атаңды білесің бе?»	Сайыс
4	«Ұрпақ тазалығы-ұлт тазалығы»	Дөңгелек үстел
5	«Әке мен бала» ұлттық ойындардан жарыс	Спорттық жарыс

6	«Қамшыұстарды тәрбиелеу» ұл бала тәрбиесі	Семинар
7	«Атқа міну» әдісін үйрету	Ат спорты
8	«Әке жүрегі таудан үлкен, ана жүрегі теңізден терең» қыз бала мен ұл бала тәрбиесі	Дөңгелек үстел
9	«Әке – тірек, бала – жүрек» ұлттық тәрбие бастауы отбасынан	Эссе жазу
10	Төтенше жағдайда өзінді қалай ұстайсың?	Кеңес беру
11	«Адам болатын бала алысқа қарайды» оқушылар шығармашылығынан	Фестиваль өткізу
112	«Мамандық таңдау»	Кеңес беру
13	«Әке шаңырағы – теңдесі жоқ өмір мектебі» туған үйі туралы естелік	Эссе жазу
14	«Білімділер сайысы» әке мен балалардың қатысуымен	Интеллектуалды сайыс

17-кесте – «Әже мектебі» жоспары

№	Іс-шаралар	Түрі
1	«Әжемнің ертегісі» ертегілер қойылымы	Сахналық көрініс
2	«Қарттарым аман болсын» Қарттар үйіне көмек	Акция ұйымдастыру
3	«Бесікке салу» дәстүрі, «Сүндет той», «Тұсау кесу»	Сахналық көрініс
4	Қазақ қоғамында бала тәрбиесіндегі әженің рөлі қандай болған?	Семинар
5	«Наурыз – береке – Наурыз той»	Той-думан
6	«Шебер қолдар»	Сахналық қойылым
7	«Мен және өзгелер» ұлттық құндылықтар бастауы	Пікір сайыс
8	«Самұрық құсының сиқырлы қауырсыны» киелі жерлерге саяхат	Экскурсия
9	«Сәлем – сөздің анасы»	Кеңес
10	#МеніңОтбасым	Фото, видео челленджер өткізу

18-кесте – «Ана мектебі» жоспары

№	Іс-шаралар	Түрі
1	«Қыз бала-болашақ ана»	Кеңес
2	«Ұлттық киім» сән үлгісі	Байқау
3	«Ұлттық ою-өрнектер» Сурет салу өнері	Шеберлік сынып
4	«Шебер қолдар»	Сайыс

5	«Ұлттық қолөнер» (кесте тігу, көрпе көктеу, сурет салу)	Фестиваль
6	Ұлттық тағамдарды әзірлеу	Конкурс
7	#МеніңАнам	Видео челленджер өткізу
8	«Қызға қырық үйден тыйым» инабаттылық тәрбиесі	Эссе
9	«Инабатты қыздар» Сырласу клубы	Пікірсайыс
10	«Бұрымды қыздар» әсемдік әлемінде	Конкурс
11	«Сұлулық пен әсемдік» табиғатпен сырласу	Экскурсия
12	«Білгенге маржан»	Интеллектуалды сайыс

Мектеп пен отбасының ынтымақтастығында өткізілетін бірлескен іс-шаралар бағыттары мен тақырыптары:

«Отбасы-орта мектеп» жұмысын жандандыруда ата-аналармен, мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдармен байланыс

- «Бала тәрбиесіндегі ұлттық дәстүрлер мен ғұрыптар» (нысаны, әдісі, бағыты және жұмыс мазмұны) семинар өткізу;
- «Салт-дәстүр білгірі» отбасылық ата-аналар сайыстары;
- «Келіндер сайысы», «Әжелер сайысы» бағдарламасын әзірлеу;
- «Қазақ отбасында ұлттық тәрбиенің өзекті мәселелері» дөңгелек үстел өткізу;
- «Қазақ ұлтының даналық ойлары» тәжірибелік сабақ;
- «Ұмыт болып бара жатқан ұлттық дәстүрлер мен ғұрыптар» тренинг өткізу;
- Мектепте «Ұлттық педагогика» әдістемелік бұрышын әзірлеу;
- «Игі істер мектебі» волонтерлік қозғалысын құру;
- «Әке мектебі» жұмысын жандандыру;
- «Ана мектебі», «Әже мектебі», «Ата мектебі», «Жеңге мектебі» «Аға мектебі» жобаларын әзірлеу;
- «Ата-баба дәстүрі» балалар мен жасөспірімдерге арналған ұлттық телебағдарламалар құру.

Отбасылық және ұлттық мерекелік дәстүрлерді жүзеге асыру және сақтау

1. Ұлттық мерекелерді тойлау ерекшелігі:

Наурыз – мейрамы;

Ораза-айт мейрамы;

Құрбан айт мейрамы;

2.«Отбасылық құндылықтар» ата-аналармен бірлескен ашық әңгіме

3. Дәстүрлер мен ғұрыпқа байланысты буклет, фото-альбомдар даярлау;

2. «Отбасымен бірге» Ұлттық ойындар сайысы;

4. «Атам мен әжемнің даналығы» Сыр-сандық интеллектуалды ойыны;
5. «Жеті ата – отбасылық шежіре» тәрбие сағаты;
6. Отбасылық коллекциялар шеруі;
7. «Некеге тұру, отбасын құруға байланысты дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар»

Жоғары сынып оқушылары үшін отбасылық өмірге дайындық бойынша тренингтер, практикум, семинарлар ұйымдастыру;

Отбасы мен мектептің ынтымақтастығы

- «Жаңа заман дәстүрлері» отбасылық дәстүрлер сайысын ұйымдастыру;
- мектепте пен отбасы ынтымақтастығы бойынша факультативтік сағаттар мен элективті курс бағдарламасын әзірлеу;
- отбасы, ата-ана, ата-әже, ата-баба дәстүрлері туралы білімді кеңейту мақсатында жұмбақ, жаңылтпаш, шешендік өнер, айтыс т.б. қолдану;
- «Айтыс өнері» байқауын ұйымдастыру;
- отбасы бірлігі туралы мақалдарды атау, оның мәнін ашу мақсатында «Мақал-мәтелдер» шығармашылық сайыстарын өткізу;
- БАҚ және әлеуметтік желілерде тақырыптық парақшалар құру, отбасылық құндылықтар және ұлттық тәрбие челленджін ұйымдастыру;
- «Ұлттық этникалық мәдениеттің білім алушылардың адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуына әсері» тақырыбында конференция;
- «Бала тәрбиесіндегі халық ауыз әдебиетінің мәні мен рөлі» танымдық сайысын өткізу;
- «Қазақ отбасында ұлдар мен қыздарды тәрбиелеудегі салт-дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар» пікір-талас;
- «Қазақ халқының отбасы тәрбиесіне қатысты нанымдары мен тыйымдары» тәрбие сағаты;
- «Қазақ халқының ежелгі әдет-ғұрыптары» шешендік өнер сайысы;
- Қазақ халқы қашан да қонақжайлылығымен танымал. Қонақжайлылыққа байланысты салт-дәстүрлерді (қонақасы, қонаққәде, ерулік сарқыт, соғым басы, сәлемдеме, сыбаға, қымызмұрындық, қол кесер, сауын айту, белкөтерер, өлі сыбаға, жол-жоралғы т.б.) жаңғырту;
- өскелең ұрпақтың «Адам-ғалам» үйлесімділік сезімдеріне тәрбиелеу мақсатында, ұлттың жануарлар мен өсімдіктер әлемін қорғауға қатысты дәстүрін жандандыру;
- «Қазақ халқының ұлттық салт-дәстүрлері мен әдет ғұрыптары» эссе жазу;
- «Asyk party», «Domdyra party», «Boursak party», этномузыка кештерін, ұлттық би кештерін заманауи форматта, галерея, этно-сән қойылымдарын ұйымдастыру.

Қазақтың ұлттық ойындарының тәрбиелік мәні

- білім алушыларды спорттық секциялар мен бұқаралық спорттық жарыстарға қатысуына қолдау көрсету;
- отбасылық спорттық мерекелік іс-шаралар өткізу; (спорттық жарыстар,

олимпиадалар, викториналар т.б.);

- «Ұлттық ойындар» эстафеталық жарысы;
- ата-аналармен бірге (Айгөйлек, Белбеу лақтыру, Саққұлақ, Тымпи, Ақсүйек, Алтыбақан, Тоғыз құмалақ, Көкпар Аударыспақ, Теңге алу, Тымақ ұру, Бәйге, Жамбы ату, Қыз қуу т.б.) ойын-сауық спорттық «с-шаралар өткізу;
- «Спорттық туризм» экскурсиясын ұйымдастыру;
- «Ұлттық спорт түрлері» тақырыбында өлеңдер, шығармалар, суреттер байқауын ұйымдастыру;
- ұлттық спорт түрлері бойынша сынып сағаттарын, пікір таластар мен шеберлік сыныптарын өткізу;
- «Атқа міну мәдениеті» ат әбзелдерімен танысу, атқа отыру және ат жарыстарын ұйымдастырып, өткізу;
- білім алушыларды ептілік пен мергендік өнерге баулу мақсатында «Садақ тарту», «Белдесу» «Асық» ойындарын өткізу;
- «Ата-бабамыздың аңшылық дәстүрі» сынып сағаттары, танымдық зерттеулер мен бейне-роликтер даярлау;
- «Спорттық олимпиада» Ерекше білім алуды қажет ететін балаларға арналған ұлттық спорттық жарыстар ұйымдастыру;
- «Тоғызқұмалақ » интеллектуалды ойынын өткізу;
- «Судағы карнавал» (Ерекше білім алуды қажет ететін балаларға арналған) суда жүзу өнері мерекелік- сайысы.

Қазақ халқының ұлттық киімдері мен ұлттық қолөнер дәстүрлері

- Ұлттық қолөнер көрмелерін ұйымдастыру;
- «Ұлттық киімдер сән үлгісі» апталығын өткізу;
- Жас суретшілер шығармашылық байқауын өткізу;
- «Ұлттық зергерлік бұйымдар» шеберханаларына саяхат;
- ұлттық қолөнер халық шығармашылығын дәріптеу мақсатында жарнамалар әзірлеу;
- ұлттық кәсіпке байланысты ата-аналар тарапынан үйірмелер өткізуге қызығушылықтарын ояту (мал шаруашылығы, ағаштан түрлі заттар жасау, ұлттық қол өнер мен ұлттық киімдерді тігу, зергерлік бұйымдар жасау, ұлттық тағамдарды даярлау т.б.);
- «Ою-өрнектер сыр шертеді» тәрбие сағаты.
- заманауи эстетикалық идеалдар мен прогресстер ұлттық дәстүрлердің өзара әрекеттесуі. «Ақылды комбинация» заманауи ұлттық стильдегі интерьері: мектепті, пәтерді, ұлттық нақыштағы заттармен, ою-өрнекпен безендіру (мысалы, былғарыдан, күмістен жасалған бұйымдар, алаша, сырмақ және т. б. киіз және тоқылған кілемдер, сандық, тері заттарын, ою-өрнектерді және т. б.) ұлттық қол өнер шығармашылығын пайдалану;
- «Ұлттық сәндік-қолданбалы өнердің тарихи сананы жаңғыртудағы орны мен рөлі» конференция өткізу;
- Білім алушылардың ұлттық шығармашылық жұмыстарының көрме-конкурсы (қабырға газеттері, кроссвордтар, ребустар, буклеттер, планшеттер):

- «Ұлттық сәндік-қолданбалы өнер» факультативтік курсының ұйымдастыруы;

- «Қазақтың ұлттық киім үлгісі» шеберлік үйірмесін ұйымдастыру; (тымақ: түлкі тымақ, елтірі тымақ, сеңсең тымақ, пұшпақ, бөрік, сәукеле, қарқара, қасаба, тақия, тон, қамқа тон, шапан, шекпен, ішік, күпі т.б.);

- ата-аналармен бірлескен «Қара шаңырақ», «Айгөйлек», «Ер төстік», «Шебер қолдар» шығармашылық бірлестігін құру, бірлескен шығармашылық іс-шаралар өткізу;

- «Ұттық мектеп формасы» көрсетілімін ұйымдастыру, ұлттық мектеп формасын сақтау.

Ұлттық дастархан мәзірі

- «Қыз балаға қамыр жаюға, нан өнімдерінен жасалатын (бауырсақ, шелпек, самса, бәліш т.б.) тағамдарды әзірлеуге баулу;

- «Қазақ халқының бірегей тағамдары» фестивалін ұйымдастыру. Ата-бабаларымыз дайындаған ежелгі сүт тағамдары: айран, құрт, қаймақ, сүзбе, қатық, қымыз, шұбат, май, ірімшік даярлау мәзірі; ет өнімдері: ет, қазы қарта, жал-жая. Ет табақ мәзірін мүшелеп тарту т.б.;

- ұлттық тағамдар бойынша «Сарқыт» тақырыбында туристік гастрольдер өткізу;

- «Ұлттық тағамдар мәзірі» тәрбие сағаты;

- «Аспаздық өнер» білім алушыларды телеарна бағдарламаларына қатыстыру;

- «Дастархан безендіру» сайысын ұйымдастыру.

Отбасында үлкендерге, ата-анаға құрмет көрсету, сыйласымдық қарым-қатынас дәстүрі

- «Қазақ отбасында баланың ата-анасына, отбасындағы үлкендерге сыйласымдық қарым-қатынасы» конференция өткізу;

- «Ата-ананы қадірлеу – парыз» тәрбие сағаты;

- «Қарттарым – асыл қазынам» рухани кездесу

- «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» дебат ұйымдастыру;

- қазақ отбасында ұл баланы тәрбиелеудегі Әкенің рөлі;

- қазақ отбасында қыз баланы тәрбиелеудегі Ананың рөлі; Әже тәрбиесі, Ата тәрбиесі; Аға тәрбиесі, Жеңге тәрбиесі бойынша ұлттық әдет-ғұрып бағдарламасын әзірлеу;

- «Ата-анама қалай құрмет көрсетемін» сахналық қойылым өткізу;

- Еріктілік – адамгершіліктің қайнар көзі, құндылықтарды тасымалдаушы, азаматтық қоғам құрудың берік негізі. «Қарттарға көмек» волонтерлік қозғалысын ұйымдастыру;

- «Ата-ананың қадірін біл» семинар өткізу.

Еңбек түбі – береке

- Балаларды ерте жастан еңбекке қатынасын қалыптастырудың

отбасылық дәстүрі;

- «Еңбек түбі береке» тәрбие сағаты;
- мектептегі кезекшілік бұрышын ұйымдастыру;
- «Өзіне-өзі қызмет ету» сайысын ұйымдастыру;
- «Баланы еңбекке баулу» ата-аналарға арналған конференция;
- «Еңбектің жемісі» диспут;
- мектеп ауласында, жылыжайларда, ауылшаруашылығы, мал шаруашылығы, егістік алқаптарында, бау-бақшаларда «Еңбек күнін» өткізу;
- «Көмек» үлкендерге, қарттарға, мүгедек жандарға көмек қолын созу, жолдастарына, достарына ерекше білім беруге қажеттілігі бар білім алушыларға көмек көрсету чөлденжін ұйымдастыру;
- «Еңбекке қабілеттілік – кәсіпке апарар жол» болашақ мамандық таңдауға бағыттауда білім алушыларға арналған элективті курс өткізу;
- жастарды өзінің ата-бабасынан келе жатқан кәсіпке баулу дәстүрін жандандыру» Шеберлік сыныптарын өткізу.

Отбасында ұлттық құндылықтар

- «Құрсақ тәрбиесі – тәрбие бастауы» сынып сағаты;
 - «Шілдехана-бесік той, Тұсау кесер-сүндет той» мерекелік іс-шара өткізу;
 - «Жеті ата – тәрбие көзі» танымдық сайыс;
 - «Ашамайға мінгізу» тәрбие сағаты.
- Ұлттық мектеп бейнесін дәріптеуді дәстүрге айналдыру:
- «Әсем әуен» ұлттық әуенмен, күймен қоңырау үні;
 - «Бүгінгі күннің нақыл сөзі» ұлағатты сөздер айдарын жасау;
 - «Қазақтың ұлттық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары» мектеп өмірінің бір күнін ұйымдастыру;
 - Еріктілік – әр баланыңөзінің зияткерлік, шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру мүмкіндігі. «Ата-баба дәстүрін зерттеу» (ұлттық кітаптар қорын зерттеу, оқу, талдау, ой бөлісу) еріктілер қоғамын құру;
 - «Қазақтың ұлттық дәстүрлері» Мектеп мұражайын құру;
 - «Ұлттық дәстүр мен ғұрып» вертуалды мұражай жұмысын ұйымдастыру.

Функционалды сауаттылықты арттыру мақсатында мектептегі оқу бағдарламаларында, үй тапсырмаларын беруде отбасы дәстүрлерін оқушылардың бойында тереңінен сіңіру. (Қазақстан тарихы, қазақ әдебиеті, қазақ тілі, өзін-өзі тану, АКТ-виртуалды мұражай құру, музыка, көркем еңбек т.б.);

«Оқуға құштар бала» әдеби-шығармалар (халық ертегілері мен аңыздары, дастандары мен өлең-жырлары) сайысын өткізу.

«Киелі мекен» Қазақстанның киелі жерлеріне саяхат

- «Киелі орындарға саяхат» еліміздің ата-аналар мен балалар туризмін дамыту мақсатында еліміздің түрлі киелі орындарына экскурсиялық саяхат жасау;

- «Саяхат күнделігі» саяхатта күнделік қол жазба жазу;
- «Мұражайларға экскурсия» жобасы;
- «Мұражай экспонаттар коллекциясы» коллаж жасау;
- «Мұражай-отбасылық бастаулар» саяхат жазбалары;
- «Мұражай – отбасылық дәстүр» отбасылық фотосуреттер портфолиосы;
- «Мұражай - тарихи естелік» презентация;
- Мұражайдың білім беру бағдарламаларын жасау; (ойындар, викторина, бейнелер, интерактивті плакаттар, уақыт ленталары, саяхат күнделіктері, жобалар, танымал ғылыми мақалалар және т. б.).

Тәрбие процесінде «Отбасы-орта мектеп» жобасын іске асыру бойынша сынып жетекшісінің жұмысына әдістемелік ұсынымдар

- мектеп пен отбасының ынтымақтастығын нығайтуда бірлескен іс-әрекетті жандандыру;
- Ұлттық құндылықтар мен отбасындағы идеялық құндылықтарды қалыптастыру;
- мектептегі оқу процесінде, сыныпта және сыныптан тыс жүргізілетін іс-шаралардың мазмұнында айқындау;
- отбасы қоғамның негізгі элементі ретінде адами құндылықтардың, мәдениеттің және ұрпақтардың тарихи сабақтастығын сақтауын қамтамасыз ету;
- отбасындағы психологиялық ахуалды қалыптастырудың ерекшеліктерін анықтау;
- отбасына психологиялық көмек беру;
- отбасында ата-аналардың педагогикалық сауаттылығын арттыру;
- ешбір елдердің отбасы тәрбиесінде айтылмайтын «ар», «намыс», «ұят» ұғымдары қазақ отбасы тәрбиесінде ғана айтылып, оны тәрбиенің жоғары деңгейіне қойған. Балалардың теріс әрекеттеріне «ұят болады» деген сөздер жиі қолданылып, олардың тәрбиесіне дұрыс бағыт-бағдар беру, олардың ұятты әрекеттері тек ата-анасының ғана емес, оның барлық туыстарының, елінің, руының ар-намысына нұқсан келтіретіндігі туралы айтылып, алдын-ала өсиет-өнегесін бере отырып тәрбиелеу;
- қазақтың әр отбасындағы осы «Өлімнен ұят күшті» деген ұлы сөзі намысты қорғау идеясын уағыздау;
- Ұят – ең қадірлі қасиет. Адамзат бойында табиғи берілетін ұлы құндылық. Ұят – жасаған әрекетінің жөнсіздігін түсіну; Намысқа кір келтірушілік, моральдік рухтың асқақтығын қорлау – масқара болушылық жағымсыз қасиеттерден арылуға тәрбиелеу;
- Ұлы Абай, Шәкәрім сынды даналардың айтқан ұлағатты сөздерін дәріптеп, күнделікті мектеп өмірінде арнайы айдармен насихаттап отыру;
- Адалдық – адам бойындағы таза ниет, бағалы қасиет, адамның сана-сезімі мен ар-ұжданына қайшы келмейтін әрекеттердің моральдік-этикалық жиынтығы. Қазақтың адалдық, пәктік, ар-ұждан, жан тазалығы тәрізді қасиеттерін нормаға сай қалыптастыру.

Педагогикалық процесте ата-аналармен жұмыс түрлеріне ұлттық дәстүр мен ғұрыптарды насихаттауды жобаларын іске асыру

Әр отбасында отбасылық дәстүрлердің тәрбиелік мүмкіндіктері мен отбасылық ұрпақтың тарихы және өмірлік тәжірибелік дағдылары бар. Ал қарт адамдар – аталар мен әжелер өмірлік тәжірибе мен даналық көзі. Олар қартайған шағында көмек пен күтімді қажет етіп, жастарда жанашырлық, жауапкершілік, мейірімділік сезімдерін оятады. Өз кезегінде қарт адамдар салт-дәстүрлерді, өмір салтын, өмір сүру әдебі мен тәрбиені жастарға жеткізушілер.

Дәстүр мен ғұрыпты сақтауды:

- отбасылық дәстүрлер ата-аналарға қоғамның талаптарын ескере отырып, баланың жеке басын қалыптастыру және тәрбиелеу бойынша өз міндеттерін орындауға ықпал етеді;

- ата-аналар күнделікті өмірде балаларға дәстүрлер мен ғұрыпты пайдаланудың әдістері мен тәсілдерін үйретуі;

- балалардың мінез-құлқы мен іс-әрекетін бақылау дәстүрлері (ойын, еңбек, оқу) отбасы мүшелері арасында қалыпты қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.

- отбасылық дәстүрлер, әдет-ғұрыптар отбасындағы тұрақтылыққа және оның адамгершілік денсаулығына ықпал етеді. Отбасылық мерекелер, хобби, ортақ мүдделер отбасын біріктіреді;

- ұрпақтар сабақтастығын ғана емес, сонымен бірге адами қарым-қатынас ынтымақтастығын да орнатады. Адам өзінің туыстығын, жеті атасын білуі керек. Адам жақсы өмір сүріп қана қоймай, сонымен бірге ұрпақтар сабақтастығын сезініп, ата-бабадан қалған салт-дәстүрлерді, әдет-ғұрыпты есте сақтау керек.

Өткен ғасырдың орта тұсында ұлттық өркениет қорына елеулі үлес қосқан ойшылдардың бірі ұлт тәлімінің дүлдүл жаршысы Дулат Бабатайұлы отбасы тәрбиесінде еңбек ете білудің тәлімдік маңызын қазақ жағдайында күн тәртібіне ерекше мән берген ақын. Ол кімде-кім шама-шарқынша еңбектенсе өзін де, бала-шағасын да тарықтырмайды, еңбек адамды іздеген мұратына жеткізеді, өнерлі болуға жетелейді, бір сөзбен айтқанда, ол адамды кісілікке, имандылыққа баулиды – деп түйіндейді. «Жігітке жетпіс өнер де аз», «Өнерді үйрен де жирен», дегендей ұсталық, зергерлік өнердің адам өміріндегі маңызына тоқталып темірден жасалатын сан-алуан құралдардың тірішілік үшін аса қажетті бұйымдар екенін айтып, жастарды еңбексүйгіш, өнерлі азамат болуға шақырады.

Майлықожа өлеңдерінде халық педагогикасының қаймағы болып табылатын мақал-мәтелге айналған аталы сөздер көптеп кездеседі. Мысалы, «Жақсының жолы жарық күн, жаманның жолы көмескі», «Ерінбей бейнет еткеннің, еңбегі дейді жанады», «Өңкей жақсы қосылса, бітіреді кеңесті. Өңкей жаман қосылса шығарады егесті» т.с.с. Осы арқылы ақын жастарды ойы орамды, тілге бай, өнерлі -өнегелі етіп тәрбиелеуге көңіл бөлген. Қазіргі жастар асыл ойға құрылған сөз маржандарын біліп қана қоймай, оларды өз бойларына дарытатын болса, онда жан-жақты өскен елдің өнегелі азаматы болары даусыз.

Құрсақ тәрбиесі. Дана халқымыздың бала тәрбиесі оның анасының

бойына бітуімен басталады деген көрегендігі бар. Көреген аналарымыз бала бойына біткеннен бастап, олардың мінез-құлқының ерекшеліктерін, болашағын болжай білген көрінеді. Сәби еңбектей бастаған кезде жар жағалап, бор жалап, топырақ жейтіні белгілі. Құрсақты әйелге көбіне жас сорпа ішкізіп, қызыл ірімшік жегізеді. Халық түсінігі бойынша – «ақ ірімшік жеген әйелдің баласының сүйегі бос, ал қызыл ірімшік жеген ананың сәбиінің сүйегі берік болады». «Бір отбасында дүниеге келген балалардың ақыл-ойы, мінез-құлқы, кескін-келбеті, қабілет-икемі неге әр түрлі болады?» – деген сұрақты егер ата-аналарға қойсақ, олар «кейбір балалар нағашыларына, кейбір балалар өздерімізге тартқан», – деп жауап қайырады. Оның шын сыры балалар құрсақта жатқанда әр түрлі тәрбие алғанынан екенін халқымыз жақсы білген: егер құрсақта жақсы тәрбие берілсе, ол бала келешекте ақылды, келбетті, сымбатты, қабілетті болады, керісінше құрсақта жақсы тәрбие берілмесе басқаша болып өседі.

Бесік тәрбиесі. Заманға сай отбасында бала тәрбиелеу аса үлкен жауапкершілік пен білімді талап етеді. Қазақ үшін отбасынан киелі ештеңе жоқ. Өмірге келген нәрестеге ана махаббаты мен кіршіксіз таза көңілі ауадай қажет. Отбасы – сыйластық, жарастық орнаған орта. Баланың тәрбиелі болып өсуіне берекелі отбасының әсері мол. Отбасының ең маңызды қызметтерінің бірі – тәрбие беру. Тәрбие тал бесіктен басталады. Баланы бесіктен тәрбиелеу қажет. Баланы бесікке салу дәстүрі баланың жетіліп, өсуіне септігін тигізеді. Ата-бабамыздан қалған мұраны одан әрі жалғастыру біздің еншімізде.

Бесікке жатқан бала дені сау, ұйқысы тыныш, дүниетанымы кең, өмірге құштар болып өседі. Тілі де ерте шығып, балабақшаға барғанда қатарластарынан оқ бойы озық тұрады. Олай болуы орынды да. Өйткені, бесікте жатқан бала ана әлдиімен ұйықтап, ана әлдиімен оянады. Бала бесікте жатып әуезді әнді тыңдап қана қоймайды, бала қоршаған ортамен қарым-қатынасқа түседі. Айналаны бағдарлайды, өмір сүру қағидаларымен танысады, ата-анасын, атасы мен апасын, бауырларын таниды. Олармен тілдесуді бастайды.

Әлди, әлди, ақ бөпем,
Ақ бесікке, жат, бөпем,
Бармақтарың, майысып,
Түрлі, ою ойысып,
Шебер болар ма екенсің?!
Таңдайларың тақылдап,
Тыңдаған жұрт мақұлдап,
Шешен болар ма екенсің?! деп бесік жырын жырлаған.

Қыз бала тәрбиесі. Қазақ халқы әдептілікке тәрбиелеуді ең алдымен қыздың тәрбиесінен бастаған. Өйткені, бүгінгі бармақтай бала ертең бой жетеді ана атанады.

Бұрын аналарымыз, «қызым әдепті болсын» деп қыз бала тәрбиесінде мыналарды қатаң ескерді:

1. Қыз бала алдында әкені асқар таудай ете білді. Оның атын атамады. Айтқанын орындады. Қызын әдептілікке жетелеген келген ақылды әке

қызының алдынды сыр мінез білдірмейді.

2. Қыз балиғатқа толысымен анасы қызғыштай қорып, қызға қырық үйден тиым жасаған.

3. Еңбекке машықтандырып, тіл алғызуға қалыптастыру да қазақта әдепке апаратын жол.

5. Ана қызының табиғатындағы талантты алдымен аңғарады, егер ол іскерлікке, өнерге бейім болса, қызына осы жөнінде мүмкіндік жасайды. Бұл да – әдептілікке, желдеп кетпеуге қарсы тұратын екінші жол.

6. «Қызың жақсы болсын десең, қызы жақсымен көрші бол» дегенді ежелден білетін ана қызының араласатын құрбы-достарына да мән берген.

7. Ертедегі қазақта бастаңғы, қой күзеті, тоқым қағу, алтыбақан, аксүйек деген сияқты жастардың бас қосатын кездері жиі болған. Бұған мүшелінен асқан, бойжете бастаған қыздар баруға болады. Мұндайда ақылды аналар қызын сенімді адамға қосқан, ерте үйге қайтуды тапсырған. Келген соң қәдімгідей жүрген-тұрғанын тексеріп отырған.

9. Қызы ел көзіне түсе бастасымен оған анасы көсемсіп сөйлемеуді, кісіге тіке қарамауды, ұяң болуды, өз жанынан ұзамауды, қыдырмауды, жұртқа сүйкімсіздерге жоламауды, босқа күлмеуді, ата-ана мен аға бауырдан басқаның оған жаны пәлендей ашымайтынын жалықпай айтып отырған.

10. Жеті атаға дейінгілердің бірін – ағасы, бірін – бауыры деп таныстырған. Мұнысы – қыз алысуға болмайтындығын түсіндіргені.

11. «Әкенің ең жақсысы жездедей» дегенді қазақ көп айтқанымен, сақ аналар қызын «жезде» деуден гөрі – «аға» деп сыйласатын шекара жасаған.

12. Қызының ерте ме, кеш пе әйтеуір кететініне іштей бейімделіп жүретін ақылды аналар өзі білетін өңірдегі күн шалған шаңырақты, көргенді ата-ананы, әдепті бала-шағаны біліп, оны қызына сөз сыралғысы ретінде дәріптеп отырған.

13. Қызды шешеден бұрын сөйлемеуге тәрбиелеген. «шешесі тұрып, қызы сөйлегеннен без» деген бар қазақта.

14. Қызды көргенді ету үшін алдымен ана өзіне шек қойған. Қызы бойжетіп ел көзіне түсе бастасымен, ол бұрынғы қыдыруын, баласын оңаша тастамай өзімен ерте жүреді. «Шешесі қыдырмашыл болса, қызы бастанғышыл болатыннан» сақтанады.

15. Үй ішінде қыздың тәртіпті болуда сөзін тыңдайтыны әке мен шеше, сескенетіні, сыйлайтыны – аға, сырласатыны – жеңге, ұялатыны ауыл, ру.

18. Шеше міндетті түрде өзі білетін өнерін – тігіншілік, не іскерлік, не кісі сыйлап қонақ күте білу, астың бабы, дастарханның мәзірі сияқтылардың бәрін қызына үйретуге міндетті. «Шешесін көріп қызын ал, аяғын көріп асын іш» деген осыдан шыққан. Анасы аяулы, әкесі ардақты бала әдепсіздікке бара қоймайды.

Ұл бала тәрбиесі. Әр халықтың бала тәрбиесіндегі өзіндік ерекшеліктері арқылы мәдени құндылықтары қалыптасады. Ата-бабамыз ұл баланы ертеңгі абыройлы әке, қадірлі отағасы, елді қорғайтын ер, батыр, би, ақын, ұлттың намысты азаматы ретінде әділдікке, қайсарлыққа, кешірімді болуына, өнерге, білімге, салт-дәстүрімізді сақтауға тәрбиелеген. Ұл бала – қазақта шаңырақ

иесі, ер-азамат – ата-ананың отын тұтатушы болып саналады. Қазақ отбасының ерекшелігі жасы кішісінің үлкеніне «сен» деп сөйлемей, алдын кесіп өтпеуі, үлкен тұрып кішінің, әке тұрып ұлдың, шеше тұрып қыздың орынсыз сөйлемейінде. Қазақ отбасындағы үлкенді құрметтеу әдеті жауапкершілік, адамгершілік сезімдерін туғызған. Дұрыс бағытқа бағдарлау көп жағдайда абыройлы әкеге, үлгілі отағасына, қадірлі ағаларына байланысты. Халқымыз ұл бала тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Қай халықта болмасын, ұл бала тәрбиесі – әке меншігінде. «Ата көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» дей отырып, қазақ отбасында әкелер өзінің білетін бар өнерін алдарына үйретіп, оларды мерген, аңшы, яғни «сегіз қырлы, бір сырлы» жігіт етіп тәрбиелеген. Бала ес білгеннен бастап, оның құлағына «сен ертеңгі шаңырақ иесісің, болашақ әкесің, арқа сүйер жарсың, отбасының асыраушысысың, сондықтан да «жаманнан жирен, жақсыдан үйрен» деген сөздерді құйып отырған. Халқымыз ер баланың «Аты аталмаған жігіттен аты аталған төбе артық» деп намыстандыратын, «Айтсаң, үйде туып, түзде өлетін жігіттерді айт» деп таңдандыратын, «Өнерлі жігіт өрге озар, өнерсіз жігіт жер соғар» деп шамдандыратын, «Ерді намыс өлтіреді, қоянды қамыс өлтіреді», «Ерлік білекте емес, жүректе» деп қайраттандыратын, «Ақыл жастан, асыл тастан» деп сеніміне шек келтірмейтін, «Атадан ұл туса игі еді, ата жолын қуса игі еді» деп армандайтын еді халқымыз.

Ұрпақтарды жасына қарай талап қойып тәрбиелеу тәрбиенің жұғымдылығын арттырады. Ар-намысты, атақ-даңқты жеке басы мен өз мүддесін жоғары қоюдай ұлы мұрат, асқақ арман орнатуына тамаша негіз қалайды. Бұл тәрбие ұл балалардың жауапкершілікке және қожайындық сезімі билей бастайды. Отбасына, балалар мен аналарға, ел-жұртына қамқоршы, қорған болу сезімін арттырады. Есейгенде ақыл-айла, күш-қайрат жағынан ақаусыз есейіп, туған жерге, Отанға, халыққа мол үлес қосу санасын жоғарылатады. Әрқашан өздерін ел алдында ер азаматтық биіктен көрсетуге тырысатын намысқой, батыл, батыр, халықшыл азамат болып шығады. Ұл баланы ертеңгі абыройлы әке, қадірлі отағасы, елді қорғайтын ер, батыр, би, ақын, ұлттың намысты азаматы ретінде әділдікке, қайсарлыққа, кең, кешірімді болуына, өнерге, білімге, салт-дәстүрімізді сақтауға тәрбиелейтін болған. Әр отбасы – жеке мемлекет. Бұл мемлекеттің іргетасын қалаушы, оны басқарушы, отағасы – абыройлы әке.

Отбасының мәдени-рухани, материалдық жағынан құлдырамай, мықты болуы әкеге байланысты. Ұлы күш пен сабырлықтың иесі болып табылатын да – әке. Сондықтан ұл бала тәрбиесінде әкенің рөлі зор.

19-кесте – Мектепте ұлттық дәстүр мен ғұрып негізінде ата-аналармен өткізілетін іс-шаралар жоспары

№	Мерзімі	Ата-аналарға арналған іс-шаралар атауы	Іс-шара түрі
1	Қыркүйек	Ұлттық тәрбиенің отбасы тәрбиесінде алатын орны	Дәріс
2	Қазан	«Ұлт боламын десең, бесігіңді түзе»	Кездесу

3	Қараша	Бала өміріндегі әке тәрбиесі	Байқау
4	Желтоқсан	Қазақ отбасы тәрбиесінде қолданған әдіс-тәсілдері	Дәріс
5	Қаңтар	Қазақтың тиым сөздері	Сайыс
6	Ақпан	Ана тілінің құдіреті	Тілдік байқау
7	Наурыз	Ата-баба салты – бала тәрбиесінде	Пікір-талас
8	Сәуір	Салт-дәстүр мен әдет-ғұрпымызды сақтайық	Ашық әңгіме
9	Мамыр	«Анасын көріп қызын ал»	Байқау
10	Маусым	Әке шаңырағы – теңдесі жоқ өмір мектебі	Сұхбат

Ұлттық дәстүрлер мен отбасылық дәстүрлердің бала тәрбиесіне ықпалы туралы ата-аналарға кеңес

1. Ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар отбасында жалпы қабылданған конвенциялардың сезімін қалыптастыруға көмектеседі, олардың әрқайсысына отбасылық құндылықтар әлемімен қарым-қатынас сезімін береді, тұрақтылық пен сенімділік береді. Сонымен қатар, отбасының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары – бұл белгілі бір отбасының ерекшелігі, бірегейлігі.

2. Көптеген дәстүрлерде ойын негізгі компонент болып табылады. Ойын дәстүрлеріне адамдардың бос уақытындағы көптеген салт-жоралар, әдет-ғұрыптар мен рәсімдер жатады.

3. Түрлі мәселелерді шешу үшін, мысалы, шиеленісті жеңілдету, эмоционалды тонды арттыру және т.б., адамдар өздерінің өмір сүру дәстүрлерін әдет-ғұрып, салт-дәстүр, рәсімдер, жөн-жоралғылардан іздейді және жасайды.

4. Отбасылық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды бала мен ересектер арасындағы байланыстың бір түріне жатқызуға болады. Отбасылық дәстүрлер белгілі бір дәрежеде қарым-қатынастың эмоционалды фонының «түсін» анықтайды, сайып келгенде баланың жеке басының қалыптасуына әсер етеді.

5. Жеке тұлғаны қалыптастыруға әсер ететін түрлі әлеуметтік факторлардың бірі – отбасы. Дәстүр бойынша, отбасы – тәрбиенің басты институты. Білім беру жүйесінің нәтижесі жеке тұлға болып табылады – өзінің жеке ерекшеліктерімен әлемге, айналасындағы адамдарға және өзіне деген көзқарасымен, яғни отбасы баланың жеке басын қалыптастыруға жағдай жасайды.

6. Баланың жеке басын қалыптастыру үшін қолайлы жағдайлар даму бағыттарының мазмұнын «нені дамыту керек», «қалай дамыту керек», «не арқылы дамыту керек» оларды жүзеге асыру нысандарын анықтайды.

7. Баламен үнемі психологиялық байланыс – бұл барлық ата-аналарға бірдей ұсынылатын тәрбиеге қойылатын әмбебап талап. Байланыс әр баланы мектепке дейінгі жастан бастап тәрбиелеуде қажет.

Отбасының өмір салтын, оның психологиялық атмосферасын анықтайтын отбасылық функциялардың жиынтығы отбасылық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар болып табылады. Олар бір отбасын екіншісінен ажыратады, оған даралық пен өзіндік ерекшелік береді. Ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптар психологиялық атмосфераға жағымды әсер етеді, осылайша баланың дамуы мен тәрбиесінің

жағдайларын анықтайды.

Бастауыш білім беру деңгейіне ұсынымдар мен әзірлемелер

Оқу-тәрбие процесінде білім алушыларға ұлттық және отбасылық құндылықтарды беруде олардың ынта-ықласымен ұштастыру, өмірлік тәжірибеге сүйеніп баяндауға, эмоциялық өң беріп, публистикалық мақалаларды пайдалану, қате, тоғышар ұғымдарды талдау болып табылады. Мұғалімнің алдын-ала практикалық тапсырмалар беріп (бақылау, дерекке ой жүгірту, талдау, сыни пікір қалыптастыру, сауалнама алу т.б.), осы нақты педагогикалық тапсырмалардың тиімді пайдаланылмауынан туындайды.

Сондықтан оқу процесінде түрлі әдістемелік тәсілдерді пайдалануға айырықша көңіл бөлуіміз керек. (әңгімелеу, сұрақ-жауап, мәтінмен дербес жұмыс, өзіндік талдау жасау, сыни пікір алмасу) мүмкіндік болса, ережелерді білім алушыларға даяр түрінде ұсынбай, олардың осы ережелерді өздері жасауға жағдай жасауымыз қажет:

- отбасылық құндылықтар ұл бала мен қыз баланың перзенттік борышына негізделгендігін түсінуге көмектесу;

- рухани-адамгершілік өмірдің байлығы, қоғам мен отбасы мүдделерінің үйлесімді ұштасып келуі, отбасының тәрбиелеушілік мүмкіндіктерінің күшеюі, яғни балаларды тәрбиелеуде жауапкершіліктің артуымен сипатталады. Осы мақсатта білім алушыларға: адам мінезінің қалыптасып, шыңдалуына ең күшті, ең алдымен тікелей әсер ететін кітаптар ма, мұғалім бе, достары, отбасы, көркем фильмдер ме, әлде қоғамдық ұйымдар ма? деген сұрақтармен жетелеу;

- балаларды еңбек және шығармашылыққа жетелеу;

- құрмет көрсету. Адамды құрметтемеу – қарым-қатынастың бұзылуына және тіпті зорлық-зомбылыққа әкелуі мүмкін. Балаларды бастауыш кезеңнен бастап бір-бірін, ата-анасын, мұғалімдерін құрметтеуге үйрету;

- өскелең ұрпақтың адамгершілік тәрбиесі өткір мәселе болып табылады, оның әртүрлі аспектілері ата-аналар жиналыстарында талқылануы керек. Сынып жетекшісі ата-аналардың балаларының тағдырына деген қызығушылығын көре отырып, бірлескен ынтымақтастықты орната білуі тиіс.

Оқу процесінде білім алушыларға отбасының еңбек жағдайын жасаудың қажетті шарты болып үлкендер жағынан да, кішілер жағынан да еңбекті сүйе білу керектігін көрсету керек. Балалардың еңбек сүйгіштігін бастауыштан бастап қалыптастыру керек.

1-4 сынып оқушыларында келесі жұмыс түрлерін қолдана отырып:

- ата-аналардың қатысуымен тақырыптық сынып сағаттарын («Менің отбасымның мамандықтары», «Менің тату отбасым») өткізу;

- шағын жобалар (Менің отбасылық шежірем», «Менің әжем – ең асыл жан!», «Менің інім бар!», «Біздің отбасымыздың туған күндері». «Отбасылық мерекелерді қалай атап өтеміз?», «Ата-баба дәстүрі», «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» және т. б.) тәрбие сағаттарын, кездесулер, дебат, бірлескен шығармашылық кештер, мерекелер, экскурсиялар және т. б. өткізу;

- «Отбасы шежіресі», «Біздің отбасымыздың тарихы», «Отбасымыздың дәстүрлері», «Әжемді (атамды) тыңдасам..», «Менің отбасым Отанды қорғауда», «Менің туыстарым майданда және тылда жеңіске жетті» (мысалы,

ата-әжелері болуы мүмкін, олар өз отбасыларының тарихын баяндайды, дәстүрлермен таныстырады және т. б.);

- «Менің отбасымның фотосуреттегі шежіресі», «Менің атам» отбасылық фотоконкурстар , «Қымбатты қарттарым!», «Әкем, анам және мен» «Менің отбасым» сурет байқаулары, табиғи материалдан – «Күз сыйлықтары» моншак, кесте, оригами, ағаш ою, күйдіру және т.б. отбасылық шығармашылық қолөнер көрмелерін ұйымдастыру.

«Оқуға құштар отбасы» конкурсы

Мақсаты: Отбасы мүшелерінің (*ата, әже, әке, ана, бала*) кітап оқуға деген қызығушылық пен сүйіспеншіліктерін дамыту.

Міндеттері:

1. Отбасылардағы кітап оқу жағдайын зерттеу, балалар оқуының шеңберімен танысу;

2. Әлеуметтік серіктестікті кеңейту, балалар мен ата-аналарды оқуға тарту;

3. Шығармашылық қабілеттерін дамыту;

4. Ең көп оқитын отбасын анықтау.

Залды безендіру

Зал қабырғаларында әдеби кейіпкерлердің суреттерін; плакаттарды ілу: «Көп оқыған адам көп нәрсені біледі», «Кітап оқу – өміріңді қызықты өткізу», «Кітапсыз ақыл, қанаты жоқ құс», «Ежелден бері адамды кітап өсіреді», «Кітабы жоқ отбасы жанынан айырылған денеге ұқсайды» (Цицерон)

Іс-шара барысы

Мұғалім: - Қайырлы күн, құрметті қонақтар! Сіздермен жүздесіп отырғанымызға өте қуаныштымыз. Бүгін біз кітап туралы, оның әр адам үшін құндылығы туралы сөйлесеміз, сонымен қатар біздің сыныптың ең көп оқитын отбасыларымен танысамыз.

(Оқушылар кітаптар туралы өлең оқиды).

Мұғалім: Ия, біз үшін әлемдегі ең жақсы досымыз – кітап. Ал кітаптардың адал достары – оқырмандар. Бірақ бүкіл отбасы кітаппен дос болса бұл одан да жақсы.

Астық жерде өссе, бала отбасында жетіледі. Ал егер отбасы кітап оқығанды ұнатса, онда отбасында баланың рухани дамуы артады. Бүгінгі ұйымдастырылып өткізгелі отырған байқауымыз қай отбасының кітапты көп оқитындығын білуге көмектеспек.

«Оқуға құштар отбасы» байқауының ашық деп жариялаймыз.

Ал қазір теледидарлар мен компьютерлер ғасырында кітаптан ажырамайтынтын достарды қошеметпен қарсы аламыз.

(Көңілді әуен қойылады, қатысушылар өз орындарына орналасады).

Ортаға Ахметовтар отбасын шақырамыз: Оразқан Қонысұлы, Айман Маратқызы және олардың ұлы Серік.

Байбосыновтар отбасын шақырамыз: Айдос Айдарұлы, Сәния Батырханқызы және қыздары Әлия.

Асановтар отбасын шақырамыз. Саламат Қуанышұлы, Рабиға Советқызы

және қыздары Дария.

Сонымен, барлық қатысушылар дайын! Енді құрметті қазылар алқасының мүшелерін таныстыратын уақыт келді: *(Қазылар алқасын таныстыру)*.

Мұғалім: Таныс кітаптарды ашып, беттерін парақтап, сүйікті кейіпкерлерімізбен кездесу әрдайым көңілге қуаныш ұялатады. Оқиганың немен аяқталатынын білмесек те, жақсы кітаптар қашанда қызық екені белгілі.

Ал енді, байқауды басталық!

1- конкурс «Таныстыру» (отбасыларын таныстыру 5 балл)

2- конкурс «Сергіту»

(Әр дұрыс жауап үшін 1 балл. Сұрақтар балаларға арналған, ата-аналар көмектеседі).

Мысалы: 1. Қарлығаштың құйрығы неге айыр болды?

3- конкурс «Әдеби батырлар шеруі»

(Әр дұрыс жауап үшін 1 балл)

- Ал қазір мен сіздерді әдеби батырлар шеруіне шақырамын. Сіздің міндеттеріңіз шеруге қатысушыны тану.

- «Менің атым... Атымды айта бастасам, тілім таңдайыма жабысып қалғандай болады да тұрады. Адамның атының сүйкімді болуы да зор бақыт па деймін. Мәселен, Мұрат, Болат, Ербол, Бақыт деген аттарды алып қараңдаршы. Айтуға да ықшам, естір құлаққа да жағымды. Әрі мағына жағынан да, қазақ тілінен сабақ беретін Майқанова тәтейше айтқанда, бұлар жоғары идеялы есімдер». (Менің атым Қожа» Б. Соқпақбаев).

4-конкурс «Кітапхана» (әрбір дұрыс таңдалған шығарма үшін 1 балл)

- Құрметті қатысушылар, ал қазір кітапханаға баруды ұсынамын. Сізге әйгілі балалар жазушысының кітабын жинау керек. Ол үшін автордың тегі жазылған мұқабаға оның шығармаларының атаулары жазылған карточкаларды салыңыз (1 қосымша).

5 –конкурс «Поэтикалық» (әр дұрыс жауап үшін 1 балл)

- Қаншалықты сүйікті өлеңдерімізді білетіндігіміз бойынша сайысамыз! Мен жолдың басын оқимын, ал Сіз жалғастырасыз. Кім бірінші қолын көтереді, ол жауап береді.

Мысалы: 1. Сұр бұлт түсі суық....

6- конкурс «Өткен шақ – осы шақ» (әрбір дұрыс жауап үшін 1 балл)

Сіздің міндетіңіз бұрынғы заманғы заттарға заманауи аналогтарды таңдау.

Мысалы: Шар-Нұсқаулық, компас; Келі-тікұшақ, зымыран; Леген-кір жуғыш машина; Кілем - ұшақ-дельтаплан.

7- конкурс «Көрінбейтін кейіпкер» (әр дұрыс жауап үшін 1 ұпай)

- Мен Сізге қандай да бір кейіпкер туралы ақпарат беремін, сіз осы кейіпкерді біліп, оның қандай шығармадан шыққанын және осы шығарманың авторын атауыңыз керек.

Мысалы: «Ерте заманда Ерназар деген кісі болыпты. Ерназардың өзі бай болыпты. Төрт түлік малы сай болыпты. Қора толған қойлары болыпты. Келе-келе түйелері болыпты. Өріс толған жылқылары болыпты. Ерназардың сегіз ұлы болыпты. Бір жылы үлкен жұт болып, ел малын алысқа, отарға айдап

кетіпті. Ерназардың сегіз ұлы да соның ішінде кетіпті». («Ертөстік» ертегісі).

Жанкүйерлер үшін конкурс

- Сонымен, командалар жұмыс істеп жатқанда, мен Сіздерге «Кітап» сөзіне ұйқас таңдауды ұсынамын. Соңғы сөзді кім атаса, сол жеңеді.

9-конкурс «Көркемсурет мұражайы» (ең көбі 5 балл)

- Қатысушылар қазір танымал суретшілердің картиналарын жандандыруы керек. Қарсыластар суреттің атауын және оның авторын білуі керек. Тұспал: суреттер әйгілі ертегілердің негізінде жазылған. (қатысушылар сурет атаулары бар конверттерді ашады).

Мұғалім: Құрметті қонақтар! Міне, конкурссымыз да соңына келіп жетті. Енді құрметті қазылар алқасына сөз береміз (қорытындылау, қатысушыларды марапаттау. Жеңімпаздарға медалдар, мақтау қағаздарымен марапатталады

- Достар, біздің байқау аяқталды. Кітаппен шынымен дос екендіктеріңізді білу көңілімізге қуаныш ұялатады. Зейіндерің ашылып, білімдеріңіздің толығына тілектеспіз!

Негізгі орта білім беру деңгейіне ұсынымдар мен әзірлемелер

5-6 сыныптарда отбасы бала үшін әлемдегі ең жоғары құндылық тұрғысынан адам өмірі мен тәрбиесінің негізі идеялары ретінде қалыптасады.

Орта мектеп жасындағы білім алушыларға отбасылық міндеттері туралы айтып берген жөн; отбасының рәміздерін отбасылық фотосуреттер альбомын жасау бойынша жобалық қызметті жүзеге асырған дұрыс. Рухани-адамгершілік тәрбиенің маңызды құралдарының бірі ретінде «Біздің ата-бабаларымыз», «Біздің әкелеріміз», «Ата-ана шаңырағы – өмір бастауы» тақырыптарында мерекелер жүйесін құру.

7-8 сыныптарда білім алушылар адам өмірінің әлеуметтік құрылымындағы негізгі құндылықтарға ие болады. Қалай табысты болу керек? Қалай бақытты болуға болады? Адамдар әлемінде өмір сүруді және олармен қарым-қатынас орнатуды қалай үйренуге болады? Осы сұрақтарға жауап іздеу жасөспірімдерді бей-жай қалдырмайды. Сонымен қатар, жұмысқа, өзіне, қоғамға деген қарым-қатынасы қалыптасады, эстетикалық талғамы дамиды. Ата-аналар осы жастағы жеткіншектер үшін құрдастарына қарағанда аз беделді болады. «Мен есейдім, мен Азамат болдым», «Бәрін өзім шешемін, өзім білемін» деген өзіндік позицияны ұстанады. Оларда өзара әрекеттесу дағдарысы пайда болады.

Мектептің міндеті – балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыру, ата-аналардың қоғамдағы және мектептегі беделін көтеру. Жеткіншектердің бойында ұлттық құндылықтарды сіңіруді жалғастыруда отбасылық тәрбиенің күші маңызды, ал мектепте мұғалімдер мен мектеп психологінің көмегі, қолдауы ауадай қажет. Мектепте тәрбие процесінде жеткіншектерді мектеп педагогтері мен психологтері, ата-аналардың ынтымақтастығында бірлесе отырып тәрбиелеу, қоғамда кездесетін келеңсіз жағдайлардан қорғау:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық физикалық, психологиялық, сексуалдық және (немесе) экономикалық зорлық-зомбылықтың алдын алу;

- психологиялық зорлық-зомбылық – адамның психикасына қасақана әсер ету, ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлау, қорқыту, бопсалау және өмірге немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикасының, дене бітімінің және тұлғалық дамуының бұзылуына әкеп соғатын құқық бұзушылықтар немесе іс-әрекеттер жасауға мәжбүрлейтін теріс мінез-құлықтардың алдын алу;

- отбасы мен мектептің өзара байланысы зорлық-зомбылықты, суицидті насихаттайтын интернет желісіндегі белгілі бір сайттарға балалардың қол жеткізуін бақылауды қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс;

- ұжымды біріктіруге, оның моральдік ахуалын жақсартуға, құрдастар арасындағы салтын насихаттауға бағытталған іс-шаралар салауатты жеке тұлғаны қалыптастыруға ықпал ету;

Жеткіншектердің девиантты мінез-құлқы мектептерде үлкен мәселе болып табылады. Девиантты мінез-құлықтағы балалардың пайда болуының негізгі себебі отбасынан: балаларға назар аударылмауы, қақтығыстар, ата-аналардың тәрбие бере алмауы, авторитарлық тәрбие т.б. салдарынан балалар тәрбиесі назар тыс қалып жататыны жиі кездеседі. Осыған байланысты мектепте арнайы тәрбие іс-шаралары ұйымдастырылуы керек, мысалы:

- білім алушылардың денсаулығының, оның барлық аспектілерінің (адамгершілік, физикалық, психикалық, әлеуметтік) жүйелі түрде төмендеуі;

- кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуі;

- отбасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық, әлеуметтік жетімдік, балаларды жалғыз басты аналар ғана емес, жалғыз басты әкелердің тәрбиелеуі немесе әкенің бала тәрбиесіне мүлдем қатыспауы және т. б.

Осы мәселелер шешімін табатын, жасөспірімдерге қолдау көрсететін іс-шаралардың әдістемелік базасы құрылуы тиіс.

Негізгі орта білім беру деңгейіне арналған іс-шаралар үлгісі

1. 7-8 сынып оқушылары үшін «Ата-анамның жұмыс орнына бару» атты жобасын әзірлеу;

- балалар ата-аналарының немесе туыстарының жұмысында бір күндік тәжірибеден өтеді.

Жобаның мақсаты – еңбекқорлықты, еңбекті бағалай білуді, үлкендерге, олардың еңбегіне сыйластық қарым-қатынасты кәсіби маңызды қасиеттерді бойға сіңіру және тәрбиелеу. Сондай-ақ, бұл жоба дұрыс мамандық таңдауға көмектеседі. Ата-анасының қызметімен танысу, жұмыс орнына бару барысында балалар ата-аналардың жұмысының қаншалықты қызықты немесе қиын екенін түсінеді. Оқушылар ата-аналарының жұмыс орындарына бару туралы бейнероликтер, фотосуреттер түсіреді, эссе үшін қызықты материалдар жинайды. Бұл білім алушыларды еңбекқорлыққа, болашақта өз мамандығын дұрыс таңдай білуіне көмектеседі.

2. «Екі апта ауылда» («2 апта ауылда») практикасы – балаларды ауылдық жердің мәдениетімен таныстыруға, ұлттық мәдениетті, салт-дәстүрді құрметтеуге тәрбиелеуге бағытталған. Жазғы әлеуметтік практиканың міндеттері: ауыл халқының мәдениетін тану, түсіну, өмір салтына баулу арқылы қоғамға қатыстылығын, бірегейлігін қалыптастыру; қазақ тілін меңгеру практикасы, еңбек дағдыларын, ересектермен, құрдастарымен қарым-қатынас

тәжірибесін дамыту; тұрмыстық және коммуникативтік кедергілерді еңсеру арқылы денсаулықты, өмірлік тұрақтылықты қалыптастыру жүзеге асырылады.

3. Білім алушылар ата-бабасының тарихын зерттеу әдістерін меңгеру жұмысын жоспарлай алуы керек. Өз жұмысын жоспарлау мүмкіндігі кез-келген қызметті жеңілдетіп қана қоймай, уақытты үнемдеуге мүмкіндік береді. Бұл әсіресе білім алушылар үшін өте маңызды. Балаларға уақытты ақылмен басқаруды үйрету. «Менің отбасымның шежіресі» зерттеу жұмысы

I. Шежіре құрудың мақсатын анықта.

- жеке қызығушылықты қанағаттандыру;
- отбасылық пайдалану;
- өз ата-бабасының тарихына деген қызығушылығын дамыту және зерттеуді жалғастыру;
- отбасы тарихын ел тарихы немесе «кіші отан» тарихы контексінде қайта құру;
- алынған материалдарды ұрпақтан ұрпаққа сақтау мақсатында баспасөзде жариялау.

II. Мақсатқа жету кезеңдерін анықта.

- 1-ші кезең. Материалдардың барлық түрлерін жинау;
- 2-ші кезең. Жиналған материалдарды өңдеу және жүйелеу;
- 3 кезең. Жеті атаны анықтау, зерттеу;
- 4-ші кезең. Шежіре байланыстарын құру;
- 5-ші кезең. Ресімдеу жұмыс;

III. Әр кезеңнің міндеттері мен оларды шешу әдістерін анықта.

1-ші кезең. Материалдардың барлық түрлерін жинау.

1-тапсырма. «Өз жұртың» «Жеті атаң» бойынша барлық материалдарды жинақта.

Шешуші әдістер:

- зерттелетін тұлға бойынша құжаттарды, хаттарды, фотосуреттерді, жеке заттарды, жәдігерлерді, марапаттарды және т.б. таңдау;
- туыстың өзі немесе оны білген адамдар туралы естеліктерді оның туылуы мен өміріне байланысты оқиғалар туралы ой-пікірлерді диктофонға жазу;
- шежірені құрастырудың бастапқы кезеңіне арналған сұрақтар тізімін қолдана отырып, өмірбаяндық немесе өмірдеректік материалдарды жазу;
- тарихи маңызды ең көне фотосуреттерді және т.б. барлық фотосуреттерді таңдау.
- отбасылық мұрагерлерді таңдап, оларға төлқұжат жасау.
- мұрағат мекемелеріне іздеу салу.

2-тапсырма. «Нағашы жұрт» бойынша барлық материалдарды жинау.

Шешуші әдіс: аналогиялық.

3-тапсырма. Ру өкілдері өмір сүрген уақыт туралы тарихи мәліметтер жинау.

Шешуші әдістері:

- кітапханада немесе интернетте сөздіктермен, энциклопедиялармен, анықтамалықтармен, басқа да анықтамалық әдебиеттермен жұмыс жасау.

- өлкедегі, елдегі тарихи оқиғалардың хронологиясын зерттеу.
- мұрағат мекемелеріндегі жұмыс.

4-тапсырма. «Әке шаңырағы» тарихын зерттеу.

Шешуші әдістері:

- тұрған жерін, үйінің салынған уақытын, сәулет ерекшеліктерін, онда кімдер тұрғандығын, мемориалдық тақталарды, аңыздарды, сақталу дәрежесін, тарих үшін маңыздылығын анықтау.

- кітапханада немесе интернетте өлкетану, анықтамалық немесе арнайы әдебиеттермен жұмыс жасау.

- мұрағат мекемелеріндегі жұмыс.
- осы білім саласында маман-кеңесшілерді тарту.

5-тапсырма. Өз тегіңіздің және тегіңізге байланысты рулардың тарихын зерттеңіз.

Шешуші әдістері:

- іздеу барысында табылған барлық ата-баба ұрпағын таңдау. Оларды алфавиттік ретпен орналастырып, отбасылық навигатор құрыңыз.

- кітапханада немесе интернетте анықтамалық әдебиетпен жұмыс.
- осы білім саласында маман-кеңесшіні тарту.
- рудың ұлттық құрамын анықтау.

6-тапсырма. Зерттеудегі көмекшілерді және ақпарат көздерін анықтау.

Шешуші әдістері:

- ата-аналарды, туыстарын немесе басқа адамдарды зерттеуге тарту.
- ғылыми жетекшіні анықтау.
- генеалогия, тарихи және өзге де пәндер саласындағы мамандарды тарту.

2-ші кезең. Жиналған материалдарды өңдеу және жүйелеу.

1-тапсырма. Барлық жиналған материалдарды жүйелеу.

Шешуші әдістері:

- жеке папкалар бойынша ұрпақтың әрбір өкіліне жеке құжаттарды, фотосуреттерді, хаттарды және т.б. бөлу.

- әр өкілге әмбебап жеке шифр тағайындау.

- жинақталған құжаттарды сканерлеу, қара қағазбен орау, конверттер бойынша жүйелеу. Бір адамға қатысты конверттерді жеке қалтаға салу.

- Барлық материалдарды деректер базасына енгізу және цифрлық тасымалдағышта сақтау.

2-тапсырма. Алынған материалдарды немесе олардың үзінділерін туыстар мен таныстарға түзету үшін көрсету.

Шешуші әдістері:

- жеке кездесу;
- интернет арқылы, бетпе-бет;
- сырттай, телефон арқылы;
- сырттай, хат алмасу арқылы;
- материалдарды жариялауға жазбаша рұқсат алу.

3 кезең. Шежіре байланыстарын құру.

1-тапсырма. Шежіре байланыстарын құрыңыз.

Шешуші әдістері:

- туыстардың түзетулері мен түсіндірулерін ескере отырып, ұрпақтардың таралу сызбаларын сызу;

- ұрпақтардың таралу сызбаларын бір шежіреге біріктіру;

- библиографияны, басқа дереккөздерді көрсету (қолданыстағы халықаралық ережелерге сәйкес);

2-тапсырма. Мәліметтерді компьютерлік дерекқорға енгізу.

Шешуші әдістері:

- барлық қажетті нақтылауларды жүргізіп, деректер базасын құру.

- жұмыстың көшірмелерін цифрлық тасымалдағыштарда жасап, олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

4-ші кезең. Ресімдеу жұмысы.

1-тапсырма. Жұмыстың шығармашылық дизайны.

Шешуші әдістері:

- кітап шығару;

- фильм жасау;

- сәндік-қолданбалы шығармашылық тәсілдерді қолдана отырып, дербес жасау;

- кәсіби дизайнерлердің тарту;

- басқа шешімдер.

Отбасылық шежіре құрастырудың бастапқы кезеңіне арналған сұрақтардың шамамен тізімі.

1. Туған күні, айы және жылы. Туу туралы куәлік.

2. Туған жері. Ата жұрты.

3. Ол қай мектепте оқыды. Оқу үлгерімі. Сүйікті заттар. Мұғалімдермен қарым-қатынас. Оқу жылдары.

4. Мектепті бітіру кеші (есте қалғаны).

5. Балалық шақтағы хоббиі. Модельдеу, тігу, спорт, музыка, жинау және т. б.

6. Әскери қызмет (әскери бөлімі, қызмет еткен жері, соғысқа қатысқаны, жарақат алғаны, марапаттары, қызметтік тізім; мамандығы, қызмет еткен жылдары).

7. Кейіннен алған білімі (институт, техникум – қандай және қайда, оқу жылдары).

8. Тілдерді білуі.

9. Қайда және қандай лауазымдарда, қандай жылдары жұмыс істеді. Ғылыми атақтары мен мамандығы.

10. Қызметтегі марапаттар (нағрадалар, грамоталар, баспасөздегі мақалалар, құрметті атақтар және т.б.).

11. Дінге деген көзқарасы.

12. Музыкалық аспаптарда ойнай білу (қандай).

13. Отбасын құруы, қашан және қайда үйленді. Ерлі-зайыптылардың тегі, аты, әкесінің аты және туған күні.

14. Балалардың дүниеге келген уақыты. Олардың есімдері, тарихы.

15. Жас отбасы қандай жағдайда өмір сүрді, уақыт өте келе жағдай қалай

өзгерді, отбасының даму сатылары.

16. Ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынас (отбасында басты тұлға кім болды; демалыс сәттерін қалай өткізді, отбасында балаларды тәрбиелеудің ерекшелігі, құндылығы және т.б.).

17. Неке қию туралы куәлік көшірмелері.

18. Сүйікті ойын-сауық, хоббиі (ойындар, музыка, спорт және т.б.).

19. Мінезі.

20. Қандай аурулармен ауырды (егер мүмкін болса көрсету керек).

21. Сүйікті тағамдары.

22. Сыртқы келбеті.

23. Сүйікті кітаптары, жазушылары, суретшілері, ақындар, әншілер, актерлер, фильмдер, картиналар және т. б.

24. Отбасылық аңыздар, ертегілер, әзілдер, ерекше жағдайлар.

25. Қайтыс болған туыстары туралы: күн, ай, жыл, өлімнің себебі. Қайтыс болу туралы куәліктің көшірмесі. Ол қайда қайтыс болды және қайда жерленді.

26. Фотоархив.

Отбасылық мұра туралы аңыздың төлқұжатын қалай жасауға болады.

Отбасылық жәдігерлер – бұл естелік заттар: хаттар, фотосуреттер, ұрпақтан-ұрпаққа мұра ретінде берілетін заттар.

Бұл керемет дәстүр көптеген отбасыларда сақталады. Мықты отбасы – мықты дәстүрлерден.

Отбасылық дәстүрлер отбасының нығаюына, оның мүшелерінің жақындасуына ықпал етіп, ұрпақтың өзара түсіністігіне ықпал етеді. Мұрагердің тарихын білу жас зерттеушіде сараптама дағдыларын, отбасы мүшелері мен болашақ ұрпақ үшін жәдігердің маңыздылығын түсінуді, нәтижесінде адам өмірімен байланысты тарихи тақырыптарға ұқыпты қарауды қалыптастырады. Сонымен қатар, жасөспірімдерге мұрагер туралы айту қызығушылығын, қабілетін, эмоциясы мен көркем, әдеби сөйлеу дағдыларын дамытады.

Жоғарғы орта білім беру деңгейіне ұсынымдар мен әзірлемелер

10-11 сынып білім алушылар үшін отбасы ұрпақтары арасында жағымды қарым-қатынасты қалыптастыруға, отбасы мүшелері арасында сындарлы қарым-қатынас тәжірибесін қалыптастыруға, осы тақырып бойынша шығармашылық және жобалық жұмыстар жасауға назар аудару ұсынылады. «Мінсіз отбасы» жобасын құрып, мінсіз отбасы туралы сұрақтар қарастырылу;

- отбасылық құндылықтарды қалыптастыру бойынша ата-аналармен жұмысты ата-аналардың сұраныстарына, олардың білім деңгейіне, сыныптағы нақты жағдайға байланысты жоспарлау;

- мектеп пен отбасының өзара әрекеттесу формалары әртүрлі: дәріс, іскерлік ойын, практикум, пікір алмасу, пікірталас, тренинг, әрекеттік ойын, «Ата-ана болу – ерекше өнер» веб-квесті, шығармашылық есептер, білгірлер турнирлері, отбасы апталары, отбасылық мерекелер, әкелер күндері, ата-аналар апталары, отбасылық фотоконкурстар, балаларды тәрбиелеудің әртүрлі аспектілерін талқылау бойынша дөңгелек үстелдер, «Ата-аналарға балалар

туралы» кітап көрмелері, ата-аналар жиналыстары мен конференциялары, ата-аналардың сыныптан тыс іс-шараларды ұйымдастыруға қатысуы;

- ата-аналар комитеттерінің жұмысы; демеушілік көмек; ата-аналарға арналған психологиялық қызметтің жұмысы; отбасылық қолөнер жәрмеңкелері; мектеп кітапханаларын толықтыру; туристік жорықтар; бірлескен спорттық жарыстар (шаңғы жарысы, бассейнде жүзу, «Көңілді старт»); отбасылық шығармашылық көрмелері; кабинеттер мен мектеп ауласын көгалдандыру; экскурсиялар; фотокөрмелер («Туған өлке», «Отбасылық қуаныш», «Бұл әлем қандай керемет») ашық сабақтар және т. б.;

- отбасылық құндылықтар ол: идеялық сенімділік, ұлттық сана, патриоттық сезім, белсенді азаматтық тұлға позициясын ұстауы, еңбек дәстүрлерімен ұштасқан отбасылық дәстүрлерді жатқызуға болады. Отбасының идеялық құндылықтар ол білім мен сенім және тәжірибелік әрекет жиынтығы ретіндегі ұлттық идея, жеке тұлғаны айқындайтын қасиетті қалыптастыру;

- жастарға патриоттық тәрбие беру – еліміздің білім беру саласында жүйелі беріліп отыратын саясатының бірі.

Өз елінің патриоты болу – мақтаныш пен өз қадір-қасиетіне ие кез келген адам үшін әрқашан үлкен құрмет.

Жасөспірімдерді болашақ кәсібін таңдауға, мамандықтың қыр-сырымен таныстыру мақсатында атқарылатын іс-шаралар;

- «Ата-аналар кәсіпорнында 10 күн» жазғы тәжірибе бағдарламасы. 9-11 сынып оқушыларына арналған практиканың негізгі мақсаты – өзара сыйластық орнату, ата-аналармен қарым-қатынас, мамандық таңдау. Балалар ата-аналарының, (аға-інілері, апа-сіңлілері, туыстары) жұмыс орнына барып қана қоймай, қоғамға қандай пайдалы мамандықты таңдау керектігі туралы қорытынды жасайды.

«Ұлттық құндылықтар» элективті курсының бағдарламасы

Түсіндірме жазба

Қазіргі қоғамның қарқынды өзгеруі жағдайында, ұлттық отбасылық тәрбиенің көптеген дәстүрлері жойылған бүгінгі таңда көптеген отбасылардың ыдырау деңгейі жоғары. Мұндай отбасының балалары отбасылық қатынастардың құндылығын сезбейді.

Қазіргі уақытта әлеуметтік-экономикалық факторлар әсері бір жағынан отбасының экономикалық функциясының кеңеюіне, екінші жағынан тәрбиенің әлсіреуіне әкелуде, бұл отбасына да, жалпы қоғамға да қауіпті.

Отбасы – адамзат мыңдаған жылдар бойы жасаған маңызды құндылықтардың бірі. Ешбір ұлт, бірде-бір мемлекет, бірде-бір мәдени қауымдастық отбасынсыз жасай алмайды. Отбасы адамның өмір бойы жеке және рухани-адамгершілік дамуын қамтамасыз етеді. Тәрбие жүйесі және отбасының психологиялық ахуалы жас ұрпақтың мінезін, өмірлік ұстанымы мен құндылық бағдарларын қалыптастыруға, демек, қоғамның одан әрі дамуына шешуші әсер етеді.

«Отбасылық құндылықтар» бағдарламасының өзектілігі – бұл моральдық құлдырау мен белгісіз руханият жағдайында бұқаралық ақпарат құралдарынан туындайтын әлеуметтік қауіп-қатерге қарсы тұратын тәрбиелік құрал.

Бағдарлама сонымен қатар әлеуметтік қауіп-қатердің және отбасылық қарым-қатынас патологиясының сенімді алдын-алу, өмірдің мәні мен мақсатын терең түсінуді дамыту арқылы психикалық, әлеуметтік және рухани сауықтыруға әкелуі мүмкін.

Әрбір адам бастапқыда сүйіспеншілікке және мейірімділікке деген қажеттілікке ие, әркім өзінің жалғыз және қайталанбас кездесуін қалайды және онымен бірге өмір бойы бақытты өмір сүріп, қуаныш пен қайғымен бөлісіп, балаларды тәрбиелейді.

Отбасы – адам өміріндегі ең маңызды нәрсе. Бұл адамның жан дүниесінде ізгіліктің, сұлулықтың, парасаттылық пен махаббаттың мәңгілік құндылықтарын өсіретін өмір орталығы.

10-11 сынып оқушыларына арналған.

Курс 30 сағатқа есептелген: теория – 20 сағат, практика – 10 сағат.

Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттері:

Мақсаты: сүйіспеншілікке, адамгершілікке, оның барлық мүшелерін өзара құрметтеуге негізделген отбасы құндылығын түсінуге ықпал ету.

Міндеттері:

- ұлттық мәдениеттің жағымды дәстүрлеріне баулу;
- әлемдік өнердің мысалдарында, сондай-ақ белгілі отбасы жұптарының өмірінде мәдениетті, татулығы жарасқан, берекелі отбасы туралы түсінік қалыптастыру;

- топта «отбасылық» қарым-қатынасты қалыптастыру;

- этика, отбасылық қарым-қатынас психологиясы туралы негізгі ұғымдарды қалыптастыру;

- Болашақ отбасылық өмірге дайындық;

- экономикалық ойлауды қалыптастыру;

- отбасылық рөлдер туралы түсінік қалыптастыру;

- әлеуметтік-мәдени отбасылық құндылықтарды, ерлер мен әйелдердің салауатты қарым-қатынасының психологиялық негіздерін қалыптастыру.

Күтілетін нәтижелер:

- отбасылық және әлеуметтік патологиялардың алдын алу үшін білім беру платформасын құру;

- тәрбие процесіне қатысушылардың ұжымдық және жеке өсуі;

- оқушылардың жалпыұлттық құндылықтар мен адамның табиғи құқықтары желісінде қоршаған шындықты нақты бағалау қабілеттерін қалыптастыру;

- оқушылардың болашақ ата-анаға, бақытты отбасын құруға саналы көзқарасын қалыптастыру;

- өзін-өзі бағалау және өзін-өзі жетілдіру қабілеттерін дамыту;

- отбасындағы баланың психологиялық әл-ауқаты;

- психологиялық білім, білік және дағдылардың жетіспеушілігін жою;

- балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынасты оңтайландыру;

- отбасылық дәстүрлер туралы білім деңгейін арттыру;

- жеке тұлғаның отбасылық нормалар мен дәстүрлерді сақтауға және нығайтуға бағытталуы;

- қазіргі ұл бала мен қыз бала тәрбиесін талдай отырып, ұлттық дәстүрлерге сай құндылықтарды сiңiруi;

- отбасындағы мiнез-құлық мәдениетi нормаларын бiлу және сақтауы.

Үлгi оқу жоспары (бағдарламаны iске асыру)

1. Кiрiспе сабақ. Отбасы әртүрлi мәдениеттерде. Дәстүрлi құндылықтарға негiзделген отбасының берiктiгi. Дәстүрлi мәдени құндылықтардың жойылуы салдарынан қазiргi заманғы отбасының тұрақсыздығы.

2. Некеге дайындық. Неке жасы. Некеге тұрушылардың физикалық жетiлуi. Некеге тұруға әлеуметтiк дайындық. Некенiң рухани-адамгершiлiк және құқықтық негiзi. Некеге тұру себептерi. Некенiң генетикалық аспектiлерi. Тұқымқуалаушылық заңдары. Отбасы мен болашақ ұрпақтардың денсаулығы.

3. Отбасы Кодексi. Негiзгi ережелер.

4. Отбасы және оның функциялары. Отбасының негiзгi функциясы – адамзаттың жалғасы, балалардың туылуы және тәрбиесi. Отбасы мүдделерiн қоғам мүдделерiмен үйлестiру қажеттiлiгi. Көп балалы отбасының маңыздылығы.

5. Отбасы жүйесi. Отбасы құрылымы, жiктелуi, отбасының негiзгi белгiлерi, отбасы құрылымының бұзылуы.

6. Көркем әдебиеттегi отбасы. Оқыған кiтаптары мен шығармаларына талдау жасау;

7. Отбасылық өмiр салты. Отбасылық мәдениет және социум ережесi;

8. Ұлттық мәдениеттегi қазақ отбасы.

9. Ата-баба өсиетi моральдың негiзi ретiнде.

10. Қазақ отбасы, оның өткен және бүгiнгi ерекшелiктерi.

11. Отбасылық этнопедагогика:

а) ана мен әкенiң қадiр-қасиетi;

ә) балалардың рухани тәрбиесiндегi ана тәрбиесi (құрсақ тәрбиесi, бесiк тәрбиесi);

б) ана тiлiнiң мағынасы. Бала және ана тiлi;

в) өз тамыры, ата-тегi бiлуi;

г) ұлттық тағам. Ұлттық тағамдар, тамақтану дәстүрлерiн сақтау;

д) Бала туғанда ат (есiм) қою дәстүрi, балаға ат (есiм) таңдаудың мағынасы.

11. Ұлттық дәстүр мен ғұрыптардың отбасында сақталуы;

12. Менiң отбасымның ережесi;

13. Отбасылық қатынастардың бұзылуының алдын алу.

Ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балалар тәрбиесiне арналған ұсынымдар мен әзiрлемелер

Ерекше бiлiм берудi қажет ететiн балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға тиiмдi көмек көрсету күрделi процесс, өйткенi мұндай отбасыларға психологиялық көмектiң мазмұнын, тетiктерiн, нысандары мен әдiстерiн анықтауға тұтас әдiснамалық тәсiл қажет. Сондықтан оларды қолдау үшiн жұмыстың белгiлi бiр ұйымдастырушылық формаларын құру керек.

Бiрiншi кезең – диагностикалық

Диагностикада неге назар аударылатыны туралы нақты түсінік қажет (нені зерттеу керек, қалай зерттеу керек және не үшін зерттеу керек). Осы мақсатта отбасын диагностикалық және аналитикалық кезеңде зерттеу мазмұнын жасау қажет, атап айтқанда:

- ата-аналардың балаларға деген қарым-қатынасының эмоционалды, танымдық және мінез-құлық компоненттері;

- ата-аналар мен балалар арасындағы тұлғааралық қарым-қатынас стильдері;

- жалпы білім беретін мектепте жүзеге асырылатын ерекше білім беруді қажет ететін балалары бар отбасыларға педагогикалық қолдаудың мазмұны мен әдістері (бағдарламалар мен педагогикалық технологиялар, мұғалімдердің ата-аналармен және балалармен өзара әрекеттесу сипаты).

Отбасылардағы ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынастың қалыптасу жағдайының объективті көрінісі келесі зерттеу әдістеріне қол жеткізуге көмектеседі: сауалнама; жеке әңгімелер; бақылау; құжаттаманы талдау; ата-аналардың эссе жазуы.

Ата-аналарда келесі қасиеттер анықталады: ата-ананың ерекше білім беруді қажет ететін бар балаға деген сезімдері және олардың ата-аналық ұстанымын бағалауды көрсететін эмоциялар; ата-ананың өз баласы туралы және өзі туралы ата-ананың әлеуметтік рөлінің тасымалдаушысы ретіндегі білімін, идеяларын баласына белгілі бір қатынасты жүзеге асыру жолдары. Сонымен қатар ерекше білім беруді қажет ететін балаларда келесі қасиеттер зерттеледі: баланың отбасындағы эмоционалды әл-ауқаты, баланың ата-аналық махаббатқа деген сенімділігі/сенімсіздігі; балаларды ата-аналармен сәйкестендіру; баланың ата-аналарға қатысты мінез-құлқы.

Екінші кезең – ақпараттық. Білім беру процесінің барлық қатысушыларын қолдаудың жалпы контекстінде ата-аналарға ақпараттық қолдау көрсетіледі. Негізгі мақсатты аудитория – ерекше білім беруді қажет ететін бар балалардың да, құрдастарының да қалыпты дамып келе жатқан ата-аналары. Бұл кезеңнің міндеттері – ата-аналарды, оның ішінде қалыпты балалардың ата-аналарын инклюзивті білім беру, оның құндылық бағдарлары мен мәні туралы ақпараттық қолдау. Бұл кезеңде әкімшіліктің, оқытушылар құрамының және психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының көзқарастарымен бөлісуге дайын ата-аналардан тұратын ата-аналық активті қалыптастыруға болады.

Үшінші кезең – ағартушылық. Бұл кезеңде ата-аналар алдын ала жоспарланған іс-шараларда (ата-аналар жиналысы кезінде психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарының тақырыптық қойылымдары; ата-аналарға арналған тренингтер; жеке және топтық кеңес беру және басқа да іс-шаралар), сондай-ақ безендірілген стендтерде, ақпараттық парақтарда, жалпы білім беретін мектеп сайтында жүзеге асырылуы мүмкін ерекше білім беруді қажет ететін бар балаларды дамыту мәселелері бойынша білім алады.

Бұл кезеңдегі әкімшілік пен мұғалімдердің міндеттері:

- «қарапайым» және «ерекше» балалардың ата-аналары арасындағы диалогты ұйымдастыру, оларды бұрын талқыланбаған инклюзивті білім беру

мәселелері жөнінде хабардар ету;

- ерекше білім беруді қажет ететін балалардың белгілі бір ерекшеліктері туралы «мифтерді жою», мүгедек адамдарға қатысты стереотиптерді жену;

- жеткіліксіз хабардарлықтан туындаған эмоционалды кернеу мен қарсылықты жою.

Төртінші кезең – ата-аналарды қатысуға тарту кезеңі. Бұл кезеңде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ата-аналарын мектеп өміріне қатысуға, өзін, таланттары мен дағдыларын көрсетуге, сынып пен мектептің әртүрлі іс-шараларына қатысуға және бірлесіп қатысуға белсенді тарту бар.

Бесінші кезең – практикалық. Бұл кезеңде ерекше білім беруді қажет ететін балалар да, олардың ата-аналары да белсенді болады. Кезеңнің басты міндеті – барлық балалардың қатысуымен балалар іс-шараларын өткізу, ерекше білім беруді қажет ететін баланы мектептің мүмкін болатын іс-шараларына белсенді тарту. Кез-келген концертте немесе спектакльде, байқауда ерекше білім беруді қажет ететін бала оның қадір-қасиетін баса көрсететін арнайы дайындалған және құрастырылған рөлге ие болуы керек. Бұл кезеңде алдыңғы кезеңдерде қалыптасқан балалар мен ата-аналар қоғамдастығы, сондай-ақ ата-аналардың өз баласының жетістіктеріне, барлық балалардың бір-бірімен өзара әрекеттесуіне, қалыптасқан балалар ұжымына деген көзқарасы ерекше құнды.

Алтыншы кезең – аналитикалық. Бұл кезеңде нәтижелерді қорытындылау және талдау жүргізіледі. Мектеп әкімшілігі, сынып жетекшісі, педагогтер, психологиялық-педагогикалық қолдау мамандары бірлескен қызметтің нәтижелерін талдайды және мектептегі инклюзивті тәжірибені дамытуға бағытталған жұмысты одан әрі жоспарлайды. Осыған байланысты ата-аналардың жеке басының бұзылуының алдын-алу және түзетудің тиімді шараларын әзірлеу үшін, сондай-ақ осындай отбасылармен жұмыс істеудің негізгі бағыттары мен формаларын сипаттау үшін ерекше білім беруді қажет ететін бала тәрбиелеп отырған отбасылар туралы барлық ақпаратты жалпылау және жүйелеу қажет.

Ата-аналарды жан-жақты психологиялық-педагогикалық қолдауды ұйымдастыру ерекше білім беруді қажет ететін балаларды тәрбиелеп отырған отбасылармен жоғары сапалы мазмұнды жұмыс деңгейін қамтамасыз етуге, сондай-ақ балаларды тәрбиелеу мен дамыту мәселелерінде белсенді ата-ана ұстанымын дамытуға ықпал етеді [66].

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар тәрбиесіне арналған іс-шаралар үлгісі

1. Ата-аналардың қатысуымен «Түсін мені» тренингі

Мақсаты – баланың ерекшеліктерін және оның өмір сүру жағдайларын ескерумен байланысты балаларды тәрбиелеу мәселелерін шешу, баланың «өзі болу» құқығын тану.

Міндеттері:

1. Мектеп жасына дейінгі баланың ішкі күйзелістері мен қажеттіліктерінің табиғатын түсінуде ата-ана құзыреттілігін арттыру.

2. Ата-аналардың бойында әлемге баланың көзімен қарау қабілетін қалыптастыру.

3. Ата-аналарға өздерінің тәрбиелік ұстанымдарын түсінуге көмектесу.

Тренинг барысы

1. Шеңбер бойынша танысу

Қатысушылар шеңберге тұрады, әрқайсысы кезекпен мимика, ым-ишарат арқылы тренингке қатысушылармен амандасады, басқалары бір-бірлеп қайталайды. Жаттығу барлық қатысушылар бір-бірімен амандасқан кезде аяқталады.

Талқылау:

- Өзіңіздің сәлемдесуіңізді ойлап табу және жеткізу оңай болды ма?
- Біреудің сәлемін қайта жасау қиын болды ма?
- Бір-біріңіздің сәлемдесулеріңізді жеткізгенде не сезіндіңіз?

2. «Балалық шақ естеліктері» психогимнастикалық жаттығуы
Релаксация. Музыкасы қосылып, келесі сөздер баяу айтылады: «Ыңғайлы отырыңыз: аяғыңыз тіректі сезінетіндей еденге қойыңыз, арқаңызбен орындықтың артына шалқайыңыз.

Көзіңізді жұмып, тынысыңызды тыңдаңыз – ол тегіс әрі тыныш. Қол мен аяқтағы ауырлықты сезініңіз. Ауа ағыны сізді балалық шаққа апарады. Өзіңізді бес, алты, жеті жаста елестетіп көріңіз. Өзіңіздің есіңізде жақсы сақталған жасты елестетіп көріңіз. Сіз өзіңіздің сүйікті ойыншығыңызбен ойнап отырсыз.

Енді осы бөлмеге қайта оралатын уақыт келді. Дайын болған кезде көзіңізді ашыңыз».

Талқылау:

Тренингке қатысушыларға өздерінің қандай сезімде болғаны туралы айту ұсынылады. Сұраққа бірінші болып психолог жауап береді: «мен кішкентай кезімде ...» әрі қарай шеңбер бойымен:

- «Балалық шақ» сөзімен ассоциацияны атаңыз
- Балалық шақтағы ең бақытты күніңізді еске түсіріңіз
- Ең қатты толқыған күніңізді еске түсіріңіз
- Неден ұялғаныңызды еске түсіріңіз
- Өзіңізді балалық шақтағы өзіңізбен салыстыра аласыз ба?
- Осындай жағдайларда сезінетін эмоциялар өзгерді ме?
- Жағдайларға қатысты іс-әрекетіңіз өзгерді ме?

Ата-ана мен бала - әртүрлі адамдар, жас санаттары да әртүрлі, бірақ сіз өзара түсіністікке ұмтылуыңыз керек. Психолог өзін және баласын түсінудің маңыздылығы туралы айтады.

3. «Зат таңбалар» жаттығуы

Ата-аналар жұптасады, онда біреуі баланың, ал екіншісі ересек адамның рөлін атқарады. Әр «баланың» басына психолог келесі сөздер жазылған «тәждерді» кигізеді: «маған күліңіз», «қатал болыңыз», «мені мазақ етіңіз», «мені қабылдаңыз», «мен ештеңе білмеймін деп айтыңыз», «мені ая». Бұл жазуларда ата-аналар не жазылғанын көрмеуі тиіс. Осыдан кейін әр топқа кесілген бөліктердің бүкіл суретін салу міндеті қойылады, бірақ жұмыс кезінде жұптың қатысушыларына оның басындағы «тәжде» жазылғандай жүгіну керек.

5-7 минуттан кейін барлығы «тәжді» шешпей тұрып, келесі сұраққа жауап береді:

- Осындай деңгейде сөйлескен сізге ұнады ма?

Барлығы ойларын білдіріп болғаннан соң, психолог «тәждерді» шешуді ұсынады.

Талқылау:

- Шынайы өмірде «тәждер» қандай болуы мүмкін?

- Мұндай заттаңбалардың болуы қарым-қатынасқа қалай әсер етеді?

- Біз заттаңбаларды іліп қою жағдайларымен қаншалықты жиі кезігіміз?

- Бала заттаңбаны қалай қабылдайды?

- Адамның сіз туралы ойын қалайша өзгертуге болады?

- Заттаңбадан арылу оңай ма? Оны қалай жасауға болады?

4. «Менің түсінігімдегі бала және ақиқат» жаттығуы

Ата-аналарға «ата-ананың жауабы» бағанын толтыруды, ал үйде балаға бірдей сұрақтар қойып, «баланың жауабы» бағанын толтыруды сұрайтын кестелер беріледі. Содан кейін салыстыру қажет етіледі.

Талқылау:

- Сұрақтарға жауап беру қиындық туғызды ма?

- Сіздің жауаптарыңыз балаларыңыздың жауабымен сәйкес келеді деп ойлайсыз ба?

- Қай сұрақ сіз үшін жеңіл болды, ал қайсысы қиындық туғызды?

5. «Мінсіз емес» әңгімесі

Бір су тасушының екі үлкен саз құмырасы болды. Олардың бірі жарық болды, сол себепті ішіндегі судың жартысы бұлақтан ауылға барар жолда ағып кететін, ал екіншісі мінсіз болатын. Екі жыл бойы су тасушы ауылдастарына тек бір жарым құмыра су жеткізіп жүрді. Әлбетте мінсіз құмыра өзін мақтан тұтатын. Жарық құмыра болса өзінің кемшіліктерінен ұялып, өзін бақытсыз санайтын. Себебі өзінің жасай алатын дүниесінің тек жартысын ғана орындайтын. Бір күні ол су тасушыға былай дейді:

– Мен сенің алдында ұяттымын. Және сенен кешірім сұрағым келеді.

– Не үшін? Неден ұяласың?

– Мендегі жарықтан судың көп бөлігі далаға ағып кетеді. Сен өз жұмысыңды жасайсың, алайда менің кемшін тұсым үшін тек жартылай нәтижеге қол жеткізесің.

Су тасушы оған не деп жауап берді?

– Жол бойындағы гүлдерді қарашы. Ол гүлдер тек сенің жолыңда өсетінін байқадың ба? Сенің кемшілігің маған аян.

Күн сайын сен бұлақтан ауылға жеткенше гүлдерді суаратынсың. Екі жыл бойы мен сол гүлдерге қызығып қарап жүремін. Сен болмасаң, дәл осы әдемілік болмас еді!

Талқылау:

- Бұл әңгіменің астарында не жатыр?

Балалар да дәл осындай: әртүрлі, әрқайсының өзіндік жарықтары бар. Тек соны сезініп, түсіну керек.

6. Қорытынды

Ата-ананың еркі бойынша келесі ойлардың бірін аяқтау: «Бүгін менің түсінгенім», «Бүгін менің білгенім», «Мен үшін маңыздысы...»

(Кейін ата-аналарға жаднамалар таратылады)

<i>№</i>	<i>Сұрақ мазмұны</i>	<i>Ата-ана жауабы</i>	<i>Баланың жауабы</i>
1	Сүйікті жануары		
2	Сүйікті түсі		
3	Сүйікті ертегісі		
4	Сүйікті кейіпкері		
5	Сүйікті әні		
6	Достарының есімі		
7	Сыйлыққа не алғысы келеді		

2. «Тактильді лото» ойыны

Ойын барысы: ата-аналарға 9 түрлі шар беріледі. Ол шарлардың ішінде әртүрлі заттар (күріш, мақта, түймелер, моншақтар, ұнтақ жарма, қыстырғыш, помпон, асқабақтың дәнегі, қарақұмық) салынған. Қатысушылар тактильді сипап сезу арқылы шариктің ішінде қандай зат бар екендігін табулары керек.

Тактильді лото - бұл ұсақ моториканы, логикалық ойлауды, сипап сезуді дамытатын, көру және тактильді бейнелерді салыстыру дағдыларын үйрететін ойын түрі. Осының арқасында бала топтасуды үйренеді, ойын барысында және заттарды қолмен ұстағаннан ләззат алады.

3. «Сандарды тану» ойыны

Ойын барысы: қатысушылар арасынан екі ата-ана шығады. Екі ата-ана екі үстелде жазылған көп сандардың ішінен тек қана 1 санын өшірулері керек. Қай ата-ана ертерек бітірсе, сол ата-ана жеңіске жетеді. Бұл ойын балалардың назар аударуын, ойлау қабілетін және шапшандығын арттыруға септігін тигізеді.

4. «Күн» сенсорлық панельмен жұмыс

Ойын барысы: Қатысушыларды «Күн» атты сенсорлық панельмен таныстыру. Сенсорлық панельде әлеуметтік-коммуникативті, танымдық, физикалық, сөйлеу тілі, шығармашылық-эстетикалық, психикалық функцияларын дамытуға арналған жаттығу, тапсырма, ойын түрлері бар.

Ол балалардың фонематикалық есту, дыбысты-әріптік талдау, сөздердің грамматикалық құрылысы, дыбыс айтылуы, логика және назар аударуын, сондай-ақ қоршаған орта, оқу, математикалық дағдылар, қол моторикасы, әлеуметтік-тұлғалығын дамытады.

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығын арттыруда ата-аналармен бірлескен жұмыс түрлерін іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар

- білім алушы өміріндегі отбасының рөлін айқындау;
- тұлғалық құндылықтарды бала бойына сіңіру отбасында жүзеге асыру;
- мектеп пен ата-ана ынтымақтастығында ұлттық тәрбие жандандыру;
- отбасында аға ұрпақ – ата мен әже бала тәрбиесінде дәстүрлі түрде үлкен рөл атқарады. Қарт адамдар отбасылық дәстүрді сақтаушы ретінде және оны жас отбасыларға ұрпақтан ұрпаққа жеткізуді дәріптеу;
- «Әже тәрбиесі», «Ата тәрбиесі» – отбасылық, ұлттық және рухани

құндылықтарды жеткізуші мектеп. Ертегілер, аңыздар, дастандар мен жырларды жеткізу арқылы тәрбиелеу;

- «Әке тәрбиесі» – ұлдарын тәрбиелеуге ерекше көңіл аударды ат құлағында ойнауға үйрету, атқа отырып мал бағуға, отын-суын дайындауға, ер азаматтың бойындағы қасиеттер мен мінез-құлыққа тәрбиелеу;

- «Ана тәрбиесі» – қыз балаларды анасының жанында тағам әзірлеу, кесте тігу, киім тігу, тоқыма тоқу сияқты үй шаруасымен айналысуға тәрбиелеу;

- жеңге тәрбиесі, аға тәрбиесінің тәрбиелік маңыздылығын түсіндіру;

- отбасылық ұлттық тәрбие үлгілерінің негізгі құндылықтарын бала тәрбиесінде қолдану;

- қоғамдық құндылықтар – отбасын қоғаммен байланыстырып, отбасылық өмірді жаңа мән-мағынамен толықтыруға дәнекер болу;

- отбасы үшін қоғамдық құндылықтарды толықтырып отыратын қандай да бір қызығушылық қажет, ондай болмаған жағдайда отбасылық өмір тұтынғыштық, пасықтық және зерігушілік тұйығына тіреледі. Сондықтан да отбасында бос уақытты ұйымдастыруға әдістемелік көмек көрсету;

- қашанда ұлттық ар-намысты жоғары ұстаған халқымыз елін, руын, отбасындағы әр баланы ұятты істерден алдын-ала сақтандырып, ар-ұят, намыстың туын биікке көтеріп, тәрбиеде қолдану;

- отбасында ар-ұжданға тәрбиелеуде ең адал және сенімді тәрбие ата мен әже тәрбиесі болған. Атасы мен әжесі немерелеріне шынайылықты түсінуге көмектесті. Әже мен немере арасында ерекше өзара сенімділік қарым-қатынасты орнату;

- қазақ отбасында жеті атаны білу, өз шежіресі мен елінің, туған жерінің тарихын білу, туыстық қатынастарды сақтап, аға-әпкелерінің атын атамай, «аға», «әпке» деп сыйластықпен атауға үйрету;

- қазіргі заманғы отбасы заманауи жаһандық мәселелерге (қаржылық қауіптер, әлеуметтік күйзелістер, әлеуметтік қақтығыстар) бағытталған, бұндай отбасыларын баланың дамуына назар аударуға жетелеу;

- мәдениетті, отбасы құндылықтарын сіңіру арқылы ұлттық құндылықтарды сақтауға және өзін-өзі дамытуға жеткілікті көңіл бөлу;

- ата-аналар балалармен бейресми жағдайда (табиғатта серуендеу, театрға, көрмелерге, концерттерге бару және т. б.) жиі уақыт өткізу;

- білім беру жүйесінде «Отбасы» вакуумы және отбасылық тәрбие мәселелері бойынша педагогикалық қауымдастықпен өзара ынтымақтастық процесінде отбасының рөлін қалыптастыру.

Отбасында маңызды құрметтеуге бірнеше кеңес түрлері:

Отбасында өзара әрекеттесудің төмен деңгейі, көптеген отбасылардың ыдырауы, ата-аналардың беделінің төмендеуі, отбасының рухани негіздерінің әлсіреуі, ұрпақтар арасындағы алшақтықтың артуы педагогикалық қатынастардың сипатына теріс әсер етеді. Екінші жағынан, жеке тұлғаны тәрбиелеудің жаңа түріне назар аудару, өзін-өзі тәрбиелеу және әлеуметтену процестерінің маңыздылығын арттыру, оқу процесін даралау мен саралау және басқа құбылыстар оң өзгеріс ретінде қарастырылуы мүмкін.

1. Отбасымен уақытты бірге өткізу, баланың пікіріне құрметпен қарау, балаға махаббат мейірімін көрсету, отбасылық құндылықтар, отбасылық дәстүр, отбасының мәдениет, отбасылық борыш және оның түрлері, отбасының адамгершілік негіздері, отбасылық ахуал және отбасының адамгершілік құндылықтары, отбасылық ұжымның ерекшеліктері, отбасылық ізгі дәстүрлердің әр отбасында сақталып, бала тәрбиесінде ықпалын арттырып отыру маңызды.

2. Отбасылық кеңестерді үнемі әдетке айналдыруда бала бірте-бірте өз пікірлерін де ортаға салуды әдетке айналдырады.

3. Отбасында өте құнды дәстүр ол – кітаппен достасу дәстүрі. Кейбір отбасыларында бұл дәстүр тереңінен тамыр жайған ата-бабасынан келе жатқан отбасылық құндылыққа айналған. «Сауатты болу – ұлы бақыт» тақырыбында пікір алмасу. 4. Балаларында дамытқысы келетін қасиеттер мен дағдыларды ең алдымен ата-аналардың өз бойында дамытуы және жетілдіруі.

Бүгінгі таңда ата-ананың рефлексиялық қабілеті балалармен қарым-қатынасты талдау, түсіну, олармен эмоционалды жақын болу қажеттілігін көрсетеді.

Олардың мінез-құлқын жай ғана бақылау ғана емес, ең алдымен балалармен жақындықты орнату мен қолдау және ересектердің бала уайымының кеңістігіне баяу ене білуі.

Отбасындағы ата-ананың рөлі – бала бойында адамгершілік қасиеттердің дұрыс қалыптасуы, еңбек әрекетін меңгеруі және дүниетанымын қалыптасуына ықпал етуі болып табылады.

«Отбасының ұжымдық еңбек күндері» отбасылық еңбекті ұйымдастыруды дәстүрге айналдыру. (үй шаруашылығымен айналысуға, бөлмедегі гүлдерді суғару, түскі ас алдында дастархан жаю, бөлмені тазалап, отбасылық бау-бақшаға күтім жасау т. б.

Ата-аналарға арналған дәрістері:

- «Отбасында заңды құрметтеуге тәрбиелеу, азаматтылық пен патриотизмді дамыту»;

- «Кіші мектеп оқушысының адамгершілік әдеттері мен мінез-құлық мәдениетін тәрбиелеу»;

- «Отбасылық тәрбие әдістері. Отбасындағы мадақтау мен жазалау»;

- «Салауатты бала – салауатты ұлт»;

- «Жасөспірімнің кезең: жасөспіріммен қалай қарым-қатынас құруға болады?»;

- «Баланың отбасы өмірінде еңбекке қатысуы»;

- «Бала тәрбиесіндегі біздің қателіктеріміз»;

- «Білім алушының өзін-өзі анықтауы кезіндегі отбасының рөлі»;

- «Бастауыш мектеп жасындағы балалардың бос уақытын ұйымдастыру»;

- «Ата-анам мені түсінбейді немесе жасөспірімді қалай қолдауға болады»;

- «Ата-ана махаббаты», «Отбасылық тәрбиедегі қателіктер және олардың бала бойында құндылықтар жүйесін қалыптастыруға әсері»;

- «Салауатты ұрпақты тәрбиелеудегі отбасы мен мектептің рөлі»;

«Дөңгелек үстелдер»:

- «Баланың Отанның, мектептің, отбасының дәстүрлеріне деген сүйіспеншілігі мен құрметін тәрбиелеу»;
- «Адамгершілік таңдау мәселелері».

Дәрістер:

- «Отбасының, мектептің, шағын аудан қоғамының бала тұлғасын қалыптастыруға әсері»;
- «Баланың отбасында денсаулықты сақтау дағдыларын қалыптастыру»;
- «Баланың еңбек ету ниетін қалыптастырудағы отбасылық дәстүрлердің маңызы»;
- «Отбасында салауатты өмір салтын қалыптастыру»;
- «Отбасының адамгершілік сабақтары-өмірдің адамгершілік заңдары».

Практикумдар:

- «Отбасында баланың адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру»;
- «Баланы сүйеге және сүйікті болуға қалай үйрету керек?»;
- «Дау-жанжал және оларды шешу жолдары»;
- «Сөз – құдірет күші»;
- «Бастауыш мектеп жасындағы балалардың бос уақытын ұйымдастыру»;
- «Біздің өміріміздегі коммуникативтік мәдениет»;
- «Дәстүрлі мәдени құндылықтар отбасындағы тәрбиенің негізі ретінде».

Тренингтер:

- «Интернет және балалар»;
- «Махаббаттан бастаңыз»;
- «Ал, сіздің балаларыңыз үйде ме? Жасөспірімдерге арналған коменданттық сағат»;
- «Оқушының тиімді тамақтануы»;
- «Бала және компьютер» және т. б.

Ата-аналар сағаты:

- «Балалар мен ата-аналарға арналған мінез-құлық этикасы сабақтары»;
- «Отбасылық оқу»;
- «Отбасы ережелері».

Оқушылардың ата-аналарымен жеке әңгімелесуі:

- «Ата-ананың беделі және оның сипаттамасы»;
- «Отбасының моральдық құндылықтары».

Тақырыптық кеңестер:

- «Зияткерлік дамтудың отбасы мектебі»;
- «Отбасындағы жалғыз бала. Білім берудегі қиындықтарды жеңу жолдары»;
- «Отбасындағы дөрекілік пен түсінбеушілік», «Отбасындағы қақтығыстар».

Әңгімелер:

- «Тиімді қарым-қатынас – табыс кепілі»;
- «Баладағы агрессия. Балалардың мазасыздығы. Ол неге әкелуі мүмкін?»;
- «Күрделі тақырыптағы әңгіме. Жас жасөспірімдердегі жағымсыз әдеттерді алдын алу».

Конференциялар:

- «Отбасылық дәстүрлер және баланың еңбек ету қабілеті»;
- «Ата-аналар мен оқушыларға арналған этикет сабақтары»;
- «Баланың отбасындағы, мектептегі, қоғамдағы құқықтары мен міндеттері».

Диспуттар:

- «Ақылды ата-ана махаббаты туралы»;
- «Балалардың тентектігі және ата-ананың жауапкершілігі туралы»;
- «Отбасының адамгершілік заңы – өмір заңы»;
- «Ынталандыру және жазалау тәрбие әдісі ретінде».

Отбасы мен мектеп ынтымақтастығы мәселелері бойынша сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестік жұмысын ұйымдастыру, жұмыс нәтижелерін үнемі қадағалау әдістемесі:

- отбасы және отбасы тәрбиесінің диагностикасы, отбасындағы балаларды тәрбиелеу жағдайларын зерттеу;

- ата-аналар жиналысын өткізудің дәстүрлі емес нысандары мен әдістерін пайдалана отырып, психологтарды, әлеуметтік педагогтерді тарта отырып, тәрбиенің өзекті мәселелері бойынша сыныптық және жалпы мектептік ата-аналар жиналысын өткізу;

- «Менің отбасым» тақырыбындағы сынып сағаттарының циклі: «Ата-анамның отбасын құру тарихы», «Менің отбасым фотосуреттер мен естеліктерде», «Менің отбасымның атаулы күндері» «Біздің отбасымыздың дәстүрлері» және т. б.; «Дәстүрлі отбасылық құндылықтар» тақырыбында сынып сағаттарының сериясын өткізу, «Саяхат ойыны «Отан неден басталады?»»;

- ата-аналар үшін мектеп және сынып конференцияларын, сұрақ-жауап кештерін, «дөңгелек үстелдер» өткізу;

- микро топтар бойынша ата-аналар дәрістері: дарынды балалардың ата-аналары үшін, девиантты мінез құлықтағы балалардың ата-аналары үшін, әртүрлі шығармашылық бірлестіктерде, секцияларда және т. б. айналысатын оқушылардың ата-аналары үшін;

- сынып жетекшісімен, пән мұғалімдерімен, психологпен ата-аналарға жеке және топтық кеңес беру;

- сынып жетекшілерінің әдістемелік бірлестігінде отбасылармен ынтымақтастықты ұйымдастыру бойынша семинарлар өткізу, практикалық сабақтар ұйымдастыру;

- ата-аналармен және балалармен қарым-қатынас мәселелері бойынша тренингтер өткізу;

- педагогтердің отбасымен өзара ынтымақтастығы бойынша тәжірибе

алмасуды ұйымдастыру;

- педагогикалық кеңестер өткізу;
- біліктілікті арттыру курстарынан өту.

Осылайша, отбасылық тәрбие процесс ретінде әдістер мен құралдардың кең жиынтығын сауатты пайдалану негізінде құрылады.

2. Отбасылық бос уақыт құндылықты ұйымдастыру

1. Отбасылық демалыс:

- әуесқойлық іс-шаралар (гүл өсіру, жинау, үй жануарларын күту, бірлескен шығармашылық, көркем немесе техникалық іс-шаралар: сурет салу, поэзия, музыка ойнау, ән айту, кесте тігу, әуесқойлық бейне, фотография және т. б.);

- аудиовизуалдық ақпаратқа бірлесіп жүгіну (теледидар көру, интернетке және басқа да бұқаралық ақпарат құралдарына жүгіну);

- отбасы спектакльдері (театрландырылған және театрлық іс-әрекеттерді фрагменттік (киім ауыстыру, макияж жасау, сурет салу) және толық көлемде (отбасы театрын ұйымдастыру - тірі немесе қуыршақ-композициялар, ойын бағдарламалары, шағын форматтағы қойылымдар және т. б.);

- отбасылық кітап оқу (буккроссинг-кітап алмасу, кітапты оқу және алмасу; буктрейлерлер – кітапқа бейне аннотациялар);

- ойындар (балалармен, үстел үсті ойындары және т. б.);

- мерекелер (ойын бағдарламалары мен конкурстарды қоса отырып, отбасылық балалар мерекелерін; туыстары мен жекжаттарының кең ауқымын тарта отырып, отбасылық мерекелерді ұйымдастыру);

- отбасылық мерекелер мен ұлттық салт-дәстүрлер (туған күн, наурыз мерекесі, үйлену, шілдехана, тұсау кесер, айт мерекелері, ауыз ашарға шақыру және т.б.) іс-шараларды ұйымдастыру.

2. Отбасынан тыс демалыс:

- отбасынан тыс жерде отбасылық демалыс (саяжай, отбасылық туризм);

- отбасылық сауықтыру және спорттық демалыс (эстафеталар, жаппай жүгіру, жағажай турнирлері, фитнес-клубқа бару және т. б.);

- театрларға, мұражайларға, кинотеатрларға, концерттерге және басқа да мәдени ойын-сауық іс-шараларына бірге бару;

- қонаққа бару;

- әуесқой отбасылық қауымдастықтар мен көркем өнерпаздардың отбасылық ұжымдарын ұйымдастыру;

- бұқаралық мерекелерге және ойын-сауық іс-шараларына қатысу;

- мәдени-демалыс саласының кәсіпорындарын тарта отырып, отбасылық мерекелер мен ұлттық салт-дәстүрлері (наурыз мерекесі, үйлену, шілдехана, тұсау кесер, айт мерекелері т.б.) іс-шараларын ұйымдастыру.

3. Отбасылық құндылық, экрандық дәстүрлерді қалыптастыру және дамыту.

Отбасындағы балалардың ұлттық мәдениетке деген көзқарасын қалыптастыруда экран мәдениеті – кино, теледидар маңызды мәнге ие.

Бүгінгі таңда отбасылық тәрбие әдістерін теледидардың мүмкіндіктерімен

толықтыру тиімді. Үлкен медиа әлемді шарлау мақсатында балаларға нұсқаулар қажет: нені қарау және тыңдау, қалай оқу керек, қандай ақпаратты және қайдан іздеу керек.

Ақпараттық өріспен жұмыс істеу кезінде ішкі этикалық «тежегішті» тәрбиелеу – барлық осы мәселелерде тек балалар үшін ғана емес, сонымен қатар ата-аналар үшін де нақты реперлік нүктелер қажет.

Экран мәдениетінің құндылықты-эстетикалық компоненті – ата-аналар балалармен қарым-қатынаста қолдана алатын іс-әрекеттердің, сезімдердің, идеялардың, қарым-қатынас модельдерінің және қатынастардың үлгісі. Ата-аналар үшін балалардың көру белсенділігіне, теледидар мен фильмдерді қарау кезінде алатын баланың құндылық саласы мен адамгершілік қасиеттеріне назар аудару керек. Ата-аналардың балалардың көру белсенділігіне араласуы отбасылық тәрбиенің түрлі әдістерімен байланысты:

1-деңгей – баланың көретін дүниесінен хабардар болу және бірлесіп қарау. Бұл ата-аналардың бағдарламаға қатысу дәрежесінен тұрады, бұл бағдарламалардың мазмұнымен қарапайым танысу, балаларға рөлдік модельдерді көрсету. Бұл деңгейде ересектер білім беру әсерінің әдістерін тиімді қолдана алады, мысалы, теледидардағы оң немесе теріс мінез-құлық үлгісін көрсету, белгілі бір мінез-құлық формаларына қажетті қатынасты қалыптастыру, белгілі бір мінез-құлық формасының артықшылықтарын көрсету.

2-деңгей – теледидарды көру көлемін, оның уақыты мен мазмұнын шектеу деңгейіне байланысты бақылау.

3-деңгей – медиацияны түсіндіру. Телеарналық контентті түсіндірудегі ата-аналардың дәрежесі мен қызмет түрлерімен сипатталады – пайымдау, түсіндіру, эмоциялық көзқарас, қосымша ақпарат, сын, яғни өмірдегі жағдайларды талдау, телебағдарлама кейіпкерлерінің әрекеттерінің үлгісін пайдалану және т. б. сияқты тәрбиелеу әдістерімен байланыс.

Көптеген жағдайларда бұл деңгейлер ата-аналардың теледидарға деген көзқарасымен тығыз байланысты. Кейбір ата-аналар балаларды теледидардан қорғайды, бұл балалардың өміріне зиянды әсер етеді және тіпті тәуелділіктің белгілі бір түрін тудыруы мүмкін деп санайды. Басқалары оны ойын-сауық, демалыс және ақпарат алу үшін мүмкіндіктер беретін жағымды жақтар бар деп есептейді.

Отбасылық құндылықтарды қалыптастыру және дамыту.

Бүгінде кітап отбасылық дәстүрлерді сақтауға көмектеседі. Отбасында тұрақты оқу мәдениеті құнды. Отбасылық орта (оның моральдық климаты, кітаптың басымдылығы, оқылған нәрсені талдау, тарату) оқуға деген ішкі қажеттілікті тәрбиелейді, өмір жолын анықтайды. Кітапты бірге оқу, оқығандары туралы ой бөлісу отбасы мүшелерін жақындастырады, оларды рухани біріктіреді және балаларды өздігінен оқу қажеттілігіне тәрбиелейді.

Ата-аналарға отбасындағы оқуды ілгерілетудің инновациялық түрі – буктрейлер ұсынылу. Буктрейлер – бұл әдебиет, бейнелеу өнері, электронды және интернет технологияларын біріктіретін жарнамалық және иллюстрациялық сипаттағы жаңа жанр.

Қысқа бейнеролик, сюжетті, тұжырымдаманы, оқылған және сүйікті кітаптан күтілетін эмоцияларды мектептің оқу процесінде қолданады және ата-аналарды отбасылық оқуға ынталандыру үшін ұсынылады.

Балалармен жарнама жасау – ата-аналармен бірге кітап оқуға деген ынтасымен бөлісуге, сценарий жазуға, шығармашылық қабілеттерін ашуға үйрету. «Кітап» клубын ұйымдастыру.

Буккроссинг процесі «оқу – басқаға беру» принципіне негізделген қарапайым әрекеттен тұрады.

Отбасын жаңа негізгі ағымға – буккроссингке жасауға ықпал ету, мысалы, балаға өзінің оқу орнында, белгілі бір жерде осындай платформаның негізін қалаушы болуды ұсынады.

Мектепте «Оқуға құштар бала» конкурсын ұйымдастыру.

Мақсаты: оқушылардың кітап оқуға қызығушылықтарын арттыр, болашаққа деген сенімді көзқарастарын қалыптастыру.

Міндеттері:

- отбасылық оқу дәстүрін жаңғырту;
- отбасында оқу мәдениетін арттыру;
- оқушыларды балалар әдебиетін тұрақты оқуға және мектеп кітапханасына баруға тарту;
- білім алушылардың зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамыту.

«Оқуға құштар бала – бақытты отбасы; бақытты отбасы ол – гүлденген қоғам»; «Оқуға құштар мектеп – табысты метеп» ұстанымдарын мектеп пен отбасында жүзеге асыру. Осы мақсатта отбасы мен мектепте іс-шаралар ұйымдастыру.

Балаларды еңбек және шығармашылыққа жетелеу

Бүгінде қоғамның әлеуметтік даму жағдайы жеке тұлғаның жұмысына, әр қазақ азаматының рухани, зияткерлік және физикалық күштерін жұмылдыруға, оның еңбекке белсенді араласуын талап етеді. Адам факторын жандандыру процесі еңбекке құндылық қатынасын қалыптастыру нәтижелеріне байланысты.

Қазіргі уақытта балаларда пайдалы еңбек дағдыларын қалыптастыру мәселесіне аз көңіл бөлінеді. Баланың ата-анасының тапсырмаларын орындаудан бас тартқанын жиі кездестіруге болады. Балаларға өсімдіктерді суғару, ауланы сыпыру, үйді тазалау, тамақ дайындаудан гөрі телефондар мен компьютерлерде уақыт өткізу қызықты.

Еңбек – бұл адамның мақсатты әрекеті, ақыл-ой немесе физикалық немесе психикалық энергияны қажет ететін жұмыс.

Еңбекқорлық пен еңбекке қабілеттілік табиғаттан берілмейді, балалық кезінен отбасында тәрбиеленіп, шыңдалады. Еңбек шығармашылық бағытта болуы керек, өйткені шығармашылық жұмыс адамды рухани байлыққа жетелейді. Ол ата-анаға жақын болуға, қамқорлық жасауға және физикалық дамуға мүмкіндік береді. Өз қолымен құнды және әдемі зат жасау қабілеті жеке тұлғаны бағалаудың жетекші критерийі – адам туралы халықтық пікірдің негізі болып табылады.

Сонымен қатар, баланың құрдастарының ортасында, ең алдымен ойын

әрекетінде көптеген дағдылары қалыптасады.

Мектептегі еңбек процесін шығармашылықпен ұштастыру, сыныптастарымен шығармашылық жұмыс нәтижесін көру оқушының рухани жетілуіне септігін тигізеді.

Құрмет көрсету

Құрмет – жеке бастың да, тұлғааралық қатынастардың да маңызды құрамдас бөлігі. Құрметті сезіну – бұл адамның негізгі құқығы. Адамды құрметтемеу – қарым-қатынастың бұзылуына және тіпті зорлық-зомбылыққа әкелуі мүмкін. Отбасында ата-аналар балаларын өзін-өзі, ата-анасын, ересектерді құрметтеуге үйретуі тиіс.

Отбасында балаңы құрметтеуге бірнеше кеңес түрлерін ұсынамыз:

1. *Сабырлы болыңыз және ешқашан да дауыс көтермеңіз* Егер сіз балаңызды құрметтеуге үйреткіңіз келсе, онда онымен қарым-қатынаста үлгі келтіре отырып, әрдайым ақырын сөйлесу маңызды. Адамға дауыс көтеру де құрметтемеушілік болып табылады. Белгілі бір уақытта балаңыздың әрекеті, мінез-құлқы сізді ренжіткен болса, дауыс көтермеуге тырысыңыз.

2. Қорлау мен теріс белгілерді қолданбаңыз

Балаға «сен жамансың» немесе «сен ақымақсың» деп айту оның өзін-өзі бағалауына зиян тигізіп қана қоймайды, сонымен қатар сізді сыйламауға жетелейді. Сондықтан да, бала бір нәрсені дұрыс жасамаса, «сен дұрыс жасамадың» деп, оны кіналамай қателігін түсіндіріңіз. Бұл жағдайда баланы сөгіп, кінәлай бермей, іс-әрекетіне назар аударып, бағыт-бағдар беріңіз.

3. Балаңызды құрметтеңіз

Баланың талғамы мен қалауын құрметтеңіз. Сіз оны ересек адамды мәжбүрлемейтін сияқты, оны жасағысы келмейтін нәрсеге мәжбүрлеменіз. Ұсыныс білдіріңіз, жігерлендіріңіз, кеңес беріңіз, бірақ мәжбүрлеменіз. Егер балаңыз сіз ойлағаннан басқаша әрекет етсе, оған рұқсат етіңіз. Балаларыңыздың мінез-құлқын немесе оның қалауын, ниетін толық бақылауға тырыспаңыз. Балаңыздың пікірін құрметтеңіз және өзінің шешім шығаруына мүмкіндік беріңіз.

4. Егер сіз қателессеңіз, кешірім сұраңыз

Балаларды құрметтеуге қалай үйрету керек? Егер сіз қателескен болсаңыз немесе уәде еткен нәрсені орындамасаңыз немесе балаға тым қатал болсаңыз, одан кешірім сұрау өте маңызды.

Осылайша, біз оған қарапайымдылық пен кешірім сұраудың маңыздылығын үйретіп қана қоймай, құрмет көрсетуді де бойына сіңіре аламыз.

5. Егер бала құрмет көрсетсе, оны мадақтаңыз

Баланың қарым-қатынаста өзінің жақсы және құрметпен әрекет еткенін түсінуі өте маңызды. Бұл үшін оны мадақтап отырыңыз, сонда ғана бала болашақта үнемі құрмет пен сенімге ие болады.

Ынтымақтастық

Ынтымақтастық – бұл өзара түсінушілікпен, бір-бірінің рухани әлеміне енуімен, осы іс-әрекетті дамыту барысында және нәтижелерін бірлесіп талдаумен біріктірілген мұғалімдер, білім алушылар мен ата-аналардың

бірлескен іс-әрекет идеясы.

Ата-аналар балаларын болашақта қоғамның лайықты азаматтары ретінде көргісі келеді. Отбасының қолдауынсыз мектеп тәрбиенің жоғары нәтижелерін қамтамасыз ете алмайды. Отбасы бала тәрбиесінде күнделікті әсер етеді, сондықтан оның жеке қасиеттерін қалыптастыруда шексіз мүмкіндіктерге ие. Әлеуметтанушылар отбасылық тәрбие факторларына отбасының материалдық өмір сүру жағдайларын, оның құрылымын, білім деңгейін, мүдделерін, рухани қажеттіліктерін, мәдениет деңгейін жатқызады.

Ата-аналар арасындағы қарым-қатынас сипаты бойынша отбасылар үш топқа бөлінді, олар:

- өзара ынтымақты отбасы;
- ішінара жанжалдасатын отбасы;
- үнемі қақтығыстағы отбасы.

Әлеуметтік зерттеу мәліметтері негізінде бұл отбасыларында ата-аналар арасындағы қарым-қатынастың сипаты баланың жеке басының моральдық қалыптасуына қалай әсер ететіні анықталды. Әке мен ана арасындағы түсіністігі бар отбасылардың көпшілігінде балалар мейірімді болып өседі. Ата-аналары жанжалдасатын, қақтығыста болатын отбасылардағы балалар жанжалдасуға, дөрекі қарым-қатынаста болуға үйір болады. Бұл отбасыларда балалар нашар, қанағаттанарлық тәрбие алады.

Әлеуметтанушылардың зерттеулерінде отбасының тәрбиелік әсерін төмендететін факторлар анықталған:

- отбасының тұрақсыздығы;
- уақыттың жетіспеуі;
- мектеппен дұрыс қарым-қатынастың болмауы;
- бір ғана баланың болуы;
- ата-аналардың бала тәрбиесіне педагогикалық білім мен дағдылардың болмауы.

Мектеп пен отбасының тәрбиеде ынтымақтасып, өзара әрекеттесуі үшін ата-аналар балаларының іс-әрекеті мен мінез-құлқын, олардың тәрбиесін талдай білуі керек.

Ол үшін ата-аналардың баласына тәрбие беру дайындығын ескере отырып, педагогикалық ағарту жұмыстары жүргізілуі керек, ата-аналарға педагогикалық басшылық жасау, сынып жетекшілері бала тәрбиесінде тәрбиеші ретінде ата-аналардың белсенділігін арттыру, арнайы педагогикалық және психологиялық білім саласындағы өзін-өзі тәрбиелеу процесіне қызығушылықтарын тудыру, ата-аналардың балалармен және сынып жетекшісімен қарым-қатынасын жақсарту бойынша бірқатар іс-шараларды ұйымдастыру қажет. «Отбасы – орта мектеп» деңгейінде педагогикалық өзара ынтымақтастық жүйесін құру туралы мәселе қойылуы қажет. Бірқатар объективті себептерге байланысты бүгінде бұл үлкен мәселеге айналып отыр. Бір жағынан, қоғамда болып жатқан дағдарыстық құбылыстар, оның әлеуметтік-экономикалық жағдай отбасылық дағдарысты ушықтырады. Отбасы ішіндегі өзара әрекеттесудің төмен деңгейі, көптеген отбасылардың ыдырауы, ата-аналардың беделінің төмендеуі, отбасының рухани негіздерінің әлсіреуі,

ұрпақтар арасындағы алшақтықтың артуы педагогикалық қатынастардың сипатына теріс әсер етеді. Екінші жағынан, жеке тұлғаны тәрбиелеудің жаңа түріне назар аудару, өзін-өзі тәрбиелеу және әлеуметтену процестерінің маңыздылығын арттыру, оқу процесін даралау мен саралау және басқа құбылыстар оң өзгеріс ретінде қарастырылуы мүмкін.

Бұл қарама-қайшылықтарды шешу отбасы мен мектептің барынша жақындасып ынтымақтасуын талап етеді, оларды ортақ мақсат біріктіреді: жеке және ұжымдық үйлесімділікті қамтамасыз ету арқылы баланың жеке басын дамыту, өйткені әр бала бір уақытта әртүрлі әлеуметтік қатынастардың объектісі және субъектісі болып табылады. Әр баланы жеке тұлға ретінде дамыта отырып, отбасы мен мектеп оны қоғамдағы өмірге және қоғам мүшелерімен ынтымақтастыққа дайындайды.

Мектеп ата-аналармен негізгі жұмысты ата-аналар бірлестіктері – ата-аналар комитеттері, басқару кеңестері арқылы жүргізеді. Мұндай бірлестіктің өз Жарғысы болады және онда қызметтің негізгі бағыттары, процеске қатысушылардың құқықтары мен міндеттері айқындалады. Ата-аналар бірлестіктерінің басты міндеттерінің бірі педагогикалық жалпы білім беруді ұйымдастыру және жүзеге асыру болып қала береді. Лекторийлер, дөңгелек үстелдер және педагогикалық ағартудың көптеген басқа түрлері ата-аналарға баланың оқу процесін дұрыс ұйымдастыруға, қиын мәселелерді шешуге көмектесуге және дау-жанжал жағдайларын жеңуге көмектеседі. Жалпы этикалық, эстетикалық, адамгершілік, ерік-жігер, зияткерлік құндылықтарды құру жұмыстары ата-аналар мектебін құрудан басталады. Оның ынтымақтастыққа барынша қабілетті белсенді мүшелері ретінде барлық ата-аналарды гуманистік педагогиканың негіздерін, ынтымақтастық педагогикасын және іс-әрекетке деген көзқарасты зерттеу қажеттілігіне сендірумен айналысады.

Нәтижесі өз білімін толықтыруға, отбасындағы балаларды дұрыс тәрбиелеудің практикалық негіздерін үйренуге деген ұмтылысты ынталандыру. Барлық ата-аналар балаларын дарынды, мәдениетті, білімді және табысты болғанын көргісі келеді. Мектеп пен отбасы арасындағы қарым-қатынас осы табиғи ұмтылысқа негізделген. Мектеп пен отбасының күш-жігерін үйлестіру қайшылықтарды жоюды және біртекті білім беру мен дамып келе жатқан ортаны құруды білдіреді. Мектеп пен отбасының бірлескен қызметі балалардың адамгершілік қасиеттерін, физикалық денсаулығын, зияткерлік қасиеттерін, қоршаған әлемді эстетикалық қабылдауын дамытуға бағытталған.

Отбасында баланы дамыту мен тәрбиелеуде жеке тұлғаның қалыптасуы, оған бағыт-бағдар беруде жүзеге асыру үшін көптеген іс-әрекеттерді ұйымдастыру қажет. Отбасымен байланысты қамтамасыз етудің негізгі жүктемесі сынып жетекшісінің мойнында. Ол өз қызметін ата-аналар комитеті, ата-аналар жиналысы, сондай-ақ осы сыныпта жұмыс істейтін мұғалімдер арқылы ұйымдастырады. Сынып жетекшісінің отбасымен байланысын сақтау жөніндегі практикалық іс-әрекетінің маңызды бөлігі – білім алушылардың үйіне бару, сол жерде өмір сүру жағдайларын зерттеу, ата-аналармен тәрбиелік әсерді күшейту және жағымсыз нәтижелердің алдын алу бойынша бірлескен

шараларды үйлестіру. Сынып жетекшісінің дәстүрлі функциясы – ағартушылық: көптеген отбасыларға педагогикалық кеңестер, кәсіби қолдау қажет. Ата-аналар жиналыстарында талқыланатын тұрақты тақырып – отбасы мен мектеп талаптарының біртұтастығын сақтау. Ол үшін үйлестіру жоспарының нақты аспектілері алынады, олардың орындалуы талданады, пайда болған сәйкессіздіктерді жою жолдары көрсетіледі.

Өскелең ұрпақтың адамгершілік тәрбиесі өткір мәселе болып табылады, оның әртүрлі аспектілері ата-аналар жиналыстарында талқылануы керек. Өкінішке орай, бұл көбінесе мұғалім мен мектептің беделіне нұқсан келтіретін ата-аналармен кәсіби жұмыстың кенде болып жатуында. Ата-аналар сынып жетекшісінің балаларының тағдырына деген қызығушылығын көре отырып, ынтымақтастыққа және кейінгі байланыстарға ұмтылуы тиіс.

Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынасты Л.Кассиль «Баламен келеңсіз жағдайлар туындағанда кінәліні іздеп, оның себептерін дәлелдеуге тырысып жатады: осындай жағдайда ата-ана баланың тәрбиесіне мектеп кінәлі деп жатса, ал мектеп керісінше, отбасы тәрбиелеуі керек деп санайды. Екі пікір де дұрыс емес. Егер отбасы мен мектеп – жағалау мен теңіз деп бейнелі түрде айтатын болсақ, Жағалауда бала алғашқы қадамдарын жасайды, өмірдің алғашқы сабақтарын алады, содан кейін оның алдында шексіз білім теңізі ашылады және мектеп осы теңізде сабақ береді. Бұл оның толығымен жағадан шығуы керек дегенді білдірмейді – өйткені алыс қашықтықтағы теңізшілер әрқашан жағаға оралады, және әр теңізші өзінің жағаға борышты екенін біледі».

Отбасы баланың алғашқы тәрбие құрал сияқты, мектеп бере алмайтын өмірге алғашқы дайындықты береді, өйткені баланың жақындары, айналасындағылардың әлемімен, өте таныс, өте қажетті әлеммен тікелей байланыстырады және бала оған алғашқы жылдардан бастап үйреніп, сенеді. Содан кейін ғана балада белгілі тәуелсіздік сезімі пайда болады, оны мектепте төмендетпей, дұрыс бағытта қолдау жасау керек [67].

Отбасында ата-аналар мектеппен ынтымақтаса отырып, дәстүрлі және ұлттық құндылықтарды сақтауы маңызды. Бала тәрбиесінде отбасылық құндылықтардың ықпалы зор.

Отбасылық құндылықтар дегеніміз не?

Дәстүрлі отбасылық құндылықтар – бұл отбасының шынайы біртұтастыққа құрылатын негіз. Барлық отбасы мүшелерінің бір-бірін құрметтеу мен қорғауда дәстүрлі отбасылық құндылықтардың әсері мол. Отбасылық құндылықтарыңызсыз күшті, тірегі мықты отбасы бола алмайды. Отбасылық құндылықтардың қалыптасуы балалық кезеңнен басталады. Бала отбасының бір бөлігіне айналады және көп жағдайда (кейде тіпті бейсаналық түрде де), ол ересектер өміріндегі әкелер мен аналардың мұраттарын уағыздауды жалғастырады. Отбасылық құндылықтарды үйретудің ең жақсы тәсілі – бұл мектептегі тақырыптық дәрістер емес, керісінше ата-аналардың іс-әрекетінде көрініп отыратын көрнекі және шынайы үлгі-өнегесі.

Отбасылық дәстүр

Ұлттың рухани байлықтарының қатарынан оның дәстүрлері басты орын алады. Дәстүр мәдениет пен рухани өмірді қайта жаңғыртуда, ұрпақтар

сабақтастығын қамтамасыз етуде, қоғам мен жеке адамның үйлесімді дамуында маңызды рөл атқарады. Дәстүрлер жүйесі арқылы жаңа ұрпақ қоғам қалыптастырған қатынастар мен тәжірибеге, тіпті нақтылы мінез-құлықтар мен әрекеттерге дейін әлеуметтік тұрғыдан мұрагер болады.

Жалпыұлттық дәстүрлердің тікелей иесі және қайта жаңғыртушысы – отбасылық ұжым. Әр отбасы нақтылы тек өздеріне ғана тән дәстүрлерге ие. Ол отбасылық-тұрмыстық мерекелер түрінде дәстүрлі атап өтілетін отбасылық мерекелер.

Отбасының идеялық құндылықтарының қатарына жеке адамның құжаттары, фото суреттер, хаттар марапаттаулар сияқты отбасылық қасиетті заттар да орын алады. Егер отбасында жасы кіші бауырларың, іні-қарындастарың болса, оларға отбасы мақтанышы, отбасының қасиетті заттары мен дүниелері және отбасының шежіресі жайлы айтып беруіңіз өзіңіз үшін де, олар үшін де маңызды болмақ.

Отбасылық қасиетті заттарға ұқыптылықпен қарау, оларды адамгершілік күш пен идеялық сенімділіктің қайнар көзі ретінде пайдалану – көпшілік отбасына тән қасиеттер. Отбасылық қатынастардың айырықша белгісі ретінде ұрпақтардың рухани жақтан жалғасуы, аға ұрпақтың кейінгі ұрпаққа рухани құндылықтарды жеткізіп отыруы болып саналады.

Отбасының негізгі құндылықтары:

1. Отбасындағы сенімділік. Бір-бірімен қарым-қатынаста сенімділік ұялаған отбасыларында отбасылық мәселелерді бөлісу және оларды тыңдап өсу, балаға дұрыс кеңес беру және бірін-бірі қолдау жоғары болады. Отбасындағы сенімділік – баланың өзіндік іс-әрекеттерін ұйымдастыра білуіне, өмірінде кездесетін мәселелер мен кедергілерді өзі шеше алуына үйретеді.

2. Үлкенге құрмет, кішіге ізет. Отбасындағы шынайы сыйластық, бұл отбасыларында жазадан қорыққандықтан сыйлау немесе құрметтеу мүлдем қабылданбайды. Отбасы мүшелері «Сыйлау» ол – қорқуды білдірмейтіндігін жақсы түсінеді. Сыйласымдық пен құрмет шынайы, адал жүректен туындайды. Отбасында өтірік айту, бірін-бірі алдау сияқты жағымсыз қасиеттерге мүлдем жол берілмейді. Отбасы – ешқашан жалған сөйлемейтін орын. Бұл отбасылары адалдық пен шынайылықтың туын биік ұстайды. Кейде салмақты сын мен ашық шындық қатаң естіледі, дегенімен отбасында баланы адалдық пен шынайылыққа тәрбиелеу, екіжүзділік пен өтіріктің болмауы отбасылық құндылықтардың негізі болып табылады.

3. Дәстүрлерді сақтау. Отбасылық құндылықтар мен дәстүрлер бір-бірімен тығыз байланысты. Туыстық шеңбердің аясында әрбір отбасының өз дәстүрлері бар: Мысалы, отбасылық мерекелерді атап өту (туған күн, наурыз мерекесі, аналар мерекесі сияқты ұлттық мерекелер және діни мерекелер, сонымен қатар отбасымен бірге серуенге шығу, кино, театрларға, саяхатқа бару, демалыс күндері мерекелік дастарханда бас қосу т.б.). Отбасында неғұрлым берік дәстүрлер болса, соғұрлым «іргетасы» мықты болады.

4. Кешіру. Қандай жағдай болмасын, қандай кемшіліктер мен реніштер болмасын, отбасы әрқашан кешірім жасайтын алтын ұя. Қатты ашуланып, жанжалдасып, есікті қатты жауып кетсең де, отбасы кез келген уақытта қайтып

оралатын, жағымсыз әрекеттеріңіз бен сөздеріңізді түсініп, кешіретін орын. Сыйластығы жоғары отбасында бұндай жағымсыз әрекеттерге жол берілмейді, реніштер болған жағдайда дереу түсіністікпен шешіп, бір-біріне көмек қолын созады, кешіріммен қарайды. Отбасында ата-ана мен балалар, отбасының басқа да мүшелері бір-біріне кешіріммен қараған жағдайда ғана береке-бірлік орнайтыны сөзсіз. Ең бастысы отбасындағы түсіністік пен кешірімнің болуы отбасының басты құндылықтарының бірі.

5. Туысқандық қатынастағы отбасы. Осындай отбасында бала отбасының әр мүшесінің, жақын адамдарының, туған-туыстарының өз өмірінде маңызды рөл атқаратынын түсінеді. Балаға туысқандық сезімді сіңіруде ата-ананың ықпалы зор. Туыстық қатынасты сақтау бала өмірінде маңызды миссия. Бұл отбасыларында бала бауырмалдық пен жанашырлық сезімдерді бойына сіңіріп өседі.

6. Жомарттық. Бұл жерде тек материалдық ғана емес, рухани даму, рухани қолдау, сезімталдықты айтамыз. Әр отбасы мүшелерінің өздерінің өнерімен, шығармашылығымен бөлісуде білдіретін жомарттық.

Отбасы мүшелерінің бір-біріне қол ұшын беруі, көмектесуі, рухани және материалдық қолдауы баланы өмірге бейімдей отырып, оның бойында қамқорлық, парасаттылық сезімдерін оятады.

7. Сүйіспеншілік – бұл отбасындағы ең құнды қасиет. Қазақ отбасында туған-туыстарына, ағайын-туыстарына сүйіспеншілік көрсету – ата-бабамыздан келе жатқан ұлттық қасиет. Бүгінгі таңда көптеген отбасыларында осы қасиеттің сақталуы төмендеп бара жатуы қынжылтады. Отбасында риясыз сүйіспеншілік, бір-біріне деген құрметті сезімдер, сүйіспеншілікке толы әрекеттер жасау, нәзік, сыпайы сөздерді қолдану, қамқорлық таныту, бір-біріне көңіл аудара білу және көмектесуге деген ұмтылыс – бұл отбасының нығаюына, баланы сүйкімді мінезге, мейірімділікке тәрбиелеуге жетелейді.

Еңбек сүйгіштік – бала мен қамқор әкенің ең маңызды қасиеті

Оқу процесінде білім алушыларға отбасының еңбек жағдайын жасаудың қажетті шарты болып үлкендер жағынан да, кішілер жағынан да еңбекті сүйе білу керектігін көрсету керек. Балалардың еңбек сүйгіштігін қалыптастыруда шешуші рөлді ата-аналар, отбасы атқарады. Өз өмірінің алғашқы айларынан бастап бала үлкендердің сан алуан әрекеттерін байқауға мүкіндік алып, бастапқыда санасыз түрде әрекет етсе де, еңбексіз еш нәтиже болмайтындығын түсінетін болады. Егер ата-ана жас баланы еңбекке тәрбиелеу мақсатын арнайы көздеп, оған зейіні мен уақытын бөліп, байсалда және төзімді түрде қалай әрекет ететінін көрсететін болса, бала мұндай үйретуді ықыласпен, кәдімгі керекті іс деп қабылдайды. Бұған көп жағдайда барлық балаларға тән үлкендерге еліктеушілік дербес болуға талпынушылық көмектесіп отырады.

Еңбек жағдайы орын алған көптеген отбасыларында балаларды мектеп жасынан бастап шамасы келетін тұрмыстық еңбекке тарта бастайды. Баланың мүміндіктерін ескере отырып, ата-ана оған жұмыстың мәні мен сипатын егжей-тегжейлі түсіндіріп, керек болса көмектесіп, сәтсіздіктеріне кешірімдік жасай, табыстары мен жетістіктерін мадақтап отырады.

Баланың мектепке баруынан бастап сабақта оқу еңбегінің жаңа жауапты

міндеті пайда болады. Балада оқу еңбегі болуы керек. Бұл үлкен ерік-жігерді, табандылықты, ақыл-ой күшін керек ететін күрделі, қиын еңбек болып саналады. Алайда бала мектепке дейін отбасында өзіне тапсырылған істі ыждаһатпен орындап, аяғына дейін жеткізуге дағдыланған болса және жалпы еңбекті сүйіп, еңбектене алатын болса, онда осының бәрі мектепте жақсы оқып кетуіне көмегін тигізеді.

Мектептегі оқу баланы үйдегі еңбектен босатып жіберуге желеу болмауы тиіс. Баланы мектепке беріп, ендігі оның міндеті тек сабақ оқу деп есептейтін ата-аналар қателік жібереді. Әрине, оқу мектеп оқушысы үшін маңызды іс болмақ, отбасының қамы, үй шаруасының ортақ істері сабаққа зиян келтірмей оның күн режимінен орын табуы керек.

Еңбек сүйгіштік жеке адам қасиеті ретінде бала өмірінің барлық кезеңдері үшін – балалық шақта да, жеткіншектік, жасөспірімдік кезеңде де ерекше маңызды болады.

Ол балалық шақтан бастап бала бойына сіңірілсе, қабілеттерді дамытып, мектептегі сабаққа, дербес өмір сүруге және еңбекке даярлануға көмектесіп, таңдаған мамандығынан жетістікке жетуге мүмкіндік береді. Бұл бағалы қасиет дене және ой еңбегіне деген сүйіспеншілік пен дағдыны ғана емес, сонымен бірге еңбек адамдарына деген құрметті, өзінің де басқаның да еңбек нәтижелеріне құнттылықпен қарауды, өз еңбегімен Отанға қызмет ету және оның байлығын арттыра түсуге ұмтылушылықты білдіріп отырады. Еңбекті сүймесе адам ешқашан өзінің неге қабілетті екендігін біле алмай, өзінің дамуын ерікті түрде шектеген болар еді.

Еңбекті бағалап, балаларына ерте жастан еңбектің нанының тәттілігін үйреткен отбасыларында жоғары саналылық пен белсенділік тән. Еңбек сүйгіш жігерлі адамдардың әрекеті өз отбасыларының төңірегінде ғана қалып қоймай, әлеуметтік қоғамдағы пайдалы еңбектің бастаушылары мен ұйымдастырушыларына айналып, өз отбасыларының еңбек жағдайларын өзге айналасындағыларға таратып отырады. Осындай отбасылардың игі әсері адамдар қатынасының жетіле түсуіне үлес қосып, үлкен тәрбиелік мәнге ие болады.

Ата-аналар балаларға отбасы қаржысы, оны жоспарлау, алғашқы экономикалық білім алу, үнемдей алу дағдыларын, прагматикалық ойлауын ояту керек.

Отбасының мәдениеті

Адамның тұлғалық мінез-құлқының негіздерін оның отбасылық өмірін ескермей түбегейлі біле алмайсың. Отбасының тұрмыс салты, ондағы адамдардың өзара қатынасы, пайда болған құндылықтар мен қажеттіліктер жүйесі адамның кейбір әрекеттерді жасауға негіз болатын көзқарасын, сенімін, мінезін қалыптастырады.

Отбасылық мәдениет деген не? Ол не үшін керек және ол отбасының рухани құндылықтары қатарынан қандай орын алады.

Отбасының қоғамдық өмірге белсене араласуы, қоғамдық жаңалықтармен хабардар болып отыруы, әдеби кітаптар оқып, оны талқыға салу, пікір алмасып отыру тұлғаны өмірге тоғышарлық қатынас жасауына тойтарыс беріп отырады.

Тұлға мәдениетінің қалыптасуына отбасы қалай әсер етеді? Үйде, отбасында газет-журналдар оқу, әдеби кітаптар оқу, бейне фильмдер көру, қоғамдық жаңалықтардан хабардар болу және оларды талдап, пікір алмасу арқылы дамыта аламыз.

Әке мен шешенің белсенді азаматтық позициясы қашанда отбасының өмір сүру бейнесінен көрініп отырады. Және бұл өте маңызды, өйткені отбасы – адамгершілікке тәрбиелеудің ең маңызды мектебі.

Дәл осы жерде адам өзінің моральдік қалыптасу жолының алғашқы қадамдарын бастан кешіреді. Жоғары идеялық және рухани құндылықтарға ие болған отбасында жұбайлық, кейіннен ата-аналық сүйіспеншіліктің терең мағынаға, тұрақты рухани байлыққа толып, үлкендердің де, балалардың да өмірінің нағыз қызық, бақытты болуына сарқылмас мүмкіндік туады.

Білім алушыларға «Менің шежірем», «Отбасындағы көркем әдебиет» шығармашылық ізденіс жұмыстарын жүргізуге болады.

Отан алдындағы борыш – адамның ең қасиетті сезімі.

Мұғалім білім алушыларға өздерінің отбасылық шежіресін жасауға отбасының тарихын, ата-тегінің өмірбаянын жақсы білу керектігіне кеңес береді.

Отбасылық борыш және оның түрлері

Қазіргі заман да отбасында өсіп келе жатқан тұлғаның өз сүйіспеншілігін сақтай білу күрделеніп кетті. Оны сақтау үшін үздіксіз рухани еңбек ету керек. Отбасылық міндет – отбасылық қатынастармен байланысты моральдық талаптарды жеке ережелерге айналдыру, оларды адамның басқаларға деген қарым-қатынастың ажырамас шарты ретінде қабылдауы.

Ата-аналардың қоғам алдындағы міндеті: балаларына қамқорлық жасау, олардың толыққанды дамуы үшін қажетті жағдайлар жасау.

Ата-аналардың өз балалары алдындағы борышы: ата-аналардың балаларға қатысты тең құқықтары мен міндеттері бар – отбасы мен балаларға, олардың денсаулығына, дене бітімі, рухани және адамгершілік жағынан дамуына, оқуы мен материалдық жағынан қамтамасыз етілуіне қамқорлық жасау, барлық мекемелерде балаларды қорғау.

Балалардың (әсіресе олар ересек болған кезде) ата-аналарына, отбасына, оның әл-ауқатына, өміріне, эмоционалды атмосферасына қамқорлық жасау міндеті.

Отбасының құндылығы тұрақты. Оған деген қажеттілік әрқашан, мәңгі сақталады. Адамдардың басым көпшілігі қолдауды, ең алдымен жақындарының, отбасының қолдауын қажет етеді.

Отбасының адамгершілік негіздері. Отбасылық ахуал және отбасының адамгершілік құндылықтары.

Отбасындағы өзара сыйластық, баланы тәрбиелеу жөніндегі қамқорлық отбасылық өмір сүруінің жетекші принципі адамгершілік. Өсіп келе жатқан тұлға ізгілік пен зұлымдық, әділеттілік пен әділетсіздік проблемасы туралы ерте ойланып және өз сұрақтарына жауапты өз ата-аналарынан іздейді.

Адамгершілік ережелерін меңгеру сөз арқылы емес, тікелей іс-әрекет арқылы жүзеге асырылады және адамдардың адамгершілігі жөнінде ең алдымен

олардың қылықтарына байланысты баға беріледі. Осыдан барып, балалардың адамгершілік кіршіксіздігі үшін, бүкіл қоғамның адамгершілік кіршіксіздігі үшін ата-ананың жауапкершілігінің қаншалықты зор екендігін байқауға болады.

Отбасы бақыты мен оның адамгершілік ахуалының көп жағдайда отбасындағы жұбайлар, ата-аналар мен балалар арасындағы сенімге, сүйіспеншілікке толы өзара түсінісу жағдайына байланысты екендігі сөзсіз. Кейбір отбасыларында адамгершілігі жоғары тұлға тәрбиелеу ісінде бала ата-аналары бірін-бірі және балаларын жақсы көріп, қамқорлық жасайтын отбасында өсе ме, әлде ата-аналары шаңырақ астында «ата-аналық борышты» ғана ұстанушы отбасында өсе ме, міне осылардың едәуір рөлі болмақ.

Сүйіспеншілік пен сыйласушылықтың жоқтығын балалардан қанша жасыруға тырысқанымен, ол қалай болса да сезіліп, отбасының ахуалына жалғандық, жасанды қатынас жасау жас ұрпақтың қалыптасуына зардабын тигізеді. Отбасында ата-аналардың бір-біріне деген сүйіспеншілігі болған жағдайда ғана тәрбиенің ең негізгі нәтижесін берері сөзсіз.

Мұғалім отбасылық өмірде барлығы тығыз байланысты екенін: бір жағынан, балалар ата-аналарының сезімдерінің бекіп, отбасы ұжымының нығая түсуіне көмектеседі, өз ата-аналарын адамгершілік тұрғыдан жетілдіре түседі, екінші жағынан, балалардың барлық жақтан көңілдегідей болып өсуі ата-аналарының сүйіспеншілігі мен сенімі, түсінігінсіз болмайтынына оқушылардың зейінін аударып отыруы тиіс.

Үлкендер мен кішілер арасында достық, ізі қатынас жоқ отбасын бақытты отбасы деп толық сеніммен айтуға келмейді. Сондықтан да ата-аналар мен балалар достығын отбасының адамгершілік құндылығы қатарына жатқыза аламыз. Өкінішке орай, кейбір отбасыларында балаларды ата-аналармен қарым-қатынас жүйесі үнемі қанағаттандыра бермейді.

Ата-аналар мен әр жас кезеңіндегі балалардың түсінісуі мен ізгі қатынастарының сыры неде?

Педагогика мәселесінен ешқандай хабары жоқ адамның өзі егесуден гөрі ынтымақтасуды дұрыс деп санайтын. Бірақ шынайы өмірде ынтымақтасу кез келгеннің қолынан келе бермейді. Шындығында балаға бұйыру, бір нәрсені істеуге күштеп көндіру, ата-аналарының қажет деп санағанындай әрекет жасаудан оңайырақ болуы мүмкін. Ата-аналар жеткіншек балаларын тікелей қыспаққа үнемі ала алмаса да, кішкентай балаларға келгенде олар еш ойланып-толғанып жатпайды. Алайда ата-аналар мен балалардың арасындағы қарым-қатынас біртіндеп қалыптасады да, өсіп келе жатқан баланың дербес белгілері соған тәуелді болады. Егер ол балалық шағында өзінің қандай мінез-құлық жасауды таңдау мүмкіндігінен айырылып, оған үнемі күш көрсетіліп келген болса, енді одан есейген кезде дербес шешімдер қабылдап, өз еркімен іс-әрекет жасауы қиынға түседі.

Мұндай қатынастар көп жағдайда адамның бойында екі жүзділік, қатыгездік сияқты ұнамсыз қасиеттердің қалыптасуына душар етеді. Сонымен қатар ата-аналардың айтқанының дұрыстығы сәбиден басқаның бәріне түсінікті болып, ешбір сендіру қажеттігі болмайтын жағдай да кездеседі. Қалайша,

мұндай кезде «еріктік шешімдерге» бармау керек пе?

Балаларды тәрбиелеу кезінде «болмайды» деген сөзді қолданбау мүмкін емес екендігін барлық ата-ана жақсы біледі. Дегенімен нағыз ақылды ата-ана әрбір «болмайды» деген сөзді «болады» деген сөзбен теңестіре қолдана алады. «Болмайды» мен «болады» дұрыс теңестіре білу көп жағдайда тартысқа түсіп қалудан сақтандырады. Мәпелеудің бір ғажабы, ол ықтыруға ұқсас, тек бұл жерде «құлақтан тарта» емес «еркелете» жүріп әрекет жасалынады. Бірақ бәрібір нәтижесі ықтыруға ұқсас, балалар дербестіктен де, бастамашылдықтан да айырылып, өздеріне де, бүкіл отбасына қатысты мәселені шеше алмайды. Шектен тыс мәпелеу жағдайында балалардың өзіндік қасиеті дами алмайды.

Егесу немесе қарсы келу әдетте отбасына шиеленіс әкеліп, отбасы мүшелерінің ренішін күшейтеді де, ол қайтсе де бір күні не біреудің сәтсіз ісіне байланысты табалаушылық түрінде, не бәрі шуылдасып араласқан жағымсыз тартыс түрінде бұрқ етіп жарыққа шықпай қоймайды. Бұл жағдайда ата-аналар да, балалар да ұтылып, жеңіске ешқайсысы жете алмайды. Бұл отбасыларында ата-аналар да балалар да өздерінше жеке өмір сүреді, отбасы мүшелерінде сыйластық, эмоциялық тартымдылық кездеспейді. Балалар өз бетінше дербес өсіп келе жатқанымен де мұндай отбасында аса үлкен жайлылық сезілмей тұрады. Қатыгездік, жақын адамның басына түскен қиындыққа, тіпті оның жай шаруасына деген бейтараптық қатынас көбінесе осындай отбасында кездеседі.

Педагогтер мен психологтар отбасындағы өзара қатынастың ең қолайлы тәсілі деп ынтымақтасуды есептейді. Ол ең алдымен үлкендер мен балалардың өзара сыйластығына келіп тіреледі. Бұл жерде ата-аналар балаларын сөз жүзінде ғана емес, ең соңында балалардың өзі *құрметтеуге тұралық жеке тұлға* деп, шын мәнінде, іс жүзінде есептейді. Мұндай отбасыларында көптеген мәселелер балаларды қатыстыра отырып, отбасында олардың пікірлерімен санаса отырып, отбасылық кеңесте олардың пікірімен санаса, қажеттісі ескеріліп отырады. Балалар бұл отбасында толық құқылы мүшелері болып саналады. Олардың өздерінің тұрақты еңбек тапсырмалары болып, қаржыны жұмсау мәселелеріне қатысып және ең бастысы, әр күн, әр сағат сайын отбасында болып жатқанның бәрін бірге сезініп, бірге әсерленіп, ата-аналардың өміріне қатар араласып отырады.

Адал, сыйластық қатынастар, әдетте, қатынастары ынтымаққа негізделген отбасыларында қалыптасады. Мұндай қатынастар бірлесіп әрекет ету үстінде туатын қарым-қатынас, сырластық әңгімеден бастау алады. Атап айтқанда, қарым-қатынастың осы минуты, сағаттарында өзара түсінісу пайда болып, балалар ата-аналарының алдында, ал олар балаларының алдында «ашылып» сөйлеседі.

Қарым-қатынасты бағалай білетін отбасыларында, әдетте қарым-қатынас жасаудың өзіндік, дәстүрлі шақтары болады. Біреулерде бұл бүкіл отбасы мүшелері жиналатын кешкі шәй ішу кезі, өзгелерде аптасына бір рет барлығының бірге тамақтанып, әңгімелесуі, демалыс күндері отбасының әр мүшесі үшін қасиетті уақыт болып табылады.

Әр отбасында өзіндік ырғақ, өзіндік өмір сүру стилі тән. Отбасында бірге отырып тамақтану уақыты жұмыс уақыты өзгермелі ата-аналар үшін,

жұмысбасты ата-аналар үшін мүлдем қолайсыз болуы мүмкін. Сөйтсе де, баланы басқалардың тыңдағысы келіп, баланың ойын, пікірін тыңдау қызықты болатын, асықпай әңгімелесуге мүмкіндік болатын отбасылық қарым-қатынас сағаты әр отбасында болып тұруы тиіс.

Тыныс-тіршілігі ынтымақтасу принципінде құрылған отбасында өзара әдептілік, сыпайылық, ұстамдық, ымыраға келу, дау-жанжалдан мезгілінде құтылу және басқа түскен ауыртпалықтарды лайықты түрде, бірлесе көтере білу тән болады. Адамгершілік құндылықта мейірбандық қатынас жоғары болады. Және олар түсінбеушілікті, келіспеушілікті анықтау кезінде қателескенін кемшілігін дәлелдей бергеннен гөрі бір-біріне деген жылы сезімдердің сақталып қалуының маңыздырақ екенін үнемі естеріне ұстайды.

Отбасындағы татулық пен үйлесім ең жоғарғы құндылық болмақ деген сенім ашуды да, ауыздан шыққалы тұрған кінәлаушылықты да бөгеуге көмектеседі. Бұндай отбасыларында ешқашан дауыс көтеру, айғай-шу болмайды, өйткені отбасы мүшелері айқаймен ештеңе де шешілмейтінін жақсы түсінеді. Отбасындағы айқай, дауыс көтеру қарсы дөрекі жауаптың туындауына себепкер болады.

Әр отбасы өз дәстүрін жасайды, бірақ жас отбасылар өздігінен кейбір негізге сүйенеді де, олар негізге *отбасының қандай болуы керектігі* жөніндегі өздерінің түсініктерін қосады. Олар өз отбасын ата-аналары, туыстары, достары, жақындарының отбасыларының тәжірибесіне сүйене отырып құрайды. Отбасылық дәстүрлер ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отырады.

Отбасында отбасы мүшелерінің туылған күндері, мерекелік күндерді шынайы мейірімділік пен сүйіспеншілік қарым-қатынасқа негіздей отырып, отбасылық дәстүрмен көңілді өткізе алады ма? Отбасындағы осындай мерекелердің де бала үшін тәрбиелік маңызы зор.

Жас отбасылар ата-аналарынан алған барлық жақсы үлгілеріне сүйене отырып, отбасылық салт-дәстүрді сақтай отырып, ішінде өз ниет-тілектері көрініс табатын өздерінің қатынас стилін, өз дәстүрлерін қалыптастыруға, берік отбасын құрып, сүйіспеншіліктерін ұзақ жылдар бойы сақтап, бақытты балалар өсіруге тырысулары тиіс. Өзара сыйластық пен өзара түсінушілік дәстүрге айналып, сыпайылық пен жоғары этика әдетке енген отбасы – бақытты отбасына айналмақ.

Отбасы-бақыт бұлағы

Адамға отбасы не үшін керек? *«Бақыт үшін»* деген қарапайым да, ақиқат пікірдің айтылуында дау жоқ. Расында да отбасынсыз адамның бақытты болуы екі талай. Ғалымдардың отбасыларына жүргізілген сауалнама нәтижесінде 85% өздерінің адамдық бақыттарының негізі біртұтас тату, сүйіспеншілікке толы отбасы мен балалар деп есептейтіндіктері байқалды. Яғни адамның бақыты отбасы боған болса онда ол әрі адамгершілік, әрі әлеуметтік маңызды құндылық болмақ.

Отбасылық ұжымның ерекшеліктері

Отбасы – ортақ мақсат, ортақ мүдде, пікірлер мен талпыныстар біртұтастығы қоғамдық пайдалы іс-әрекет арқылы топтасқан шағын ұжым. Отбасылық ұжым барлық басқа ұжымдармен табиғи байланысқан әлеуметтік

қоғамның бөлігі.

Отбасы дегеніміз – ең маңызды негізгі жұбайлар, ата-аналар, ұл, қыз сүйіспеншілігіне сүйенген ұжым болып саналады. Отбасылық міндеттерді орындауда қоғамның көмегіне сүйенбей тұра алмайды. Отбасының қоғаммен тығыз байланысы оның өмірінің, әсіресе балаларды дұрыс тәрбиелеу үшін, жан-жақты дамуы үшін қажет.

Отбасының ең маңызды міндеті – әр түрлі қажеттіліктерді қанағаттандыру негізінде балалардың жан-жақты тәрбиеленуін, оларды еңбек ету мен дербес өмір сүруге даярлап, ата-аналардың шығармашылық күш-жігері мен мүдделерінің дамуын қамтамасыз ету. Сонымен қатар отбасы өз мүшелерінің болашағы туралы ойланып, олардың жеке бастарына байланысты жоспарларының жүзеге асуына қамқорлық жасайды. Осыдан келіп, отбасының әр мүшесіне қатысты өз борышын орындау, өзара көмек, өзінің әр ісіне деген жауапкершілік, тәртіптілік, өзара талап қою, жәрдемдесу, екіжүзділік пен тоғышарлыққа жол бермеу сияқты талаптар туындайды. Отбасылық ұжымды бекітетін жандандырғыш, сиқырлы сусын және оның бақытының қайнар көзі – ата-аналардың, балалардың бір-біріне деген сүйіспеншілігі.

Отбасылық ұжымның нәтижелілігі мен тереңдігіне әсер ететін белгілер төмендегі белгілері тән болып келсе, анағұрлым арта түсері анық:

1. Отбасы өмірінің негізі – адал, ақ ниетті, қоғамға пайдалы еңбек. Балалар шамалары келгенше үлкендерге көмектесіп, бірлесе еңбек етіп, үлкендер оларды жоғары бағалап отырады. Ересектер еңбекті ең бірінші өмір қажеттігі, барлық игілік, прогресс, адамның өркендеуінің қайнар көзі деп қабылдайды. Үлкендердің осындай шынайы жауапкершілік әрекеттері табиғи жолмен балаларға баға жетпес мұра ретінде беріліп отырады. Балалар осының барлығын көріп, бойына сіңіріп өседі.

2. Отбасы біреуі бәрі үшін, бәрі біреуі үшін жаны аши қамқорлық жасайтын ұжымның берік одағы. Бұл ұжымның тұтас отбасы мен оның әрбір мүшесінің жарқын болашаққа жетуіне бағытталған қоғамдық құнды мақсаты мен перспективалары болады. Мұның өзінде отбасы өзімен өзі болмай, өзін әлеуметтік қоғамның бастапқы ұйымы, сүйікті Отанының бір бөлшегі деп таниды; оның өркендеуіне өз үлесін қосуға тырысады, өз мүшелерінің әлеуметтік қоғамдық, еңбек, оқу міндеттеріне адал ниетті қатынаста болуын бәрінен артық бағалайды; рухани қажеттіліктерді қанағаттандыруды яғни идеялық-адамгершілік және мәдени дәрежені арттыру, кітап оқу, сабақ оқу т.б ең маңызды деп есептейді.

Отбасында өзара сыйластық, өзара айқын байқалып, еркіндік пен оптимистік жағдай сақталады.

3. Отбасының ортақ істерін оның мүшелері ұжым болып орындап, маңызды мәселелерді (қаржы бөлу, болашақта сатып алатын заттар, демалыста қыдыру т.б) бірге отырып шешеді. Отбасында ашық-жарқындық жағдай басым болады: отбасы мүшелері қуаныштарын ықыласпен бөлісіп, қателерін де жасырмай, сәтсіздіктері туралы, өз толғаныстары туралы айтып отырады. Кездесіп қалатын қақтығыстар мен қайшылықтар өзара сыйластық, жылы қатынастың шырқын бұзбай тез шешіледі. Отбасының қоғамдық әлеуметтік

ұжымдармен тығыз байланыс жасауы тән болады.

Отбасындағы эстетикалық мәдениет

Қазіргі отбасыларының өміріндегі өнердің орны қандай? Отбасында әсемдік әлемінің сырын танып білу, өнерді түсіп, бағалай білуі де отбасынан бастау алғаны жөн. Отбасында әлемдік және отандық мәдениет байлықтарына ие болуға, өнер туындыларын терең де нәзік түсінуге, рухани дем беруге жетелеу балалардың дамуына ықпал етері сөзсіз. Отбасында балаларды мәдениеттілікке баулу кітап оқу өнерін қалыптастыруда жоғары мәнге ие болуы керек. Бүгінгі күнде балалардың кітапханалардан қалаған кітаптарын таңдап алып оқуы үлкен мәселеге айналып отыр. Үлкендер болсын, кішілер болсын олар үшін кітап оқу парыз. Балалардың жас ерекшелігіне байланысты сүйіп оқитын кітаптарын таңдауға көмектесу ата-ананың бірден-бір парызы. Сондықтан да отбасында ата-ана, мектепте мұғалімдер баланы кітап оқуға баулып, оқу сауаттылығын арттырып отыруы тиіс. «Үйдегі кітапхана қандай болуы керек?» деген тақырыпта мектепте оқушылармен диспут өткізуге болады.

Өнер, мәдениет әрбір үйдің өміріне түрліше енеді. Отбасының эстетикалық мәдениеті жайында отбасы музыка мен кітап, музейлер мен театрларға, киноларға, спорт кешендеріне бару қандай орын алатынына қарап пайымдауға болады. Баланың оқығаны мен көргені ақыл-ойы мен жүрегіне қозғау салатындай әсер қалдырып жатса, оны ата-анасымен талдап, пікір алмасып, ойын бөлісіп жатса, онда бала бойында құндылықтардың қалыптасуына жол ашар едік. Рухани мәдениет бізден тыс емес, біздің ішкі дүниемізде жасалады, және де білім мен одан алған әсердің мөлшерінен емес, оларды ойға салып түсіну, бастан кешіру, жете сезіну шеберлігі арқылы жасалады. Сонымен отбасының мәдениеті дегеніміз не? Тұрақты рухани өмірді, рухани өсуді қажетсінуден және мәдениетті өзі жарату тілегінен тұрса керек.

Отбасылық ізгі дәстүрлердің бала тәрбиесіне ықпалы

Отбасындағы адамдардың қарым-қатынасы сан қырлы. Мұндай қарым-қатынас балалардың өсіп-жетілуіне күшті әсер етеді. Отбасы мүшелерінің өзара қамқорлығы, шын жүректен бір-бірін түсінушілігі, туысқандық жақындық, жанашырлық, сүйіспеншілік, сыйластық сияқты отбасындағы қатынастар ықпал етеді. Балалардың ата-анасына және ересектерге жақындығы олар үшін мынаны білдіреді: үлкендер жүрегінің бар қазынасын балаларға сыйлайды, ол үшін балалардан еш нәрсе талап етпейді, ал бала осынау жақсылық пен сүйіспеншілікті бойына сіңіріп, үлкендерді өзінің кіршіксіз пәктігімен қуантады, нәзік жан дүниесінің сырын ашады.

Міне, сондықтан балалар отбасындағы татулыққа, ата-анасының өнегелі ықпалына, отбасында өздерін түсіне білу жағдайына мұқтаж болады. Баланың тұлға болып қалыптасуына отбасындағы игі қатынастар күшті әсер етеді. Отбасындағы дәстүрлер бұл қатынастарды нығайтып, балалардың дамуына ықпал етеді.

Отбасылық дәстүрлер отбасының психологиялық ахуалының ажырамас бөлігі бола отырып, баланың дамуына күшті әсер етеді. Олардың жас ұрпаққа ықпал етуінің мәні неде? Қазіргі отбасыларға қандай дәстүрлер тән? Дәстүрлер

әдетте заңның күшімен емес, қоғамдық пікірдің күшімен сақталады. Олардың көбі жетіле келе, қоғамның ережелеріне, нормаларына, еш жерде жазылмаған ерекше заңға айналады. Бұл табиғи процесс. Көптеген отбасыларында белгілі өзіндік ережелері мен әдеттері бар парасатты тұрмыс салты орныққан. Олар үйреншікті, қарапайым, ешқандай күш салмай-ақ, өздігінен орындалып жатады. Мысалы, кейбір отбасыларда болатын «отбасылық кеңестері» тәрбие тұрғысынан алғанда өте жақсы, жекелеген өсиет айтылатын әңгімелерден қарағанда құнды. Әрбір отбасының өзіндік дәстүрінің болуы табиғи нәрсе.

Отбасылық кеңестерді үнемі әдетке айналдыруда бала бірте-бірте байқамастан өз пікірлерін де ортаға салуды әдетке айналдырады. Осылайша баланың отбасындағы мәселелерді шешуге араласуы, пікір алмасып, ата-анасына өз ойын ашық жеткізуі қалыптасады. Бұл отбасылық құндылық болып саналады.

Келесі отбасылық ерекше дәстүр *ол – табиғатпен сырласу*. Табиғатпен байланыс баланы туған өлкесіне деген сүйіспеншілігін оятып, отанға, туған жерге, туған елге деген патриоттық сезімін күшейтеді. Отбасымен табиғат аясында серуендеу немесе аулада көшеттер отырғызу, бау-бақша егу, оны күтіп, баптау, ауланы қоқыстардан тазалау еңбекке баулып, табиғатты аялауға жетелейді. Сонымен қатар отбасымен бірге туған өлкесіне саяхаттау, табиғаттың тамаша көріністерін біреге тамашалау бала есінде ұзақ сақталатыны белгілі.

Келесі өте құнды отбасылық дәстүр *ол – кітаппен достасу дәстүрі*. Кейбір отбасыларында бұл дәстүр тереңінен тамыр жайған ата-бабасынан келе жатқан отбасылық құндылыққа айналған. «Сауатты болу – ұлы бақыт. Өмірде қиындық кездесе – кітап оқы. Сонда сен қалай өмір сүруді және не үшін өмір сүру керектігін білетін боласың...» деген халықтың ұлағатты өсиетін ұстанған отбасында бала шыңдалып, өмірді танып, жан-жақты зерек болып өседі.

- Біріншіден, кітап оқығанда балаға кейіпкерлердің әрекетінің әсері, тәрбиелік мәнінің болуы;

- екіншіден, шығарма мазмұнының балаға тың, едәуір қуатты әсер қалдыруы;

- үшіншіден, кітап оқу табиғи жағдайда өтетіндіктен, балалардың бір-біріне ықпал ете бастайтындықтан да әсері күшейе түседі.

Мұндай жағдай балалардың кітапқа деген құмарлығын арттырып, әуесқойлығын туғызады, ол кітап бетінен кездесетін адамдардың моральдік нормалары жақын адамдардың өмірінен-ақ байқалып, әдетте өскелең ұрпақтың адамгершілік тұрғыдан қалыптасуының негізі болады. Балалардың жас ерекшеліктері мен оқуға деген ынтасы, олардың әуесқойлық объектілері, сондай-ақ ата-аналарының оқырмандық және кәсіптік ынтасы ескеріледі.

Отбасымен киноға, театрға, операға бару дәстүрі де бала тәрбиесіне күшті ықпал етеді. Ондағы басты рөлдерде кімдер ойнайды, мазмұны қандай, шығарманың негізгі идеясы не деген сияқты пікір алмасулар отбасында болып тұруы керек.

Отбасылық дәстүрдің негізгі құндылығы ол отбасында ата-тегі туралы айтып отыру. Баланың жеті атасын біліп өсуі, өз шежіресін білуінің тәрбиелік

мәні зор. Тегін білген текті елдің ұрпағын тәрбиелеу ата-ананың міндеті.

Отбасындағы елеулі мерекелерді атап өту де бала тәрбиесінде алатын орны ерекше. Мереке өткізер алдында жоспар құрылып, қонақ күту рәсіміне дайындық жүргізіледі. Қонақты қалай қарсы алу, күту, дастарханды қалай әзірлеу мәселесінде ата-анамен бірлесіп әрекет ету бала үшін қуаныш, әрі өнеге. Отбасы мүшелерінің бірлесіп атқарған әрекеті оларды топтастырады, бала көптеген тағылым өнеге алады, іскерлікке ие болып, мәдени мінез-құлық ережелерін меңгереді.

Осындай тағылымы мол жақсы дәстүрлер отбасын біріктіреді. Осыған дейін отбасында ата-анасынан, ата-әжесінен көрген өсиет-өнегесін, саналылық пен жақсылықтың дәнін сақтай білуге, оларды өскелең ұрпаққа өнеге етуге мүмкіндік береді. Отбасындағы дәстүрдің тәрбиелік күшінің мәні, онда жинақтаған тәжірибені өскелең ұрпақтың неғұрлым табиғи түрде қабылдайтындығында.

Отбасында өзіндік жақсы дәстүрлердің аз болуы, отбасылық ұжымның қалыптаспауы балаға кері әсер ететіні белгілі. Сондықтан отбасында ең бірінші ауызбіршілік пен ұжымшылдық қажет. Ата-аналардың осындай жіберетін елеулі кемшіліктері мен қателіктері бала тәрбиесіне кедергі болады. Ата-аналардың бала тәрбиесіндегі қателіктерін шартты түрде мынадай екі топқа бөлуге болады:

1. Отбасындағы өмір жағдайының ретсіздігіне байланысты ата-аналар өздерінің әртүрлі іс-әрекеттері арқылы балаларына өнеге көрсете алмауы;

2. Баланың әрбір келеңсіз ісі мен қылығына байланысты ата-аналардың нақтылы өнеге көрсетіп, тәрбиелей алмауы:

- отбасында бала тәрбиесінде кететін қателіктер, олар қандай?

- баланың нәрестелік кезеңінде тұрақты көңіл аударылмауы;

- балаға біркелкі және нақты талап қойылмауы;

- баланы шектен тыс, жақсы көріп, естен тана өбектеу;

- отбасының барлық мүшелерінің (ата-ана, ата-әже, туыстар т.б.)

назарының жалғыз балада болуы;

- ата-аналар өздерінің балалық шағында бастарынан ауыр тұрмыс кешкен, сондықтан баласының жеңіл-желпі, еш нәрседен тарықпай өмір сүруі тиіс деп ойлауы;

ата-ана басты назарын отбасын материалдық қажеттіліктермен қамтамасыз етуге аударып, бала тәрбиесін екінші кезектегі іс деп санауы;

- отбасының мақсат-міндеттері, өзіндік жақсы дәстүрлері жетілмеген;

- бала отбасында материалдық жағдайы өте жоғары, шектен тыс ерке;

- бала тәрбиесіндегі қарама-қайшылықтар: шектен тыс қатаңдық (ата-ананың дөрекі билігі, ұрып-соғу, жазалау, өктемдік көрсету және т.б.);

- ата-аналардың өз балаларының мектеп пен мұғалімдерге наразылығын қолдауы;

- ата-аналардың балаларын «сүйкімді» және «жұғымсыз» деп бөлуі.

Өкінішке орай, отбасында мұндай қателіктердің етек алуы балалардың оқудағы жетістігіне ғана емес, сонымен қатар, басқа да сапаларына, қоғамдық белсенділігіне де кері ықпал етеді. Отбасында тәрбиенің мақсат, міндеттері

айқын, отбасылық дәстүрлері орныққан отбасыларында балалардың қоғамдық белсенділігі әлдеқайда жедел дамиды.

Жоғарыда аталған қателіктерден басқа, отбасында басқа да, елеулі бірқатар қателіктерді де атап өтуге болады:

- бала тәрбиесіне қамқорлық жасауды бала-бақшаға, мектепке жүктеу;
- балаларды әлі жетерлік үй шаруаларынан қорғаштау;
- мадақтау мен ынталандыру тәсілдерін пайдалана алмау;
- ұрып-соғу жазаларын қолдану;
- балалардың алдында әдеп сақтамау;
- баланың көзінше ұрысып-керісу;
- ата-аналарының тұрмыстағы жағымсыз қылығы (ішімдікке салыну);
- ата-ананың баласын асыра мадақтау;
- балаларына селқос қарау;
- материалдық жағынан шектен тыс еркелетіп жіберу т.б.

Осы аталған кемшіліктердің көпшілігі мектеп оқушыларының сабақ үлгеріміне, қоғамдық белсенділігін арттыруға кедергі жасап қана қоймай, сонымен қатар, еңбексүйгіштік, ұжымшылдық, адалдық, өзіндік іс-әрекетін ұйымдастыру, өмірлік жеке санасының қалыптасып, жетілуіне кедергісін келтіреді. Отбасында кеткен қателіктерді түзету қажет, бәрінен де ең бастысы – оның алдын алу. Ата-аналар соған үйрену керек. Тәрбие ісінде әрбір жіберілген қателердің өзіндік шешімі болуы керек. Ата-аналарды тәрбие ісіндегі қателіктерден сақтандыру – отбасында бала тәрбиесін жетілдірудің дұрыс жолы болмақ.

Ата-аналардың отбасында, бала тәрбиесінде жіберіп отырған әрбір қатесі балаға зиянды әсерін тигізеді сөзсіз. Осындай қателерді болдырмай және оның зардабын түзеу көп күш жұмсауды талап етеді. Сондықтан да ең бастысы қателіктердің алдын алу, отбасына педагогикалық басшылық жасау маңызды. Отбасы өмірінің педагогикалық мақсатқа сай ұйымшылдығы, қоғаммен тығыз байланыстылығы қажет. Егер осы айтылғандардың барлығын отбасы тәрбиесінің тиімді шарттары деп түсінсек, онда бұл мәселенің басты жағдайлары мыналар болады:

1. Қоғам отбасына қамқорлық жасайды, ата-ананың беделі адамның азаматтық борыштарымен қатар қойылады.

2. Өскелең ұрпаққа «Отан – отбасынан басталады» деп, оның бойына отбасына, отанына деген сүйіспеншілігін арттыру.

3. Отбасы құрамы қоғам мүддесіне және педагогикалық мақсатқа сай: ата-ана, отбасындағы балалар, отбасы құрамының ең ардақты мүшелері ата мен әже.

4. Отбасы тіршілігінің негізі – ата-ананың қоғаммен байланысқан, қоғамға пайдалы адал еңбекпен шұғылдануы болып табылады. Мұндай еңбек болашақ ұрпаққа баға жетпес мұра ретінде ауысып отырады.

5. Отбасында ата-ананың арасындағы қарым-қатынас, олардың өзара сүйіспеншілігі мен сыйластығы, бір-біріне деген сенімі балаларды тәрбиелеу ісіндегі азаматтық борышына негізделеді.

6. Отбасы мүшелері бір біріне қамқорлық жасап отыратын ынтымақты

ұжым. Бұл ұжымның болашақ игі мақсаттарға жетуде отбасы мүддесі және отбасының жеке мүшелерінің мақсат мүдделері біріккен ортақ келешек жоспары бар.

7. Отбасындағы ересек адамдар мен балалар өзара қарым-қатынас шеңберінің неғұрлым кең әрі мазмұнды болуына талпынады.

8. Ата-аналар өздерінің педагогикалық мәдени деңгейін үнемі көтеріп отырады, бала тәрбиелеуде өз бетінше педагогикалық білім алумен айналысады. Бала тәрбиесіне әке де, ана да теңдей бірдей ат салысады. Мектеппен және қоғаммен тығыз байланыста болады.

9. Отбасында балаларды тәрбиелеуге қойылатын талап-тілектердің бірлігі мен келісімі бар. Бұл талаптар балаларды жақсылық пен сүйіспеншілік істерге баулу, адамгершілік қасиеттерді құрметтеу істерімен байланысып жатады.

10. Ата-аналар мектептегі оқу-тәрбие істерін дамытуға көмектеседі, қоғамдық ұйымдармен, жұртшылықпен тығыз байланыс жасауға ұмтылады.

11. Қоғам отбасындағы тәрбие ісіне, бірінші кезекте отбасына, ата-аналардың педагогикалық мәдениетін арттыруға сыпайы басшылық жасайды.

Осы аталған отбасылық тәрбие мәселелері қай заманда болсын, қай ғасырда болсын өзектілігін жоғалтпай ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқандығы белгілі. Ұлы ғұлама, ойшылдардың шығармалары мен өсиеттерінен оқып, біліп, үлгі алуымызға болады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Отбасы – қоғамның бір бөлігі. Мектеп – бұл баланың көп уақытын өткізетін оқу орны. Екі әлеуметтік маңызды институттың өзара әрекеті әлеуметтік-адамгершілік, рухани тұлғаның дамуында маңызды рөл атқарады.

Отбасы мен мектеп арасындағы қарым-қатынас бала тәрбиесінде маңызды. Мектеп пен отбасының педагогикалық өзара іс-қимылы балалардың жеке дамуы мен өсуі үшін қолайлы жағдайлар жасаудан, лайықты өмір сүретін адамның белсенді өмірін ұйымдастырудан тұрады. Педагогтің ата-аналармен өзара әрекеттесуді ұйымдастырудағы негізгі міндеті – отбасының педагогикалық, тәрбиелік қызметін жандандыру, оған мақсатты, әлеуметтік маңызды сипат беру. Оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушыларының қарым-қатынасы, жағымды өмірлік мысалдар мен рухани құндылықтар тұлғаның қалыптасуына ықпал етеді.

Педагогтер білім алушылардың дамуы үшін білім беру міндеттері мен бағдарламаларын айқындай отырып, ата-аналармен ынтымақтасуға, сондай-ақ оларды бірлесіп жүзеге асыруға тиіс. Ата-аналардың зияткерлік және материалдық деңгейіндегі айырмашылықтарды, сондай-ақ олардың отбасында және мектепте балаларды тәрбиелеудегі тәсілдерін ескере отырып, отбасымен қарым-қатынас орнатуда сараланған тәсілді қолдану қажет. Ол үшін конференциялар, тренингтер, шеберлік сыныптары, пікірталастар, мұғалімдермен және мектеп әкімшілігімен кездесулер, сондай-ақ балаларға қатысты іс-шаралар сияқты топтық және жеке жұмыс түрлері қолданылады. Қазіргі уақытта білім алушыларды тәрбиелеу мәселелерінде отбасы мен мектептің ынтымақтастығының жаңа тәжірибесі талап етіледі.

Ата-аналардың мәдени капиталын арттыру үшін мамандардың қатысуымен курстар мен онлайн-тренингтер, сондай-ақ оқуға деген қызығушылықты арттыру мақсатында бірлесіп оқу үшін отбасылық клубтар құру ұсынылады. Табысты отбасылардың тәжірибесін ұлттық байқаулар арқылы насихаттау да маңызды. Білім беру жүйесі мен қоғамға қоғамдық сананы жаңғырту контекстінде тұлғаның даму процесін басқаруды көздейтін мақсатты тәрбие саласында жаңа міндеттер қою қажет. Баланың жеке басына деген көзқарас өзін-өзі бағалау мен әлеуметтік беделдің негізін құруды қамтуы керек, ал мектеп түлектері дамушы қоғамда өмір сүруге дайын және оған өз үлестерін қоса білуі керек. Тәрбие ұлттық құндылықтарды отбасылық дәстүрлерге беру арқылы жалғастырып, дамытуы керек.

Мектеп пен отбасының өзара әрекеттесуінің басты шарты – бұл субъектілер бір-бірін түсініп, бір-бірінің тәрбиелік мүмкіндіктерінің бейнесін ұсына алатындай етіп, өзара көмектің нақты әрекеттерін орната алады, өзіне есеп бере алады, ол үшін не жасалады және тәрбиенің міндеттерін, құралдары мен түпкілікті нәтижесін нақты көрсете алады.

Отбасы мен мектептің ынтымақтастығын орнату процесін арттыруда жобалық қызметті қолдану тиімді ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің Орта білім беру ұйымдарында сынып жетекшілігі туралы ережені бекіту туралы 2016 жылғы 12 қаңтардағы № 18 бұйрығы
2. Ғылыми жаратылыстану циклы пәндері бойынша жобалық тапсырмалар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. – 80 б.
3. <https://moodle.kstu.ru/mod/book/view.php?id=15149>
4. <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=3958>
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. 480 с.
6. Belmont, 1989; Rogoff, 1990; Wertsch, 1985; Wertsch & Tulviste, 1992.
7. https://studref.com/610167/sotsiologiya/deyatelnostnyy_podhod_leonteva
8. https://open-school.kz/glavstr/tema_nomera/tema_nomera_138_2.htm
9. https://maminsite.ru/school.files/school_projectwork.html
10. Организация проектной деятельности в образовательном учреждении. / Сост. С.Г. Щербакова. – Волгоград: ИТД «Корифей», 2007 г. – 96 с.
11. Кноль М. Метод проекта: происхождение профессионального образования и международное развитие // Журнал промышленного педагогического образования. 1997. № 34 (3). С. 59–80
12. Doing with Understanding: Lessons from Research on Problem and Project-Based Learning / J. S. B. Barron [et al.] // The Journal of the Learning Sciences. 1998. Vol. 7, № 3/4. P. 271–311. URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=105006%281998%297%3A3%2F4%3C271%3ADWULFR%3E2.0.CO%3B2-2>
13. William H. Kilpatrick. Dangers and Difficulties of the Project Method and How to Overcome Them: Introductory Statement and Definition of Terms. – Teachers College Record Volume 22 Number 4, 1921.
14. Коновалов А. А., Буторина Н. И. Педагогические технологии в музыкально-компьютерной деятельности студентов: монография. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2020. 159 с
15. Руководство к Своду знаний по управлению проектами (Руководство РМВОК): американский национальный стандарт ANSI/PMI 99–001– 2004. 3-е изд. Пенсильвания, США: Project Management Institute, Inc., 2004. URL: <http://libed.ru/knigi-nauka/400683-1-rukovodstvo-svodu-znaniyupravleniyu-proektami-trete-izdanie-rukovodstvo-pmbok-amerikanskiy-nacionalniy-sta.php>
16. Bielefeldt A. R., Paterson K. G., Swan Ch. W. Measuring the Value Added from Service Learning in Project-Based Engineering Education // International Journal of Engineering Education. 2010. Vol. 26, is. 3. P. 535–546
17. In-service Teachers’ Implementation and Understanding of STEM Project Based Learning / S. Han [et al.] // Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education. 2015. Vol. 11, is. 1. P. 63–76. <https://doi.org/10.12973/eurasia.2015>
18. Durch Verantwortung lernen: service learning: Etwas für andere tun / hrsg. A. Sliwka, C. Petry, P. Kalb. Weinheim: Beltz, 2004

19. Furth H. G., Youniss J. Reflections on Piaget's sociological studies // *New Ideas in Psychology*. 2000. Vol. 18, is. 2–3. P. 121–133. [https://doi.org/10.1016/S0732-118X\(00\)00002-7](https://doi.org/10.1016/S0732-118X(00)00002-7)

20. Макарова А. И. Педагогическая концепция Л. С. Выготского // *Теория и практика общественного развития*. 2012. № 8. С. 129–133

21. Карапчук В. А. Уроки Макаренко // *Социальная педагогика*. 2013. № 1. С. 74–81

22. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. 4-е изд., стер. М.: Академия, 2009. 269 с

23. Карась С. И., Конных О. В., Кетов П. Н. Разработка медицинских информационных систем: проектно-ориентированная подготовка кадров // *Врач и информационные технологии*. 2011. № 5. С. 77–80

24. Тимченко С. С., Лазичев А. А., Гураков А. В. Групповое проектное обучение // *Высшее образование в России*. 2007. № 4. С. 25–31

25. Rafiq S., Boeriswati E., Usman H. E-learning in elementary schools: Educational system change during COVID-19 pandemic // *The Education and Science Journal*. 2021. Vol. 23, № 7. P. 170–186. <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2021-7-170-186>

26. Кутергин В. А., Шарипова Э. Р. Проектно-исследовательская работа обучающихся на основе сетевого образовательного модуля в условиях нетиповой образовательной организации: проблемы и возможности // *Инновационная научная современная академическая исследовательская траектория (ИНСАЙТ)*. 2021. № 1 (4). С. 33–40. <https://doi.org/10.17853/2686-8970-2021-1-33-40>

27. Гребнева Т. Г. Управление проектной деятельностью школьников в условиях дистанционного обучения // *Инновационная научная современная академическая исследовательская траектория (ИНСАЙТ)*. 2021. № 3 (6). С. 22

28. Захарова, А. Н. Проектно-исследовательская деятельность обучающихся в образовательной организации: поиск эффективной модели / А. Н. Захарова, Г. С. Дулина. Текст: непосредственный // *Воспитание и обучение: теория, методика и практика: материалы 3-й Международной научно-практической конференции, Чебоксары, 8 мая 2015 г. Центр науч. сотрудничества «Интерактив плюс»*. Чебоксары, 2015.

29. Сергеев И.С. Как организовать проектную деятельность учащихся: Практическое пособие для работников общеобразовательных учреждений. -- 2-е изд., испр. и доп.-- М.: АРКТИ, 2005. -- 80 с.

30. Корнетов Г.Б. Реформаторы образования в истории западной педагогики: Учебное пособие. Москва: АСОУ, 2007. (Серия "Историко-педагогическое знание". Выпуск 9)

31. *Философский энциклопедический словарь*. -- М.: Советская энциклопедия. Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. 1983

32. *Философский энциклопедический словарь*. -- М.: Советская энциклопедия. Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. 1983

33. Букина И. А. Педагогическая деятельность Джона Дьюи.- Череповец, 2011. <http://www.bestreferat.ru>
34. Рогачева Е.Ю. Педагогика Джона Дьюи в XX веке: кросс-культурный контекст.- Владимир, 2005.
35. Рогачева Е.Ю. Педагогика Джона Дьюи в XX веке: кросс-культурный контекст.- Владимир, 2005
36. Букина И. А. Педагогическая деятельность Джона Дьюи.- Череповец, 2011. <http://www.bestreferat.ru>
37. Русские педагоги и деятели народного образования о трудовом воспитании и профессиональном образовании /Сост. Н.Н.Кузьмин.- Антология педагогической мысли: В 3 т. - М., 1989. -Т.2.
38. Рязанова В.Н. Метод проектов - приоритетная технология обучения в профильной школе /Современные системы и технологии обучения. Сб.мат. обл. науч.-практ. конф.-Тамбов: ТОИПКРО, 2004, с122-125.
39. Рязанова В.Н. Метод проектов - приоритетная технология обучения в профильной школе /Современные системы и технологии обучения. Сб.мат. обл. науч.-практ. конф.-Тамбов: ТОИПКРО, 2004, с122-125.
40. Е.А. Пеньковских. Метод проектов в отечественной и зарубежной педагогической теории и практике [Электронный ресурс] //Электронная библиотека диссертаций.- URL: <http://www.dissercat.com/>
41. Сидоров С.В. Когда появился метод проектов? [Электронный ресурс] // Сидоров С.В. Сайт педагога-исследователя. - URL: <http://si-sv.com/publ/1/14-1-0-189> (дата обращения: 16.12.2015).Источник: <http://si-sv.com/publ/1/14-1-0-189>.
42. «Педагогика успеха и радости» Селестена Френе. [Электронный ресурс] // Социальная сеть работников образования. - URL: <http://nsportal.ru/>
43. Гура В.В. Педагогические идеи Селестена Френе как основа практического медиаобразования // Инновации в образовании. 2011. № 3. С.32-40
44. Помелов В. Б. Петер Петерсен и его "Йена-план" // Педагогика. 1997. № 3. 13. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для педагогических учебных заведений / Под ред. академика РАО А.И. Пискунова. - 2-е изд., испр. и дополн. - М.: ТЦ "Сфера", 2001. - 512 с.
45. Коджаспирова Г. М. История образования и педагогической мысли: таблицы, схемы, опорные конспекты.- М.,2003.- С.145.
46. Кочкина А.Е. Формирование нравственных качеств личности в традиционной системе воспитания (на примере Японии): автореф. дис. ... п.ф.к. – Карачаевск, 2005.
47. Гвоздевская Г.А. Музыкальное воспитание в странах Востока в контексте философско-мировоззренческих традиций периодов древности и средневековья (на материале Индии, Китая, Японии: автореф. дис. ... п.ф.к. – М., 1999. – 24 б
48. Джурицкий А.Н. Японское чудо: мифы и реальность. Школьное образование и воспитание в Японии: ЖОО арналған оқулық. – М.: УРАО

Баспасы, 1998. – 64 б

49. Козлова А.Г., Роботова А.С. Проблемы воспитания молодого поколения в эпоху информационного общества. – СПб.: АСТЕРИОН, 2010. – Т. I. – 472 б.

50. Травников Г.Н. Философско-антропологическая концепция инновационной педагогической деятельности: моногр. – Пермь: Изд-во Перм. гос. техн. ун-та, 2010. – 240 б.

51. Нанивская В.Т. У истоков японского «группового сознания» (послесловие к русскому изданию // Детский сад в Японии. Опыт развития детей в группе: пер. с яп. / общ. ред. и послесл. В.Т. Нанивской. – М.: Прогресс, 1987. – С. 230–243 б.

52. Фельдштейн, Д. И. Психолого-педагогическая наука как ресурс развития современного социума / Д. И. Фельдштейн // Педагогика. – 2012. – № 1. – С. 3–16 б.

53. Современные концепции эстетического воспитания: (Теория и практика) / Рос. акад. наук, Ин-т философии; [отв. ред. Н.И. Киященко.] – М.: ИФРАН, 1998. – 302 б.

54. Берк Л. Развитие ребенка. -6е изд. СПб.: Питер. 2006

55. Кон И.С, Ребёнок и общество. — М.: Академия, 2009 - 336 с. — (Серия «Высшее профессиональное образование»). — ISBN 5-7695-1420-5

56. Этнопедагогика народов Казахстана. Сборник научных трудов. /Под редакцией Г.Н. Волкова и К.Ж. Кожаметовой. –Алматы: «Алем», 2001. - Стр. 63-70 б

57. Боулби Дж. Привязанность. Гардарики.М. 2003

58. Бурменская Г.В. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков. – М.: МПСИ. 2007

59. Захарова Е.И. Развитие личности в ходе освоения родительской позиции.// М:2002.

60. Д.Ж. Кәрібек, Д.Т. Садуақасова, К.Т. Абзулдаева, Қ.Қ. Шалғынбаева, С.С. Қоңырбаева, К.С. Дүйсенова, Б.М. Әшімбаева, Ж.Ж. Есдәулетова, Ш.Ө. Халықова, С.І. Молдашбаева. “Өркендеу” жобасы. Астана, 2018

61. Курганский С.М. Без хороших отцов нет хорошего воспитания / С. М. Курганский // Нар. образование. - 2011. - № 6. - С. 268-274

62. Белов И. Папы разные нужны / И. Белов // Здоровье школьника. - 2009. - № 4. - С. 64-65б. - Типы отцов

63. Корчагина Ю. Зачем в семье папа? / Ю. Корчагина // Здоровье детей: прил. к газ. «Первое сент». - 2009. - 1-15 янв. (№ 1). - С. 38-42 б

64. С. Қажыкен «Зере ұлт дәстүрінің алтын арқауы» <https://ust.kz>

65. [shkoly/library/2013/01/13/organizatsiya-effektivnogo vzaimodeystviya-semi](https://shkoly/library/2013/01/13/organizatsiya-effektivnogo-vzaimodeystviya-semi)

66. Методика проведения фестивалей. https://studbooks.net/611361/kulturologiya/metodika_podgotovki_provedeniya_festivaly

66. «Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған» Әдістемелік ұсынымдар ҰБА-2020

67. Гайворонская, Н. И. «Взаимодействие школы и семьи в воспитании» // Педагогикалық шеберлік: II Халықаралық материалдар. ғылыми. конф. Мәскеу: Буки-Веди, 2012.

ҚОСЫМША

1-қосымша

Э. Коллингс ұсынған оқу жобалары бойынша жоба тақырыптары

Экскурсиялық жобалар:

- Қарағай мен балқарағайдың айырмашылығы неде?
- Миссис Гинн қауындарды қалай өсіреді?
- Консерві зауытында қызанақты қалай консервілейді?
- Мистер Мерфи қыста қойларын қалай бағады?
- Бассерман азаматтың үйіне жарық, су және жылу қалай кіреді?
- Банкте ақша айналымы қалай жүзеге асырылады?
- «Joplin Courier» газеті қалай басылады?
- Орман материалдары қалай кесіледі?
- «Вильям» аяқ киімінің құнын «Монгомери» аяқ киімінің құнымен салыстыру?
- Салық қалай алынады?
- Метеорологиялық станциялар ауа райын қалай болжайды?
- Неліктен графтық демократиялық кандидаттар өздерін сайланады деп санайды және митингтерде не айтады?

«Миссис Мерфидің күнбағыстары» жобасы

Иллюстрациялық материал. Мәденилендірілген және жабайы күнбағыс. Күнбағыстың мағынасы. Бұл өсімдіктің тұқымдарының қасиеттері. Оның пайдасы, отырғызу және күту шарттары. Машықтану. Жазбаша есеп, күнбағыс суреттері. Қорытынды. Бақшаға күнбағыс отырғызу.

«Смит отбасындағы сүзектің себептерін зерттеу» жобасы

Иллюстрациялық материал. Смиттің үйі, оның жағдайының отбасы мүшелерінің ауруына ықпал етуі мүмкіндігі және барлық санитарлық талаптарға сай келетін Вассерманның үйі. Аурудың пайда болу себептерін зерттеу. Аулада шыбын-шіркей көп пе, профилактикалық іс-шаралар жүргізілді ме, су мен сүт жеткілікті таза ма, жақын жерде қоқыс жинайтын шұңқырлар бар ма және т.б. Машықтану. Осы мәселе бойынша оқулықтар мен анықтамалықтарды зерделеу. Шыбындармен күресудің ұсынылған әдістерін талқылау. Аурудың себептерін жою жолдары туралы есеп құрастыру.

«Ұлттар Лигасы туралы Кокс мырзаның есебін тыңдау» жобасы

Иллюстрациялық материал. Балалардың Джоплинге саяхаты. Көңіл аударуды қажет ететін мәселелерді талқылау. Монро доктринасы және Ұлттар Лигасы. Лига қаруландыруды қысқартуға қалай үлес қоса алады? Экономикалық әл-ауқатты жақсарту үшін Лиганың маңыздылығы. АҚШ-тың

Англияның бес дауысына қарсы бір дауыс беруінің себептері.

Машықтану. Осы мәселелер бойынша әдебиеттермен танысу. Саяси қайраткерлермен хат алмасу.

Баяндама сұрақтары бойынша балалардың дебаттары.

Конструктивтік (құрылымдық) жобалар

- Кітапханаға арналған орындықтар жасау.
- Сүт компоненттерін зерттеу.
- Мектеп бақшасын орналастыру және өсіру.
- Мектеп бақшасында гүлзарды орналастыру.
- Оқушылардың аяқ киімдерін жөндеу.
- Қойылымдарға арналған костюмдер тігу.
- Дәнді-дақылдармен тәжірибелер үшін елеуіш жасау.

«Үтіктеу тақтасын жасау» жобасы

Иллюстрациялық материал. Сызбаларды оқу, тақтаның дизайнымен танысу, т.б.

Материалдарды жинау, сметаларды, есептеулерді, сызбаларды, сипаттамаларды құрастыру бойынша жұмыс.

«Мектептегі таңғы асқа какао дайындау» жобасы

Иллюстрациялық материал. Какао ағашының стереограммалары.

Машықтану. Жобаны орындау жолдарын талқылау, какао өндірісі бойынша әртүрлі анықтамалықтар мен кітаптарды оқу.

Какао жасау, ыдыс жуу.

«Көрме» жобасы

Иллюстрациялық материал. Көрмелерді ұйымдастыру бойынша ресми басылымдармен және нұсқаулықтармен танысу.

Ұйымдастырушылық жұмыс. Комитеттер арасында жұмысты бөлу (оқушылар таңдайды).

Көрме мен мерекелік кеш ұйымдастыру, көрсетілімдер, есеп беру және концерт ұйымдастыру.

Машықтану. Көрме экспонаттарын жасау.

Баяндама дайындау, жергілікті газетке көрмені сипаттайтын мақала жазу.

Ойын жобалары

- Фермер өміріндегі ілгерілеушілік.
- Болашақ мектебі және заманауи мектеп.
- Музыкалық-вокалдық кеш ұйымдастыру.

Әңгімелер жобалары

Э.Коллингс мұндай жобаларды 4 топқа бөлді:

1) ауызша; 2) әндер; 3) музыкалық; 4) суреттер.

П. Петерсонның «Йена-жоспары»

П. Петерсонның педагогикалық жүйесінің өзіндік ерекшелігі	ата-аналарды әр түрлі формаларды жүзеге асырылатын мектеп өміріне тарту	балалармен түзетушілік, дамытушылық және қозғалыс ойындары; мүсіндеу, кесте тігу, ағаштан ою бойынша шағын шеберханаларға жетекшілік жасау
Тұлғаны рухани-адамгершілік тәрбиелеудің негізгі құралдары	<p>қарым-қатынастың абсолютті ашықтығы топтың және жалпы қоғамның өмірлік іс-әрекеттерінің формаларын, өмір салтын, мәдениетті, өмірлік белсенділік нысандарын анықтайды;</p> <p>мінез-құлықты қалыптастыруда балалардың өзара көмегі;</p> <p>әр баланың өзіндік көзқарасқа, сөз бостандығына құқығы; барлығының тең құқықтығын мойындау: «сенің құқығыңды тек басқаның құқығын есепке алу ғана шектеуі мүмкін»;</p> <p>анасы мектеп бөлмесінде, ал әкесі –шеберханада ұлының қасында бола алатын кезде адами жылы қарым-қатынастың әсері мейірімді сезімдердің, достық пен шынайылықтың қалыптасуына ықпал етеді. Нәтижесінде мектеп балалар мен олардың жүрегінен орын алудың ең қарапайым, бірақ маңызды құралына ие болады;</p> <p>мектеп тәртібін бұзушымен тікелей байланысқа шықпай, тек басқаларға досына әдепті және әділ қарым-қатынас жасауды үйрететін барлық жағдайларды топта немесе бүкіл мектеп қауымдастығында талқылау.</p>	
Йена-жоспар – бұл біртұтас педагогикалық жүйе, онда басымдық оқудың негізі қаланатын тәрбиеге беріледі		
Мектеп өміріндегі іс-әрекеттердің ішінде ең маңызды орын ашық оқу апталықтарына, олардың қорытындысын жасауға, есеп беру көрмелерін ұйымдастыруға	Йена-жоспар – мектептегі оқу күні	ойын
		әңгімелесу
		еңбек
	мереке	
оқу жылының аяғында 2 статистика жасалады	ата-аналарға арналған	
оқушыларға арналған		

беріледі		
«Йена-жоспар» жүйесі негізделеді	оқу аптасының басында старт берілетін апталық уақытында «шеңбердегі» әңгіме. Бұл әңгімелер балаларды толғандыратын тақырыптарға арналады. Бұл жергі әр бала өзінің проблемалары туралы айта алады, мұғалімдерден және өзінің достарынан көмек ала алады;	
	серуендер немесе саяхаттар барысындағы оқу әңгімелері. Оқушылардың қоршаған ортаны, ондағы өзара байланыстарды саналы қабылдауы, қарапайым, түсінікті және қолжетімді формада берілген білім негізінде жеке тәжірибе алу мақсаты болып табылады. Әңгіме бала үшін жалықтыратын ақыл айту болмауы керек;	
	топтық жұмыс барысында «бір үстел басында» диалогы. Оның қатысушылары әртүрлі тақырыптарды, негізінен, нақты бір оқу тапсырмасын орындау жолдарын талқылайды	
Мектептегі оқыту	оқудың бірінші жылдары оқушылардың өздерінің қызығушылықтарымен анықталады; кейіннен (5-ші немесе 6-шы оқу жылынан бастап) бәрі мұғалімнің басқаруымен бағытталады;	
	оқу бағдарламасы бойынша оқушының бір топтан екінші топқа ауысуы арқылы жеке алға жылжуы;	
	оқу жұмысының әртүрлі түрлері: шағын топтарда – бұл қандай да бір экспозицияны, модельді құрастырудың, бірлескен баяндама әзірлеудің дайындығы; жұптарда – емле бойынша тапсырма; практикалық сабақтар, еркін жұмыстар – тапсырма-жаттығуларды орындау, оқу ойындары, оқушылардың жұмыстарын, топ немесе мектеп өмірі мәселелерін топтық талдау	
Топтың негізгі заңы: «Бөлмеде тек ортақ мүдделерге және ұмтылыстарға сәйкес келетін іс-әрекеттер ғана жүзеге асуы тиіс, ол ортақ еңбектегі тәртіпті, адамгершілікті және әдемілікті көрсетуі тиіс»	Сыныптардың орнына – әр жастағы топтар, яғни «штамм-топтар» деп атауға болады	кіші жастағы (1-3-ші оқу жылы); орта (4-6-шы оқу жылы); жоғары (7-8-ші оқу жылы); жастар (9-10-шы оқу жылы)

Дереккөз: <https://www.mindomo.com/ru/mindmap/mind-map-60e23c5b7b089cdfc77bd16579459acb>

Жобалау қызметі арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар

Кіріспе:

Мектеп пен ата-ананың ынтымақтастығы балаларды оқыту мен тәрбиелеудің маңызды факторы. Жобалық қызмет – бұл жалпы міндеттерді шешуде педагогтер мен ата-аналардың күш-жігерін біріктіруге мүмкіндік беретін өзара әрекеттесудің тиімді түрі.

Мақсаты: жоба қызметі арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар ұсыну.

Міндеттері:

- мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту үшін жобалық қызметтің артықшылықтарын сипаттау;

- ата-аналардың қатысуымен жобалық қызметті ұйымдастыру алгоритмін ұсыну;

- мектеп жағдайында жүзеге асыруға болатын жобалық қызметтің әртүрлі нысандарын сипаттау;

- жобалау қызметін ұйымдастыруда педагогтер мен ата-аналарға көмек көрсету үшін әдістемелік ұсыну.

Жобалық қызметтің артықшылықтары:

- білім алушыларда әлеуметтік белсенді тұлғасының дамуына ықпал етеді;

- білім алушыларда зерттеу, жобалау және коммуникативтік қызмет дағдыларын қалыптастырады;

- балалардың шығармашылық әлеуетін дамытады;

- оқуға деген ынта деңгейін арттырады;

- отбасы мен мектеп арасындағы байланысты нығайтуға ықпал етеді.

Жоба қызметін ұйымдастыру алгоритмі:

1. Жоба тақырыбын анықтау.

2. Қатысушылар тобын қалыптастыру.

3. Жұмыс жоспарын әзірлеу.

4. Жобаны іске асыру.

5. Қорытындылау.

Жобалау қызметінің нысандары:

- ғылыми жобалар.

- шығармашылық жобалар.

- әлеуметтік жобалар.

- ақпараттық жобалар.

- тәжірибеге бағытталған жобалар.

Әдістемелік материалдар:

- жобалардың үлгі тақырыптары;

- жоба бойынша жұмыс жоспарын әзірлеу бойынша ұсыныстар;

- жобаны қорғауды ұйымдастыру бойынша кеңестер;

- жобалау қызметінің нәтижелері туралы есептілік нысандары.

Қорытынды:

Жобалық қызмет – мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайтудың тиімді құралы. Жұмыстың осы түрін қолдану балаларды оқыту мен тәрбиелеуде оң нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Ұсыныстар:

- мұғалімдер ата-аналарды жобалық қызметке белсенді түрде тартуы керек;
- ата-аналар үшін балалардың жобалық қызметке деген қызығушылығын сақтау және оларға қажетті көмек көрсету маңызды;
- мектеп жобалық қызметті тиімді іске асыру үшін жағдай жасауы тиіс.

4-қосымша

Жобалау қызметі арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар

Кіріспе:

Жобалық қызмет – бұл мектеп пен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты нығайтудың тиімді құралы. Бұл мұғалімдер мен ата-аналардың балаларды тәрбиелеу мен тәрбиелеудегі күш-жігерін біріктіруге мүмкіндік береді.

Мақсаты:

Жобалау қызметі арқылы мектеп пен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу.

Міндеттері:

- ата-аналардың қатысуымен жобалық қызметті ұйымдастыру принциптерін анықтау;
- жобаларды іске асыру кезеңдерін әзірлеу;
- ата-аналармен жұмыс істеу әдістері мен әдістерін таңдау;
- жобалау қызметінің тиімділігін бағалау.

Жобалау қызметін ұйымдастыру принциптері:

- еріктілік;
- серіктестік;
- бірлескен жоспарлау;
- шығармашылық;
- практикалық бағыт.

Жобаларды іске асыру кезеңдері:

1. Жоба тақырыбын анықтау.
2. Жоба жоспарын әзірлеу.
3. Жобаны іске асыру.
4. Жобаны қорытындылау.

Ата-аналармен жұмыс істеу әдістері мен тәсілдері:

- сауалнама;
- жиналыстар;
- семинарлар;
- шеберлік сыныптары;
- конкурстар.
- көрмелер.

Жобалау қызметінің тиімділігін бағалау:

- сауалнамалар;
- жобалау қызметінің өнімдерін талдау;
- бақылау.

Ұсыныстар:

- ата-аналарды әртүрлі кезеңдердегі Жобалық іс-шараларға қатысуға тарту;
- ата-аналармен жұмыс істеудің әртүрлі әдістері мен әдістерін қолданыңыз;
- сенім мен ынтымақтастық атмосферасын құру;
- ата-аналардың белсенділігін ынталандыру;
- жобаларға ақпараттық қолдау көрсету.

Қорытынды:

Жобалық қызмет-бұл мектеп пен ата-аналар арасындағы ынтымақтастықты нығайтудың тиімді құралы. Бұл мұғалімдер мен ата-аналардың балаларды тәрбиелеу мен тәрбиелеудегі күш-жігерін біріктіруге мүмкіндік береді.

Жобалық іс-әрекетті рәсімдеудің жалпы көрінісі және құрылымы

Бастапқы бет (титул парағы).
Мазмұны.
Кіріспе.
Негізгі бөлімдер.
Қорытынды.
Пайдаланылған әдебиеттердің тізімі.
Қосымша.

Бастапқы бет (титул парағы).

Титул парағы түсіндірме жазбаның бірінші беті болып табылады және белгілі бір ережелерге сәйкес толтырылады. Жоғарғы жолақта оқу орнының толық атауы көрсетіледі. Парақтың орта тұсында жобаның атауы «тақырып» деген сөзсіз және тырнақшасыз беріледі. Ол мүмкіндігінше қысқа және нақты–жобаның негізгі мазмұнына сәйкес болуы тиіс. Егер жұмыстың тақырыбын нақтылап көрсету қажет болса, онда өте қысқа және жаңа тақырыпқа айналмайтын түсіндірме беруге болады. Әрі қарай, жобаны орындаушының тегі, аты, оқитын мектебінің толық атауы, нөмірі және сыныбы көрсетіледі (атау септігінде). Содан кейін жоба жетекшісінің тегі және аты мен әкесінің атының бастапқы әріптері жазылады. Титул бетінің астыңғы жағында жобаның орындалған жерінің атауы және орындалған жылы («жыл» деген сөзсіз) көрсетіледі.

Мазмұны. Титул парағынан кейін түсіндірме жазбаның барлық тақырыптары тізімделген және олар орналасқан беттерді көрсететін мазмұн кестесі беріледі. Оларды қысқартуға немесе басқа сөзбен, ретпен немесе бағыныштылықпен беруге болмайды. Барлық бос орындар бас әріппен және соңында нүктесіз жазылады. Әр тақырыптың соңғы сөзі мазмұнның оң жақ бағанындағы оның сәйкес бет нөміріне нүктелермен қосылады.

Кіріспе. Ол таңдалған тақырыптың өзектілігін, қойылған мақсатты, міндеттерді және мазмұнын негіздейді, жоспарланған нәтижені және жобада қарастырылатын негізгі мәселелерді тұжырымдайды, пәнаралық байланыстарды көрсетеді, жобаның кімге арналғанын және оның жаңалығы неде екенін хабарлайды. Кіріспеде сонымен қатар негізгі ақпарат көздері (ресми, ғылыми, әдеби, библиографиялық) сипатталады. Жобаны орындау барысында пайдаланылған жабдықтар мен материалдарды тізімдеуге болады.

Негізгі бөлім және оның бөлімшелері. Түсіндірме жазбаның негізгі бөлімінің мазмұны мен құрылымы тапсырмамен анықталған жұмыстың (жобаның) түріне байланысты болуы тиіс. Маңыздылық – кез келген жобалық жұмыс үшін міндетті талап болып табылады. Оның негіздемесі жобаның маңыздылығын және күтілетін нәтижелерді бағалауды қамтиды және оларды тәжірибеде пайдалану мүмкіндіктері ашылады.

Содан кейін мақсат, соған сәйкес шешілетін нақты міндеттер баяндалады.

Жобаның бірінші тарауында оны жүзеге асырудың ұсынылған әдістемесі мен тәсілдері талқыланады, тақырып бойынша әдебиеттер мен басқа да материалдарға қысқаша шолу жасалады. Келесі тарауда (ізденіс) жобада қарастырылған мәселені шешу үшін идеялар мен ұсыныстар банкін әзірлеу қажет. Жобаның технологиялық бөлігінде объектіні орындау реттілігін көрсету керек. Ол кезеңдердің тізімін, құралдарды, материалдарды және өндеу әдістерін көрсететін операциялардың алгоритмін сипаттайтын технологиялық картаны қамтуы мүмкін. Келесі кезекте жобаның экономикалық және экологиялық бағасын қарастыру қажет. Келесі кезекте жобалық жарнама және маркетингтік зерттеулер. Жобаның экологиялық сараптамасына ерекше назар аудару қажет: жобаланған өнімді өндіру және пайдалану қоршаған ортадағы өзгерістерге немесе адам өміріндегі бұзылуларға әкеп соқпайтынын негіздеу керек.

Қорытынды. Жобаны қорытындылау кезінде алынған нәтижелер белгіленіп, олардың кіріспеде тұжырымдалған жалпы мақсатпен және нақты тапсырмалармен байланысы анықталып, білім алушылардың орындаған жұмыстарына өзіндік баға беріледі.

Пайдаланылған әдебиеттердің тізімі. Қорытындыдан кейін пайдаланылған әдебиеттер тізімі беріледі. Берілген материалдардың қайдан алынғанына сілтемелер болуы керек.

Қосымша. Жұмыстың негізгі бөлігін ретсіз қалдыратын көмекші немесе қосымша материалдар қосымшаларда орналастырылған. Қосымшада кестелер, мәтіндер, графиктер, карталар, сызбалар болады. Әрбір қосымша жоғарғы оң жақ бұрышында «Қосымша» сөзі бар жаңа парақтан (беттен) басталуы және тақырыптық тақырыбы болуы керек. Жұмыста бірнеше қосымша болса, олар араб цифрларымен нөмірленеді (№ белгісі жоқ), мысалы: «1-қосымша», «2-қосымша» т.б. Қосымшалар берілген беттердің нөмірленуі үздіксіз болуы және негізгі мәтіннің жалпы нөмірленуін жалғастыруы тиіс. Ол арқылы қосымшалар жақшадағы кодпен бірге «қарау» (қараңыз) сөзімен қолданылатын сілтемелер арқылы жүзеге асырылады.

Дереккөз: https://maminsite.ru/school.files/school_projectwork.html

Жобалық қызметтің үлгі тақырыптары

Экология

1. Қалдықтарды бөлек жинаудың маңызы.
2. Қаладағы автомобиль көлігі: проблемалар және оларды шешу жолдары.
3. Климаттың өзгеруінің тірі табиғатқа әсері.
4. Атом энергетикасының плюстері мен минустері.
5. Пластмасса бөтелкенің өмірі.
6. Салауатты өмір салты әлеуметтік мәселе ретінде.
7. Қала су объектілерінің экологиялық жағдайын зерттеу.
8. Зиянды өнімдер.
9. Орманды сақтау мәселелері.
10. Ластаушы заттар шығарындыларының атмосфераға және адам денсаулығына әсері.

Биология

1. Өмірдің биоритмдері.
2. Жұмбақ зең.
3. Маржан рифтері.
4. Су – жер бетіндегі тіршіліктің негізі.
5. Балдырлар және олардың адам өміріндегі рөлі.
6. «Бақшаға пайдалы құстар» зерттеу жұмысы.
7. Үйсіз жануарларды қорғау.
8. Музыкалық дыбыстардың адам мен жануарларға әсерін зерттеу.
9. Табиғи апаттар.
10. Табиғатта тіршілік ету жолдары.
11. Өсімдіктердің өсуі мен дамуына жарық, жылу және судың әсері.
12. Менің өлкемнің қыстайтын құстары.
13. Құстардың музыкаға құлағы бар ма?
14. Биологияның даму тарихы және биологиядағы зерттеу әдістері.
15. Цитология – жасушалар туралы ғылым.
16. Жасушадағы бейорганикалық заттар
17. Жасушадағы органоид
18. Жасушалық емес тіршілік формалары, прокариоттар, эукариоттар.
19. Жасушадағы энергия алмасу.
20. Өзгергіштік.
21. Адам генетикасын зерттеу әдістері.
22. Тұқым қуалайтын аурулар

Информатика

1. Криптография және оның практикалық қолданылу әдістері
2. «Бұлттық технологиялар» зерттеу жұмысы.
3. Киберқылмыс.

4. Өздіктерінен құрастырған мультфильмдер (Windows Movie Maker).
5. Компьютерлік технологиялар: таңдалған білім беру тақырыбы бойынша таңдалған бағдарламалық ортада бейнеролик жасау (Microsoft PowerPoint, Windows Movie Maker).
6. Қызықтыратын тақырып бойынша веб-сайт әзірлеу (Язык html, Web PageMaker).
7. Web-беттер мен скриптердің Интерактивті элементтері.
8. Функциялардың графиктерін құру үшін компьютерлік технологияны қолдану (Microsoft Excel).
9. Объектінің 3D моделін құру. (Мысалы: менің арманымдағы үй, ойын алаңы, саябақ) (Blender, FreeCad, Wings3D, SolidWorks, 3ds max).
10. Автономды қозғалатын роботтар. Қозғалатын роботтарды басқару бағдарламаларын жасау (Arduino).
11. Lego EVE 3 негізіндегі «Жұлдызды соғыстар» фильмінен робот жобасы.
12. RGB, CMYK және HSB түстерді көрсету жүйелеріндегі түстер палитралары.

Математика

1. Пифагор теоремасын дәлелдеудің әртүрлі тәсілдері.
2. Математика басқа ғылымдардың патшайымы немесе қызметшісі.
3. Математика тарихына саяхат.
4. Оқиғалардың жиілігі мен ықтималдығы.
5. Ойын теориясы. Рубик кубигі.
7. Өлшеу жұмыстарында тригонометриялық формулаларды қолдану.
8. Ғажайыптар жақын жерде. Фибоначчи сандар қатары және алтын қатынас.
9. Геометриялық иллюзия және оптикалық иллюзия.
10. Асыл тастарды безендірудегі геометрия.
11. Мобиус жолағы – біздің заманымыздың құпиясы.
12. Архитектурадағы геометрия.
13. Ежелгі ұзындық өлшемдері

Қоғамтану

1. Оқушылардың әлеуметтік желілерде қауіпсіз байланысы
2. Қоғамдық пікірдің қалыптасуына бұқаралық ақпарат құралдарының әсері.
3. Ұрпақтар арасындағы байланыс тарих пен мәдениет сабақтастығының негізі ретінде.
4. Қылмыстың алдын алу әдістері мен жолдары.
5. Жаһандық экономикалық дағдарыс: себептері мен салдары.
6. Ресей тарихындағы қайырымдылық және қамқорлық.
7. Менің фамилиямның тарихы.

Жаратылыстану

1. Жұлдызды аспан туралы аңыздар мен әңгімелер.
2. Гироскопиялық әсерге негізделген ойыншықтар.
3. Өлшеу құралдары біздің көмекшіміз.
4. Сиқырлы кристалдар.
5. Мәңгі қозғалыс машинасы.
6. Табиғи жағдайлардың адамның тұрғын үйлерінің табиғатына әсері қалай көрінеді?
7. Банкноталардың географиясы.

Химия

1. Чипсы: зияны мен пайдасы. Чипсыдың пайда болу тарихын, құрамы мен дайындау әдістерін, адамға зиянын зерттеу.
2. Сағыз. Сағыздың кейбір компоненттерінің қасиеттерін анықтау, химиялық талдау жүргізу, сағызды қолдану бойынша ұсыныстар беру.
3. Қорғасынның қоршаған ортаға және адамға әсері туралы. Қорғасынның адам ағзасына және табиғатқа патологиялық әсерін зерттеу.
4. Йод – өмірдің маңызды элементі. Йод тапшылығы проблемаларын зерттеу, кейбір тағамдардың құрамындағы йодтың мөлшерін анықтау. Зерттеудің міндеттері: осы тақырып бойынша әдебиеттерге шолу жасау және йод тапшылығы ауруларының алдын алудың негізгі шараларын, йодпен байытылған тамақ өнімдерінің болуын анықтау.
5. Тұрмыстық қалдықтар. Пластмасса. Тұрмыстық қалдықтар мәселесін зерттеу, қалдықтардың көлемін азайту және қайта өңдеудің баламалы әдістері мен тәсілдерін зерттеу, тұрғындардың денсаулығы қоршаған ортаның тазалығына байланысты деген гипотезаны растау.
6. Кока-кола сусынының зияны мен пайдасы. Coca-Cola-ның адам ағзасына әсерін зерттеу. Coca-Cola қасиеттерін эксперименталды түрде зерттеу.
7. Сабынның адам ағзасына әсер. Сабынның әртүрлі түрлерінің адам ағзасына әсерін зерттеу. Үй жағдайында сабын жасау.
8. Д.И. Менделеевтің ерітінділердің физикалық химия саласындағы ғылыми-практикалық қызметі және оның қазіргі өндірістегі маңызы.
9. Д.И. Менделеевтің қазіргі әлемдегі таза су мәселесіне арналған еңбектерінің өзектілігі.
10. Суды қорғасын иондарынан тазарту үшін жергілікті минералды шикізатты пайдалану.
11. Өсімдіктерді индикатор ретінде пайдалану.
12. Мектеп орналасқан ықшамауданның ауасы мен топырақ ортасын бақылау.
13. Топырақтың химиялық құрамын бақылау.
14. Сусыз ортадағы заттардың ерітінділерінің электр өткізгіштігін анықтау.
15. Электр өткізгіштіктің ерітіндідегі ион концентрациясына тәуелділігін анықтау.
16. Хлорланған судағы хлордың мөлшерін анықтау.
17. Шұжық өнімдеріндегі натрий хлоридінің массалық үлесін анықтау.
18. Қалалық жерлерде топырақтың хлоридпен ластануы.

19. Өсімдіктердің өсуі мен дамуына хлор иондарының әсері.
20. Болаттың сульфидті коррозиясы және одан қорғау әдістері.
21. Табиғи көздерден алынған судағы күкіртті сутегінің мөлшерін анықтау.
22. Күкіртсутекті суды медицинада қолдану.
23. Күкірт бактерияларының белгілі бір топтарының жасушаларында болатын химиялық реакциялар.
24. Табиғи сульфидтер – түсті металдардың кендері, оларды өнеркәсіптік өңдеу.
25. Әр түрлі сабын мен жуғыш заттардың сілтілілігін зерттеу.
26. Әртүрлі өсімдіктер мен гүлдердің индикаторлық қасиеттері (ерітінділердің рН анықтаумен).
27. Нан пісіруге арналған ұнның және нанның сапасын анықтау.
28. Ашыған сүт өнімдерінің сапасын анықтау.
29. Қаймағы алынбаған және пастерленген сүттің рН өзгеруінің сақтау мерзіміне тәуелділігін анықтау.
30. Әртүрлі тұзды жылыту төсемдерінің тиімділігін зерттеу.
31. Химиялық реакцияларға негізделген «химиялық жылыту төсемдерін» жобалау.
32. Әртүрлі жағдайларда «малахит» синтезі.
33. Әртүрлі жағдайларда темірдің коррозиясын зерттеу.
34. Калий йодид ерітіндісінің ыдырау жылдамдығына жарық пен оттегінің әсері.
35. Кран суының сапасын анықтау.
36. Судың кермектігі. Су кермектігін анықтау әдістері.
37. Қағаз хроматографиясы. Заттардың хроматографиялық бөлінуі.
38. Хрусталь шыны. Оны тағамды сақтау үшін қолдануға бола ма?

«Иммунитет» тақырыбындағы жобалық қызметтің үлгілік жоспары

«Иммунитет» тақырыбы бойынша жобалық жұмыс иммундық жүйенің негіздерінен бастап оны нығайту бойынша практикалық кеңестерге дейін көптеген аспектілерді қамтуы мүмкін. Мұндай тақырыпқа көзқарас биология, денсаулық, тамақтану және тіпті әлеуметтік ғылымдарды біріктіретін көп салалы болуы мүмкін.

Жобаның құрылымы

1. Тақырыпқа кіріспе:

Жобаның мақсаттары мен міндеттері: иммунитет тақырыбында нені зерттеп, аудиторияға нені жеткізу керектігін анықтау. Бұл иммундық жүйенің қалай жұмыс істейтінін, оны қалай нығайтуға болатынын, вакцинацияның денсаулыққа әсерін және т.б.

Тарихи шолу: иммундық жүйенің зерттелу тарихына, вакциналардың ашылуына және иммунология тарихындағы негізгі сәттерге қысқаша кіріспе.

2. Теориялық бөлім:

Иммундық жүйенің негіздері: иммундық жүйенің негізгі компоненттерін (ақ қан жасушалары, антиденелер, лимфа жүйесі және т.б.), олардың қызметтері мен өзара әрекеттесуін сипаттайды.

Иммунитеттің түрлері: Туа біткен және адаптивті иммунитетті, пассивті және белсенді иммунитетті ажыратады.

Иммунитеттің әртүрлі түрлерін сипаттайтын кестенің мысалы

Иммунитеттің түрлері	Сипаттамасы	Шығу тегі	Мысалдар
Туа біткен (табиғи)	Жұқпалы агенттерден дереу қорғауды қамтамасыз етеді. Белгілі бір патогенге тән емес.	Туғаннан бері бар	Тері, шырышты қабаттар, фагоцитоз, табиғи киллерлер (NK жасушалары), комплемент.
Бейімделген (жүре пайда болған)	Арнайы қорғанысты қамтамасыз етеді, белгілі бір қоздырғышпен кездесуге жауап ретінде дамиды. Қоздырғышпен қайта-қайта байланыста болған кезде	Патогенмен бірінші кездесуден немесе вакцинаны енгізуден кейін дамиды.	Антиденелер, Т-және В-лимфоциттер.

	тезірек және күшті реакцияға әкелетін жады бар.		
Пассивті жасанды	Басқа организмнен немесе жасанды көзден дайын антиденелерді алу. Иммундық жүйенің ұзақ мерзімді есте сақтауын тудырмайды.	Антиденелерді препараттар арқылы енгізу (мысалы, иммуноглобулиндер).	Дәрілер арқылы немесе анадан балаға емшек сүті арқылы берілетін антиденелер.
Пассивті табиғи	Антиденелердің анадан балаға плацента немесе емшек сүті арқылы берілуі	Жүктілік және лактация кезінде анадан балаға беріледі	Емшек сүтіндегі антиденелер
Белсенді жасанды	Вакцинация арқылы спецификалық иммунитетті белсенді жасанды дамыту. Иммундық жүйе вакцинаға жауап ретінде антиденелер мен иммундық жады шығарады	Құрамында өлген немесе әлсіреген қоздырғыштар немесе олардың фрагменттері бар вакцинаны енгізу	Тұмауға, қызылшаға, дифтерияға қарсы вакциналар
Белсенді табиғи	Белсенді табиғи инфекциядан кейін иммунитеттің дамуы	Жұқпалы аурумен ауырғаннан кейін	Қызылша, желшешекпен ауырғаннан кейінгі иммунитет

Бұл кесте иммунитеттің әртүрлі формалары ағзаны жұқпалы агенттерден қалай қорғайтынын түсінуге көмектесетін, олардың табиғаты мен алу тәсіліне негізделген иммунитет түрлерінің негізгі бөлінуін береді.

Иммунитетке әсер ететін факторлар: өмір салты, тамақтану, стресс, ұйқы, физикалық белсенділік және олардың иммундық жүйеге әсері.

Фактор	Иммунитетке әсер	Әсер ету механизмі	Иммунитетті нығайту бойынша
--------	------------------	--------------------	-----------------------------

			ұсыныстар
Тамақтану	Кейбір витаминдер мен минералдардың жетіспеушілігі иммундық жүйені әлсіретуі мүмкін	А, С, Е, D дәрумендері, сондай-ақ мырыш, селен және темір және иммундық жүйенің функцияларын қолдайды	Жемістер, көкөністер, ақуыздар және тұтас дәнді дақылдармен теңдестірілген диета
Физикалық белсенділік	Орташа белсенділік иммундық жүйені нығайтады, ал шамадан тыс жаттығулар оны әлсіретуі мүмкін	Иммундық жасушалардың айналымын жақсартады, стрессті азайтады, ұйқыны жақсартады	Шамадан тыс жаттығуларды болдырмай, қалыпты орташа жаттығулар орындау
Ұйқы	Ұйқының болмауы иммундық жүйенің әлсіретуі мүмкін	Ұйқының болмауы цитокиндердің және иммундық жауапқа қатысатын басқа заттардың өндірісін азайтады	Сапалы ұйқы жеткілікті (ересектерге 7-8 сағат)
Стресс	Созылмалы стресс иммундық жүйені әлсіретеді	Кортизол деңгейін жоғарылатады, бұл иммундық функцияны басуы мүмкін	Медитация, йога, терең тыныс алу сияқты стрессті азайту әдістері
Гигиена	Гигиенаның жеткілікті болмауы инфекциялардың таралуына ықпал етеді	Қолды үнемі жуу және тазалық патогендердің әсерін болдырмауға көмектеседі	Жеке гигиенаны сақтаңыз, әсіресе қолды жиі және мұқият жуу
Вакцинация	Вакциналар иммундық жүйені ауруларға қарсы антиденелер жасау үшін ынталандырады	Ауру қауіпсіз инфекциялық процесті имитациялау дененің қорғанысын дамытуға	Ұлттық ұсыныстарға сәйкес уақтылы вакцинациялау

		мүмкіндік береді	
Жасы	Иммундық жүйе жасына қарай әлсірейді	Иммундық жасушалар мен антиденелердің өндірісінің төмендеуі, тимус қызметінің нашарлауы	Салауатты өмір салтын сақтау, жүйелі түрде медициналық тексеруден өту
Созылмалы аурулар	Кейбір аурулар иммундық жүйені әлсіретуі мүмкін	Қант диабеті, қатерлі ісік сияқты аурулар иммундық жүйені әлсіретуі мүмкін	Созылмалы ауруларды бақылау және емдеу, дәрігердің кеңесі
Алкоголь және темекі	Алкоголь мен темекі шегу иммундық жүйеге теріс әсер етеді	Иммундық жасушалардың қызметі төмендейді, қан айналымы және тіндердің тамақтануы нашарлайды	Алкогольді тұтынуды шектеу, темекі шегуден бас тарту

Бұл кестеде адамның иммундық жүйесіне әсер ететін негізгі факторлар, олардың ағзаға әсері және иммундық функцияны сақтау немесе жақсарту бойынша жалпы ұсыныстар берілген.

Иммундық жүйені нығайту. Иммундық жүйені сақтау және нығайту үшін салауатты өмір салты бойынша ұсыныстар. Бұл тамақтану бойынша кеңестерді, пайдалы рецепттерді, тұрақты жаттығуларға арналған кеңестерді және стрессті азайту стратегияларын қамтуы мүмкін.

Иммундық жүйені нығайту – өмір салтына теңгерімді көзқарасты талап ететін күрделі процесс. Иммундық жүйені нығайтуға арналған негізгі ұсыныстар кесте берілген

№	Иммундық жүйені нығайтудың жолы	Ұсыныстар
1	Дұрыс тамақтану	<p>Диетаның әртүрлілігі: диетанызда әртүрлі жемістер, көкөністер, тұтас дәндер, ақуыздар (жануарлар мен өсімдік көздері) және пайдалы майлар бар екеніне көз жеткізу.</p> <p>Витаминдер мен минералдар: С, D дәрумендері, сондай-ақ иммундық жүйені сақтау үшін маңызды мырыш пен селенге бай тағамдарға ерекше назар аудару.</p> <p>Пробиотиктер: ішек денсаулығын қолдау үшін диетанызға йогурт, айран, кимчи немесе</p>

		қырыққабат сияқты пробиотиктер бар тағамдарды қосу
2	Дене (физикалық) белсенділігі	Тұрақты жаттығулар: иммундық жасушалардың айналымын жақсарту үшін жаяу, жүзу, велосипедпен жүру немесе жеңіл аэробика сияқты тұрақты жаттығуларды сақтау. Шамадан тыс жаттығулардан аулақ болу: шамадан тыс жаттығулардан аулақ болыңыз, себебі бұл иммундық жүйеңізді әлсіретуі мүмкін
3	Жеткілікті ұйқы	Тұрақты ұйқы кестесі: күн сайын бір уақытта ұйықтап, оянуға тырысу. Ұйқы сапасы: ұйықтауға ыңғайлы ортаны қамтамасыз ету – қараңғы, салқын және тыныш жатын бөлме
4	Стрессті басқару	Релаксация әдістері: тыныс алу жаттығулары, медитация, йога немесе табиғатта серуендеу сияқты стрессті азайту әдістерін қолдану. Жеке уақыт: рахат сезімін әкелетін демалуға және хоббиге уақыт бөлу
5	Гигиена	Қолды сабынмен және сумен кем дегенде 20 секунд жуу, әсіресе қоғамдық орындарға барғаннан кейін немесе тамақ ішер алдында. Бетті жуылмаған қолмен ұстамау
6	Салмақты сақтау	Теңгерімді диета және белсенділік: дұрыс тамақтану және тұрақты жаттығулар арқылы салмақты бақылап отыру

Бұл қадамдар адамның иммундық жүйесін нығайтуға ғана емес, сонымен қатар жалпы денсаулықты жақсартуға көмектеседі.

Иммунитет және қоғам: ұжымдық иммунитетті қалыптастырудағы екпенің рөлі, вакцинация арқылы жұқпалы аурулармен күресу мысалдары.

Білім алушылар иммундық жүйені нығайту тақырыбы бойынша ақпараттық брошюралар, плакаттар, бейнероликтер немесе презентациялар жасаумен жұмыс істей алады.

Жергілікті қоғамдастық арасында вакцинация мен салауатты өмір салтын қалыптастырудың маңыздылығы туралы ақпараттандыруға бағытталған жобаларды әзірлеу және жүзеге асыру.

География пәні – өзінің құрылымында: этнография, биология, экология, тарих, медицина, экономика, саясат, астрономия сияқты көптеген ғылымдар бір-бірімен тығыз байланысып жатқан көпқырлы ғылым. Сондықтан да «География» пәні бойынша жобалық тапсырмалар таңдау ауқымы өте кең болып табылады. Пән бойынша жобалық жұмыстардың түрлерін адам қызметінің саласына байланысты бөлуге болады (кесте).

Кесте – Адам қызметінің саласына байланысты «География» пәні бойынша жобалық жұмыстардың түрлері

№	Адам қызметінің саласы	География пәні бойынша жобалық жұмыстар	Жоба атауларының үлгілері
1	Ғылыми-танымдық	Географиялық проблемаларды зерделеу, географияның тарихи-мәдени, әлеуметтік, экологиялық аспектілері	<ul style="list-style-type: none"> • Аймақтың экологиялық проблемалары. • Аймақта өмір сүретін ұлттардың салт-дәстүрлері. • Аймақ көлемінде көліктің даму тарихы. • Аймақтың әлеуметтік жағдайы. • Қазақстанның қай аймағында өмір сүргің келер еді?
2	Коммуникативтік	Компьютердің көмегімен ақпарат беру, байланыс жасау проблемаларын шешуге бағытталған оқушылардың коммуникативтік қажеттіліктерін қамтиды және өзін-өзі танытуына жағдай жасайтын тұлғалық-коммуникативтік біліктерін дамыту	<ul style="list-style-type: none"> • Қазақстанда болуы мүмкін мегаполистерді жобалау. • Елді мекендер арасын жалғастыратын көліктік магистральдарды жобалау. • «Болашақтың қаласы» жобасы. • География сабақтарында ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану арқылы презентация әзірлеу
3	Тәжірибелік-қайта құрушылық	Картографиялық модельдер, графикалық сызбанұсқалар құрастыру, бақылаулар, жергілікті	<ul style="list-style-type: none"> • Жергілікті жерде көз мөлшерімен кескіндеу. • Полярлық кескіндеу. • Төбенің биіктігін өлшеу және жергілікті жердің горизонтальдарын

		жерде эксперименттік өлшеу жұмыстарын жүргізу	құрастыру (төбенің). • Жергілікті жердің планы (мектеп орналасқан жердің). • Табиғат кешендері – адамның өмір сүру көзі
4	Құндылықты-бағдарлы	Өркениетті, өмірді сақтаумен байланысты рухани- адамгершілік, адамзаттың маңызды құндылықтары мәселелерін қамтитын жобалар жасау	• Жер – біздің ортақ үйіміз. • Табиғат және біз. • Ғаламдық экологиялық проблемаларды зерделеудің адамгершілік аспектілері. • Дүниежүзіндегі және еліміздегі мәдени мұра ескерткіштері.
5	Көркемөнер-эстетикалық	География мәселелерін қамтитын табиғи, қоғамдық, тарихи және мәдени үдерістер мен құбылыстарды оқу барысында туындайтын пікірлерді, қызығушылықтарды, сезімдерді, табиғаттың ерекшеліктерін ашатын жобалар жасау	• Туристтік жобалар: «Менің кіші Отаным», «Менің туған өлкем», «Туған өлке табиғатының алуантүрлілігі» т.б. • Экскурсиялық жобалар: «Еуропа және Азия елдерінің астаналарына саяхат». «Туған өлкенің ғажайып жерлерін сипаттауға арналған саяхаттар». «Қазақстан жерін зерттеген саяхатшылардың жолымен» және т.б.

«География» пәнінен жобалық тапсырмалар

Тапсырма. *Картографиялық дереккөздерді талдау арқылы туған өлкенің аумақтық құрылымын зерделеу (зерттеушілік жоба).*

Мақсаты: туған өлкенің аумақтық құрылымын зерделеу.

Қаланың/ауылдың жекелеген бөліктері атқаратын шартты қызметтерінің айырмашылығын, өзара қарым-қатынасын анықтау. Өнеркәсіптік кәсіпорындардың, ішкі көліктің, өлкенің автомобиль және темір жол торабының орналасу жүйесін және олардың өлкенің экономикасына тигізетін әсерін сипаттау. Қаланың/ауылдың орналасуының жоспарлану тиімділігі туралы, яғни өнеркәсіп, тұрғын, рекреациялық аймақтардың орналастырылуына (географиялық, экономикалық, экологиялық тұрғыдан) қорытынды жасау. Экономикалық және экологиялық жағдайды ескере отырып, қаланың/ауылдың жоспарлануы бойынша өз жобасын ұсыну.

Тапсырма. «*Жер – біз өмір сүретін ғаламшар*».

Мақсаты: көппәндік іс-әрекет қабілеттерін қалыптастыру.

Жоба бір сабақтың көлемінде орындалады. Мұғалім сабаққа қажетті оқу әдебиетін, құрал-жабдықтарды әзірлейді, сынып бөлмесін бірнеше жұмыс аймағына бөледі: жұмыс зонасы (оқушы үстелінде қалам-қарындаштар, сызғыштар, түсті қарындаштар т.б.); ақпарат зонасы (мұғалім дайындаған әдебиеттер, альбомдар т.б.); компьютерлік зона; жобаны қорғау зонасы (магниттік тақта, мультимедиалық проектор, тақта) және мұғалім оқушыларды аталған аймақтармен таныстырады.

Тапсырма. *Жер туралы хабарлама әзірлеу.*

Оқушылар Жердің ғажайып жамылғысы өсімдіктер мен жануарлар туралы; Жер халқы, олардың салт-дәстүрлері туралы; Жердегі материктер, мұхиттар, теңіздер туралы, климаты туралы немесе өздері таңдаған тақырып бойынша хабарлама әзірлейді. Жобаның нәтижесін плакат немесе компьютерде әзірленген презентация түрінде ұсынуға болады.

Тапсырманы орындау бойынша кеңестер:

- топта тақырыпты таңдағандар және жобаның қорытындысын ұсыну түрін талқылағандар;

- жұмыстың орындалу жоспарын талқылағандар және құрастырығандар. Топ мүшелері арасында жұмыс бойынша міндеттерді бөліңдер;

- жұмысты 20 минутта орындайтындай жағдай жасаңдар;

- жинақталған материалды жүйеге келтіріңдер, қажеттілерін іріктеңдер;

- нәтиже шығарыңдар;

- сыныптың алдында жобаны қорғағанда нақты, қысқа сөйлеңдер.

Тапсырма. «*Топырақтың қышқылдығын анықтау*».

Мақсаты: топырақтың қышқылдығын анықтау жолдарымен танысу.

Практикалық жұмыс.

1. Үлескінің бірнеше жерінен топырақ сынамасын алу. Сынаманы полиэтилен пленканың үстінде жақсылап араластыру. Қоспадан кішкене бөлігін алып, тазартылған сумен суландыру. Бұл қоспаға лакмус қағазды салу.

Жұмыстың нәтижесі: егер қағаз қызыл түске боялса, онда топырақ жоғары қышқылды болғаны, ал егер қызғылт түске боялса топырақ орташа қышқылданған. Төмен (аз) қышқылды топырақ сары түс береді. Көк түске боялса бейтарап (орташа) қышқылды топырақ болғаны. Көкшіл жасыл түске боялса орташа қышқылдыға жуық топырақ.

2. Жергілікті жерде өсетін өсімдіктерге қарап топырақтың қышқылдығын анықтау. Өйткені табиғи ортада өсетін өсімдіктер өздеріне қажетті қышқылды топырақта жақсы өседі.

Мысалы, қышқыл топырақта келесі өсімдіктер өседі: аршагүл, қазанақ, қияқ, аққылтан, сарғалдақ, бөденешөп, дала жалбызы, қырықжапырақ, жолжелкен, майдашөп, ат қымыздығы, дала қырықбуыны. Төмен (аз) қышқылды топырақта: бақша сарықалуені, дала гүлкекіресі, шалғын бедесі, есекқұрт, қалақай, иіссіз түймедақ, алабота, қоңырбас, бидайық өседі. Бейтарап

(орташа) қышқылды топырақта: дала шырмауығы, көктемгі жанаргүл, ақ түйежоңышқа, бақша қалуені кездеседі. Сілтілі топырақта: дала қышасы, тегеурінгүл, көкнәр өседі. Жұмыстың бұл түрі балаларды байқағыштыққа, өлке аумағында өсетін өсімдік түрлерін танып-білуге баулиды.

Әр түрлі тәжірибелер өткізу арқылы өлкенің топырағымен танысудың, зерттеудің қорытынды мақсаты – морфологиялық белгілердің негізінде топыраққа шаруашылық баға беру.

Тапсырма. *Амазонка аймағын игеру* (рөлдік ойындар арқылы орындалатын жобалық тапсырма).

Сыныпты топтарға бөлу:

- тропиктік ормандар мекемесінің қызметкерлері (бірнеше топ болуы мүмкін);

- халықаралық Гринпис ұйымының мүшелері;

- журналистер.

Тропиктік ормандар мекемесі қызметкерлерінің міндеті қосымша картографиялық және әдебиеттік ақпарат көздерінен Амазонка аймағын игерудің жобасын ұсыну. Жоба кесте, жоспар, сызбанұсқа түрінде болуы мүмкін.

Халықаралық Гринпис ұйымының мүшелері ұсынылған жобалардың ішінен неғұрлым жақсыларын таңдап алулары тиіс.

Журналистер жоба жасаушылармен сұхбаттасулары тиіс.

Жоба: Амазонка аймағының физикалық-географиялық жағдайы, климаты, өсімдік және жануарлар дүниесі және игеру жоспары бөлімдеріне бөлінуі мүмкін.

Дереккөздер:

Орта мектепте «Өлкетану» курсының оқытудың әдістемелік негіздері. Әдістемелік құрал. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2013. – 43 б. <https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

Крылова О.В. Освоение Амазонии, или использование метода проектов в преподавании // Директор школы. 1999, № 2, - С. 71 – 77.

Химия пәнінен жобалық іс-әрекеттер мен зерттеулер

1. Өсімдік көздерінен қышқылдық-негіздік көрсеткіштерді алу. Жұмысқа өсімдіктерді, еріткіштерді, экстракция шарттарын таңдау және алынған көрсеткіштердің қышқылдық-негіздік қасиеттерін зерттеу кіреді. Жұмыс органикалық химия туралы кейбір білімді болжайды. Жұмыс барысында білім алушыларды алу, титрлеу және көрсеткіштерді қолдану әдістерімен таныстыруға болады (8-10 сыныптар).

2. Жемістердегі аскорбин қышқылының мөлшерін анықтау. Жұмыстың сипаты әр түрдегі жемістердегі, бір түрдің әртүрлі сорттарындағы аскорбин қышқылының құрамын салыстыруға, сақтау мерзіміне, өңдеу әдісіне және т.б. (сыныптар) жемістердегі С витаминінің мөлшерін анықтауға келіп тіреледі. (9-11 сыныптар).

3. Бөлме температурасында қатты фазалардағы реакциялардың заңдылықтарын зерттеу. Жұмыстың теориялық бөлімі қатты дене физикасы мен физикалық химияның кейбір ұғымдарына кіріспеден тұрады: кристалдық тордың энергиясы, беттік құбылыстар және осы факторлардың қатты фазадағы реакция жылдамдығына әсері. Ұнтақтау дәрежесі, ылғалдылық, реагенттердің суда ерігіштігі, сулы емес еріткіштер мен катализаторлар іздерінің әсері сияқты жағдайлардың әсерін тәжірибе жүзінде зерттеуге болады. Жұмысты әртүрлі күрделілік деңгейінде 9-11 сынып оқушыларымен ұйымдастыруға болады.

4. Озон әсерінен полимерлердің бұзылуын зерттеу. Жұмыс істеу үшін озонатор болуы немесе оны жасау керек; сорғыш, динамометр және жоғары серпімді каучук үлгілері қажет. Эксперимент барысында мектеп оқушылары электр құрылғыларымен жұмыс істеу және шынымен жұмыс істеу тәсілдерін меңгереді. Теориялық бөлімде полимердің қартаю механизмдерімен, озондану реакцияларымен және газ электрохимиясының кейбір концепцияларымен таныстыру кіреді. Әртүрлі күрделілік деңгейінде жұмысты 9-11 сыныптарда ұйымдастыруға болады.

5. Түсті минералды стақандарды алу. Жұмыс түсті минералды шыныларды шығаруға келіп тіреледі, оның түсі шихтаға әртүрлі минералды қоспаларды енгізуге байланысты. Қажет жабдық – шамамен 1000° С температураны алуға мүмкіндік беретін зертханалық электр пеші, зертханалық фарфор немесе шамот тигельдері, шағын болат немесе шойын пластина (8-10 сыныптар).

6. Нашар суланатын тұздардың түзілуімен зат алмасу реакциялары арқылы тіндердің гидрофобизациясы. Теориялық бөлімге гидрофильдік және гидрофобтылық ұғымы, адсорбция мен кристалдану құбылыстары және ерітіндінің – тұнбаның химиялық тепе-теңдігіне әртүрлі факторлардың әсері. Жұмысты 8-10 сыныптарда ұйымдастыруға болады.

7. Өсімдік пигменттерінің бағандағы хроматографиясы (М. С. Цвет бойынша). Бұл тақырып бойынша көптеген әдеби дереккөздер бар. Қоршаған ортаның ластануын бақылауға байланысты оқушылардың жобалары ұсынылуы

мүмкін, мысалы, жылдың әр мезгілінде және өнеркәсіптік кәсіпорындардан әртүрлі қашықтықтағы табиғи суларды талдау, сонымен қатар өнертапқыштық сипаттағы жұмыстар.

8. Полиэтилен және полипропилен гидрофобты болып табылады. Бұл полимерлердің көптеген техникалық қолданулары үшін олардың гидрофобтылығы маңызды емес. Дегенмен, кейде бұл материалдарды пайдалану үшін айтарлықтай кедергі болып табылады. Полиэтиленді гидрофильді қалай жасауға болады? Жоғары білікті мамандардың қатысуымен жүргізілетін оқушылық зерттеудің ең жоғарғы түрі – жауабы алдын ала белгісіз эксперименттік тапсырмалар.

9. Пластиктердің жиынтығын жинау

Тұрмыста қаптау материалы ретінде және кең ауқымда тұтыну тауарларын өндіруге қолданылатын пластиктердің жиынтығын жинау. Әр үлгінің құрамын анықтау. Маркировкаларына (таңбалауларына) назар аудару.

10. Қоршаған орта – бұл, ең алдымен заттар әлемі, олардың өзгеруі көптеген табиғат құбылыстарының негізін құрайды. Оттегінің ауадағы масса және көлем бойынша пайыздық мөлшері қандай әдістермен анықталады? Жер планетасындағы оттегінің қоры қалай толықтырылып отырады?

- Ауада оттегінің қалай пайда болатынын зерттеңдер. Оттегін алу процесіне қандай заттар қатысады? Жаңбыр қалай пайда болады?

- Зертханалық жағдайда оттегін алу процесін жобалаңдар «моделін жасаңдар»).

- Өнеркәсіптік аймақтарда және индустриалды қалаларда оттегі концентрациясын қалай көбейтуге болатынын зерттеңдер, зерттеу қорытындысын шығарыңдар және оттегі концентрациясын көбейту жолдарын ұсыныңдар.

- Тұрмыстық қоқыстардан оттегін алу процесінің үлгісін жасаңдар.

11. Жалпы энергия туралы және заттың энергиялық әлеуеті туралы айтқанда қандай ойлар пайда болады? Адамдар, жануарлар, өсімдіктер немесе табиғат қандай энергия көздеріне ие. Тірі және өлі нысандарды және олардың энергиясын (энергетикасын) зерттеңдер.

- Өзіңнің күнделікті ішетін тамағыңның құрамына кіретін азық-түліктердің азықтық құндылығын және химиялық құрамын зерделе.

- Қорытынды шығар, дәлелде.

12. Біз әрқашан асығып жүреміз, асығыс барысында аяғымыздың астына қарамаймыз, онда не бар екеніне назар аудармаймыз Кейде аспанға қарап төбемізде қалықтап бара жатқан бұлттар «қандай керемет» дерміз, ал аяқ астындағы топырақ туралы: «қандай керемет» демейді екенбіз.

- Топырақтың, құмның және балшықтың құрамында қандай заттар бар?

- Топырақтың құрамын анықтау жолдарын ұсын.

- Қандай химиялық жолдар арқылы құмнан немесе балшықтан компьютерлік чип алуға болады? Өз мысалдарыңды келтір және дәлелде.

13. Сірке қышқылы. Ол – түссіз, өзіне тән өткір иісті және қышқыл дәмді ғажайып сұйықтық.

- Сірке қышқылын күнделікті тұрмыста қолдану. Сипаттама беру,

тұрмыста қайда қолданылатыны туралы ақпарат және тұрмыста қолдану бойынша өз ұсынысын жасау.

- Құрамындағы судың мөлшеріне байланысты өзгеруі. Дайын ақпарат жинақтау.

- Адамның денсаулығына әсері (пайдасы және зияны). Қорғану жолдарын және сірке қышқылымен жұмыс істегенде қолдануға арналған қауіпсіздік ережелерін әзірлеу.

- Тұрмыста сірке қышқылы қайда кездеседі?

14. Сен алхимиксің бе, әлде химиксің бе? Бір нақты металды басқа металға айналдыра аласың ба? Немесе химиялық заттар қолданбай тиындарды бетіндегі ластан тазарта аласың ба?

- Тиынды тазалау жолдарын ұсын. Өз ұсынысыңды практикалық жолмен дәлелде.

- Тәжірибе жаса. Банкаға сіркесу құй, ас тұзын қос. Жақсылап араластыр. Әр түрлі тиындарды банкаға 5-10 минутқа сал. Қандай өзгеріс болды? Қорытынды шығар.

- Шегені ас содасымен тазала. Жақсылап жу. Таза шегені сіркесу, тұз және тиындар бар банкаға сал. 15 минут күте тұр. Қандай өзгеріс болды? Қорытынды шығар.

- Сіркесумен жұмыс істеуге арналған қауіпсіздік ережелерін жаз.

Реферат жазуды да жобалық жұмыстың қатарына қосуға болады, бірақ ол үшін онда жұмыстың практикалық бөлімі және нәтижесі сипатталуы тиіс. Мысалы, мектептің жоғары сыныптарында реферат жазуға «Антропогендік факторлар және олардың биосфераға әсері» атты тақырып ұсынуға болады. бұл жұмысты орындауға арналған нұсқаулық текшекарталар:

15. №1 текшекарта. Тақырыбы «Автокөліктердің пайдаланған газдарымен ауаның ластануы».

Мақсаты: автокөліктердің пайдаланған газдарының атмосфераға түсетін көлемін анықтау.

Мектепке немесе үйіңе жақын орналасқан автокөлік жолының белгілі бір бөлігін таңдап ал.

- 1 сағат уақыт ішінде автокөлік жолынан жанармаймен жүретін қанша жеңіл көлік, жүк машиналары, автобустар өткенін сана (жазып ал).

- Кестенің мәліметтерін пайдалана отырып, жолдың осы бөлігінде 1 сағат уақыт ішінде автокөліктердің пайдаланылған газдарының атмосфераға түсетін көлемін анықта.

Химиялық қосылыстар	Жүк көліктері	Жеңіл көліктер	Автобустар
CO	502,2	225,8	227,9
NO ₂	70,4	43,8	17,7
C	19,3	-	3,0
SO ₂	4,5	-	0,7
Pb	0,2	0,27	0,08

- Қорытынды жаса.

№2 текшекарта. Тақырыбы «Саяжай үлескісі топырағының жағдайына

сараптама».

Мақсаты: топырақтың қышқылдылығын анықтауды үйрену.

Қажетті құралдар: екі шыны түтікше, индикаторлы қағаз, калий хлориді.

Тапсырма:

- Өзіңнің үйіңнің жанындағы бақшадан немесе саяжай үлескісінен 2-3 грамм топырақ ал. Топырақты шыны түтікшеге сал және 10 мл калий хлориді ерітіндісін қосу арқылы, топырақ сүзіндісін әзірле. Түтікше ішіндегі қоспа тұнғаннан кейін индикаторлы қағаздың жолағын алып, топырақ сүзіндісіне сал.

- 2 секундтан кейін индикаторлы қағазды ал, оның түсін рН шкаласындағы эталонмен салыстыр (кесте). Топырақтың типін анықта.

Жоғары қышқылдылық	Орташа қышқылдылық	Әлсіз қышқылдылық	Бейтарап орта	Сілтілі орта
pH 1-2	pH 3-4	pH 5-6	pH 7	pH 8

- Өз саяжайыңдағы топыраққа ізбестас пен күл қосу арқылы топырақты ізбескелеудің қажеттігі туралы қорытынды шығар.

- Саяжайда өсімдіктерді өсіру барысында ата-анаң тыңайтқыштар мен улы химикаттарды қолдана ма екенін анықта. Химикаттарды қолданудың қандай ережелерін білесің?

16. №3 текшекарта. Тақырыбы «Көшеттік (парниктік) әсердің нәтижесін анықтау».

Мақсаты: көшеттік (парниктік) әсерді көрсететін үлгі жасау.

Қажетті құралдар: қақпағы бар мөлдір ыдыс (шыны ыдыс), термометр, пластмасс қасық, электр шамы, су, топырақ.

Тапсырма:

1. Мөлдір ыдыс, пластмасс қорап немесе шыны ыдыс алыңдар және оның түбіне қара түсті, 2-3 см қалыңдықта топырақ салыңдар. Топырақты суландырыңдар. Ыдыстың ішіне термометрді тігінен қойыңдар. Ыдысты қақпақпен немесе шынымен жабыңдар және 20-30 см биіктікте шам орнатыңдар.

2. Шамды жақпай тұрып ыдыстың ішіндегі температура көрсеткішін жазып алыңдар. Қақпақты ыдыстың үстінде қалдырып, шамды қосыңдар. 20 минут көлемінде, әр минут сайын температура көрсеткішін жазып отырыңдар. Неліктен температура жоғарылайды? Бұл үдерісті Жердегі парниктік әсермен салыстырыңдар.

3. Біздің планетамыздағы орташа температураның жоғарылауы материктердің сыртқы бейнесіне қалай әсер етуі мүмкін? «Парниктік әсері» проблемасын шешудің мүмкін жолдарын ұсыныңдар.

Пәнаралық байланысты жүзеге асыруға арналған кіріктірілген тапсырмалар.

17. Күнбағыс, мақта, жүгері және зәйтүн майларын тұрмыста сұйық май деп атайды. Сұйық майды күнделікті өмірде ас әзірлеуде жиі қолданады. Сұйық майлар тазартылған және тазартылмаған болып бөлінеді.

1) Тағам әзірлеуде қандай май қолданған дұрыс деп ойлайсың? Өз

ойынды дәлелде.

2) Сұйық май сақталған ыдыстың түбінде сарықошқыл тұнба түзілетінін байқаған боларсың. Кейбіреулер көбінесе бұл тұнбаны майдан айырып алып, төгіп тастап жатады. Сенің ойыңша, бұл дұрыс па? Өз ойыңды дәлелде.

3) Сұйық май ыдысының түбіне жиналған тұнбаның биологиялық маңызы қандай? Өз ойыңды дәлелде.

4) Сұйық майдың құрамында судың барын қалай анықтауға болады?

18. «Сары май».

Сары май – сиыр, ешкі, қой сүтінен қаймақ, қаймақты былғау немесе күбіде пісу арқылы алынатын майлы, құнарлы тағам. Сары майдың тағам өнімі ретінде қаншалықты жоғары бағаланатынын жақсы білесіңдер.

1) Түрлі ақпарат көздерінен сары май әзірлеу туралы деректер жинаңдар. Сары май әзірлеу технологиясын ұсыныңдар.

2) Сары майды тағамдық, дәмдік қасиеттерін жоғалтпай ұзақ уақыт сақтау жолдарын ұсыныңдар. Өз ойларыңды тұжырымдаңдар.

3) Сары майдың құрамын анықтау үшін эксперименттер жасаңдар.

4) Сары майды күнделікті өмірде нанға жағып бутерброд әзірлеу үшін қолданады, сонымен қатар кейбір тағамдардың дәмін келтіру немесе жеңілдету (жұмсарту) үшін де қолданады. Сары майды қандай азық-түліктердің дәмін жеңілдету (жұмсарту) үшін қолданады? Нақты дәлел келтіріңдер және ойларыңды тұжырымдаңдар.

5) Кейбір ыстық тағамдардың дәмдік қасиетін жақсарту үшін де сары майды қолданады. Сары майды қандай ыстық тағамдарға қосуға болады? Нақты мысалдар келтіріңдер және өз рецептеріңді ұсыныңдар.

6) Сары майдың пайдалы қасиеттері мен зияны туралы ақпарат жинаңдар және қорытынды шығарыңдар.

7) 11-кестеде майлардың кейбір түрлері және олардың майлылығы % есебімен берілген. Кестені толықтырыңдар (кестені толықтыру үшін дүкенде сатылатын майлардың қаптамаларын да қолдануға болады).

Холестерин көбейіп кетпеу үшін майдың қай түрін пайдаланған дұрыс деп ойлайсыңдар? Кестеде «ия» жауабын «+», «жоқ» жауабын «-» белгісімен белгілеңдер. Кестені толықтырыңдар және өз жауаптарыңды дәлелдендер.

№	Майдың атауы	Майлылығы	И	Жоқ
1	«Крестьяндық»	72,5 %		
2	Вологод майы	82 %		
3				
4				
5				

8) Сары майдың құрамындағы дәрумендер және олардың адам ағзасына тигізетін пайдалы және зиянды әсері туралы ақпарат жинаңдар. Сары маймен емдеудің жолдарын ұсыныңдар.

9) Үй жағдайында сары майды алу жолдары.

Үй жағдайында сиыр сүтінен сары май алудың жолын ойластырындар.
Мысалы:

1. Сиырдың желінін жақсылап жуу керек.

2. Сиырды сауу арқылы сүт аламыз.

Сүтті сүзгіден өткіземіз. Әрі қарай жалғастырындар ...

Тапсырма. Күнделікті тұрмыста ас содасы ұннан жасалатын тағамдарды әзірлеуде, дәрі-дәрмек, ыдыс-аяқ тазалағыш құрал ретінде қолданылады.

Аспаз кейбір кезде біраз тұрып қалған сүтке аздаған ас содасын қосады. Аспаз не үшін бұлай істейді? Тәжірибе өткізіп, жауаптарыңды тұжырымдандар.

19. Көп тұрып қалған сүттің (ашыған, ұйыған сүттің) қоршаған ортаға қандай зияны бар? Тәжірибе өткізіп, жауаптарыңды тұжырымдандар.

Оқушылардың жобалық іс-әрекетінің өнімдерінің (нәтижелерінің) мысалдары

Өнімнің атауы	Өнімнің мазмұны
Макет/модель	Сталактиттер мен сталагмиттер объектісінің кішірейтілген масштабтағы моделі.
Жиынтық	Әртүрлі тұздардан кристалдардың жинағы.
Презентация	Хрусталь шыны туралы слайдтар жинағы. Хрусталь әйнек тағамды сақтау үшін қолданылуы мүмкін бе?
Аспап	Бассейндегі рН деңгейін өлшеуге арналған аспап
Буклет	Табиғатта кең таралған кальций және оның қосылыстары, олардың адам өміріндегі және қоғамдағы рөлі туралы мәтіндік және/немесе графикалық ақпарат.
Эссе	Химиялық өзгерістер туралы жеке әсерді білдіретін шағын көлемді және еркін композициялық прозалық эссе.
Сурет	Графика құралдарымен жасалған тегістіктегі сурет – азот диоксиді шығарындылары, «түлкі құйрығы».
Фактілерді суреттеу	Металдың балқу температурасын және кристалдануын анықтау.
Деректі фильм	«Кристаллдардың өсуін бақылау» бейнеролик.

Дереккөздер: Ғылыми жаратылыстану циклы пәндері бойынша жобалық тапсырмалар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. – 80 б.

Биология пәні сабақтарында орындауға болатын жобалық тапсырмалар

Тапсырма. «Ұлпалар және ағзалар».

Зертханалық жұмыс «Ұлпалардың микроскоптық құрылысын зерделеу».

Нұсқаулық:

1. Сәулелі микроскоптың көмегімен әртүрлі ұлпалар тобының жасушаларын (эпителиалды жасуша және бұлшықет жасушасы) қарау.
2. Жасушалар құрылымының ерекшеліктерін, олардың қосылуын және жасуша аралық заттардың сипатын анықтау.
3. Есеп беру формасы:
 - әртүрлі ұлпалар тобына жататын жасушалардың суретін салу;
 - сәулелі микроскопта көрінетін органоидтарды белгілеу;
 - келесі жоспар бойынша адам организміндегі ұлпаларды, жасушаларының құрылымы және қосылуының ерекшеліктерін сипаттау;
 - ұлпа құрылымының ерекшеліктері орындайтын қызметтерімен қалай байланысатыны туралы қорытынды жасау.

Тапсырма. «Мидың құрылымы және атқаратын қызметі».

Зертханалық жұмыс «Мидың әртүрлі бөліктерінің туа біткен рефлекстерін, анықтау».

Сабақтың басында проблемалық сұрақ қоюға болады. Мысалы, адамның миы неғұрлым үлкен болса, соғұрлым ақылды болады деп айтуға бола ма? Бұл сұраққа жауап беру үшін, келесі танымдық тапсырмаларды беруге болады:

- орыс жазушысы И.С. Тургеневтің миының салмағы – 2012 грамм, француз жазушысы әрі әдеби сыншысы Анатолий Францтың миының салмағы 1017 грамм, ал француз микробиологы және химигі Луи Пастер ауырып, қайтыс болғаннан кейін жасалған сараптама, оның алдыңғы миының жартысы мүлдем істемегендігін көрсеткен.

Осыған байланысты ойларымен бөлісу және дәлелдеу. Мысалдарға ұқсас деректер жинау.

- аңдардың ішінде пілдің миы ең үлкені, алайда ол ең «ақылды» жануар болып саналмайды. Себебі жалпы салмақ пен мидың салмағының арасындағы арақатынас айырмашылығы маңызды көрсеткіш. Пілдің ақылдылық деңгейі төмен, дельфиннің ақылдылығы жоғары. Келесідей суретті елестетіндер: адам балық ұстап тұр, дельфин балықты алу үшін секіреді, ал адам балықты алуға секірмейді. Неліктен?

Өз ойларын ортаға салу және дәлелдеу. Білім алушылар адам миының құрылымында жатқандығы туралы қорытындыға келулері және мидың әртүрлі бөліктерінің қызметін білулері тиіс.

Тапсырма. «Қан және оның құрамы. Қанның жасушалық элементтері».

Зертханалық жұмыс «Қанның микроскоптық құрылымын зерделеу».

Аталған зертханалық жұмысты үш нұсқада орындауға болады:

иллюстративтік, ішінара-іздеушілік және зерттеушілік. Мұғалім үш түрлі нұсқаулық текшекарталар әзірлейді, оқушылар тапсырманы өз қалаулары бойынша таңдауларына болады.

1) Иллюстративтік (көрнекілік) зертхана жұмысының нұсқаулығы:

- адам және құрбақа қанының микропрепараттарын қараңдар. Адамның қаны құрбақаның қанына қарағанда уақыт бірлігінде оттегі көлемін көп өткізетіндігіне дәлел табыңдар;

- адам және құрбақа қанының құрамындағы эритроциттерді салыстырыңдар. Қандай белгілер арқылы эритроциттер бетінің ұлғаюы туралы айтуға болады? Қандай белгілер арқылы эритроциттердегі гемоглобиннің салыстырмалы мөлшерінің ұлғаюы туралы айтуға болады?

- қорытынды жазыңдар.

Адамның қаны құрбақаның қанына қарағанда уақыт бірлігінде оттегі көлемін көп өткізеді, себебі:

а) эритроциттер бетінің ұлғаюы салдарынан ...

б) гемоглобиннің салыстырмалы мөлшерінің ұлғаюы салдарынан ...

2) Ішінара-іздеушілік зертханалық жұмыстың нұсқаулығы:

- адам және құрбақа қанының микропрепараттарын қараңдар;

- адамның және құрбақаның эритроциттерін салыстырыңдар, салыстыру барысында эритроциттердің көлеміне, өзегінің (ядроның) болуы немесе болмауына көңіл аударыңдар;

- қорытынды жазыңдар: қайсысының қаны уақыт бірлігінде оттегі көлемін көп өткізеді және неліктен?

3) Зерттеушілік зертханалық жұмыстың нұсқаулығы:

- адам және құрбақа қанының микроскоптық құрылымын зерттендер, олардың эритроциттерін салыстырыңдар;

- қайсысының қаны уақыт бірлігінде оттегі көлемін көп өткізетінін дәлелдейтін деректерді табыңдар және қорытынды жасаңдар;

- қорытынды жасаңдар: «оттегін өткізу ... байланысты» деген болжамға сүйенуге болады (себептерді табу қажет болады).

Тапсырма. «Тыныстың реттелуі». Зертханалық жұмыс «Тыныстың жиілігін анықтау».

Нұсқаулық текшекарта:

1) Өзіңнің көкірек қуысыңның қозғалыстарына бақылау жүргіз.

2) Орындықта отырған қалпыңда және 10 рет отыру-тұру жасағаннан кейін 1 минут уақыт ішінде қанша тыныс алу қозғалысын жасайтыныңды сана.

3) Алынған деректердің айырмашылығын түсіндір және қорытынды жаз.

4) Келесі биологиялық есептерді шығар:

а) қалыпты тыныс алу жағдайында адам өкпесі арқылы қанша ауа өтеді: 1 минутта, 1 сағатта, бір тәулікте (демді ішке тарту – 500 мл ауа, тыныс алу жиілігі – минутына 18 рет);

б) ішке жұтылатын ауаның құрамында 20% оттегі болатынын білеміз. Қалыпты тыныс алу жағдайында бір тәулік ішінде адам өкпесі арқылы қанша оттегін өткізеді?

Тапсырма. «Астың ауыз қуысында қорытылуы». Зертханалық жұмыс «Сілекейдің крахмалға әсері».

Жұмыстың басында эксперименттің мақсатын анықтап алу қажет.

Мақсаты: сілекей ферменттерінің крахмалды ыдыратындығын дәлелдеу және болжам жасау.

Жұмысқа қажетті құралдармен танысу: картоп крахмалымен крахмалданған сулық (қолорамал, кішкентай сүлгі), сіреңке, мақта немесе мақта таяқшалар, йодталған су, химиялық стақандар немесе Петри табақшасы.

Жұмысты ұйымдастыру барысында экспериментті «егер болса, онда ... » логикалық құрылымын қолдану арқылы жоспарлаймыз.

«Егер сілекейдің ферменттері крахмалды ыдырататын болса, онда біз сілекейдің әсерінен кейін йодталған су пайдаланылған реакция арқылы крахмал таба алмаймыз. Яғни крахмалданған орамалды сілекеймен өңдегеннен кейін оны йод ерітіндісіне салатын болсақ, орамал көкшіл түске айналуы тиіс. Осы жерде крахмалды су емес, сілекейдің ыдырататынын қалай дәлелдеуге болады? Оқушылар сілекейдің орнына суды қолдану арқылы эксперимент өткізеді.

Эксперимент: крахмалданған екі орамалдың біреуіне сілекей жағу, екіншісіне су тигізу. Егер біздің жорамалымыз дұрыс болса орамалда ақ түсті сурет пайда болады.

Тапсырма. «Асқазанда астың қорытылуы».

«Асқазан сөлінің ақуызға әсері» зертханалық жұмыс нұсқаулығы:

1) Шыны түтікке 3-4 мл асқазан сөлін (тұз қышқылын) құйыңдар.

2) Ақуыз үлпектерін қосыңдар.

3) 38-39⁰ температурадағы сулы моншада жарты сағат ұстандар.

4) Қорытынды жазыңдар: негіз ретінде «егер асқазанда ақуыздардың аминқышқылына дейін ыдырауы болатын болса, онда асқазан сөлі ферменттерінің әрекеті жағдайын анықтау қажет» болжамын алуға болады.

Тапсырма. Кәдімгі қарағайды кәдеге жарату.

Тапсырманың мақсаты: кәдімгі қарағайды іске жаратудың жолдарын анықтау және сол тәсілдердің қоршаған әлеуметтік ортаға таралуына жағдай жасау.

Зерттеу барысында ғылыми-ізденушілік, математикалық, салыстырмалы талдау жасау, сауалнама жүргізу тәсілдерін қолдануға болады.

Тапсырма түрлері:

1) Жаңа жыл мерекесін шыршамен қарсы алу дәстүрі қайда және қашан пайда болды?

2) Қылқан жапырақты ағаштарды кәдеге жарату тәжірибесі (Қазақстанда, Ресейде және басқа елдерде).

3) Кәдімгі қарағайдың биологиялық ерекшеліктері.

4) Кәдімгі қарағайдың пайдасы (алынатын өнімдер, дәрумендер т.б.).

5) Кәдімгі қарағайдың медицинада қолданылуы.

6) Жаңа жыл мерекесіне қолданылған шыршаларды кәдеге жарату

жолдары.

Бұл тапсырманы орындау үшін оқушылар көптеген әдебиеттерді, ақпарат дереккөздерін оқулары тиіс. Қорытынды нәтижеге презентация әзірлейді.

Тапсырма. «Құстар».

Құстардың дене пішіні сүйір болып келгендіктен, ұшу барысында олар ауа қозғалысының сәл ғана кедергісіне ұшырайды. Құстардың бас сүйегі де әдетте сүйір, тұмсықтары үшкір болып келеді. Мамықтар құс қанатының үсті жылтыр болуын қамтамасыз ететіндей болып орналасқан. Құйрығы қысқа, қарсылықты азайтады және ептілікті ұлғайтады. Ұшу барысында құстың аяқтары денесіне қысылып тұрады.

Дене пішіні сүйірлілігін адам өзінің қандай тәжірибесі саласында қолданады? Дене пішіні сүйірлілігін қолдану жобаларын ұсыныңдар.

Тапсырма. «Семсер-балық».

Семсер-балық теңіз жүзушілерінің арасында жылдамдығы жағынан рекорд қоюшы болып саналады. Оның жылдамдығы сағатына 110-140 км-ге дейін жетеді, ал оның семсері кеменің еменді қаптамасын тесіп өте алады. Ал семсер-балықтың өзі бұл соққыдан ешқандай да зардап шекпейді. Өйткені оның басында семсері басталатын жерде бал арасының ұясына ұқсас майға толы үлкен емес қуыстар – гидравликалық амортизатор бар екен. Міне солар соққыны жеңілдетіп отырады. Семсер-балықтың омыртқаларының арасындағы шеміршекті төсемдер қалың, олар поезд вагондарының буферлері іспетті соққыны азайтып отырады.

Семсер-балықтың аталған сапаларын адамның өмірлік тәжірибесінде қолдану жолдарын ұсыныңдар. Дәлелдемелерді сызбанұсқалар, суреттер арқылы көрсетіндер.

Тапсырма. Біз ұнататын – майонез.

Қысқаша ақпарат: майонез – өсімдік майы, жұмыртқаның сары уызы, тұз, сірке немесе лимон қышқылы, қант, қыша және т.б. дәмдеуіштердің қоспасынан жасалатын тұздық (соус) түрі.

Сынып тақтасының алдында үстелде әртүрлі әдебиеттер, журналдар (уақытты үнемдеу мақсатында, майонез туралы ақпарат бар беттер стикермен белгіленген), майонездің бос қорапшалары.

Сыныпты бірнеше топқа бөлемін. Әр топқа жеке-жеке тапсырма беремін. Оқушылар жобалық тапсырманы орындамас бұрын, жұмыс жоспарын құрастырулары тиіс. Жұмыстың нәтижесін ватман қағазға жазылған нәтиже түрінде ұсынады. Әр топтан бір баяндамашы сөйлейді.

1-топ. Күнделікті өмірде майонезді қолдан жасауға бола ма? Қолдан жасау рецептісін ұсыныңдар. Зияны мен пайдасы, сақталу мерзімі туралы ұмытпаңдар.

2-топ. Жалпы орта білім беру мекемелерінің асханаларында майонезді қолдануға тыйым салынған. Неліктен?

3-топ. Майонез – майлылығы жоғары тағам.

- Майонездің майлылығы қандай тағамдардың майлылығынан жоғары екенін анықтаңдар.

- Майлылығын төмендету жолдарын ұсыныңдар (мүмкін болса олардың пайдасы мен зияны туралы айта кетіңдер).

Дереккөз: Ғылыми жаратылыстану циклы пәндері бойынша жобалық тапсырмалар. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2015. – 80 б.

<https://uba.edu.kz/ru/metodology/3>

«Мектеп пен ата-аналар ынтымақтастығы» жобасы

Жобаны іске асыру мерзімі – қыркүйек айынан сәуір айына дейін.

Мақсаты – оқушылар мен олардың ата-аналарының мектепте және үйде тиімді бірлескен іс-әрекеті үшін жағдай жасау, бұл отбасындағы қарым-қатынастардың қалыптасуына жағымды әсер ету.

Міндеттері:

- психологиялық-педагогикалық тақырыптық консультациялар, тренингтер, әңгімелер арқылы отбасылардың тәрбиелік әлеуетін арттыру;
- оқыту мен тәрбиелеудегі проблемалардың алдын алу үшін мектепке және оқу-тәрбие процесіне оң көзқарас қалыптастыру;
- оқушылардың таланттары мен қабілеттерін барынша дамыту үшін жағдай жасау;
- ата-аналарға, сыныптастарының отбасыларына құрметпен қарауды, өз отбасының тарихына деген қызығушылықты және патриотизм сезімін қалыптастыру;
- жағымды эмоциялар мен ынтымақтастықты көрсету арқылы оқушылардың жеке қасиеттерін (мейірімділік, жауаптылық, жауапкершілік) қалыптастыруға ықпал ету;
- бірлескен істер жүйесі арқылы сынып ұжымын, оқушылар мен ата-аналар ұжымын, отбасы ұжымын біріктіруге жәрдемдесу;
- әр балаға оның қабілеттеріне, бейімділіктеріне, құндылық бағдарларына сүйене отырып, өзін әр түрлі іс-әрекетте жүзеге асыруға мүмкіндік беру.

Күтілетін нәтижелер:

1. Отбасылық электрондық альбомдар жасау;
2. Әр отбасының отбасылық шежіресін құру;
3. Отбасылық әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді білу, оларды құрметтеу және сақтау;
4. Алған тәжірибелерін жеткізу үшін сценарийлер, шығармашылық есептер, көрмелер, презентациялар жасау;
5. Балалар ұжымының бірлігі шығармашылық ынтымақтастық пен өзара түсіністік негізінде жеке тұлғаны білдіру;
6. Позитивті эмоциялардың көрінісі негізінде ересектер мен балалардың жақындасуы;
7. Өнер саласындағы қарапайым практикалық дағдыларды меңгеру (сурет салу, би, ән айту және т.б.) және өзінің ішкі әлемін, шығармашылық қабілеттерін өнер арқылы жеткізу;
8. Жобаға қатысушылардың шығармашылық ынтымақтастық дағдыларын игеруі және оларды күнделікті өмірде қолдануы;
9. Педагогтер мен отбасы ынтымақтастығының тиімділігі мен белсенділігін арттыру.

Өнімділік көрсеткіштері:

- жобаны іске асырудың басында және одан кейін сауалнама нәтижелерін

салыстырмалы талдау;

- оқушылардың іс-шараларды дайындау мен іске асырудағы белсенділік дәрежесі;

- жобаны іске асырудағы ата-аналардың белсенділік дәрежесі;

- тәрбие әлеуетін арттыру және тәрбие мәселелерін шешуде өткізілген іс-шаралардың маңыздылық дәрежесі;

- оқушылар мен олардың ата-аналарының эмоционалды көңіл-күйі;

- оқушылардың көңіл-күйі туралы постерлер;

- жобаның тұсаукесері, әріптестердің пікірлері.

Жобаны іске асыру тетіктері

1. Ата-аналарға арналған тақырыптық кеңестер:

- Мектептегі бірінші сынып оқушыларын бейімдеудегі қиындықтар.

- Баланың қоршаған әлеммен оң қарым-қатынасын қалыптастыру үшін эмоциялардың маңызы.

2. Ата-аналар дәрістері:

- Бастауыш сынып оқушысының жас және жеке ерекшеліктері.

- Оқушының өміріндегі күн тәртібі.

3. Педагогикалық практикумдар (ата-аналарға арналған тесттер):

- Сіз қандай ата-анасыз?

- Балаларды ата-аналар, ал ата-аналарды кім тәрбиелейді...

- Тәрбиеде ата-ананың он қателігі.

- Біздің балалар қандай ойын ойнайды.

4. Ата-аналар кештері:

- Біздің отбасымыздың мерекелері.

- Біздің отбасымызда «мүмкін» және «мүмкін емес» нәрселер

5. Тренинг.

- Оқушылар мен ата-аналардың ойын тренингі (балалардың мінез-құлқының дәрежелілігі мен агрессивтілігі).

- «Ата-аналардың көзімен балалар, балалардың көзімен ата-аналар».

6. Отбасылық мерекелер:

- Сәлем менің мектебім! (Семинар-сахналау: оқу жылының басталуына арналған отбасында мерекені қалай өткізуге болады.)

- «Мен – менің отбасым!»

- «Әкеммен бірге» бірлескен іс-шара

7. Көркем-шығармалар, шығармашылық жұмыстар, презентациялар... (жұмыстың әр кезеңінде).

Жобаны іске асырудың негізгі кезеңдері

Мерзімі	Сынып жетекшісінің іс-әрекеті	Білім алушылар мен ата-аналардың іс-әрекеті
Қыркүйек	1. Өзара әрекеттесудің оңтайлы түрлерін таңдау мақсатында білім алушылардың отбасыларын диагностикалау: - ата-аналардың сауалнамасы	1. Сауалнамаға қатысу. 2. Отбасылық тәрбие жоспарларын әзірлеу мақсатында жобаға деген көзқарасты білдіру.

	<p>(білім алушылардың отбасыларын зерттеу, бірлескен істерді ұйымдастыруда білім алушылардың тілектерін анықтау сауалнамалары);</p> <p>- білім алушылардың сауалнамасы (отбасындағы қарым-қатынас, эмоционалды жайлылық).</p> <p>2. Талдау – ата-аналар жиналысында, психологтің қатысуымен, білім берудегі проблемаларды жою бойынша бірлескен жұмысты жоспарлау, ынтымақтастық нысандарымен танысу мақсатында сауалнама нәтижелері.</p> <p>3. Отбасындағы қарым-қатынастардың қалыптасуына және тәрбиелік әлеуеттің деңгейін арттыруға ықпал ету мақсатында ата-аналармен ағартушылық жұмысты жоспарлау.</p> <p>4. Эмоционалды жайлылықты бақылау мақсатында білім алушылардың көңіл-күйі постерін әзірлеу.</p> <p>5. Жобаны іске асырудың перспективалық жоспарын жасау.</p>	<p>3. Білім алушылардың отбасыларымен бірлескен іс-шаралар тақырыбын анықтау.</p>
--	---	---

Дайындық кезеңі

Бір жылға арналған перспективалық жұмыс жоспары

1. Ата-аналарға арналған тақырыптық кеңестер:

- Мектептегі бірінші сынып оқушыларын бейімдеудегі қиындықтар (қыркүйек).

- Баланың қоршаған әлеммен жағымды қарым-қатынасын қалыптастыру үшін эмоциялардың маңызы (қараша).

2. Ата-ана оқулары:

- бастауыш сынып оқушысының жас және жеке ерекшеліктері (қазан);

- білім алушының өміріндегі күн тәртібі (желтоқсан).

3. Педагогикалық практикумдар (ата-аналарға арналған тесттер):

- сіз қандай ата-анасыз?;

- балаларды ата-аналар тәрбиелейді, ал ата-аналарды кім тәрбиелейді?

- тәрбиедегі он қателік;

- біздің балалар қандай ойын ойнайды?
 - 4. Ата-аналар кештері:
 - біздің отбасының мерекелері;
 - біздің отбасымыздағы «мүмкін» және «мүмкін емес» нәрселер.
 - 5. Тренинг:
 - оқушылар мен ата-аналардың ойын тренингі (мысалы: балалардың мінез-құлқының дәрежелілігі мен агрессивтілігі);
 - «Ата-ана көзімен балалар, балалар көзімен ата-аналар».
 - 6. Отбасылық мерекелер:
 - Сәлем, менің мектебім! (Семинар-сахналау: оқу жылының басталуына арналған отбасында мерекені қалай өткізуге болады);
 - «Мен – менің отбасым!»;
 - аналар мен әкелерге, ұлдар мен қыздарға арналған ойын конкурстық бағдарламасы;
 - «Жыл басы Наурыз» бірлескен іс-шарасы;
 - «Әкемен бірге» бірлескен іс-шара.
- Үлгерім мәселелері мен жеке жұмыс жобаның барлық кезеңдерін іске асыру кезінде қаралатын болады.
- Негізгі міндет – балалар мен ата-аналардың бірлескен іс-әрекеті үшін жағдай жасау, нәтижесінде олар өздерінің қабілеттерін ашады, сынып жетекшісінің басшылығымен ғана емес, бейресми жағдайда да тығыз байланыста болады.

Негізгі кезең		
Қыркүйек	1. Тұжырымдаманы құру және тәрбиенің басым міндеттерін бөлу. 2. Жоба жоспарын қарауға шығару, ұсынылған ынтымақтастық нысандарын бекіту, бірлескен іс-шараларды талқылау және жұмыс кестесін келісу, шығармашылық топтардың құрамын қалыптастыру. 3. «Мектептегі бірінші сынып оқушыларын бейімдеудегі қиындықтар» тақырыптық консультациясын ұйымдастыру. 4. «Сәлем, менің мектебім!» (бірлескен іс-әрекет кезінде оқушылар отбасыларының шығармашылық қабілеттерін, эмоционалдық жайлылығын ашу мақсатында).	1. Жобаны бекіту, түзетулер, тілектер енгізу. 2. Сынып активі мен ата-аналарды таңдау, бірлескен ынтымақтастықты ұйымдастырудағы міндеттерді бөлу. 3. Аралық есептерді бөліп көрсету, оларды шешу жолдарын іздеу. 4. Білім беру мақсатында ата-аналардың тақырыптық кеңеске қатысуы. 5. Бірлескен іс-шараны ұйымдастырудағы рөлдерді бөлу. 6. Ата-аналар мен оқушылардың мерекеге дайындығы және қатысуы
Қазан Қараша	1. Педагогикалық практикумдар мен тақырыптық	1. Ата-аналардың педагогикалық

	<p>консультациялар дайындау және өткізу:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Балаларды ата-аналар, ал ата-аналарды кім тәрбиелейді... (Қазан) - Біздің отбасымызда «мүмкін» және «мүмкін емес» нәрселер. (Қазан) - Баланың қоршаған әлеммен оң қарым-қатынасын қалыптастыру үшін эмоциялардың маңызы. (Қараша) - Сіз қандай ата-анасыз? (Қараша) <p>(Оқушылардың отбасыларын тәрбиенің психологиялық-педагогикалық аспектілерімен таныстыру мақсатында.)</p> <p>2. Ойын конкурстық бағдарламасын құру және қарау – бұл бақытты отбасы! (Отбасы күніне арналған отбасылық командалар қатысатын конкурстық бағдарлама). (Іс-шараның мақсаты – отбасындағы қарым-қатынасты нығайту, процеске қатысушыларды бейресми ынтымақтастыққа тарту, отбасылық дәстүрлерге құрмет пен мақтаныш сезімін ояту.)</p> <p>3. Қадамдық әрекеттерді бекіту: үйде ата-аналардың жұмыс жоспарларын құру, үй тапсырмаларының орындалуын бақылау.</p> <p>4. Мектепте оқушылармен өнер көрсету, мерекелік концерттік нөмірлер дайындау.</p> <p>5. Жабдықтар мен слайд материалдарын консультацияларға, семинарларға, мерекеге дайындау.</p>	<p>практикумдарға және тақырыптық консультацияларға қатысуы.</p> <p>2. Отбасы күніне арналған ойын конкурстық бағдарламасын қарау және талқылау, бағалау критерийлерін әзірлеу, көркемдік нөмірлерді дайындау, үй тапсырмаларын орындау.</p> <p>3. Үйде балалармен жұмыс істеу туралы ата-аналардың есебі.</p> <p>4. Оқушылардың көркемдік нөмірлер мен қолөнер бұйымдарын дайындауы.</p> <p>5. Ата-аналардың жабдықты дайындауы.</p> <p>6. Стендтік материалдарды дайындау.</p> <p>7. Оқушылардың көңіл-күйін постерін толтыру.</p>
Желтоқсан	1. Жиналған материалды	1. Өткізілген істер

	<p>жүйелеу, компьютерлік өңдеу, орындалған жұмыстың алдына нәтижелері, одан әрі жұмысты жобалау және түзету.</p> <p>2. Ата-аналар мен оқушылардың тәрбиелік өзара іс-қимылын «ата-аналардың көзімен балалар», «балалардың көзімен ата-анала» тақырыбы бойынша «тәрбиедегі он қателік» педагогикалық практикумын, сынып сағатын (пікір-талас түрінде) өткізу арқылы түзету.</p> <p>3. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, жеке қасиеттерін дамыту және тәрбие ісіне қатысушыларды біріктіру мақсатында «Бізбен бірге», Ұлыстың Ұлы күні – Наурызды бірге қарсы алайық» (қойылымы) мерекесінің сценарийін дайындау және іске асыру.</p> <p>4. Көркем нөмірлерді, ойындарды, конкурстарды таңдау, мерекеге костюмдер мен жабдықтар жасау.</p>	<p>бойынша алдын ала талдамалық қызмет.</p> <p>2. Балалар мен ата-аналардың педагогикалық практикумға және сынып сағатына қатысуы.</p> <p>3. Конкурстар, ойындар, көркем нөмірлер дайындау және өткізу, костюмдер тігу.</p> <p>4. Тәрбие жүйесіндегі олқылықтарды жою арқылы тәрбиелік басымдықтарды қайта қарау.</p> <p>5. Оқушылардың көңіл-күйін постерге толтыру.</p>
<p>Қаңтар Ақпан Наурыз</p>	<p>1. Ата-аналар ұжымын біріктіру және профилактикалық ағарту жұмыстары үшін «біздің отбасымыздың мерекелері» ата-аналар кеші. «Біздің балалар қандай ойын ойнайды» семинарын өткізу.</p> <p>2. Ұжымдарды біріктіру, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, ата-аналар мен балалар арасында жайлы қарым-қатынас орнату мақсатында «аналар мен әкелерге, ұлдар мен қыздарға арналған ойын конкурстық бағдарламасы» отбасылық мерекесі.</p> <p>3. «Мен – менің отбасым!»</p>	<p>1. Ата-аналар кешіне дайындық, педагогикалық практикумға қатысу.</p> <p>2. Отбасылық мерекеге қатысу.</p> <p>3. Мұғалімнің жетекшілігімен оқушылардың көркемдік нөмірлерін, суреттерін, ойындары мен конкурстарын әзірлеу.</p> <p>4. Мерекенің барлық қатысушыларына сыйлықтар дайындау.</p> <p>5. Жабдықты іс-шараға дайындау.</p> <p>6. Оқушылардың көңіл-күйін постерге толтыру.</p>

	<p>4. «Жыл басы – Наурыз» бірлескен іс-шарасы</p> <p>5. «Әкемен бірге» бірлескен іс-шара</p> <p>6. Оқушылар мен ата-аналарды қорытынды тестілеуге материалдар дайындау, жинақталған жоба материалдарын жүйелеу.</p>	
Қорытынды кезең		
Сәуір	<p>1. Оқушылар мен ата-аналарға ойын тренингін дайындау және өткізу (мәселе: балалардың мінез-құлқының дәрежелігі мен агрессивтілігі).</p> <p>2. «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілерсің» қорытынды іс-шарасын ұйымдастыру.</p> <p>3. Жоба портфолиосын безендіру, жобаның тұсаукесері. Жоба қатысушыларына алғыс айту.</p> <p>4. Тәрбие іс-шаралары жүйесінің тиімділігін анықтау үшін оқушылар мен ата-аналарға қайта сауалнама жүргізу және өңдеу. Жобаны іске асыру қорытындыларын шығару. Жобаның кемшіліктерін түзету. Материалдарды жалпылау.</p>	<p>1. Оқушылар мен олардың ата-аналарын қайта сауалнамаға қатысу.</p> <p>2. Үй тапсырмасын дайындау:</p> <ul style="list-style-type: none"> - отбасы шежіресін жасау; - отбасылық дәстүрлер мен жәдігерлер туралы әңгіме; - электрондық альбом үшін фотосуретті таңдау. <p>3. Оқушылардың көркемдік нөмірлерін, костюмдерін, жабдықтарын дайындау.</p> <p>4. Оқушылардың көңіл-күйін постерге толтыру.</p>
Мамыр		<p>Бірлескен жұмысты талдау, оның тиімділігін анықтау.</p> <p>Келесі жылға бірлескен жұмысты алдын ала жоспарлау.</p>

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1 Жобалық іс-әрекет арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығының педагогикалық негіздерін теориялық негіздеу	5
2 Жобалық іс-әрекет арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығының халықаралық және отандық тәжірибесін талдау.....	29
3 Жобалық іс-әрекет арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын нығайту бойынша әдістемелік ұсынымдар.....	66
Қорытынды.....	160
Пайдаланған әдебиеттер тізімі.....	161
Қосымша.....	166

**Жобалық іс-әрекет арқылы мектеп пен ата-аналардың ынтымақтастығын
нығайту**

Әдістемелік ұсынымдар

Басуға 08.12.2023 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 12,5.